प्राप्तिस्थानानि–

१. महेश शान्तिलाल भगत,
४४ वर्धमान फ्लेट, पालडी, अहमदाबाद–७

२. सरस्वती पुस्तकभंडार,
हाथीखाना, रतनपोळ अहमदाबाद–३८०००१

मुद्रक :

सरस्वती कम्पोझ, खानपुर अहमदाबाद–१

मूल्य : १५–००

આ ગ્રન્થના મુદ્રણમાં આર્થિક લાભ લેનાર મહાનુભાવોની નામની યાદી.

૧. શ્રી મહાવીર શ્વે. મૂ. જૈન સંઘ, કેશવલાલ મૂલચંદ જૈન ઉપાશ્રય ઓપેરા સોસાયટી સામે, નવા વિકાસ ગૃહ પાસે પાલડી. અમદાવાદ–૭

૨. સાગર જૈનઉપાશ્રય કમિટી, સાગરનો ઉપાશ્રય. મણીયાતી પાડો, પાટણ (ઉ. ગુજ.)

૩ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસરની પેઢી દોલતનગર, બોરિવલી પૂર્વ, મુંબઇ ૬૬

प्रकाशकीयम्

અમારી સંસ્થાનું આ સાતમું પ્રકાશન છે.

ભરતેશ્વર બાહુબલીવૃત્તિ. એનું બીજું નામ કથાકોશ છે. મંદક્ષયોપશમવાળાજીવોને પણ કથાની સાથે ઉત્તમ પુરુષોના જીવનનો આદર્શ જાણવા મળે તેવી સામગ્રી આમાં ખૂબ છે.

ઘણાં વર્ષો પૂર્વે આ ગ્રંથનું પ્રકાશન થયેલું. પણ તેના પત્ર જીર્ણ થવાથી અને આવા હળવા ગ્રંથોનું વાચન આજકાલ બહુ થવાથી આ ગ્રથનું પ્રકાશન અમને ઉચિત લાગ્યું.

પરમ પૂજ્ય સૌમ્યમૂર્તિ આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજય દેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને પરમપૂજ્ય વિદ્વદ્રત્ન આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજય હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારજના આશીર્વાદ આ સંસ્થાને મળતા રહે છે.

આ ગ્રંથનું સંપાદન પૂજ્ય પંન્યસજી મહારાજશ્રી પ્રદ્યુમ્ન વિજયજી મહારાજે કરી આપ્યું છે.

આ ગ્રંથની વિષયવાર અનુક્રમણિકા, વિસ્તૃતપ્રસ્તાવના, કર્તાનો પરિચય, કથાઓની સમીક્ષા, વગેરે બાબતો હવે પછી તુર્ત પ્રકટ થનાર ભાગ બીજામાં આપવાનું રાખ્યું છે.

ગ્રંથનું મુદ્રણ સરસ્વતી કંપોજવાળા અશ્વિન ભાઈએ કરી આપ્યું છે.

ગ્રંથના પઠન પાઠન દ્વારા શુદ્ધ જ્ઞાનને પામી સકળજીવો શાશ્વત સુખને પામો તેવી અભિલાષા– પ્રકાશક

भरहेसर-बाहुबलि (मूल) सज्झाय

भरहेसर बाहुबली, अभयकुमारो अ ढंढणकुमारो; सिरिओ अणियाउत्तो, अईमुत्तो नागदत्तो अ ॥ १ ॥

मेअज्ज थूलभद्दो ,वयररिसी नंदीसेण सीहगिरी, कयवन्नो अ सुकोसल, पुंडरिओ केसि करकंडू ॥ २ ॥

हल्ल-विहल्ल सुदंसण, सालमहासाल सालिभद्दो अ; भद्दो दसण्णभद्दो, पसन्नचंदो अ जसभद्दो ॥ ३ ॥

जंबूपहु वंकचूलो, गयसुकुमालो अवंतिसुकुमालो, धन्नो ईलाईपुत्तो, चिलाईपुत्तो अ बाहुमुणी ॥ ४ ॥

अज्जगिरि अज्जरक्खिअ, अज्जसुहत्थी उदायगो मणगो; कालयसूरि संबो, पज्जुन्नो मूलदेवो अ ॥ ५ ॥

पभवो विण्हुकुमारो, अद्दकुमारो दढप्पहारी अ; सिज्जंस कूरगड्ड अ, सिज्जंभव मेहकुमारो अ ॥ ६ ॥

एमाई महासत्ता, दिंतु सुहं गुणगणेहिं संजुत्ता; जेसिं नामग्गहणे, पावपबंधा विलिज्जंति ॥ ७ ॥

सुलसा चंदणवाला, मणोरमा मयणरेहा दमयंती; नमयासुंदरी सीया, नंदा भद्दा सुभद्दा य ॥ ८ ॥
राइमई रिसिदत्ता, पउमावई अंजणा सिरीदेवी; जिट्ठ सुजिट्ठ मिगावई, पभावई चिल्लणादेवी ॥ ९ ॥
बंभी सुंदरी रुप्पिणी, रेवई कुंती सिवा जयंती य; देवई दोवई धारणी, कलावई पुप्फचूला य ॥ १० ॥
पउमावई य गोरी, गंधारी लक्खमणा सुसीमा य; जंबूवई सच्चभामा, रुप्पिणी कण्हट्ठ-महिसीओ ॥ ११ ॥
जक्खा य जक्खदिन्ना, भूआ तह चेव भूअदिन्ना य; सेणा वेणा रेणा, भयणीओ थूलिभद्दस्स ॥ १२ ॥
इच्चाई महासईओ, जयंति अकलंकसीलकलिआओ; अज्ज वि वज्जई जासिं, जस-पडहो तिहुअणे सयले ॥ १३ ॥

भरतेश्वर बाहुबलि वृत्तिः ।

। प्रथमविभागस्य कथानुक्रमः ।

प्रथम साध्वधिकारः ।

कथानु
कर्माण

॥ अर्हं ॥

श्री सर्वज्ञाय नमः ।

श्री शङ्खेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ।

नमो नमः श्री गुरु नेमिसूरये ।

श्रीमन् मुनिसुन्दरसूरिशिष्य श्रीशुभशीलगणिविरचिता

श्रीभरतेश्वरबाहुबलिवृत्तिः ॥

युगादौ व्यवहाराध्वा, सर्वो येन प्रकाशितः । स श्रीवृषभयोगीन्द्रो, दद्याद् वोऽव्ययसम्पदम् ॥१॥
त्यक्त्वा चक्रिश्रियं सद्यो, लज्ञौ यः संयमश्रियम् । स श्रीशान्तिजिनो भूया–ज्जनानां शिवशर्मणे ॥२॥
येनासाववतारेण, यदुवंशः पवित्रितः । स श्रीनेमिजिनाधीशो, भूयादव्ययसम्पदे ॥३॥
यस्य नामश्रुते विघ्न–श्रेणिर्याति क्षयं क्षणात् । स श्रीपार्श्वप्रभु र्दद्या–त्कल्याणकमलां सताम् ॥४॥
सेवतेऽङ्कमिषात् सिंहो, यं बलेन पराजितः । स श्रीवीरविभु र्वर्यः, श्रिये भूयाच्छरीरिणाम् ॥५॥

महात्मनां मुमुक्षूणां, सतीनां न सुयोगिनाम् । नामात्कीर्तनमात्रेण, शिवश्री जीयते नृणाम् ॥६॥
तपागच्छाधिपाः श्रीमन्—मुनिसुन्दरसूरयः । तच्छिष्यः शुभशीलाह्वो, भरतादिकथां व्यधात् ॥७॥

तथाहि, तत्र प्रथमम्—

भरहेसर बाहुबली, अभयकुमारो य ढंढणकुमारो ।
सिरिओ अन्निआउत्तो, अइमुत्तो नागदत्तो अ ॥१॥

इत्यादि त्रयोदश गाथा। दानविषये श्रीभरतचक्रिबाहुबलिकथा । सा तु श्री ऋषभदेवचरित्रं विना वक्तुं न शक्यते, तेनादौ श्रीयुगादिदेवस्य त्रयोदश भवा उच्यते—

[1]"धण १ मिहुण २ सुर ३ महब्बल ४ ललियंगसुर ५ वयरजंघ ६ मिहुणे य ७ ।
सोहम्म ८ विज्ज ९ अच्चुय १० । चक्की ११ सव्वट्ठ १२ उसभे अ १३ ॥१॥"

तथाहि—पूर्वं क्षितिप्रतिष्ठिते पुरे धननामा सार्थवाहोऽजनि । तेनाऽन्यदा चिंतितम्, लक्ष्मीं विना नरः शोभां नाप्नोति । यतः—

1 धन १ मिथुन २ सुर ३ महाबल ४ ललिताङ्गसुर ५ वज्रजङ्घ ६ मिथुनानि च । सौधर्म ८ वैद्य ९ अच्युत १० चक्री ११ सर्वार्थ १२ वृषभाश्च १३ ॥१॥

॥३॥

वरं वनं व्याघ्रगणै र्निषेवितं, जलेन हीनं बहुकण्टकाकुलम् ।
तृणैश्च शय्या वसनं च वल्कलं, न बन्धुमध्ये विधनस्य जीवितम् ॥ २ ॥

[2]हुंतिए हुंति गुणा, जंतिए जी इ जंति संतावि । जीसे निस्सेसगुणा, धन्नाणं सा जयउ लच्छी ॥ ३ ॥

आलस्यं स्थिरतामुपैति भजते, चापल्यमुद्योगितां, मूकत्वं मितभाषितां वितनुते मौढ्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारभावविरहो, यच्छत्युदारात्मतां, मातर्लक्ष्मि ! तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ॥४॥

विमृश्येति लक्ष्म्यर्थं वसंतपुरपत्तने गन्तु पुरमध्ये पटहोद्घोषणामदापयद् धनः । ततो भूरिसमुदाये मिलिते सन्मुहूर्त्तं जग्राह । तृतीया तिथिः भृगुवारः रेवती नक्षत्रम् । यतः—

"आदित्यहस्तो गुरुणा च पुष्यो, बुधाऽनुराधा शनिरोहिणी च ।
सोमेन सौम्यं भृगुरेवती च, भौमाश्विनी चामृतसिद्धियोगाः ॥५॥
अश्विनीपुष्यरेवत्यो मृगमूलं पुनर्वसुः । हस्तज्येष्ठाऽनुराधाः स्युः, यात्रायै तारकाबले ॥६॥"

यावद्धनश्चलितुकामोऽभूत्तावच्छ्रीधर्मघोषसूरयस्तत्राभ्येत्य, धर्मलाभपूर्वं धनदत्तासने उपविश्य, धर्मकथामिति प्रोचुः ।—

"चत्वारो धनदायादा, धर्मचौराग्निभूभुजः । ज्येष्ठेऽप्यपमानिते पुंसां घ्नन्ति त्रीणि बलाद्धनम् ॥७॥
गव्यूतं प्रव्रजन्मार्गे, यः पाथेयं करोति सः । मृत्युमार्गे न वै कुर्याद् दुर्बुद्धिः सज्जनैर्विना ॥८॥

2 सत्या भवन्ति गुणा यान्त्या यस्या यान्ति सन्तोऽपि, यस्याः निःशेषगुणा धन्याना सा जयतु लक्ष्मी ॥३॥

॥३

शम्बलं कुरु रे मूढ धर्मं दानं तपो जपम् । इहाऽमुत्र हितार्थाय, न ज्ञातं व्रजनं भवेत् ॥९॥
धर्माच्छम्बलतो नृदेवखचरव्यालेन्द्रसौख्यं भवे–दत्राऽमुत्र च चन्द्रनिर्मलयशः पूजादिकं प्रत्यहम् ।
पापेनैव च दुःखदुर्गतिभवं श्वभ्रादिकं दुःसहं, निन्दाकीर्तिगणं तद्वेव कुरु भो भ्रातः यदिष्टं तव ॥१०॥

श्रुत्वेति धनः प्राह–किं कार्यं श्रीपूज्यपादानामादिशन्तु, गुरुभिरुक्तं वयं वसन्तपुरपत्तने जिगमिषवः स्मः । धनः प्राह—"भगवन्ममोपरि कृपा कृत्वा मया सार्धं समागच्छत । ममापि मार्गे धर्मश्रवण–श्रीपूज्यपाद नमनात्-पुण्य भवति ।" ततः शोभने दिने सुशकुनेषु जायमानेषु, जम्बू-चास-मयूरदर्शनप्रदक्षिणावर्त्तोत्तरणादिना धनसार्थवाहः श्रीधर्मघोषसूरिभिः सह चचाल । यतः—

[3]जंबू-चास-मयूरे, भारद्दाये तहेव नउले य । दंसणमेव पसत्थं, पयाहिणे सव्वसंपत्ती ॥११॥
व्रजित्वा वामदिग्भागं, दक्षिणात् मधुरस्वरः । काकः पूरयते नित्यं प्रस्थितानां मनोरथान् ॥१२॥
चक्रवाक-भारद्वाज–हंस-हारीत-सारसाः । कलविंकस्तु दात्यूह–चकोर-जलकुकुंटाः ॥१३॥
एतेषां लोमशश्चापि, दर्शनं मङ्गलप्रदम् । लटाखंजन-चाषानां, दक्षिणे गमनं शुभम् ॥१४॥
टिट्टिभः कौशिकश्चापि, वामो राजशुकः शुभः । मयूरश्च तथा श्येनो, दक्षिणाद्वामगः शुभः ॥१५॥

---

3 जम्बू-चास-मयूराणा भारद्वाजस्य तथैव नकुलस्य च। दर्शनमेव प्रशस्त प्रदक्षिणाया सर्वसम्पत्तिः ॥११॥ – जन्काकः ।

मार्गेऽन्येद्युरुपायनागतं, परिपक्वरसालफलपरिपूर्णं स्थालं, श्रीगुरूणां पुरो मुक्त्वा धनः सार्थवाहः प्राह—"भगवन्! अमूनि सहकारफलानि गृहाण, मम पुण्यं भवति ।"

गुरवस्तं भद्रकस्वभावं विज्ञाय जीवाजीवादिस्वरूपं तस्य पुर एवं प्ररूपयामासुः ।

[4]मूलं धम्मस्य दया, असेसजीवाण होइ सा जणणी । जं तसथावरजीवाण, रक्खणं होइ जइ धम्मो ॥१६॥

जीवस्वरूपं त्वेवं प्रोच्यते जिनेन्द्रैः—

[5]भू-जल-जलणाऽनिल-वण बि-ति-चउ-पचेंदिएहि नवजीवा । मण-वयण-कायगुणिया, हवंति ते सत्तवीसाओ ॥१७॥

[6]इक्कासीई ते करण-कारणा-णुमइताडिया होइ । सच्चिय तिकालगुणिया, दुन्निसया हुंति तेआला ॥१८॥

एतेषा जीवांनां यो वधं मनसा वचसा कायेन करोति तस्य दुर्गतिपातो भवति । यतः—

"जीवहिंसां जनः कुर्व—न्निहाशं लभतेतराम् । परलोके समाप्नोति, दुःखं श्वभ्रादिकं स्फुटम् ॥१९॥

जीवरक्षां जनः कुर्वन्, वाचा कायेन चेतसा । इहाऽमुत्र सुखश्रेणी, नराणां लभतेतराम् ॥२०॥

---

4 मूलं धर्मस्य दया अशेषजीवाना भवति सा जननी । यत् त्रसस्थावरजीवाना रक्षणं भवति यतो धर्मात् ॥१६॥

5 भू जल-ज्वलनानिल वन-द्वि त्रि चतुःपञ्चेन्द्रियैऽर्नवजीवाः । मनो-वचन कायगुणिताः भवन्ति ते सप्तविंशतिः ॥१७॥

6 एकाशीतिस्ते करण कारापणानुमतिताडिना भवति । स चैव त्रिकालगुणिता द्विशता भवन्ति त्रिचत्वारिंशत् ॥१८॥

[7]आउं दीहमरोगमंगमसमं रूवं पगिट्ठं बलं, सोहग्गं तिजगुत्तमं निरूवमो भोगो जसो निम्मलो ।
आएसिक्कपरायणो परियणो लच्छी अविच्छेयणी, हुज्जा तस्स भवंतरे कुणइ जो जीवाणुकंपं णरो ॥२१॥

जीवदयायाः फलवर्णनम्

परसमयेऽप्युक्तम्—

यो दद्यात्कांचनं मेरुं, कृत्स्नां चैव वसुन्धराम् । एकस्य जीवितं दद्यान्न च तुल्यं युधिष्ठिर ॥२२॥
देहिनः सुखमीहन्ते, विना धर्म्मं कुतः सुखम् । दयां विना कुतो धर्म्मः, तस्मात्तस्यां रतो भव ॥२३॥

अथ हृदयमंजरीशैवागमेऽपि प्रोक्तम्—

"सर्वेषां धर्माणामादि-रहिंसा निगद्यते सद्भिः । तद्रहिता नश्यन्ति हि, हतनायकसैन्यवत् धर्माः ॥२४॥"

गीतायां—

'पृथिव्यामप्यहं पार्थ वायावग्नौ जलेऽप्यहं । वनस्पतिगतश्चाहं, सर्वभूतगतोऽप्यहम् ॥२५॥'
यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा, न हिंसेत कदाचन । तस्याहं न प्रणश्यामि, स च मां न प्रणश्यति ॥२६॥"

यत्र जीवस्तत्र शिव इति वचनात् । अतः स्थावरेष्वपि जीवत्वं सिद्धं, अतः साधुभिः सर्वप्रकारेण त्रसेषु स्थावरेषु जीवेषु हिंसा न कर्तव्या । ततःप्रासुकान्येवान्नपानानि गृहीतव्यानि, तदलमेभिः फलैः सचित्तैः । ततो

7 आयुर्दीर्घमरोगमङ्गमसमं रूपप्रकृष्टं बलं, सौभाग्यं त्रिजगदुत्तमं निरुपमो भोगो यशो निर्मलम् ।
आदेशैकपरायणः परिजनः लक्ष्मी ह्यविच्छेदिनी, भूयात् तस्य भवान्तरे, करोति यो जीवानुकम्पां नरः ॥२१॥

धनोऽवग्—"भगवन् ! अद्य प्रभृति मया प्रासुकान्येवान्नादीनि दातव्यानि" । ततः क्रमाच्चलनात् सार्थस्य वर्षाकालः समागमत् । स च कीदृग्—

सर्वत्रोद्गतकन्दला वसुमती वृद्धिर्जडानां परा, जाता निःकमला स्थली समलिनैः प्राप्ता घनैरुन्नतिः ।
सर्पन्ति प्रतिमंदिरं द्विरसनाः संत्यक्तमार्गो जनः, हा कष्टं कलिकाल एष वहति प्रावृट्स्वरूपं भुवि ॥२७॥

मेघो वृष्टुं लग्नः, वैषम्यं कर्दमादिना जातं, क्वापि शैलपार्श्वे वर्यायां भुवि सर्वः सार्थो निवेशितो धनेन । माणिभद्रश्राद्धदत्तोपाश्रये गुरवः स्थिता. कालविलम्बेन क्षीणपाथेये, सर्वलोका कन्दमूलादि भक्षितुं लग्नाः । तत्र मासद्वये जातेऽकस्मात् धनसार्थवाहस्य गुरवश्चेतोमार्गे समाययुः । ध्यातं च तेन, मया श्रीगुरवः सार्थमाकारिताः एकशोऽपि मया न तेषा भक्तपानादिचिन्ता कृता अतो धिग् मामधमं प्रतिपन्नविस्मारकम् । ये प्रतिपन्नं न कुर्वन्ति ते अधमा एवोच्यन्ते ।

चलति कुलाचलचक्रं, मर्यादामधिपतन्ति जलनिधयः । प्रतिपन्नममलमनसां, न चलति पुंसां युगान्तेऽपि ॥२८॥
[8]तत्तियमित्तं जंपह, जत्तियमित्ता च होइ निव्वाहो । वाया मूयाण नासइ, जीवंता मा, मूया होंति ॥२९॥

ततस्तत्कालं समुत्थाय धनः श्रीगुरुपार्श्वे गतः ननाम च तान् । ततो धनोऽवग्—"भगवन् ! नाहं भाग्यवानस्मि । मया श्रीपूज्यपादाना सार्थमाकारितानामेकशोऽपि सारा न कृता । श्रीपूज्यपादाना निर्वाहो दुःशक्योऽस्ति ।" गुरवो जगुः—

8 तावन्मात्रं जल्पत, यावन्मात्राच्च भवति निर्वाह । वाचा मूकानां नश्यति जीवन्तो मा मूका भवन्तु ॥२९॥

"महानुभाग ! महान् सार्थो विद्यते, श्राद्धाश्च बहवः सन्ति, तेषां शकटेषु प्रासुकमन्नपानादि सर्वं विलोक्यमानं सदा लभ्यतेऽङ्गीक्रियते च । भवतः सार्थ एव वयमागताः तत्पुण्यं तव महज्जायमानमस्ति" । सार्थेशोऽवग्—"यत् स्वहस्तेन दीयते तदेव लभ्यते शरीरिभिः ।

स्वहस्तेनान्नपानादि, दीयते यद्विवेकिभिः । लभ्यते तज्जनैः संख्यातीतपुण्यं न संशयः ॥३०॥

मृतानामपि जन्तूनां, श्राद्धं चेत्तृप्तिकारणम् । तन्निर्वाणप्रदीपस्य, स्नेहः किं वर्द्धते शिखाम्" ॥३१॥

प्रासुकान्नपान दानम् ।

धनसार्थवाहः प्राह—साधुयुग्मं प्रेष्यता तत्र किमप्यहं प्रासुकान्नादि दास्ये । ततो गुरुभिस्तस्य शुद्धभावं मत्वा साधुयुग्मं धनस्योत्तारके प्रेपितम् । अन्नं दातुं यावत् सार्थपो विलोकतेस्म, तावदमत्रेषु किमपि न दृश्यते, पूर्वव्ययकरणात् । तत. स्त्यानीभूतं घृतं भाजनस्थं दातुं शुद्धभावात् सार्थप उत्थितो यावत्तावत् सार्थेशस्य शुद्धभावं मत्वा, प्रासुकं घृतं च वीक्ष्य साधुनाऽग्रेतनेन विहृतम्, तदा तेन सार्थेशेन घृतं ददता मनुष्यभवायुः, पुण्यानुबन्धिपुण्यमर्जितं बोधिबीजं च । तथा च जिनागमः—

सम्यक्त्व प्राप्तिः ।

[1]"केसिं चि होइ वित्तं, पत्तं अन्नेसु उभयमन्नेसु । चित्तं वित्तं पत्तं तिन्निवि केसिंचि धन्नाणं" ॥३२॥

सिद्धातेऽप्युक्तं—

---

1 केषाचित् भवति वित्त पात्रमन्येषामुभयमन्येषाम् । चित्तं वित्त पात्रं त्रीण्यपि केषाञ्चित् धन्यानाम् ॥३२॥

तत्र दशविधकल्पद्रुमास्तस्य मानसेप्सितं ददुः । तथाहि—

[21]"ते मत्तंगा १ भिंगा २ तुडीयंगा ३ दीव ४ जोइ ५ चित्तंगा ६ ।
चित्तरसा ७ मणियंगा ८, गेहागारा ९ अगणिया य ॥४८॥

[22]मत्तंगएसु मज्जं मधु पिज्जं भायणाइ भिंगेसु । तुडियंगेसु य संगयतुडियाइं बहुपयाराइं ॥४९॥
[23]दीवसिहा जोइसि—नामगा एए करंति उज्जोयं । चित्तंगेसु य मज्जं, चित्तरसा भोयणट्ठाणा ॥५०॥
[24]मणियंगेसु य भूसण—वराइ भवणरुक्खेसु । अणियंगेसु य धणियं वत्थाइ बहुप्पगाराइं ॥५१॥

इत्थं दशविधकल्पवृक्षेभ्योऽधिगतानि सुखान्यनुभूय, तदायुःप्राते विपद्य, प्राग्जन्मकृतदानपुण्यानुभावात् सौधर्मे स्वर्गे सुरोऽजनि ॥ ॥ इति तृतीयभवः ॥

तत्र सुखान्यनुभूय चिरं ततश्च्युतः स सुरोऽपरविदेहे **गन्धिलावतीनाम्नि** विजये वैताढ्यगिरौ गन्धारदेशे गन्धसमृद्धपुरे शतबलनाम्नो विद्याधरस्य **महाबलनामा** सुतोऽजनि । सचाभ्यस्तशस्त्रशास्त्रकलाकलापः समये पित्रा राज्येऽभि-

21 ते मत्ताङ्ग-भृङ्ग त्रुटिनाङ्ग दीप-ज्योति-चित्राङ्गाः । चित्र रसा-मणिताङ्गा गेहागारा अगणिता च ॥४८॥
22 मत्ताङ्गजेषु मद्य मधु पेय भाजनानि भृङ्गेषु । तुडितागेषु च सगत त्रुस्तिानि बहुप्रकारानि ॥४९॥
23 दीपशिखा ज्योतिंषि—नामका एते कुर्वति उद्योतम् । चित्राङ्गेषु च मद्यं चित्रारसा भोजनस्थानाः ॥५०॥
24 मणिताङ्गेषु च भूषणवराणि भवनवृक्षेषु । अणिताङ्गेषु च वाढ वस्त्राणि बहुप्रकाराणि ॥५१॥

तेश्वर हुबला त्तिः ।

सार्थस्य वसन्तपुरं प्रति-गमनम् ।

[18]"सेसाणं नारयाणं, तिरियत्थीणं च तिविहदेवाणं । पंचविहं सम्मत्तं, पन्नत्तं वीयराएहिं ।।४३।।
[19]अणकोहाइचउक्के, सम्माईपुंजतियगखवियंमि । जीवस्स सुहो भावो, अपुग्गलं खाइयं सम्मं ।।४४।।
[20]मिच्छत्तं जमुइन्नं तं–खीणं अणुदियं च उवसंतं । मीसीभावपरिणयं, वेज्जं जं तं खउवसमं ।।४५।।"

इत्यादिसदुपदेशामृतै र्मिथ्यात्वं मुक्त्वा सम्यक्त्वं धनसार्थवाहो ललौ ।

वर्षान्तेऽगस्त्युदयं[१] ज्ञात्वा धनसार्थवाहस्त-तश्चचाल । यतः–

"दिवा च कुरुते यस्मि–न्नुदयं मुनिपुङ्गवः । अनावृष्टिस्तदा घोरा, पिता विक्रयते सुतम् ।।४६।।
वर्षाकाले दिने यस्मि–न्नुदिते मुनिपुङ्गवः । ततः स्तोकं पयोवाहो, मुञ्चते सलिलं भुवि ।।४७।।"

क्रमात् धनसार्थेशो वसन्तपुरं ययौ । तत्र कृतक्रयविक्रयोपार्जितभूरिधनः पुनः स्वपुरं प्रति चचाल । स्वपुरं समागतश्च क्रमात् समायातावसाने सप्तक्षेत्र्या धनं व्यधात् । कृताराधनकः, पालितनिःकलङ्कश्रावकधर्म्मः, समाधिना विपद्य, उत्तरकुरुषु सीतासरित उत्तरतो जम्बूतरोश्च पूर्वतो युगलिधर्मत्वेनोत्पेदे धनः ।

18 शेषाणां नारकाणां तिर्यक्स्त्रीणां च त्रिविधदेवानाम् । पञ्चविधं सम्यक्त्वं प्रज्ञप्तं वीतरागैः ।।४३।।
19 अनन्तानुबन्धि क्रोधादिचतुष्केसम्यक्त्वादिपुञ्जत्रितयक्षपिते । जीवस्य शुभो भावो, अपुद्गलं क्षायिकं सम्यक्त्वम् ।।४४।।
20 मिथ्यात्वं यदुदीर्णं तत् क्षीणं अनुदीर्णं च उपशान्तम् । मिश्रीभावपरिणतं वेद्यं यत् तत् क्षायोपशमिकम् ।।४५।।

१, अगस्तितारा.

संसारसागरोत्तारतरीतुल्यस्य श्राद्धधर्मस्य प्रतिष्ठानप्रतिष्ठमादौ सम्यक्त्वं वीतरागेणोक्तम्—

सम्यक्त्वस्य स्वरूपम्।

वीतरागप्रभुर्देवः, सुसाधुश्च परो गुरुः। कृपामूलस्तु सद्धर्मः, सम्यक्त्वमभिधीयते ॥३६॥

[12]जिणवयणमेव तत्तं तत्थ रुई होइ दव्वसम्मत्तं। जहभावणाण सद्धा, परिसुद्धं भावसम्मत्तं ॥३७॥

[13]सम्मत्तम्मि य लद्धे, पलियपुहुत्तेण सावओ हुज्जा। चरणोवसमखयाणं, सायरसंखंतरा हुंति ॥३८॥

[14]अंतमुहुत्तं पालिय, सम्मत्तं जो वमेइ पज्जंत्ते। तस्स य अवड्ढपुग्गल,परियट्टो चेव संसारो ॥३९॥

[15]भट्ठेण चरित्ताओ, सुट्ठुयरं च दंसणं गहेयव्वं। सिज्झंति चरणरहिया, दंसणरहिया न सिज्झंत्ति ॥४०॥

[16]सव्वत्थ उचियकरणं, गुणाणुराओ रई अ जिणवयणे। अगुणेसु अ मज्झत्थो, सम्मदिट्ठिस्स लिंगाइं ॥४१॥

[17]आइपुढवीसु तीसुं, खइयं उवसामगं च सम्मत्तं। वेमाणियदेवाणं, पणियं तिरियाण एमेव ॥४२॥

॥१०॥

12 जिनवचनमेव तत्त्व तत्र रुचिर्भवति द्रव्य सम्यक्त्वम्। यथाभावज्ञानश्रद्धा परिशुद्ध भावसम्यक्त्वम् ॥३७॥

13 सम्यक्त्वे च लब्धे पल्योपमपृथक्त्वेन श्रावको भूयात्। चरणोपशमक्षयाणा सागर संख्यान्तरे भवन्ति ॥३८॥

14 अन्तर्मुहूर्तं पालित्वा सम्यक्त्व यो वमति पर्यन्ते। तस्य च अपार्द्धपुद्गल–परावर्तश्चैव ससारः ॥३९॥

15 भ्रष्टेन चारित्रतः सुष्ठुतर च दर्शन गृहीतव्यम्। सिद्धयन्ति चरणरहिताः दर्शनरहिता न सिद्धयन्ति ॥४०॥

16 सर्वत्र उचित करण, गुणानुरागो, रतिश्च जिनवचने। अगुणेषु च माध्यस्थ्य सम्यग्दृष्टे लिङ्गानि ॥४१॥

17 आदि पृथिवीषु तिसृषु क्षायिक औपशमिक च सम्यक्त्वम्। वैमानिकदेवाना प्रणीत तिरश्चाम् एवमेव ॥४२॥

रत्नेश्वर हुबला त्तिः । ॥९॥

[10]तहारुवाणं समणाणं माहणाणं भंते ! फासुएणं एसणिज्जेणं असण-पाण-खाइम-साइमेणं पडिलाभेमाणेणं किं किज्जइ ? गोयमा ! तत्थ अट्ठकम्मपयडीओ घणीयबंधणबद्धाओ सिढिलबंधणबद्धाओ पगरइ, दीहकालट्ठिआओ रहस्सकालट्ठिआओ पगरइ, इमं च णं दीहमद्धं चाउरंतं संसारकंतारं थेवेणवि कालेण परियट्टइ । (भगवती सूत्रे)

तथा चोक्तं—

अन्नं[१] पानं[२] तथा वस्त्रं[३], आलयः[४] शयना[५]ऽसने[६] । शुश्रूषा[७] वंदनं[८] तुष्टिः[९], पुण्यं नवविधं स्मृतम् ॥३३॥

[11]साहूण कप्पणिज्जं जं नवि दिन्नं कहिंवि किंपि तहिं । धीरा जहुत्तकारिणो, सुसावगा तं न भुंजंति ॥३४॥

तथा च—

ददस्वान्नं ददस्वान्नं, ददस्वान्नं युधिष्ठिर ! । सद्यः प्रीतिकरं लोके किं दत्तेनापरेण हि ॥३५॥

इत्यादि पात्रदानफलं धनो मत्वा घृतदानात्तदा मुक्तिगमनयोग्यं पुण्यं भावनयाऽर्जयामास । ततो धन उपाश्रये गुरून् वंदितुं सदा याति गुरूक्तं धर्ममशृणोदिति—

सुपात्र-दानस्य महिमा । ॥९॥

10 तथा रूपाणा श्रमणाना ब्राह्मणाना भगवन् ! प्रासुकेन एषणीयेन अशनपानखादिमस्वादिमेन प्रतिलाभयता किं क्रियते ? गौतम तत्र अष्ट कर्मप्रकृतीः घनबन्धनबद्धाः शिथिलबंधनबद्धाः प्रकुरुते, दीर्घ कालस्थितिकाः ह्रस्वकालस्थितिकाः प्रकुरुते, इम च दीर्घमध्वान चाउरन्त ससारकान्तार स्तोकेनापि कालेन परितरति ॥

11 साधूना कल्पनीय यत् नवि दत्तं कस्मै अपि किमपि तदा । धीरा यथोक्तकारिणः सुश्रावका तं न भुञ्जते ॥३४॥

षिक्तः । तत्सुखानि भुञ्जानोऽन्यस्मिन्नवसरे समलंकृतास्थानसिंहासनः, संगीतके प्रवर्तमाने **स्वयम्बुद्धाभिधेन** सचिवेन राजा विज्ञप्तः इति—

[25]**"धिद्धी एस पमाओ, गलहत्थइ जो जियाण जिणधम्मं । नलिणीदलग्गवोलिर–जललवपरिचंचले जीए ॥५२॥**

इति तस्यानवसरोपदेशात् स नृपः किमेतदिति पृच्छन् मन्त्रिणाऽभाणि—"यदद्य मया वने गतेन चारणमुनिर्भवत आयुःस्वरूप पृष्टः सन् जगौ । मासमेकमस्य भूपस्यायुरस्ति" । इति तद्वचनादनु राजा जगौ—"अद्य निशाशेषे संभिन्नश्रोतप्रमुखैरमात्यैरहमंधकूपे पातितोऽपि स्वयम्बुद्ध ! भवता एकेनोद्धृतः, इति सद्यःस्वप्नफलसंवादी ममायं भवदुपदेशः" । स नृपः इत्युच्चरन् क्षीणे आयुषि किंकर्तव्यतामूढतयाऽनुतप्यमानः सचिवेनोचे—

[26]**"एगदिवसंपि जीवो, पवज्जमुवागओ अनन्नमणो । जइवि न पावइ मुक्खं अवस्स वेमाणिओ होइ ॥५३॥"**

इति जैनसिद्धान्तगीःप्रामाण्यात् चारित्रग्रहणात् सफलय स्वं जन्म, परलोकं साधय । श्रुत्वेति मंत्रिवचः क्षितिपतिः स्वं पुत्र राज्ये निवेश्य, कृताष्टाह्निकामहःपुरस्सरं प्रव्रज्या जग्राह, गुरुपार्श्वे । गुरूक्तविधिना गृहिताऽनशनः समाधिना विपद्य, ईशानदेवलोके श्रीप्रभविमाने **ललिताङ्गनामा** सुरः, प्रस्फुरद्दीप्तिभासुरशरीरः समजनि । तस्य **स्वयम्प्रभा**भिधा देवी-पत्नी बभूव तया समं दिव्यान् भोगान् चिरं भुञ्जानस्य तस्य देवस्य कदाचिदायुःक्षये स्वयम्प्रभा

25 धिक्-धिक् एषः प्रमादः गले गृह्णाति यो जीवाना जिनधर्मम् । नलिनी-दलाग्रचञ्चलजललवपरिचञ्चल जीवितम् ॥५२॥

26 एकदिवसमपि जीवः प्रव्रज्यामुपगतोऽनन्यमनाः । यद्यपि न प्राप्नोति मोक्षं, अवश्य वैमानिको भवति ॥५३॥

देवी स्वर्गात् च्युता । तस्या देव्या विरहेण विधुरोऽभूल्ललिताङ्गः । ततः उद्यानादिवापिषु रममाणः क्षणं न रतिं लेभे । यतः——

ललितांगस्य विरह-पीडा ।

[27]"देवाऽवि देवलोए, दिव्वाभरणेण रंजियसरीरा । जं परिवडंति तत्तो, तं दुक्खं दारुण तेसिं ॥५४॥

[28]तं सुरविमाणविभवं, चिंतिअ चवणं च देवलोगाओ । इय बलियं च जं नवि, फुट्टइ सयसक्करं हिययं ॥५५॥

[29]ईसाविसायमयकोह—मायालोभेहि एवमाईहिं । देवाऽवि समभिभूया, तेसिं कुतो सुहं नाम ॥५६॥

इतश्च स्वयम्बुद्धोऽपि मन्त्री गृहीतव्रतोऽनशनेन मृत्वा तस्मिन्नेव कल्पे दृढधर्माभिधः शक्रसामानिकोऽभूत् । यतः—

[30]तवनियमेण य मुक्खो दाणेण य हुंति उत्तमा भोगा । देवच्चणेण रज्जं, अणसणमरणेण इंदत्तं ॥५७॥

स एव देवः प्राग्भवसौहार्द्दात्, ललिताङ्गसुरं विरहविह्वलं वीक्ष्य प्राह शोकापनोदाय—

शोकाप नयनम् ।

"विषयगुणः कापुरुषं, करोति वशवर्तिनं न सत्पुरुषम् । बध्नाति मशकमेव हि, लूतातन्तु र्न मातङ्गम्॥५८॥

स्त्रीरागसागरस्यान्तश्चेतःपोतान्निमज्जतः । अपयाति मतिर्लज्जा पौरुषं साधुतावृत्तिः ॥५९॥

मा विषादं कुरुष्व त्वं, देव्या विरहितो मनाग्। कुरु चित्तं स्थिरं तस्मात्, सुखीभवसि संततम् ॥६०॥

---

27 देवा अपि देवलोके दिव्याभरणेन रञ्जितशरीराः । यत् परिपतंति तस्मात् तं दुःक्ख दारूण तेषाम् ॥५४॥

28 तं सुराणा विभव विचार्य च्यवनञ्च देवलोकतः । इद बलिष्ठं च यन्नहि स्फुटति शतशकल हृदयम् ॥५५॥

29 ईर्ष्या-विषाद-मद-क्रोध मायालोभैः एवमादिभिः । देवा अपि समभिभूता तेषां कुतः सुखं नाम ॥५६॥

30 तपो-नियमेन च मोक्षो दानेन च भवन्ति उत्तमा भोगाः । देवार्चनेन राज्य अनशनमरणेन इन्द्रत्वम् ॥५७॥

॥१४॥

[31]संझरागजलबुव्बुउवमे, जीविए वि जलबिंदुचंचले ।
जुव्वणे य नईवेगसन्निभे, पावजीव किमयं न बुज्झसि ॥६१॥

[32]दुप्पयं चउप्पयं बहुप्पयं च अप्पयं समिद्धमहणं वा, । अणवकएवि कयंतो हणइ हयासो अपरिंततो ॥६२॥।

एवमुपदेशे दीयमाने तेन सुरेण ललिताङ्गो न मनाग् मोहान्निवृत्तः; ततो दृढधर्मा देवस्तस्या देव्याः प्राप्त्युपायं प्रोक्तवानिति धातकीखण्डे प्राग्विदेहे नन्दग्रामे नागिलस्य दरिद्रस्य श्रेष्ठिनः सप्ताना पुत्राणामुपरि तस्या पत्न्यामष्टम्या पुत्र्या जाताया कुरूपाया भाग्यहीनाया पितरि प्रणष्टे, उद्वेगात् नामाकरणात् **निर्नामिके**ति नाम्नाऽजनि, निर्नामिका क्रमाद् ववृधे, क्वचिद् निर्नामिका गगनतिलकपर्वते दारूण्यानेतुं गता, तत्र तत्कालोत्पन्नकेवलज्ञानं युगन्धराभिधं मुनि सिंहासनस्थं धर्ममुपदिशन्तं शुश्रावेति ।

''आयुर्वायुचलं सुरेश्वरधनुर्लोलं बलं यौवनं, विद्युद्दंडतुलं धनं गिरिनदीकल्लोलवच्चञ्चलम् ।
स्नेहं कुञ्जरकर्णतालचपलं, देहं च रोगाकुलं, ज्ञात्वा भव्यजनाः सदा कुरुत भो धर्मं महानिश्चलम् ॥६३॥
दारिद्र्यनाशनं दानं, शीलं दुर्गतिनाशनम् । अज्ञाननाशिनी प्रज्ञा, भावना भवनाशिनी ॥६४॥

एवं गुरुपार्श्वे धर्मं श्रुत्वा प्राप्तगृहिधर्मा कुमारिका निर्नामिका सा सम्प्रति वर्तते । साम्प्रतं चानशन सा जग्राह,

सदुपदेशः

निर्नामिकायाः स्वरूपवर्णनम् ।

31 सन्ध्यारागजलबुद्बुदोपमे जीवितेऽपि जलबिन्दुचञ्चले । यौवने च नदीवेगसनिभे पाप जीव ! किमयं न बुध्यसि ॥६१॥
32 द्विपदं चतुष्पदं बहुपद च समृद्ध मथन वा । अनपकृते कृतान्तो हन्ति हताशः अपरित्रातः ॥६२॥

॥१५॥

ततस्तत्र गत्वा स्वरूपं तस्या दर्शय कथय च, यथा सा निर्नामिका त्वदनुरागिणी भूत्वा मृत्वा च स्वयम्प्रभैव प्रिया उत्पद्यतेऽत्रैव स्वर्गे, तथा कृते तेन देवेन सा निर्नामिका तत्रैव स्वर्गे ललिताङ्गस्य प्रियाऽभवत् । ततः स देवस्तया प्रियया सह विलसन् सुखीजातः ॥ **इति ललिताङ्गदेवभवः** ॥ ५ ॥ तत. क्रमदायुःक्षये ललिताङ्गसुरो जम्बूद्वीपे प्राग्विदेहे सीतासरिदुत्तरे तटे पुष्कलावतीविजये लोहार्गलपुरे स्वर्णजङ्घस्य राज्ञः लक्ष्मीदेवीकुक्षिजन्मा प्रद्युम्नप्रतिमो **वज्रजङ्घो**ऽङ्गजोऽभवत् । पित्रा जन्मोत्सवः कृतः यौवनं प्राप क्रमाद्वज्रजङ्घकुमारः । इतः स्वयम्प्रभापि स्वर्गात् च्युत्वा तस्मिन्नेव विजये पुण्डरीकिण्या नगर्यां वज्रसेनतीर्थंकरचक्रवर्तिनः **श्रीमती** नाम्ना सुताऽभूत्, सा क्रमा-यौवनालङ्कृतदेहाऽजनि । एकदा श्रीमती सन्निहितवने समुत्पन्नकेवलज्ञानं मुनि प्रेक्ष्य जातिस्मृति प्राप । ततः पूर्व-भवपतिं करिष्यामीति निर्बन्धपरा पितुर्निदेशात् पूर्वभवं स्वं स्वरूपं चित्रपट्टे लेखयामास । प्राप्तवयो मम पूर्वभवं कथयिष्यति, तमहं वरिष्ये । ततः स्वयंवरमण्डपो मण्डितः । आहूता अनेके नृपराजकुमाराः ॥

तैर्भूपैस्तस्याः पूर्वभवो न कैरपि प्रोक्तः । तेषु तेषु सङ्केतेषु अपूरितेषु तत्रागाद् वज्रजङ्घकुमारः चित्रपट्टे लिखितं पूर्वभवं स्वं वीक्ष्याकस्माज्जातिस्मृतिं प्राप । ततः कुमार्या हृदयस्थान् पूर्वभवसङ्केतान् कुमारः कथयामास । ततस्तया स पूर्वभवसम्बन्धिनं पतिं मत्वा वरमालान्यासपूर्वमुपयेमे । ततो वज्रजङ्घस्तां परिणीय सन्महं स्वपुरमाययौ । ततः क्रमात् **स्वर्णजङ्घः** पुत्राय राज्य दत्वा स्वय दीक्षा जग्राह । प्राप्तराज्यो वज्रजङ्घो न्यायाध्वना भुव शशास । यतः—

"यो न्यायेन भुवं सर्वां, पैतृकीं पृथिवीपतिः । जुगोप स प्रयात्येव, वृन्दारकनिकेतनम् ॥६५॥

राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः, पापे पापाः समे समाः । राजानमनुवर्तन्ते, यथा राजा तथा प्रजाः ॥६६॥"

क्रमेण तस्य राज्ञो नन्दनो जातः । तस्य **वज्र** इति नाम दत्तम् । अन्येद्युः श्रीमतीभ्रातुः पुष्कलपालस्य राज्ञः सीमालभूपालैराक्रान्तस्य साहाय्याय वज्रजङ्घश्चचाल । मार्गे वज्रजङ्घश्चलन् दृष्टिविषं सर्पं तस्मिन् मार्गे श्रुत्वा तत्र गत्वा सर्प्पं तद् स्वदर्शनात् प्रबोधयामास । ततश्चलन् पुष्कलावतीं पुरीं ययौ । तत्रागतान् सर्वान् पुष्कलपालस्य रिपून् हत्वा स्वां पुरीं प्रति चचाल । इतस्तस्मिन् मार्गे मुनियुगस्य ध्यानं कुर्वतः सर्वकर्मक्षयात् केवलज्ञान जातम् । वज्रजङ्घः पत्नीयुतो मुनिसेन-सागरसेनाख्यमुनियुगं प्रणनाम । तयोर्मुन्योः पृथग् पृथग् उपदेश श्रुत्वा स्वपुरमाययौ । अन्येद्यु वंज्रजङ्घेनोक्तम्—प्रिये ! व्रतमहं ग्रहीष्ये, त्वं समाधिना गृहिधर्मं पालय । पत्नी जगौ । पुराऽहमपि व्रतं ग्रहीतुकामाऽस्मि, यदि त्वया व्रतं ग्रहीष्यते, तदाऽहमपि त्वया सह दीक्षाग्रहण करिष्ये । अत्रान्तरे पुत्रो मातापित्रोः संयमग्रहणाभिप्रायमजानानो विषं दातुकामोऽभूत् । ततः पुत्रेण राज्यार्थिना विषदानात् मातापितरौ हतौ । **इतिवज्रजङ्घभवः** ॥ ६ ॥ शुभध्यानात् तौ मृत्वा उत्तरकुरुषु समुत्पन्नौ । युग्मधर्मेण तत्र दशविधकल्पवृक्षपूर्णमनोरथौ सुखिनौ बभूवतुः । इति **युग्मिभवः सप्तमः** ॥ ७ ॥ ततो मृत्वा तौ मिथः स्नेहलौ प्रथमस्वर्गे सुरावभूताम्, तत्रातीव सुखिनो जातौ । **इतिसुरभवोऽष्टमः** ॥ ८ ॥ स्वर्गात् च्युत्वा जम्बूद्वीपे विदेहे क्षितिप्रतिष्ठितपुरे स्वर्गिपुरसोदरे, सुविधिवैद्यस्य **जीवानन्द**नामा पुत्रोऽभूत् । तत्रैवेशानचन्द्रस्य भूपस्य **महीधरनामा** पुत्रो बभूव १ ॥

मन्त्रिपुत्रः **सुबुद्धिरासीत्** २ ॥ सार्थवाहाङ्गजः **पूर्णभद्रः** ३ ॥ श्रेष्ठिसूनु**र्गुणाकरोऽ**भूत् ४ ॥ श्रीमतीजीवः स्वर्गात् च्युत्वा

तत्रैव श्रेष्ठिपुत्रः **केशवनामाऽभवत् ५** ॥ एतेषां जीवानन्देन सह सौहार्दमभूत् अत्यन्तम् । कदाचिज्जीवानन्दवैद्यस्य सद्मनि तेषां वयस्याना पञ्चानां तस्थुषां गुणाकराख्यो जैनमुनिः कुष्टगलद्देहः पारणार्थं समागात् । तस्य यतेस्तादृशं देहं कुष्टव्याधिग्रस्तं वीक्ष्य मिथश्चिन्तयामासुः । एष मुनिरतीव व्याधिना ग्रस्तो दृश्यते । ततः सानुकम्पो जीवानन्दो जगौ—अयं मुनिर्महता धनव्ययेन सज्जीक्रियते । लक्षपाकतैलं गोशीर्षचन्दनं रत्नकम्बलं च विलोक्यते । तैलं तु मम मन्दिरे समस्ति । शेषवस्तुद्वयोपायश्चिन्त्य एव । असौ यतिः सुमहाभागस्तपस्वी स्वशरीरनिरपेक्षोऽस्ति । यद्यस्योपकारः करिष्यते कुष्टस्फेटनेन तदा मुक्तिगमनयोग्यं कर्मोपार्ज्यते । यतः—

"ज्ञानवान् ज्ञानदानेन, निर्भयोऽभयदानतः । अन्नदानात् सुखी नित्यं, निर्व्याधिर्भेषजाद् भवेत् ॥६७॥

अथ तदौषधप्राप्तये महीधरपुत्राद्याः पञ्चापि जीवानन्देन समं कस्यापि सुहृदो महेभ्यस्याऽऽपणे मूल्येन यत्यर्थं गोशीर्षचन्दनरत्नकम्बले याचन्ते स्म । धर्मेण तेन तद्वस्तुद्वयं यत्यर्थं दत्तम् । प्रोक्तं ममापि पुण्यं भवति । पापिनामौषधे दत्ते पापमेव भवति । धर्मिणां तु दत्ते धर्म एव भवति । धर्मी तु धर्ममेवकरोति । तस्य पुण्यविभागो वैद्यस्यौषधदातुर्भवति । ततस्ते सर्वे सुहृदस्तानि औषधानि लात्वा वने ययुः तस्य मुनेस्तेन तैलेन प्रथम देहेऽभ्यञ्जनं कृतम् । तत्तैलयोगात् अतीव तापिते साधुवपुषि रत्नकम्बलं निदधे । तापव्याकुलाः साधुदेहस्थाः कृमयो रत्नकम्बले लग्नाः । ततो वैद्येन दीर्घदर्शिना ते कृमयोऽतीवार्द्रगोशबमध्ये स्थापिताः । ततस्तद्देहे शीतनिमित्तं गोशीर्षचन्दनाङ्गरागः कारितः इति । एवं त्रिःकृत्वा प्रतीकारेण मुनिं पट्टूकृत्य ते क्षमयामासुरिति भगवन् ! युष्मच्छरीरे किमप्यपराधः कृतः स क्षम्यताम् । ततस्तं

मुनि सेवा ।

क्षमापना ।

यतिं प्रणम्य तस्मै श्रेष्ठिने यतिर्नीरोगः कृतोऽस्ति भवत औषधाभ्यामिति निवेद्य च स्वस्थानं ययुः । स च श्रेष्ठी तदौषधदानपुण्यमनुमोदमानो *गृहस्थ एव सर्वकर्मक्षयात् केवलज्ञानं प्राप । तेऽपि च सुहृदो गोशीर्षरत्नकम्बलौ विक्रीय तद्द्रव्येण निजकाञ्चनलक्षद्वयेन च जिनालयं कारयामासुः । **इति नवमो भवः** ॥९॥ ते सर्वे जीवानन्दादयः क्रमात् प्रव्रज्या गृहीत्वा द्वाविंशतिसागरायुष्काऽच्युते स्वर्गे त्रिदशा बभूवु. ॥ **इति दशमो भवः** ॥ १ ॥

अथ जीवानन्दजीवस्ततश्च्युत्वा प्रथम जम्बूद्वीपे प्राग्विदेहे पुष्कलावतीविजये पुण्डरीकिण्यां वज्रसेनस्य तीर्थंकर-भूपतेः धारणीदेव्या'—कुक्षौ चतुर्दशस्वप्नसूचितोऽवततार क्रमात् पुत्रोऽभवत् । **वज्रनाभ**नामा ज्येष्ठनन्दनः समभूत् । नृपामात्यश्रेष्ठिसार्थेशाना जीवास्ततश्च्युताः क्रमेण **बाहु-सुबाहु-पीठ-महापीठ-नामानः** कनीयासस्तस्य सोदराश्चत्वारो बभूवुः । केशवजीवस्तु स्वर्गाच्च्युतः सुयशा नामा भूपपुत्रो भूत्वा वज्रनाभ सिषेवे । वज्रसेनभूपो वज्रनाभाय पुत्राय राज्य वितीर्य लोकान्तिकदेवैर्जय जयनन्देति जल्पिते सावत्सरिक दानं दत्त्वा दीक्षा जग्राह । क्रमेण केवलज्ञानं प्राप । वज्रनाभस्तु प्राप्तषट्खण्डराज्यः स्वयं समस्तचक्रवर्तिपदभागभूत् । अन्येद्युस्तस्मिन्नेव पुरे श्रीवज्रसेन स्तीर्थंकरः समवसृतः । तदा चक्री सपरिवारः पितुः तीर्थंकृतो धर्मोपदेश श्रोतुं गतः । जिनेन्द्रस्तत्रेति धर्म्मोपदेशं प्राह—

"न श्रीर्मे विपुला जने न च मतिर्जाता न वा सूनवो, जाता वा न गुणास्पदं न च मुदं धत्ते कुटुम्बं मम ।

---

* अन्यत्र तस्य दीक्षाधिकारो दृश्यते—

श्रेष्ठीश्रेष्ठाऽर्पयित्वाऽथ तेषां गोशीर्षकम्बलौ । भावितात्मा प्रव्रवाज वव्राज च परपदम् ॥७५६॥ त्रिषष्टिश. पु. चरित्र. प्रथम पर्व प्रथम सर्ग.

वज्रनाभस्य दीक्षा ।

द्विष्टो भूमिपतिः खलाश्च कुदृशो देहं रुगार्तं सुतो–द्राह्या भूरिऋणं ऋणन्ति गृहिणां चेतांसि चिन्ता इमाः ॥६८॥
प्राग् जन्मजाते सुकृते सति प्रभो !, विवेकिभिस्तत् पुनरर्ज्यते नवम् ।
नीवीधनादऽस्य पुनः कुतोऽर्जनं, वापः क्व वा प्रोषितबीजभोजिनः ॥६९॥"

एवं धर्मोपदेशं श्रुत्वा सञ्जातवैराग्यो वज्रनाभो बाहुसुबाहुपीठमहापीठभ्रातृभिः सुयशसा च सार्धं संयमश्रिय जग्राह । वज्रनाभो यतिः क्रमाद् गुरुपार्श्वे पठन् द्वादशाङ्गभृत् बभूव, शेषा एकादशाङ्गधारिणोऽभवन् । अर्हदादिभिर्विंशतिस्तीर्थकर पदवीं बबन्ध वज्रनाभः । यतः–

"वज्रनाभस्तु विंशतिस्थानैरेभिर्मनोरमैः । निर्ममे तीर्थकृन्नाम–कर्म भवाब्धितारकम् ॥७०॥"

विंशति स्थान-कानि ।

तथाहि–

[33]"अरिहंत १ सिद्ध २ पवयण ३ गुरु ४ थेर ५ बहुस्सुए ६ तवस्सीसुं ७ ।
वच्छल्लयाइ एसिं अभिक्खनाणोवओगे य ८ ॥७१॥
[34]दंसण ९ विणए १० आवस्सए य ११ सीलव्वए निरइआरो १२ ।
खणलव १३ तव १४ च्चियाए १५ वेयावच्चे १६ समाही १७ य ॥७२॥

33 अरिहन्त[१]-सिद्ध[२]-प्रवचन[३]-गुरु[४]-स्थविर[५]-बहुश्रुत[६]-तपस्विषु[७] । वात्सल्यात् एतेषा अभीक्ष्ण ज्ञानोपयोगयोश्च[८] ॥७१॥

34 दर्शन[९]-विनया[१०]वश्यकानि[११] च शीलव्रते निरतिचारता[१२] । क्षणलव[१३]-तपस्[१४]त्यया[१५] वैयावृत्ये[१६] समाधौ[१७] च ॥७२॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

[35]"अपुव्वनाणगहणे १८ सुअभत्ती १९ पवयणे पभावणया २०। एएहिं कारणेहिं तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥७३॥"

शुद्धमन्नं समानीय, विभज्य बाहुसंयतः । ददानो यतिभ्यश्चक्रि-कर्मोपार्जितवान् क्रमात् ॥७४॥

साधुपञ्चशतीनां सद्विश्रामणविधानतः । अतीवबलकर्मादि, सुबाहुरर्जयत् स्वयम् ॥७५॥

वज्रनाभगुरौ वैया-वृत्यं विश्रामणादिकम् । बाहुसुबाहू कुर्वाणौ, पुण्यमर्जयतां नवम् ॥७६॥

यदा यदा तयोर्व्याख्यां*, कुर्वते गुरवः स्फुटम् । तदा पीठमहापीठौ, सहेते न स्वचेतसि ॥७७॥

मायामिथ्यात्वयोगेन, क्रोधादिकृत्यतत्परौ । स्त्रीत्वकर्म भृशं पीठ-महापीठौ बबन्धतुः ॥७८॥

यतः—

[36]"जो चवलो सठभावो, मायाकवडेहि वंचए सयणं । न य कस्स य वीसत्थो, सो पुरिसो महिलया होइ ॥७९॥"

सुयशाः संयतस्तत्र, कुर्वन् धर्मं निरन्तरम् । अर्जयामास कल्याण-प्राप्तिकर्म निरव्ययम् ॥८०॥

इत्येकादशमो भवः ॥११॥ एते सर्वे चतुर्दशलक्षपूर्वीं यावत् निःकलङ्कं व्रतं प्रतिपाल्य आयुःप्रान्ते समाधिना मृत्वा सर्वार्थसिद्धिविमाने समुत्पन्नाः ॥ इति द्वादशो भवः ॥१२॥ इतश्चावसर्पिण्या सुषमदुःषमाभिधतृतीयारकप्रान्ते प्रान्तपल्योपमाष्टभागशेषे इहैव जम्बूद्वीपे दक्षिणभरतार्धे गङ्गासिन्ध्वोरन्तराले प्रथमः कुलकरो विमलवाहनाह्वो-

35 अपूर्वज्ञान ग्रहण[१८], श्रुतभक्तिः[१९] प्रवचनस्य प्रभावना[२०] । एभिः कारणैः तीर्थकरत्व लभते जीवः ॥७३॥ * प्रशसाम्

36 यश्चपलः शठभावो माया कपटै र्वञ्चति स्वजनान् । न कस्यापि विश्वस्तः स पुरुषो महिला भवति ॥७९॥

बाहु-सुबाहु-मुनि-वरयोः प्रशंसा ।

॥२१॥

ऋषभ-
पूर्वज-
वर्णनम् ।

ऽभूत् १ । तस्य पत्नी चन्द्रयशाः । तदा च क्रमात् समयहीनताभवनात् स्वल्पेषु कल्पवृक्षेषु जायमानेषु कलहकारिषु युगलिषु च हकारनीतिः प्रवर्तयामास । तयोः षण्मासशेषायुष्कयोश्चक्षुष्मान् चन्द्रकान्तेति युगलमभूत् २ । तयोश्च यशस्वी स्वरूपेति युगलं बभूव ३ । अस्य राज्ये मकारनीतिरभूत् । ततोऽभिचन्द्रः प्रियङ्गुरिति युगलं जातम् ४ । यतः—

[37]"**नवधणुसयाइ पढमो, अट्ठसत्तद्धसत्तमाइं च । छच्चेव अद्धछट्ठा, पंचसया पणवीसं तु ॥८१॥**

[38]**संघयणं संठाणं, उच्चत्तं चेव कुलगरेहि समं । वन्नेण एगवन्ना, सव्वाओ पियङ्गुवन्नाओ ॥८२॥**"

ततस्तदपत्यद्वयं प्रसेनजित् पूर्णकांता इति युगलं जातम् ५ । अस्य काले धिक्कारनीतिरजनिष्ट, तस्यापत्यद्वयं मरुदेवः श्रीकांता इति युगलं जज्ञे ६ । ततः सप्तमं श्रीनाभिर्मरुदेवीति युगलं बभूव ७ । नाभिस्तु सपादपञ्चशत-धनुर्देहः मरुदेवी अपि सपादपञ्चशतधनुर्देहाऽभूत् । इतस्तृतीयारस्य चतुरशीतिपूर्वलक्षेष्वेकोननवतिपक्षाधिकेषु अवशिष्टेषु आषाढशुद्धचतुर्दश्यामुत्तराषाढानक्षत्रे सर्वार्थसिद्धिविमानात् त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमप्रमितायुरनुभूय ततश्च्युत्त्वा श्रीवज्रनाभजीवः मतिश्रुतावधिज्ञानशाली गजादिचतुर्दशमहास्वप्नसूचिततीर्थंकरजन्मा मरुदेव्याः कुक्षाववातरत् । तदा च नारकाणामपि सुखमजनि । यतः—

जन्म
कल्याणक
निमित्ते

37 नवधनुःशतानि प्रथमः अष्ट सप्तार्धं सप्तमादि च । षट् चैव अर्धषष्ठा, पञ्चशतानि पञ्चविंशति च ॥८१॥

38 सङ्घातनं संस्थानं उच्चत्वं चैव कुलकरैः समम् । वर्णेन एक वर्णा सर्वे प्रियङ्गुवर्णवंतः ॥८२॥

"नारका अपि मोदन्ते, यस्य कल्याणपर्वसु । पवित्रं तस्य चारित्रं, को वा वर्णयितुं क्षमः ॥८३॥"

तस्मिन् काले स्वप्नपाठकादयो न सन्ति । तदा शक्रः प्रभुभक्त्या स्वामिरक्षार्थं आभियोगिकान् स्वसेवकान् मुमोच । नवमासे सार्द्धसप्तदिने व्यतिक्रान्ते चैत्रासिताष्टम्या उत्तराषाढानक्षत्रे गते चन्द्रे युगलधर्मिणं पञ्चशतधनुस्तनुमानं सुवर्णवर्णशरीरं वृषभध्वज सर्वाद्भुतलक्षणं प्रथमं जिनं पुत्रं मरुदेवी स्वामिनी सुषुवे । जन्माभिषेककरणं शक्रश्चक्रे । अवतारितस्वाङ्गुष्ठामृतास्वादादुपचिततनुर्लांछन वृषभस्य दर्शनात् स्वप्नेऽप्यादौ वृषभदर्शनात् **वृषभ** इति नाम दत्तम् । युगलजातायाः कन्यायाः **सुमङ्गलेति** नाम दत्तम् । वृषभस्य किञ्चिदूने हायने व्यतिक्रान्ते, शक्रः इक्षुदण्डं लात्वा प्रभुं नन्तुं वंशस्थापनाय चागात् । तदा वृषभेण बालस्वभावात् इक्षुदण्ड गृहीतुं हस्तः क्षिप्तो भक्षणेच्छया । ततः शक्रेण वृषभवंशस्य इक्ष्वाकुरिति नाम दत्तम् । ततः सदा सुरा उत्तरकुरुतः फलानि प्रभुक्ते प्रत्यहं क्षीरोदजलानि चोपनयन्ति स्म । अथ दश (देशोन) वर्षदेश्ये प्रभौ अकाले तालफलपतनतो युगलिनः पुरुषस्य (जन्मदिने) मृतिरभवत् । स्त्री तु स्थिता सुनन्देति तस्या नाम । ततो युगलिभिः श्रीनाभिकुलकराय युगलिनो मृतिस्वरूपं प्रोक्तम् । अथ यौवनस्थस्य प्रभोः श्रीनाभिराज्ञा सुमङ्गलासुनन्दयोः पाणिग्रहे क्रियमाणेऽवधिना विज्ञाय वासवः सहाप्सरोभिस्तत्र समागात् । प्रभुरपि अवश्यभोग्यं कर्म जानन् सर्वमनुमेने । तत प्रथममेव स्वामी सुमङ्गलासुनन्दाभ्या सह दिव्यधात्रीभिः स्नपितोऽवलिप्तो भूषितश्चानीतो मण्डपद्वारे कृतं दधिदूर्वालवणादि मङ्गलकर्म प्रभोरिन्द्रेण तत. शक्रः स्वर्गं समागात् । नवपरिणीतस्य प्रभोर्मङ्गलानीति मरुदेवाऽवग्—

वृषभ-स्वामि जन्म ।

पाणि-ग्रहणम्।

सुनो ! जङ्गमकल्पवृक्षविततः शाखाशतेन क्रमात्, त्रैलोक्यं निखिलं समीहितफलैः संतर्प्य यै सन्ततम् । सत्याशीरिति या वधूद्वयजुषः प्रोवाच तत्राङ्गिनां, प्रीत्यै श्रीमरुदेव्यसौ विजयतां तीर्थङ्करस्य प्रसूः ॥८४॥

इति मातुराशिषं प्रभुः पाप । किञ्चिदूनेषु षड्वर्षलक्षेषु व्यतिक्रान्तेषु सर्वार्थसिद्धिविमानाच्च्युत्वा बाहुपीठजीवौ सुमङ्गलादेव्याः कुक्षाववातरतुः । तदा सुमङ्गला चतुर्दश महास्वप्नानि गजादीनि ददर्श । क्रमात् तयोर्जातयोर्जन्मोत्सवे कृते पुत्रस्य **भरत** इति नामाऽभूत् पुत्र्याश्च ब्राह्मीति नामाऽजनि । सुबाहुमहापीठजीवौ सुनन्दायाः कुक्षौ युग्मत्वेन बभूवतुः । पुरुषस्य **बाहुबलिरिति** नामाऽभूत्, पुत्र्याश्च **सुन्दरीति** नाम दत्तम् । क्रमात् सुमङ्गला एकोनपञ्चाशत् युगलानि प्रासूत । एवं ऋषभदेवस्य पुत्रशत पुत्र्यौ **ब्राह्मीसुन्दर्यौ** । क्रमात् कल्पवृक्षेषु हीनसत्त्वेषु फलदानशक्तिषु कषायबहुलाना नीतिमर्यादालङ्घनपराणां मिथः कलिपराणा युगलिनां श्रीनाभिकुलकरेण श्रीऋषभदेवः समर्पितो मर्यादायै । ततस्ते युगलिन एकीभूय परमेश्वरं महतः स्थलस्योपरि उपवेश्य नलिनीपत्राण्यादाय हस्तेषु भगवत्स्नानार्थं जलाशये गताः । इतः शक्रः स्वर्गादित्य परमेश्वरं तादृशे रत्नसिंहासने निवेश्य द्वापञ्चाशच्चन्दनरसेनोपलेप्याभरणाम्बराणि परिधाप्य प्रच्छन्नः स्थितः । इतस्ते युगलिनो गृहीतपद्मिनीपत्रस्थजलाः प्रभु तादृश दृष्ट्वा प्रदक्षिणीकृत्य चिन्तयामासुः । यदि जलं मस्तकोपरि प्रक्षिप्यते । तदा सर्वाणि वस्त्राणि विनक्ष्यन्ते । ततस्ते प्रभोः पदयोरधस्तादभिषेकं चक्रुः । तद्विनयसन्तुष्टः शक्रः प्रकटीभूय प्रभुं भक्त्या प्रणम्य सुविनीता एते युगलिन इत्युक्त्वा तस्मिन् स्थाने द्वादशयोजनायामां नवयोजनविस्तृतां नवा पुरीं **विनीतामिति** चकार । प्रभोर्जन्मतो विंशतिपूर्वलक्षाणि व्यतिक्रान्तानि । ततः प्रभुणा केचि-

सुमङ्गलायाः स्वप्नदर्शनम् ।

युगलिकानां विनयः ।

युगलिनः सचिवाः कृताः । केचिद् दुर्गाऽऽरक्षकाः कृताः केचिन्च भोगा—गुरुवः कृताः केचिद्वयस्या—राजन्याः कृताः शेषाश्च युगलिन क्षत्रियाः पत्तयश्च कृताः । ततः करि-तुरग-गो-महिषादिसङ्ग्रहः कारितः प्रभुणा । अथ कल्पद्रुमेषु उच्छिन्नेषु गतेषु अपक्वौषधिभक्षणपराणा युगलिनामुदरेषु दुष्यत्सु प्रभुणोक्तम् । हस्ततले कुक्षौ (कक्षाया) च मुक्त्वौषधीः भक्षयत । यतः—

[38]"ओमपहारंता, अजीरमाणंमि ते जिणमुविंति । हत्थेहिं घंसिउणं, आहारेह त्ति ते भणिआ ॥८५॥
[39]आसी अ पाणिघंसी तिम्मिअ तंदुलपवालपुडभोई । हत्थतलपुडाहारा, जइआ किर कुलकरो उसहो ॥८६॥"

ततस्तथा कुर्वत्सु तेषु अग्निरुत्पन्नस्तं दृष्ट्वा भीतास्ते प्रभुपार्श्वेऽभ्येत्य जगुः । भगवन्नस्माकमौषधीर्भक्षयन् राक्षस उत्पन्नोऽस्ति । प्रभुणा ज्ञानेनाग्निमुत्पन्नं ज्ञात्वोक्तम्—तस्य राक्षसस्याग्नेर्मध्ये मुक्त्वा यूय भक्षयत । ततस्तथा कुर्वत्सु तेषु राक्षसरूपोऽग्निः सर्वं भक्षयति । ततस्ते प्रभुपार्श्वं गत्वा तदपि प्रोचुः । ततो वृषभेण कुम्भिकुम्भस्थलस्थेन मृत्तिकामानाय्य प्रथमं कुम्भं घटयित्वाऽर्पयामास । प्राह च-एवंविधान कुम्भान् कृत्वा वह्निना पाचयित्वा तेषु औषधीः स्थापयित्वा भक्षयत । ततः प्रभूक्तविधिना ते औषधी भक्षयन्तिस्म । ततस्ते सुखिनोऽभवन् । ततः प्रभुः शिल्पशतं प्रकाशयामास । ततः प्रजास्तथा चक्रुः । चतुर्धा सामदामादिनीतीः प्रकाशयामास । द्वासप्तति कला नराणा भरतं

38 अन्नमाहारयन्त अजीर्यमाणे ते जिनमुपयन्ति । हस्ताभ्या घर्षयित्वा आहारयत इति ते भणिताः ॥८५॥
39 आसीच्च पाणीघर्षक क्लेदयित्वा तण्डुलप्रवालपुटभोजी । हस्ततलपुटाहारो यदा किल कुलकर. ऋषभ. ॥८६॥

शिक्षयामास । स्त्रीणा चतुःषष्टि कलाः बाहुबलि शिक्षयामास । अश्वेभादीनां लक्षणानि प्रभुः प्रकाशयामास । दक्षिणहस्तेनाष्टादश लिपीर्ब्राह्म्यै, वामेन शयेन गणितानि सुन्दर्यै प्रकाशयामास । सारस्वतादिदेवा अभ्येत्य प्रभुं प्रोचुः— धर्मं तीर्थं प्रवर्तय त्वम् । ततः संयमग्रहणावसरं प्रभुरवधिना विज्ञाय भरतायायोध्याराज्यं वितीर्य बाहुबलये बहली-देशराज्यं च शेषेभ्योऽङ्गजेभ्यो यथायोग्यं पुरग्रामादि वितीर्य सांवत्सरिकं दानं ददौ ॥ ततः प्रभुः त्रिषष्टिपूर्वलक्षाणि निष्कण्टका राज्यश्रियमुपभुज्य वसन्तसमये अष्टादशभारवनस्पतिशोभाकारके चैत्रासिताष्टम्यां उत्तराषाढानक्षत्रगते चन्द्रे सुरासुरौघवाह्यां सुदर्शनाख्यां शिबिकामारुह्य सुरेन्द्रादिभूपपरिवृतो राजमार्गे चचाल । प्रभुः क्रमाद्देवदुन्दुभौ वाद्यमानायां सिद्धार्थोद्यानमाजगाम । प्रभुः शिबिकाया अवरुह्याशोकतरुतले वसनाभरणानि मुमोच । प्रभुः ततो जम्भारिन्यस्त देवदूष्यमंसे दधानश्चतुर्मुष्टिलोचं चकार । तदा शक्राग्रहादेका मुष्टिः स्थिता प्रभोर्मस्तके । वासवेन कोलाहले निषिध्यमाने प्रभुर्नमस्कारोच्चारणपूर्वं संयमं जग्राह । तदा नाभेयस्य चतुर्थं ज्ञानं समुत्पन्नम् । यतः

[40]"काऊण नमुकारं, सिद्धाणमभिग्गहं तु सो गिण्हे । सव्वं मेऽकरणिज्जं, पावं ति चरित्तमारुढो ॥८७॥

[41]"तिहि नाणेहि समग्गा, तित्थयरा जाव हुंति गिहवासे । पडिवन्नंमि चरित्ते, चउनाणी जाव छउमत्था ॥८८॥

तदा भरताद्यैर्बहुभिर्भूपैर्निषिध्यमाना अपि कच्छमहाकच्छादयश्चत्वारो नृपसहस्राः प्रभुणा समं संयमं ललुः ।

40 कृत्वा नमस्कारं सिद्धेभ्योऽभिग्रहं स गृह्णाति । सर्वं ममाकरणीयं पापमिति चरित्रमारूढः ॥८७॥

41 त्रिभि र्ज्ञानैःसहिता स्तीर्थकरा यावद्भवन्ति गृह वासे । प्रतिपन्ने चारित्र चतुर्ज्ञानी यावत् छद्मस्थ· ॥८८॥

इन्द्रादिपु यथास्थान गतेपु प्रभुरन्यत्र विजहार । प्रभुः पूर्वभवोपार्जिताशुभकर्मवशाद् भिक्षामलभमानो वर्षं यावन्निराहारो विहृत्य गजपुरं समाजगाम । तत्र बाहुबालिपुत्रः सोमयशाः, तस्य पुत्रः श्रेयासस्ततसाहाय्यात् शत्रुभिराक्रातो महाभटो जयी जात इति स्वप्नमपश्यत् सोमयशा नृपः १। रविमण्डलतः श्रस्तः करौघो पुनः श्रीश्रेयासकुमारेण घटितः इति स्वप्नं श्रेष्ठी लब्धवान् २। पुनः श्रेयासकुमारेण स्वप्नो दृष्टः मेरुर्मलिनो जातः सो मया पायसेन उज्वलीकृतः ३।

प्रातरतः शुभं भावि श्रेयांसस्योदयो महान् । कोऽपीति मन्त्रयित्वा ते स्वस्ववेश्म त्रयोऽप्यगुः ॥८९॥

लाति श्रीऋषभः किञ्चिन्नेति कोलाहलं नृणाम् । श्रुत्वा गवाक्षतोऽपाव-द्युवराजा प्रभुं प्रति ॥९०॥

प्रभोर्दर्शनात्तदा जातिस्मृति प्राप्य पश्चान्नवभव स्वं गृहीतसंयमं ज्ञात्वा प्रभुं चान्नग्रहणतत्परं ज्ञात्वा यावत् प्रासुकान्नं दातुकामः श्रेयांसोऽभवत् तावल्लोकै ढौक्यमानानि गजाश्वकन्याभरणादीनि वस्तूनि त्यजन् श्रेयासकुमारगृहे प्रभुः समागात् इतोऽकस्मादिक्षुरसभृतं कुम्भशतं केनचिद्राज्ञा श्रेयासकुमाराय ढौकयांचक्रे । ततो निरवद्याहारं तमिक्षुरस विज्ञाय समुल्लसदतीवभावः संयोजितकरकमलः प्रभुं प्रति श्रेयास प्राह । प्रभो ! प्रसारयाऽह्नाय करौ निस्तारयाऽत्र माम् । द्वाचत्वारिंशद्दोषरहितमाहारं लाहि साम्प्रतम् । अत्र कविघटना । दक्षिणकरं भिक्षामगृह्णानं दृष्ट्वा प्रभुः प्राह—भो दक्षिणकर कथं भिक्षा न गृह्णासि ? दक्षिणहस्तोऽवग्—अहं दातृहस्तस्याधः कथं भिक्षा गृह्णामि । यत.—

पूजा-भोजन-दान-शान्तिक-कलापाणिग्रहस्थापना—चोक्षप्रेक्षणहस्तकार्पणमुखव्यापारबद्धस्त्वहम् ।

ततो वामो हस्तो जगौ—

वामोऽहं रणसम्मुखाङ्गणनात्रामाङ्गशय्यादिकृत्, द्यूतादिव्यसनी त्वसौ धनिगृहे गृह्णातु भिक्षामपि ॥९१॥
राज्यश्रीर्भवतार्जिताऽर्थिनिवहस्त्यागैः कृतार्थीकृतः, सन्तुष्टोऽपि गृहाण दानमधुना तन्वन्दयां दानिषु ।
इत्यब्दं प्रतिबोध्य दक्षिणकरं श्रेयांसतः कारयन्, प्रत्यग्रेक्षुरसेन पूर्णमृषभः पायात् स वः श्रीजिनः ॥९२॥"

तदा जिनस्य पारणे जाते श्रेयासस्य यशसा भुवनं पूर्णम् । भवनाङ्गणं सार्द्धद्वादशरत्नकोटिभिः परिपूर्णम् ।

[12]"घुट्ठं च अहोदाणं दिव्वाणि अ आहियाणि तूराणि । देवा वि य संनिहिया, वसुहारा चेव वुट्ठी य ॥९३॥
[13]भुवणं जसेण भयवं, रसेण भवणं धणेण पडिहत्थो । अप्पा निरुवमसुक्खे, सुपत्तदाणं महग्घविअं ॥९४॥
[14]रिसहेसरसमं पत्तं, निरवज्जं इक्खुरससमं दाणं । सेयंससमो भावो हविज्ज जइ मग्गियं हुज्जा ॥९५॥

इतः कच्छादयो भिक्षामलभमाना वनमध्ये तापसा जाताः, जटाधराभिधा अधुना निगद्यन्ते लोकैः । तत्पुत्रौ **नमिविनमी** दूरगतत्वात् प्रभुदीक्षाग्रहणादनु समायातौ । भरतं सेवितुमनीहमानौ श्रीऋषभदेवपार्श्वे गत्वा प्रोचतुरिति स्वामिन्नावां तव सेवकौ तेन भरतपार्श्वे किमपि राज्यादिकं न याचिष्यते आवाभ्याम् । यत्र यत्र स्वामी पादौ धत्ते तत्र तत्र कण्टकादीन्यपसारयतस्तौ यत्र प्रभुः कायोत्सर्गे तिष्ठति तत्र तौ खड्गधरौ उभयतः पार्श्वयोस्तिष्ठतः सेवायै, प्रातः

42 घोषितञ्च अहोदानं, दिव्यानि च वादितानि तूराणि । देवा अपि संनिहिता, वसुधारा चैव वृष्टी च ॥९३॥
43 भुवनं यशसैव, भगवान् रसेन, भवनं धनेन प्रतिहस्तः (पूर्णः) । आत्मा निरूपम सौख्ये सुपात्र दाने महार्धितम् (दुर्लभम्) ॥९४॥
44 ऋषभेश्वर सम पात्रं, निरवद्यमिक्षुरस समं दानम् । श्रेयास समो भावो भूयान् यदि मार्गितं भवतु ॥९५॥

कमलै'प्रभुं प्रपूज्य राज्यमावयो र्देहीति जल्पतः । ततो धरणेन्द्रस्तत्रागतोऽवक्—भो नमिविनमी भवन्तौ राज्यार्थिनौ दृश्येते, प्रभुस्तु निर्ममो निर्द्रव्यश्च तेन भरत राज्यं याचेथाम्, तावूचतु र्यदि प्रभुः राज्यं दास्यति तदा ददातु नो चेदेवं तिष्ठावः आवाम्, ततस्तयोर्दृढा भक्तिं ज्ञात्वा धरणेन्द्रोऽतीव सन्तुष्टः सन् प्रभुमुखेऽवतीर्य प्राह—चल्त युवा वैताढ्ये राज्यं दास्यामि युवाभ्याम्, ततो द्वितीयं वृषभरूपं कृत्वा धरणेन्द्रो वैताढ्य गत्वा तयोर्दक्षिणश्रेण्युत्तरश्रेण्यो र्राज्यं ददौ, ४८ सहस्रं विद्याश्च वितीर्णवान् । उक्तं च—

[45]**"मुणिणोऽवि तुह छीणा, नमिविनमी खेहराहिवा जाया । गुरुआण चलणसेवा, न निष्फला होइ कइयावि ॥९६॥**

[46]**"नमिविनमीणं भायाण, नागिंदो विज्जदाण वेयड्ढे । उत्तरदाहिणसेढी, सट्ठी पन्नास नयराइं ॥९७॥"**

अन्येद्युर्भगवान् विहरमाणो बहलीदेशविभूषणस्य तक्षशिलापुरस्य बहिरुद्याने सन्ध्याया समेत्य कायोत्सर्गे स्थितः । तदा पितुरागमनं ज्ञात्वा बाहुबलिर्ध्यातवान् । अधुना रात्रौ प्रायो वन्दनं मम न शोभते, प्रातर्विस्तरात् प्रभुं प्रणस्यामि एवं ध्यात्वा प्रातर्विस्तरं कृत्वा यावत् प्रभुं नन्तु याति बाहुबलिः तावदितः पूर्वं प्रभुर्विहारं व्यधात् । बाहुबलिः प्रभुमदृष्ट्वा खिन्नः सन् रुरोदतमाम् । अलक्ष्यलक्ष्य ! क्व गतस्त्वम्, एकशो दर्शनं देहि । ततो मन्त्रिवचसा स्वस्थीभूय तत्र प्रभुपादुकायुक्तं स्तूपं महान्त रत्नमयं कारयामास बाहुबलिः । प्रभुरपि मौनावलम्बी वर्षसहस्रान्ते

45 मुनौ अपि त्वयि लीना नमि विनमी खेचराधिपती जातौ । गुरूणा चरणसेवा न निष्फला भवति कदाचिदपि ॥९६॥

46 नमि-विमिभ्या मातृभ्या, नगेन्द्रो विद्यादान वैताढये । उत्तर दक्षिण श्रेणी षष्ठी पञ्चाशन्नगराणि ॥९७। (उसहपचासिया)

पुरिमतालपुरे शकटाह्वे वने कृताष्टमतपा वटवृक्षस्याधः स्थितः । फाल्गुनकृष्णैकादश्यां उत्तराषाढानक्षत्रे प्रातः प्रभुः केवलज्ञानं पाप । तत्क्षणादेव सर्वे सुरेन्द्रास्तत्र समेत्य समवसरणं रचयामासुर्यथाधिकारम्, ततो "नमो तित्थरसे"ति कृत्वा भगवान् सिंहासनमुपविष्टः । द्वादश पर्षदः उपविष्टाः, इतो भरतस्यायुधशालाया चक्ररत्नं समुत्पन्नम्, ततो द्वयोश्चक्ररत्नप्रभुकेवलज्ञानोत्पत्त्योः वर्धापनिका समकालं भरताग्रे समायाता । भरतो ध्यातवान्, प्रथमं चक्रपूजां करोमि अथवा युगादिदेवपूजां करोमि, एवं ध्यात्वा क्षणाद्भरतो दध्यौ धिग् मा यदेवं ध्यात मया । यतः—

चक्ररत्नस्य उत्पत्तिः ।

[47]"तायंमि पूइए चक्कं, पूइयं पूअणरिहो ताओ । इह लोइयंमि चक्कं, परलोअसुहावओ ताओ ॥९८॥

ततो मरुदेवी पितामहीं पुत्रवियोगाश्रुजातनेत्रपटला हस्तिकुम्भस्थलमध्यारोप्य भरतः परमेश्वरं वन्दितुं प्रति चचाल । समवसरणं दृष्ट्वा भरतोऽवग्—हे मातर्विलोकय स्वपुत्रस्याद्भुता विभूतिं शृणु च देवदुन्दुभिनिनादांश्च । एका तावत् स्वल्पा मम ऋद्धिः द्वितीया प्रभुता तव पुत्रस्य विभूतिः, द्वयोरंतरं मेरुसर्षपयोरिव हंसकाकयोरिव चिन्तामणिकर्करयोरिव राजरङ्कयोरिव दृश्यते । ततो मरुदेवी देवदुन्दुभिशब्द श्रुत्वा हर्षाश्रुपतनादुच्चरितनेत्रपटला समवसरणं ददर्श । तत्क्षणात् सर्वकर्मक्षयात् केवलज्ञानं प्राप्यायुषः क्षयान्मुक्तिं गता ।

आदीश्वर चरित्रम् ।

प्रभोः केवलोत्पत्तिश्च ।

"सूनुर्युगादीशसमो न विश्वे, भ्रान्त्वा क्षितौ येन शरत्सहस्रम् ।
यदर्जितं केवलरत्नमग्र्यं, स्नेहात्तदेवार्प्यत मातुराशु ॥९९॥

47 ताते पूजिते चक्र पूजित पूजनार्हस्तातः । इह लोके चक्र, परलोक सुखावहस्तातः ॥९८॥

अतिमोहं जिने कुर्यात्, त्यक्तुं चेच्छक्यते न सः । यथा श्रीमरुदेव्याऽऽप, कुम्भिकुम्भस्थिता शिवम् ॥१००॥"

तदा देवाः समेत्याग्निसंस्कारक्रिया व्यधुः । भरतः समवसरणे गत्वा प्रदक्षिणात्रय दत्त्वा प्रभुं प्रणम्य धर्मं श्रोतुमुपविष्टः । प्रभुणेति धर्मोपदेशो ददे शोकच्छिदे ।

[48]"संसारंमि समुद्दे, अणोरपारंमि दुल्लहं एअं । मणुअत्तजाणवत्तं, विशालकुलजाइदलकलियं ॥१॥

[49]"निव्वाणपुरी चिट्ठइ, भवपारावारतारणसमत्था । ते न पवडंति जीवा, मुत्तुं मणुअत्तबोहित्थं ॥२॥

लोभमूलानि पापानि, रसमूलाश्च व्याधयः । स्नेहमूलानि दुःखानि, त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥३॥

[50]"संसारंमि असारे, नत्थि सुहं वाहिवेयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुणइ जिणदेसियं धम्मं ॥४॥

[51]"अथिरं जीयं रिद्धी य, चंचला जुव्वणं च खणसरिसं । पच्चक्खं पिरक्खंतो, तहवि य वंचिज्जए जीवो ॥५॥

अत्र **मधुबिन्दु कथा** ज्ञातव्या । धर्मोपदेशं श्रुत्वा भरतपुत्रः **पुण्डरीको** दीक्षां जग्राह । स च गणधरपदव्यां स्थापितः प्रभुणा । 'उप्पन्नेइ वा, विगमेइ वा, 'धुवेइ वा' इति । अन्ये च्यशीतिः गणधराः स्थापिताः । तत्र

48 स सारेऽस्मिन् समुद्रे अनन्तपारे दुर्लभमेतद् । मनुष्यत्वयानपात्र विशालकुलजातिदलकलितम् ॥१०१॥

49 निर्वाणपुरी तिष्ठति भवपारावारतारणसमर्था । ते न प्राप्नुवन्ति जीवा मुक्त्वा मनुष्यत्वबोहित्थम् (प्रवहणम्) ॥१०२॥

50 स सारेऽस्मिन् असारे नास्ति सुख व्याधिवेदनाप्रचुरे । जानन्नपि इह जीवो न करोति जिनदेशितं धर्मम् ॥१०४॥ (वेरग्गसयग १)

51 अस्थिरं जीवनं ऋद्धि च चञ्चला यौवन च क्षणसदृशम् । प्रत्यक्ष प्रेक्ष्यमाणो तथापि च वञ्चयते जीवो ॥१०५॥

भरतस्य पुत्रपञ्चशती दीक्षां जग्राह, नप्तृसप्तशती व्रतं जग्राह, मरीचिः ब्राह्मी च संयमं जग्राह । पुण्डरीकाद्याः साधवः ब्राह्म्याद्याः साध्व्यो भरताद्याः श्राद्धाः सुन्दर्याद्या श्राद्धयः इति चतुर्विधः श्रीसङ्घः । ततो भरतः प्रभु प्रणम्य स्वगृहे गत्वा प्रभुं पूजयित्वा भक्त्या चायुधशालाया गत्वा चक्ररत्नं पूजयामास भक्त्या । ततः शुभे दिने भूरिभिर्भूपैः सेव्यमानो भरतश्चक्रेणोपदेश्यमानं मागधतीर्थसन्निधि प्राप्य तत्र स्कन्धावारं स्थापितवान्, कृताष्टमतपाः तत्पारणके तु रथाधिरूढो भरतो नाभिदघ्ने जले स्थित्वा स्वनामाङ्कितं बाणं मुमोच । भरतचक्रिनामाङ्कितं बाण दृष्ट्वा मागधकुमारस्तत्राभ्येत्य किरीटकुण्डलादि प्राभृतं दत्तवान्, ततो जगौ—अहं तव सेवकोऽस्मि । ततस्तं स्वसेवकं मागधं कृत्वा स्वस्कन्धावारं प्राप्तवान् भरतः, अनेन विधिना दक्षिणवारिधौ वरदामं साधयामास भूपः । ततः पश्चिमपाथो-निधिस्वामिनं पूर्ववत् प्रभासं सिन्धुदेवञ्च भरतः साधयामास, ततो वैताढ्यस्य दक्षिणनितम्बे शिबिरं स्थापयामास । तत्र पूर्वरूढ्या वैताढ्यदेवमप्याराध्य तमिश्रागुहासमीपमाससाद, तद्गुहारक्षक कृतमालं देवमाराध्य दक्षिणसिन्धुनिष्कुटं साधयितुं सेनापतिं सुषेणाह्व प्रेषयामास । ततः सकटकः स सुषेणो जलस्थलदुर्गनिवासिनः सिंहबर्बरादीन् म्लेच्छाधिपतीन् निजा-ज्ञावशंवदान् कृत्वा तेषामुपायनान्यादाय स्वस्वामिपार्श्वे समागात् । अथ तमिश्रागुहोद्घाटनाय सप्रसादं देवं भरत आराधयामास, तत्र गत्वा तमिश्रागुहाद्वारं दण्डरत्नेनोद्घाटयामास । चक्री करिरत्नमारुह्य तत्कुम्भे मणिरत्न निधाय गुहातः सञ्चरन् द्वादशाश्रिणा द्वादशयोजनप्रकाशमयेन काकिणीरत्नेन गोमूत्रिकाक्रमात् गुहाभित्त्यो र्योजनान्ते योजनान्ते पञ्चधनुशतायामानि एकोनपञ्चाशन्मण्डलानि तमश्छिदे भरतो व्यधात् । ततो यत्र शिलाऽपि क्षिप्ता तरति—तुम्बीफलवत्

सा उन्मग्ना नदी, यत्र क्षिप्तं तुम्बीफलमपि शिलावन्मज्जति सा निमग्ना नदी, ते द्वे तटिन्यौ वार्द्धकिमणिविहितया पद्यया सकटको भरत उत्ततार । पञ्चाशत् योजनमानाया गुहाया बहिर्निर्गत्य तत्रस्थान् सर्वान् किरातादीन् रिपून् प्रबलानपि सेनापतिर्जिगाय । अथ तत्र केचित् किराता स्वगोत्रदेवीमाराध्य द्वादशयोजननमितामतीव वृष्टिं कारयामासु । तज्जलोपद्रवरक्षणाय द्वादशयोजनायामे चर्मरत्ने शिबिरं निवेश्य तदुपरि तत्प्रमाणं छत्रं संनिवेश्य प्रकाशाय छत्रदण्डमूले मणिं निधाय च सप्तदिनानि यावत् चक्रिणा स्थितम् । ततो यदा सप्तदिनान्ते चर्मरत्नात् चक्रं निर्गतं तदा लोकैरुक्तम् । ब्रह्मात इदं अण्डं निर्गतं, इति प्रघोषो जातः । ततः क्षुद्रहिमवद्गिरिनाथं संसाध्य पश्चात् भरतो चचाल । वैताढ्याद्रि-दक्षिणोत्तरस्थौ नमिविनमी द्वादशवर्षयुद्धविधानेन जिगाय भरतः । विनमि—स्वां पुत्रीं सुभद्राभिधां दण्डदानपुरस्सरं भरताय ददौ । उत्पन्नवैराग्येण स्वपुत्रौ स्वपदे निवेश्य नमिविनमी—श्रीऋषभपादान्ते प्रव्रज्यां लेभतुः । ततो गङ्गातीरे आवासेषु दत्तेषु सुषेणेन सेनापतिना तदुत्तरतटे पूर्वरीत्या साधिते देव्याऽनुरक्तया समं चक्री वर्षसहस्रं रेमे । पश्चात् स्वपुरीं प्रत्यागच्छन् गङ्गातटे नवनिधानानि भरतः प्राप । तेषामेतानि नामानि—

नैसर्प्प १ पाण्डुकश्चाथ २, पिङ्गलः ३ सर्वरत्नकः ४ ।
महापद्मः ५ काल ६ महा—कालौ ७ माणवक ८ शङ्खकौ ९ ॥६॥

ते प्रत्येकं दैर्घ्येण द्वादशयोजनानि विस्तरेण च, पल्योपमायुषः । ततश्चक्री महोत्सवपुरस्सरं स्वां राजधानीमयोध्यामाययौ । चक्ररत्नपूजापुरस्सरं भरतस्य च द्वादशवर्षाणि राज्याभिषेकः कृतः । एवंविधा विभूतिरभूद्भरतस्य—

चतुःषष्टिसहस्रा अंतःपुर्यः, सपादलक्षपिण्डविलासाः, चतुरशीतिलक्षाः प्रत्येकं गजतुरङ्गमरथाः, ९६ कोटिपत्तयः ग्रामाश्चैतावन्तः, ७२ सहस्रपुरवराः, ३६३ सूपकाराः, १८ श्रेणयः अनेके व्यवहारिणः, इत्यादिऋद्धिः, षष्टिवर्षसहस्रैः सर्वा दिशश्चक्रिणां साधिताः । कदाचित् सुन्दरीं भगिनीं कृशाङ्गीं दृष्ट्वा तस्याः परिवारो भरतेन दुर्बलकारणं पृष्टोऽवगू—युष्माकं दिग्यात्राचलनादनु अनया आचाम्लान्येव क्रियमाणानि सन्ति, षष्टिवर्षसहस्राणि जातान्यस्यास्तपस्तपन्त्याः । प्रभुणा युगलधर्मे निषिद्धेऽपि स्वसौन्दर्यं सोदरस्य मोहजनकं (च) विमृशन्ति तन्निग्रहाय सा सती सुन्दरी तपश्चकार ।

अहो नाभेयवंशेऽस्मिन्, धर्माधिक्यमनर्गलम् । यत्तद्विधेन तपसा, बाल्येऽरमत सुन्दरी ॥७॥
समुद्धाराशु तपःकृशाऽपि, मोहाम्बुराशौ भरतं निमग्नम् ।
महीभृतं शीलगुणेन तेन, बलीयसी बाहुबलेः स्वसाऽपि ॥८॥

अथ भरतेन क्षमयित्वा, विसृष्टा सुन्दरी श्रीऋषभपार्श्वे दीक्षां जग्राह । अथ चक्ररत्ने आयुधशालायामप्रविशति मन्त्री भरतेन पृष्टश्चक्ररत्नस्यायुधशालायामप्रवेशहेतु प्राह—भवतो बाहुबलिर्भ्राता सेवां कर्तुमागतो नास्ति, तेनेदं चक्ररत्नमायुधशालां न प्रविशति । ततो भरतेन प्रेषितो दूतो बाहुबलिपार्श्वे गत्वा जगाद—भवतो भ्राता भरतः षट्खण्डं साधयित्वा स्वपुरं प्राप्तोऽस्ति । अन्येषा राज्ञां गजतुरङ्गमादिदेशदानान्मनांसि तोषयामास भरतः । त्वं नाऽगाः, भ्रातुर्मिलनार्थमपि । त्वमपि तत्रागच्छ भूरिदेशादि दास्यति भ्राता । बाहुबलिः प्राह—कः कस्य भ्राता । अहमपि

यदि तस्य भ्रातु. सेवा करिष्ये तदा मम सर्वस्वं गतम् । ममासौ देशस्तु तातेनार्पितोऽस्ति । अस्मिन् देशे भरतस्य का तृप्तिः ? दूतोऽवग्—एवं वक्तुं युज्यते भवतोऽधुना गजाश्वरथपत्त्यादिभिः स तव भ्राता बलिष्ठो विद्यतेतराम् । यदि त्वं तत्र समेष्यसि तदा तुभ्यं बहून् देशान् दास्यति । यदि त्व न तत्रैष्यसि सोऽत्र समेष्यति तदा त्वां हत्वा देशं ग्रहीष्यति अधुना तव तस्य सेवा कर्तुमवसरोऽस्ति, बलिष्ठो विद्यते । बाहुबलिर्जगौ—यदाहं भरतेन समं रममाणो गङ्गातीरे भरतमुत्पाट्य हस्तेन नभसि दूरं क्षिप्त्वा पुनस्तं पतन्तं स्वहस्तेनाधरिष्यं तत्तस्य किं विस्मृतम् । एवं मया तत्र पूर्वं भरतो बहुशो जितः । अधुना किं असौ आत्मीयं बलं ज्ञापयति । दूतोऽवग्—यस्य सेनया चलन्त्याऽधुना पृथवी कम्पते शेषोऽपि कम्पते तीव्रभारत्वात्, वैताढ्यपर्वतवासि नमि-विनमि-विद्याधरमागधादिबहून् बलिष्ठान् स साधयामास । ततो दूत एवं जल्पन् हक्कितो बाहुबलिना । ततो दूतो भरतपार्श्वे गत्वा सर्वं बाहुबल्युक्तं जगाद । ततो भरतः संनह्य चचाल यदा तदा बहवोऽपशकुना बभूवुः, पश्चाच्छकुना वर्या बभूवुः । भरतो बहुली-देशे गत्वा तक्षशिलां वेष्टयित्वा स्थितः । इतो बाहुबलिः सभायामुपविष्टोऽन्यचक्रं समागतं श्रुत्वा मनसि क्रिमपि भय नानैषीत् । यदा बाहुबलिर्युद्धाय निर्गतः, तदा सुमतिसागरमन्त्री प्राह—एवमकस्माद् रणं कर्तुं न युज्यते पश्चादपसार्यं चमूं भुक्त्वा पश्चात् सङ्ग्रामः क्रियते । ततः पश्चाचमूमपसार्य श्रीऋषभदेवस्य पूजां कृत्वा सर्वैः पत्तिभिः समं भुक्तवान् भरतः । ततो द्वादशवर्षाणि युद्धं भरत बाहुबल्योरभूत् । एकोऽपि द्वयोर्मध्ये न भनक्ति । यदा तदा बहुजीवसंहारं दृष्ट्वा शक्रोऽभ्येत्य द्वयोरग्रे प्राह एवं भवतोर्युद्धं बहुसंहारकारकं कर्तुं न युज्यते, मिथः युवां

युद्ध कुरुत । प्रथम दृष्टियुद्धे भरतेन हारितं बाहुबलिना जितम्, देवैः पुष्पवृष्टिर्बाहुबलेर्मस्तकस्योपरि कृता । इत्यादिदृष्ट्याादियुद्धे जायमाने भरतेन हारितम् । उक्तं च—

[52]"**पढमं दिट्ठीयुद्धं वायायुद्धं तहेव बाहाहिं । मुट्ठीहिं य दंडेहि य, सव्वत्थ विजिप्पए भरहो ॥९॥**"

ततो भरतेन चक्रं मुक्तं बाहुबलिं हन्तुम्, चक्रमपि बाहुबलिं प्रदक्षिणीकृत्य हस्ते उपविष्टम् । बाहुबलिरवग् भो भरत ! इदं चक्रं चूर्णीकरोमि त्वया सह परं किं क्रियते त्वं तु भ्राता ज्येष्ठोऽसि । चक्रं मयेदं पश्चात् प्रेष्यमाणमस्ति । या तव शक्तिः स्यात् सा करिष्यताम् । ततो बाहुबलिना प्रेषितं चक्रं भरतपार्श्वे गतम् । मन्त्री जगौ एकस्मिन् गोत्रे चक्रं न प्रभवति, ततो भरतेन मुष्टिना बाहुबलिर्मस्तके आहतो जङ्घां यावद् भूमौ गतः, बाहुबलिना (ऽपि भरतस्य मारणाय मुष्टिरुत्पाटितस्ततो) ध्यातं मया मुष्टिरुत्पाटितो निष्फलो मा भवतु, तेन मे मस्तकस्योपरि मुच्यते लोचकरणेन । संसारश्चासारोऽसौ यदि भ्राता एवंविधमकृत्यं करोति, तदा कस्य दोषो दीयते, ततः स्वयमेव पञ्चमुष्ट्या लोचं कृत्वा आत्मानं व्युत्सृजामीत्युक्त्वा, कायोत्सर्गे तस्थौ बाहुबलिः । दध्यौ च बाहुबलिः— मम पूर्वं अष्टानवतिर्भ्रातरो व्रतं लळुः । यदि केवलज्ञानं विना तत्र भगवतः समीपे गम्यते मया तदा ते लघवोऽपि भ्रातरो लब्धकेवलज्ञाना नम्यन्ते इति मत्वा मौनी बभूव । भरतस्तत्रैत्य, पदयोर्लगित्वा भो भ्रातर्मुञ्च मौनं राज्यमङ्गीकुरु बाहुबलिं क्षमयित्वा भरतः प्राहः—अहं त्वभाग्यवानस्मि । यत्त्वं मया कटकवधकरणादिना खेदितोऽसि ।

52 प्रथम दृष्टियुद्ध वाचायुद्ध तथैव बाहुभिः । मुष्टिभिश्चदण्डैश्च सर्वत्र पराजयते भरतः ॥१०९॥

बाहुबलीनः दीक्षा-प्रतिबोधश्च ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

ततो भरतः तस्य बाहुबलेः पुत्राय सोमाय राज्यं वितीर्य, स्वपार्श्वात् हितबुद्ध्याऽधिकराज्यग्रामदानात् प्रमोदयामास । ततो भरतः स्वपुरमभ्येत्य द्वादशवर्षीयराज्याभिषेक स्वस्मिन् कारयामास । इतो बाहुबलेः कायोत्सर्गस्थस्य वर्षं जातं विनाऽशनादिना । इतः श्रीनाभेयेन ब्राह्मीसुन्दर्यौ बाहुबलिप्रतिबोधाय प्रेपिते । ताभ्या तत्राभ्येत्योक्तम् । 'हत्थीउ उत्तर भाय' । इति श्रुत्वा बाहुबलिर्दध्यौ । वर्षं जातं ममात्र स्थितस्य हस्त्यारोहण विना । ततो निजभगिन्योः शब्दमुपलक्ष्य बाहुबलिर्दध्यौ मानगजमहमारूढोऽस्मीति ज्ञापयितुमिहागते स्तो भगिन्यौ । ततो मानं मुक्त्वा यावच्चलितु पादौ दत्ते तावत् सर्वकर्मक्षयात् केवलज्ञानं प्राप । ततो नाभेयपर्षदि गत्वा, परमेश्वरं प्रदक्षिणीकृत्य, केवलिपर्षदि उपविष्टो बाहुबलिः । उक्तञ्च—

"कियन्तो बहिरङ्गाश्चान्तराश्च षडपि द्विषः । तपसा तीव्रतीव्रेण, यत्नेनाशु विजिग्यिरे ॥१०॥
नासीरवीरभरतं समरेऽचिरेण, यो हेलयैव जितवानपि मोहराजम् ।
ज्ञानश्रियः सपदि संघटनैकहेतु-वीरः स बाहुबलिरेव मुदं तनोतु ॥११॥
भग्ने श्रीभरते स्वपत्तिसदृशैराजन्मपुष्टैर्मदै-स्तद्वैरादिव निर्जितं विगणयन् स्वं श्रीसुनन्दाङ्गजः ।
हत्वा तान् जिनवाक्यशाणकषणात्तीक्ष्णेन बोधासिना, वीराणामथ पूर्वकेवलभृतां मुक्तिं गुणैर्लब्धवान् ॥१२॥
हेतोः केवलसम्पदः किल तपस्यन्तं जिनोक्ते क्षणे, श्रीमद्बाहुबलिं समेत्य मुदिता ब्राह्मीयुता सुंदरी ।
वल्लीव्यूहविभूषितं मुनिवरं दर्पेभकुम्भस्थला-दुत्तार्याथ तपोवशंवदतमामुद्ग्राहयामास ताम् ॥१३॥

ब्राह्मी-सुन्दर्यौः भ्रातृप्रतिबोधः ।

॥३७॥

अथ कदाचित् पञ्चभिः शकटशतैरन्नभृतैः ऋषभदेवपार्श्वे गत्वा भरतोऽवग्—स्वामिन्नद्यान्नदानग्रहणेन मामनुगृहाण । ऋषभोऽवग्—छत्रधरराज्ञामाहारः साधूनामधुना न कल्पते, तेन भवता साधर्मिकाणां धर्मतत्पराणामन्नं देयम् । ततो भरतेन ये ये धर्मिष्ठाः श्राद्धा ब्रह्मव्रतधारिणो भवन्ति, ते ते स्वगृहे भोज्यन्तेस्म । अथ सूपकारेण विज्ञप्तं स्वामिन् ! बहवो ब्रह्मचारिणो भोक्तुमायान्ति तेनास्माभिरन्नं दातुं तेभ्यो न शक्यते । ततो भरतेन ये ये ज्ञानदर्शनचारित्रस्वरूपं जानन्ति, तेषां काकिणीरत्नेन कण्ठे रेखात्रयं कारितमभिज्ञानार्थम्, ये नवतत्त्वविदस्तेषां नव, क्रमात्तेषां यज्ञोपवीतं जातम् । अन्येद्युर्भरतेनोक्तम्—भगवन् ! भवत्तुल्याः कियन्तोऽर्हन्तो भविष्यन्ति ? प्रभुः प्राह—

[53]**होही अजिओ संभव—अभिनंदणसुमइसुप्पभसुपासो । ससिपुप्फदंतसीयलसिज्जंसो वासुपुज्जो अ ॥१४॥**

[54]**विमलमणंतयधम्मो, संती कुंथू अरो य मल्ली य । मुणिसुव्वय नमिनेमी, पासो तह वद्धमाणो अ ॥१५॥**

अस्यां पर्षदि कोऽप्यस्ति ? योऽग्रे भवत्तुल्यस्तीर्थकृद्भविष्यति ? युगादिदेवो जगौ—यो भवतः पुत्रो मरीचिः, प्राप्तचारित्रोऽधुना परीषहानसहमानः जलस्नानं, मस्तकोपरि छत्रधारणोपानत्परिधानादिप्रमादपरो विद्यते पर्षदो बहिस्तात् । सोऽग्रे अस्या चतुर्विंशतौ प्रथमो वासुदेवस्त्रिपृष्ठनामा भविष्यति । महाविदेहे मूकायां पुरि चक्री, भरते चास्मिन्नेव चतुर्विंशतितमो वीरनामा जिनश्च भविष्यति । ततो भरतो हृष्टो झटिति उत्थाय तत्र गत्वा त मरीचिं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य

भरतस्य साधर्मिकवात्सल्यम् ।

---

53 भविष्यति अजितः सम्भवाभिनन्दनसुमतिसुप्रभसुपार्श्वाः । शशि—पुष्पदंतशीतलश्रेयांसा वासुपूज्यश्च ॥११४॥

54 विमलानन्तधर्माः शान्तिः कुन्थुररश्च मल्ली च । मुनिसुव्रत नमिनेमयः पार्श्वस्तथा वर्द्धमानश्च ॥११५॥

प्राह—भवान् त्रिपृष्ठो नाम वासुदेवो, मूकाया चक्री, अस्मिन्नेव भरते चतुर्विंशतितमो वीरो जिनो भविष्यति, तेनाहं तुभ्य वन्दमानोऽस्मि, एवमुक्त्वा मरीचिं नत्वा स्तुत्वा च भरतः पुरीमध्ये गतः । तद्वचनं श्रुत्वा मरीचिः प्राह— अहो मदीय कुलमुत्तमं, यतो मे पितामहो युगादीशः, पिता तु भरतः अहं च क्रमात्सार्वभौमः, अत्र चान्तिमो वीरजिनेन्द्रो भविष्याम्यहमेव । एवं जल्पनेन तेन मरीचिना नीचगोत्रकर्मार्जितम् । यतः—

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८

"जातिलाभकुलैश्वर्य-बलरूपतपःश्रुतैः । कुर्वन् मदं पुनस्तानि, हीनानि लभते जनः ॥१६॥"

ऋषभदेवस्य प्रथमो गणधरः पुण्डरीकाभिधश्चैत्रशुद्धपूर्णिमायां पञ्चकोटियतियुतो विमलगिरौ मुक्तिमगात् । ततो भरतेन तत्राभ्येत्य श्रीऋषभदेवस्य पुण्डरीकस्य च शरीरमानप्रमाणाः काञ्चनबलानकस्थाः प्रतिमाः कारिताः । एकः प्रासादो महान् शत्रुञ्जयशिखरे च श्रीयुगादिदेवपुण्डरीकप्रतिमायुतः कारितश्च । श्रीऋषभदेवः श्रीशत्रुञ्जये बहुशो वारान् समागतः उक्तञ्च—

[55]**"नवनवई पुव्वाइं, विहरंतो आगओ सि सत्तुंजे । उसभो सुरेहि सहिओ, समोसढो पढमतित्थंमि ॥१७॥"**

चतुर्विधं श्रीसंघ स्थापयित्वा विंशतिपूर्वलक्षाणि कौमारपदव्या त्रिषष्टिपूर्वलक्षाणि राज्यपदव्यां च स्थित्वा एकं पूर्वलक्षं श्रामण्यं पालयित्वा समस्तक्षीणायुष्कर्मा सर्वायुः प्रपाल्य निर्वाणकल्याणकं स्वं ज्ञात्वा दशसहस्रयतियुतोऽष्टापदगिरौ चतुर्दशभक्तेन गृहीतानशनः आसनकम्पात् समागतसौधर्मेन्द्रादिचतुःषष्टिशक्रः श्रीभरते तत्र समेते अवसर्पिण्यास्तृ-

55 नवनवतिपूर्वाणि विहरमाण आगतोऽसि शत्रुञ्जये । ऋषभ। सुरैः सहितः समवसृत. प्रथमतीर्थे ॥११७॥

ऋषभदेवस्य निर्वाणम् ।

तीयारकस्य एकोननवतो पक्षेषु शेषेषु माघकृष्णत्रयोदश्यां अभिजिन्नक्षत्रे क्षीणभवोपग्राहिकर्मा पर्यङ्कासनसमासीनो लोकाग्रं मुक्तिमङ्गीचकार । तदानीमशेषा. साधवः क्षीणकर्माष्टका मुक्तिं ययु. । अथ देवैः प्राच्या दिशि गोशीर्षचन्दनेन चिता चक्रे प्रभोः । ऐक्ष्वाकुमुनीना दक्षिणस्या दिशि त्र्यस्रा, शेषमुनिवराणा पश्चिमस्या दिशि चतुरस्रा चक्रे । इत्थ संस्कारादनु तद्भस्म सुरैर्नरैश्च ववन्दे । ततोऽग्नित्रयं तत्र गृहीतं ब्रह्मचारिभिः तदद्यापि ब्राह्मणगृहेषु पूज्यमानमस्ति । देवेषु स्वस्थाने गतेषु क्रमाद् भरतः श्रीऋषभदेवनिर्वाणगमनस्थाने सिंहनिषिद्याकारं प्रासादं कारयित्वा स्वस्वशरीरमानप्रमाणाश्चतुर्विंशतिर्जिनप्रतिमा दक्षिणस्यां ४, पश्चिमायां ८, उत्तरस्या १०, पूर्वस्या २, स्थापयामास

अष्टापद तीर्थ रचना ।

तीर्थरक्षानिमित्तं दण्डरत्नेन शिखराणि उच्छेद्य योजनप्रमाणानि सोपानानि चक्रे । तत्र पूजामहिमादिकृत्यं निर्माय श्रीभरतोऽयोध्या प्राविशत् । तस्य राज्ञोऽन्येद्युरन्तःपुरस्थस्य सर्वाभरणभूषितशरीरस्य पुरुषप्रमाणात्मादर्शमुपनीतवान् सेवकः, तदानीमादर्शमध्ये स्वदेहं विभूषणभूषितं पश्यतोऽकस्मान् मुद्रिकाऽङ्गुलीतः पपात । तदा मुद्रिकां विना कृत हस्तं वीक्ष्य निःश्रीकं देहात् मुकुटकुण्डलादीन्याभरणान्युत्तारयामास । ततो देहं समग्रं निःशोभमङ्गारसदृशं दृष्ट्वा भावना भावयामास, ततोऽनित्यादिभावनां भावयन् केवलज्ञानं प्राप ।

देहं समग्रमभवद्भरतेश्वरस्य, रूपावलोकनविधौ मणिदर्पणस्य ।
आत्मानमात्मनि मनीषितया दिदृक्षो-स्तत्त्वप्रकाशविमलं परमात्मरूपम् ॥१८॥

राज्ञा दशभिः सहस्रैः गृहीतव्रतैरनुगम्यमानः पूर्वलक्षं यावत् भुवि विहृत्य भव्यजीवान् प्रबोध्य अष्टापदगिरौ

॥४०॥

मासं यावदनशनीभूय मुक्तिमाससाद भरतेश्वरः । भरतसूनुः सूर्ययशाः स्वयं शक्रेणाभ्यसिच्यत । बाहुबलिः क्षीणकर्मा मुक्तिं गतः । ब्राह्मीसुन्दर्यौ मुक्तिं गते । एतेषा निर्वाणगमनमहिमा देवैरभ्येत्य कृतः ।

इति श्री भरतबाहुबलिकथा समाप्ता ॥

औत्पत्यादिधियां योगा-दभयो मन्त्रिनायकः । मुक्तिं ययौ पुरा प्राप्य, विशुद्धां संयमश्रियम् ॥१॥

अतोऽभयकुमारस्योत्पत्तिस्वरूपं मुक्तिपर्यन्त व्याख्यायते । तथाहि—जम्बूद्वीपे लक्षयोजनप्रमाणे दक्षिणस्यां दिशि भरतखण्डमध्यस्थमगधदेशो विराजते । तत्र राजगृहं नाम पुरं नवद्वादशयोजनप्रमाणनानाप्रकारमणिमुक्ताफलप्रवालादिवस्तुपूरितं विभासतेतराम् । तत्रासन्नप्रदेशे दक्षिणभागे गङ्गानदी वहते । तत्र वैभारगिरिनामा पर्वतो विद्यते । राजगृहे पुरेऽनेकमहेभ्योच्चतरगृहजिनप्रासादान् वीक्ष्य केषा न मुद् प्रजायते ? अपि च सर्वेषाम् । तत्र क्रमात् प्रबलवैरिकुञ्जरकेसरी न्यायसागरसमुल्लासनचन्द्रमाः प्रसेनजितमहीपालो राज्य करोतिस्म । वप्र उच्चैस्तरो नगरं परितः कुण्डलीव निधानपरितः शोभते । तत्र तस्य राज्ञो राज्ञीना शतमभूत् । तासां मुख्या कलावती । श्रेणिककुमारप्रभृतिपुत्राणां शतमासीत् । सर्वेऽपि पुत्राः शस्त्रशास्त्रकलाः पाठिताः पित्रा । यतः—

प्रथमे नार्जिता विद्या, द्वितीये नार्जितं धनम् । तृतीये नार्जितो धर्म—श्चतुर्थे किं करिष्यति ॥१९॥

[56]जायंमि जीवलोए, दो चेव नरेण सिक्खअव्वाइं । कम्मेण जेण जीवइ, जेण मुओ सुहगइं जाइ ॥२०॥

56 जाते जीवलोके द्वौ चेव शिक्षयितव्ये ।। कर्मणा येन जीवति येन मृतः सद्गतिं याति ॥१२०॥

अभय-कुमार मन्त्रि-स्वरूपम् ।

बाल्ये विद्या माहात्म्यं च ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः।

॥४२॥

श्रेणिकस्य अपूर्व बुद्धि-कौशलम्।

सर्वे पुत्रा अमी तुल्य-बला विद्याविशारदाः ॥२१॥
अन्येद्युर्भूपतिश्चिते, चिन्तयामासिवानिति । सर्वे पुत्रा अमी तुल्य-बला विद्याविशारदाः ॥२२॥
न परीक्षां विना राज्य-योग्यो हि ज्ञायते सुतः। प्रजाया वल्लभो बुद्धि-युक्तो विनीतमानसः ॥२२॥
राज्ययोग्यो भवेत् पुत्रस्तेन कार्यं परीक्षणम् ।"

यतः—"ताते जीवति यदि तातः परीक्षा कृत्वा मर्यादया पुत्रान् न स्थापयामास तदा पितरि मृते बलोत्कटाः
पुत्रा मिथो युद्ध्वा युद्ध्वा म्रियन्ते, राज्यं चान्यत्र याति । यतः—
"देहे नष्टे कुतो बुद्धि-र्बुद्धिहीने कुतः स्मृतिः। स्मृतिहीने कुतो ज्ञानं, ज्ञानहीने कुतो गतिः ॥२३॥"

विमृश्येति राज्ञा वर्यं पक्वान्नं कारयित्वा चोल्लका वंशमया भरिताः अपवरकमध्ये ते मोचिताः, कोरकाः कुम्भा जलभृतास्तत्र मोचिताः भूपेन, ततः सर्वान् पुत्रान् गर्भगृहे मुक्त्वा भूपः प्राह—भो पुत्राः भवद्भिश्चोल्लकानां [करण्डकाना] जलकुम्भाना च मुखं नोद्घाटनीयं तृप्तैर्भवितव्यम्, बुद्ध्या स्वकीयया करण्डकमध्यगं पक्वान्नादि भोज्यं, उद्घाटनं विना जलकुम्भेषु नीरं च पेयम् । श्रेणिकादयः कुमाराः स्वस्वबुद्ध्या चिन्तयन्ति स्म जल्पन्तिस्म च कथ भोक्ष्यते कथं पितुराज्ञा अखण्डा स्यात् कस्यापि बुद्धिर्नोपपद्यते, तदा सर्वान् सहोदरान् बुभुक्षया पीडितान् वीक्ष्य श्रेणिककुमार आचष्ट—मम बुद्धिं यदि कुरुत यूयं, तदा तृप्ता भविष्यथ । सर्वे सहोदरा जगुः—यदि नस्तृप्ति-र्भवति तदा वरम् । श्रेणिकः स्वच्छानि स्वच्छानि वस्त्राणि गृहीत्वा सर्वेषां जलकुम्भाना परितो वेष्टयन्, ततः करण्डकान् धूनयित्वा धूनयित्वा पक्वान्नचूर्णं पतितं पतितं खादं खादं कोरकघटवेष्टितवस्त्राणि मर्दयित्वा तद्गलितं

॥४२॥

जलं पायं पाय तृप्ताः सर्वे कुमारा बभूवुः । ततोऽखिलाः कुमारा राज्ञः पार्श्वे समेताः । पृष्टं च भूपेन कथं सर्वे तृप्ता जाताः एकेन पुत्रेणोक्तम्, श्रेणिकबुद्ध्या । ततो राजाऽवग्, यस्यैवंविधा धीरुत्पन्ना, स रङ्क एव खज्जकचूर्णकरणात्, ततः प्रसेनजितभूपः पायसं कारयित्वा सर्वेषां पुत्राणामग्रे अमत्राणि मण्डयित्वा क्षैरेयीं परिवेष्य च तत्काल सारमेयान् बुभुक्षितान् मोचयामास । कुमाराः ता यावद्भक्षयन्ति तावत् सारमेया घुर्घुरशब्दं कुर्वन्तः क्षैरेयीं भक्षयितुं कुमारभाजनेषु आगताः, ततः सर्वे कुमाराः खरण्टितहस्ता भयभीताः श्रेणिकं विना भाजनानि मुक्त्वा नष्टा दिशोदिशम् । श्रेणिकस्तु निर्भयीभूय कुमाराणा सहोदराणा भाजनानि सारमेयसंमुखं चिक्षेप । सारमेयास्तु खरण्टितेषु खरण्टितेषु भाजनेषु स्थिताः पुच्छानि चालयन्तः कुमारस्य दासा इव जाताः । ततः श्रेणिकः समाधिना स्वभाजनस्था क्षैरेयीं मुक्त्वा, तृप्तीभूय चाचमनं गृहीत्वा राज्ञः समीपे गतः । परेऽप्यायाताः कुमाराः । राजा श्रेणिकं तृप्तीभूतमपरान् बुभुक्षाशुष्काननान् दृष्ट्वा तृप्त श्रेणिकं [जगौ । ततः] कृत्रिमा भृकुटी कृत्वा [राजा] प्राह—श्रेणिकोऽयं सारमेयपङ्क्तिषु जिजेम येन, तेनाय तत्कल्पो जातः । ग्रामीणजनगोपालतुल्योऽसौ येनानेन एवंविध भोजनं कृतम् । यस्य पङ्क्तिकु यो जेमति स तादृश एवोच्यते जनैः । एते कुमारा वर्याः शुचयः पवित्राः, ततस्ते हृष्टाः । श्रेणिकस्य मनसि खेदो नाभून् मनागपि । प्रसेनजितभूपः प्राह—धवलगृहे ज्वलति त्वं मयाऽग्रे परीक्षितः इति, हीरान् मणीन् मुक्ताफलानि मुक्त्वा भम्भाह्वा वादित्रं च गृहीत्वा निर्ययौ तस्माद् गृहात्, तेन त्वं इमा भम्भां गृहीत्वा गच्छ गृहे गृहे वादय उदरम्भरिरसि । अथ राजकुमारा यत्यत् मुञ्चन्ति, तत्तत्वं

श्रेणिकस्य नगर-निर्गमनम् ।

भक्षयाग्रे । यदि त्वमेतदपि जानीहि, तदा त्वं दक्षस्तवाज्ञा । इति शब्दच्छलेन तस्य राज्यं ज्ञापितं पित्रा । सर्वेषां पुत्राणां यथायोग्यं ग्रामान् विभज्य राजार्पयामास । अपरे पुत्रा हस्तिघोटकरथपत्त्यादिसङ्ग्रहं कुर्वते, एषः श्रेणिककुमारः केषाञ्चित् घोटकादीनामपि सङ्ग्रहं न करोति, अनेन सारमेयैः समं भक्षितं परमान्नं, पक्वान्नं चूर्णीकृतं, प्रदीपने ज्वलति भम्भा एव गृहीतास्ति, तेनासावधुना राज्ययोग्यो नास्ति । वणिगिव बद्धमुष्टिः किमपि न व्ययति, इत्युक्ते पित्रा श्रेणिकः कुमारः एकाकी रात्रौ विदेशं प्रति चचाल स्कन्धे खड्ग दधानः । श्रेणिक औषधमन्त्रतन्त्रादि-प्रयोगं जानाति । षट्त्रिंशद्दण्डायुधश्रमकरणकुशलः उदयमानाद्भुतकर्मा निर्भयः सन् सिंह इव वने चचार श्रेणिकः ।

श्रेणिकनृप-चरित्रम् ।

भ्रामं भ्रामं भुवं बह्वीं, कुमारः श्रेणिकः क्रमात् । वज्राकरं महाशैलं, ददर्श मुदिताशयः ॥२४॥

अष्टादश-रत्नानां प्रभाव-वर्णनम् ।

श्रेणिकस्य कुमारस्य तत्रस्थस्य वज्राकरगिरिसमधिष्ठायकदेवो भाग्यं महत्तमं वीक्ष्य रात्रौ स्वप्नछलेनेद प्राह—हे कुमार ! पिप्पलयुगलं हस्तमेलापकाकार बृहच्छाखं सुरनदीतीरे समस्ति । इतो गव्यूतान्ते तयोर्मध्ये शाखायामेको महान् धवलप्रस्तरोऽस्ति । तस्य प्रस्तरस्य गुणा मेरुतुल्याः सन्ति । तस्य मध्ये अष्टादश महाप्रभावाणि रत्नानि एकैकोपरि सन्ति । तथाहि—एकेन अष्टादश वर्णा वशीभवन्ति १ एकेन रत्नेन सर्वाणि विषाणि उत्तरन्ति २ एकेन राजामात्यमहेभ्यादयो मानं ददते ३ एकेन ऋद्धियुक्तं सन्तानं भवति ४ एकेन दिव्यभोगाः स्युः ५ एकेन जलपूर-स्तीर्यते ६ एकेन विवेक उत्पद्यते ७ एकेन क्षुद्रोपद्रवा न भवन्ति ८ एकेन शरीरे घातो न लगति ९ एकेन पठितं विना विद्या समेति १० एकेन अनीकबन्धो भवति ११ एकेन जात्यन्धा अपि जनाः पश्यन्ति पुरस्थितम् । १२

एकेन पावकोऽङ्गं न दहति १३ एकेन वस्तुपरीक्षा ज्ञायते १४ एकेन बुभुक्षातृषे न लगतः १५ एकेन मार्गे गच्छतां नृणा व्याघ्रसिंहादयो दुष्टा जीवा न मीलन्ति १६ एकेन रूपपरावर्तो भवति १७ एकेन देहाद्रोगा गच्छन्ति लोका नमन्ति सर्वे १८ त्वमसि दक्षः, एष पाषाणस्त्वया विलोकनीयः । अष्टादश रत्नानि गृहीत्वा अक्षराणि लिखित्वा आत्मनः पार्श्वे स्थापनीयानि च । पूजा कर्तव्य तेषा मदीयं नाम चित्ते धारणीयम् । त्वं तत्र यावद् गच्छसि छायाया विश्रामं यावच्च करिष्यसि, तावत् पाषाणोऽपि विकाशं गमिष्यति । यस्य यः प्रभावो मया प्रोक्तोऽस्ति स सत्यस्त्वया ज्ञातव्यः । तव भाग्यं वर्द्धमानं वीक्ष्योक्तं मयैतत् । एतेषां रत्नाना विंशतिवर्षाणि यावन्महान् प्रभावो भविष्यति । ततः परं महत्तमोत्तमः प्रभावो भविष्यति । एवंविधं स्वप्नं वीक्ष्य यावज्जागर्ति कुमारः, तावत् प्रातर्जातम् । पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारशतत्रयं गणयित्वा स्वप्नस्वरूपं हृदि चिन्तयन् चचाल कुमारः । देवोक्तानुसारेणाचलत् कुमारः श्रेणिकः । नदीतीरे हस्तमेलापकाकारौ महीरुहौ ददर्श । तयोर्मध्ये महान् धवल-प्रस्तरो दृष्टः पूजितः श्रेणिकेन । ततः एकतः पार्श्वे यावदुपविष्टः, तावत्तयोर्वृक्षयोर्मध्यात् प्रस्तरः पतन् सन् श्रेणिकेन गृहीतो हस्ते । सर्वेषां रत्नाना प्रभावचिन्हानि कृत्वा शनैः शनैरग्रतश्चचाल । यतः—

' सुराज्यं सम्पदो भोगाः, कुले जन्म सुरूपता । पाण्डित्यमायुरारोग्यं, धर्मस्यैतत् फलं विदुः ॥२५॥''

पथि गच्छन् श्रेणिकोऽन्येद्युः नद्या उपकण्ठे चम्पकाशोकपुन्नागमाकन्दराजादनप्रभृतितरून् पुष्पफलशालिनो ददर्श । ये ये वर्या वृक्षा उपलक्षिता भवन्ति, तेषां तेषां वृक्षाणा मृष्टानि फलान्यास्वादमानो मृगादिभिः सह क्रीडां

कुर्वाणो नद्यादिस्वच्छप्रवाहेषु जलं पिबन् चचाल । मृदुपत्रनिष्पादितशय्यासु रात्रौ स्वपिति श्रेणिकः । पर्वतशिखरतः प्रवाहानुत्तरतः प्रेक्ष्य मयूरान् नृत्यतश्च जहर्ष श्रेणिकः । पल्लीमध्ये चलन् राज्यगृहनिवासादधिकं सुखं मन्यतेस्म । गच्छत एकाकिनो वने अकस्माद् भिल्लपुत्री कुमारिका दृष्टिपथमवतीर्णा । भिल्लिका श्रेणिकं देवकुमारतुल्यमागच्छन्तमालोक्य नूपुरनिनादपूरितदिगन्तराला मयूरपिच्छनिर्मापितचरणसालंकृतगात्रा हर्षोत्कर्षपूर्णस्वान्ता चलन्ती क्रममाणा गजगत्या शनैः भिल्लिका कुमारी मुमुदे चन्द्रमिव चकोरीका । पर्वतशिखरादुत्तरन्ती श्रेणिकसमीपमागता भिल्लिका जगाविति । अथ मम जन्म कृतार्थमजनि । यत् त्वमेवविधस्तरुणो रूपवान् वरो लब्धः । तव शरणमागतास्मि । तिष्ठ तिष्ठ स्वामिन् प्रसादं कृत्वा ममोपरि । पल्ल्यामस्या मदीयः पिता राजास्ति । मां यदि त्वं परिणेष्यसि तदा मत् पिता त्वा देशाधिपं कृत्वा स्थापयिष्यति। यदि मदीयं कथितं नैव करिष्यसि तदा त्वमकाले मृतिं गमिष्यसि । यानि यानि औषधानि मणिमन्त्रतन्त्रप्रभावाश्च वर्तन्ते तानि सर्वाणि जानाम्यहम्। एकमौषधमस्ति ममेदृशं येन मनुष्योऽपि पशुर्भवति पशुरपि मनुष्यः स्यात् । एकेन मनुष्यो मर्कटो भूत्वा पदे पदे लगन् चलति । एकेन मर्कटोऽपि मनुष्यो भवति । अहं वृक्षान् प्रति पादौ मुञ्चन्ती अन्येषां जनाना मदनभीष्टानां हस्तपादं भिनद्मि । अहं व्याघ्रसिंहेभ्योऽपि न बिभेभि । वनमध्ये चलन्ती न बिभेमि, भूतप्रेतपिशाचेभ्योऽपि न बिभेमि । अहं चौरसर्पादिभ्योऽपि न बिभेमि । ममोपान्ते सन्ति सङ्केताः । अहं पानीयपूरेभ्योऽपि न बिभेमि । कुञ्जरं कर्णे धृत्वा रक्षामि । एकस्माद्वैश्वानराद्दूरे नश्यामि । मत्वेति त्वं वरो मां परिणेतुं मन्यस्व । मम पितुर्देशसीमा योजनशतं यावद्विद्यते । तेन ममाग्रतः कथं

भिल्लीका-मेलापः तस्या वर्णनम् ।

त्वं गमिष्यसि ममाङ्गीकरणं विना । हसतामहसतामपि प्राघूर्णो भवति यथा तथा मां परिणेतुं हस्तं धर । श्रेणिकः कुमारो दध्याविति । इमा शाकिनी कथमहं परिणेष्यामि । एकं तावदिय मलिना । नीचा जात्या कामुका वदन्ती च बलिष्ठा धूर्तिका च अहमग्रे सारमेयादिभिः जेमनादिक्रियां कुर्वाणस्तातेन निष्कासितः स्वदेशात् । यद्यस्याः स्यां भर्ता तदा मम ज्ञातृत्वस्य मस्तके क्षारः पतिष्यति । अगमनगमनेन कुल क्षिप्यते तथाऽधर्मैः । यदि मयेयं परिणेष्यते तदा क्षत्रियकुलं भिल्लकुलसमानं मया गण्यते । यदीय परिणेष्यते मया तदा अस्या हस्ते गृहीतव्य आहारः । अस्याः पितुश्च मया नमस्कारः करणीयः । यदि मया पाणिग्रहोऽस्याः क्रियते तदा मम मातापित्रादयो लज्जन्ते । कथमपि नारीभिमां न वरिष्ये । किमस्याः पार्श्वात् नश्यामि अथवा मृतिं करिष्ये श्रेणिक इति दध्यौ । यतः—

अर्जयित्वा कुलं वर्यं—तमं ये मनुजाः खलु । अधमैः सह कुर्वन्ति, मैत्रीं ते ह्यधमाः स्मृताः ॥२६॥
[57]संसारे हयविहिणा, महिलारूवेण मंडियं पासं । बज्झन्ति जाणमाणा, अयाणमाणा न बज्झन्ति ॥२७॥
अनृतं साहसं माया, मूर्खत्वमतिलाभता । निःस्नेहो निर्दयत्वं च, स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥२८॥
दर्शने हरते चित्तं, स्पर्शने हरते बलम् । सङ्गमे हरते वीर्यं, नारी प्रत्यक्षराक्षसी ॥२९॥
कृत्वा मौनं क्षणं तस्मात्, स्थानकाच्च शनैः शनैः । चचाल श्रेणिको यावत्, तावत् पृष्ठे चचाल सा ॥३०॥

अग्रतो गच्छन् श्रेणिको दावं ज्वलन्तमालोक्य अग्निस्तम्भनमर्णि हृदि स्मरन् अग्निमध्ये प्रविवेश । अग्निमध्ये

57 ससारे हतविधिना महिलारूपेण मडित पाशम् । वध्यन्ते जानानः, अजानानो न बध्यन्ते ॥१२७॥

ऊर्ध्वीभूतः श्रेणिकस्तां प्रति प्राह । रे भिल्लिके यदि मां परिणेष्यसि तदाऽत्र मम समीपं समागच्छ । आकर्ण्यैतद् भिल्लिका हस्तौ घर्षयन्ती बभाण—अहं त्वरितगतिकाऽभूवं यद्यहं स्थिराऽभविष्यं तदाऽसौ शनैः शनैर्मां पर्यणेष्यत् । अनेन धूर्तेन संमुखाऽहं छलिताऽस्मि ।

अकरिष्यमहं बाढं, विनयमस्य सन्ततम् । अजल्पिष्यं वचो भीति-दायकं न मनागपि ॥३१॥
अभविष्यमहं दासी, यद्यस्य मृदुजल्पनात् । अपतिष्यत्तदा पाशे, मदीयेऽसौ सुनिश्चितम् ॥३२॥
यन्मया जल्पितं तन्मे, मस्तके पतितं खलु । मन्त्रतन्त्रादिकोटीना-मेष जानाति निश्चितम् ॥३३॥
रङ्कस्य चटितं रत्नं, हस्ते किं तिष्ठति स्फुटम् । मया मौग्ध्यात् स्वमन्त्रादि-ज्ञातृत्वं जल्पितं खलु ॥३४॥

अनेन येन दावाग्निर्गृहीतो मां वञ्चयित्वा । अहं किं करिष्ये क्व गच्छामि कस्याग्रे वदामि ऊर्ध्वस्थिता भिल्लिका कुमारं गच्छन्तं दर्शं दर्शं मनसि खेदं दधती हृदयं कुट्टयामास । क्षणेनैकेन तया चिन्तितं गच्छन् म्रियमाणो वा केनापि रक्षितुं न शक्यते । अहं तु मुधैव विषादं करोमि, भाग्यं विना चिन्तामणिर्गृहे न तिष्ठतीति ध्यायन्ती सा तत्र तस्थौ । कुमारो मुष्टिं बध्वा चचाल । ततो बलेन क्रमात् श्रेणिको गङ्गाप्रवाहं प्राप । जलं भूरि पश्यन् कुमारस्तरं श्वतस्रो दिशः पुनः पुनर्विलोकयामास । तस्या उपकण्ठे महाचन्दनतरुं शुष्कमालोक्य हर्षितः श्रेणिककुमार आरुरोह । यावदुपरि चटितस्तावत् कडकडशब्दं कुर्वन् वृक्षो गजेन्द्र इव पानीयमध्ये पपात । रत्नं जलतारकं मनसिकृत्य शुष्कवृक्षारूढः कुमारः विमानस्थ इव चलन् शुशोभ । चन्दनपादपाधारेण रत्नप्रभावेण च विंशतिदिनप्रान्ते

श्रेणिकस्य-बुद्ध्या विपन्नाशः ।

वेन्नातटपुरसमीपे प्राप्तः। कुमारः यावत् विमानतरुं तत्र स्थापयामास तावत् पुरमध्ये सर्वतः तस्य तरोः परिमल. प्रससार। परिमलानुसारेण तत्र बहवो महेभ्या आगता भ्रमरा इव जातिपुष्पपार्श्वे। महेभ्या जगुः। भो सार्थवाह अस्य चन्दनस्य कि मूल्यम्, कुमारेणोक्तम्—अस्य मूल्यं वक्तु न शक्यते। मणिमाणिक्यतुलया विक्रीयते। एवंविधं चन्दनं कस्यापि राज्ञो भाण्डागारे नास्ति। सुवर्णेन समं तोलयित्वा अर्पयिष्यामि चन्दनं शुष्कमपि। यूयमप्यर्पयिष्यथ क्रयाणकं वयं सर्वमपि क्षमते। अत्रान्तरे बहुषु लोकेषु मीलितेषु महेभ्यैरुक्तम् भो लोका दूरीभवन्तु, मा जानीथ एवं एककोऽस्ति, वय सर्वे अस्य साधर्मिकाः स्मः, यदस्य स्वल्पमपि चन्दनं गच्छति तदस्माकमेव गतं, तेन न केनापि अस्य क्रयाणके हस्तः क्षेप्यः, योऽस्य क्रयाणकमध्ये हस्तं स्थापयिष्यति तस्य चौरदण्डो भविष्यति, राजा अन्यायिना निग्रहं करोति न्यायिना रक्षां करोति च। ततो दिशो दिशो वशिकाः कुठाराः कुद्दालादयोऽप्यागच्छन्ति खंडीकर्तुं, शाखामूलादि सर्वं स्वर्णतोल्यं विक्रीयते। कुमारेण कंपाणके(तुलाया)चटापयित्वा हेममूल्येन सर्वं चन्दनं विक्रीतम्। ततस्तेन हेम्ना जात्यरत्नानि गृहीतानि। क्षणमध्ये सर्वं चन्दनं गृहीत्वा स्वर्णदानेन महेभ्याः स्वस्वगृहे ययुः हर्षिताः। रत्नानि ग्रन्थौ बध्वा वेषपरावृत्ति कृत्वा श्रेणिककुमारो वेन्नातटपुरमध्ये प्रविवेश। कुमारः प्रविशन् हट्टश्रेणिमध्ये प्रथमं धनावहहट्टे जगाम। यावत् क्षणमुपविष्टः कुमारस्तत्र तावच्छ्रेष्ठिनो बहुलाभो जायमानोऽजनि। श्रेष्ठी कुमारं प्रति प्राहेति—एकस्मिन् भाजने मदनफलानि सन्ति, द्वितीये रोहिणित्वचा, तृतीये सुण्डलके यवाः सन्ति, एतानि मया कल्ये आनीतानि सन्ति। गड्डूची—कच्चूरकपाटलादि चतुर्थे सुण्डलके, त्रिगड्डु त्रिफला सैन्धव—गिरिमालकादि अस्ति, यच्च वस्तु सुण्ठीमुख्यं तव विलोक्यते तद्

श्रेष्ठिनः वर्यं स्वप्नम् ।

हस्ते बहुमुत्कलोऽसि त्वं किमर्थं, त्वं ममोपरि एवं कुर्वन्नसि, अथवा गृहाण । एतदाकर्ण्य कुमारोऽवग्—श्रेष्ठिन् हस्ते बहुमुत्कलोऽसि त्वं किमर्थं, त्वं ममोपरि एवं कुर्वन्नसि, अथवा परकार्यं तवैवंविधः स्वभावोऽस्ति । ततो हट्टाधिपो हसन्नाह—आत्मनोऽर्थं एव वल्लभो विद्यते नृणाम् ननु कस्यापि परकार्यं वल्लभम् । श्रेणिकः प्राह—कः आत्मनः स्वार्थः ? श्रेष्ठी प्राह—अद्य रात्रौ केनचित् सुरेण स्वप्नछलान्ममाग्रे प्रोक्तमेवम्, य. प्रभाते विंशतिवर्षप्रमाणो धवलवस्त्रधारी पूर्वदिशायाः कश्चित् समेष्यति सप्तसु घटीषु गतासु अष्टम्यां घट्यां भवद्-हट्टाग्रे स तवापदां सर्वां भेत्स्यति । एवंविधं स्वप्नं दत्त्वा कोऽपि देवो विद्युदिव तिरोदधे । ततः प्रातरुत्थाय मया चिन्तितं वर्यं स्वप्नमिदम् । यतः स्वप्नशास्त्रे—

श्रेणिकस्य धनश्रेष्ठी-मेलापः ।

"देवताश्च द्विजा गावः, पितरौ लिङ्गिनो नृपाः । यद्वदन्ति नृणां स्वप्ने, तत्तथैव भविष्यति ॥३५॥
कृष्णं कृत्स्नमशस्तं, मुक्त्वा गोवाजिराजगजदेवान् । सकलं शुक्लं शस्तं, मुक्त्वा कर्पासलवणानि ॥३६॥
गायने रोदनं ब्रूयात्, नर्तने वधबन्धनम् । हसने शोचनं ब्रूयात् पठने कलहं तथा ॥३७॥"

ततोऽहं हट्टे समेत्य यावदुपविष्टः तावत्त्वं तादृग्लक्षणलक्षितो मया दृष्टः । कुमारो दध्यौ । एष श्रेष्ठी मुग्धः किमपि गुह्यं न स्थगयति । यथा यथा श्रेष्ठी स्वप्नस्वरूप कथयति तथा तथा कुमारः कौतुकं चित्ते धत्ते । अपवरकमध्ये वस्तु दृष्ट्वा कुमारः प्राह—गर्भगृहमध्ये यद्वस्तु मुक्तं तत् किमर्थं ? श्रेष्ठी प्राह—परद्वीपसम्बन्धिवाहनं समुद्रमध्ये वहमान चौरैर्गृहीतम्, तैः स्तेनैः स्वरितमत्रानीय मम भूरिद्रव्येण भरितं समर्पितम् । गतेषु स्तेनेषु राज्ञा तद्वृत्तान्तं ज्ञात्वा प्रथमं धनकणकर्पटकाञ्चन-

रूप्यादि सर्वं मदीय दण्डे गृहीतम्, श्रेष्ठिपदव्यपि उद्दालिता, वाहनमध्यस्थं क्रयाणकमपि गृहीतम् । तन्मध्ये या धूलिर्दृष्टा राज्ञा उक्तं च एषा धूलिरस्य गले बन्धनीया । यतः अद्यप्रभृति एवंविधं स्तैन्य न करोति श्रेष्ठी । ततोऽहमेवंविधो भूपेन कृतोऽखिलधनापहारात् । यदि दूरं त्यज्यते, तदा लोका हसन्ति माम्, ततो मया चिन्तितम् । वर्षाकाले कर्दमो हट्टश्रेणौ भवति तेन कियती धूलिर्हट्टाग्रे स्थापिता, कियती हट्टमध्ये स्थापिता मया; यद्वाहनं मया गृहीतं तदपि दिनपञ्चसप्तमध्ये गङ्गापूरेण दृष्टिपथमागमिष्यति । धननामाप्यहं निर्धनोऽभूवम् । श्रेणिकः प्राह—अहो वस्तुस्वरूपं यो न जानाति स कथ क्रयविक्रयौ करोति । श्रेष्ठी जगौ—अग्रे लोका मा हसन्ति यदि त्वमप्येवं मा हससि तदा का गतिर्मम । लोका जानन्ति एषोऽत्र किं वसति । वर्यं गृहं वर्यं हट्टं मदीयं लातुं सर्वे जनाश्चिन्तयन्ति स्म । गृह मया विक्रीष्यते नगरमिद त्यक्ष्यते । यस्मिन् पुरे मयानेकनानाविधमधुराहारदिव्यवस्त्रपरिधानादि कृतम् । तस्मिन्नधुना यत्तदाहारवस्त्रादिना निर्वाहो मया क्रियते । अहं न जानामि, किं कूपे पतित्वा मरणं साधयामि, अथवा वन्हौ प्रविशामि । लक्ष्मी विना नरो न शोभते । यतः—

"वरं वनं व्याघ्रगणैर्निषेवितं, जनेन हीनं बहुकण्टकावृतम् ।
तृणानि शय्या वसनं च वल्कलं, न बन्धुमध्ये विधनस्य जीवितम् ॥३८॥"

करुणासागरः कुमारः श्रेष्ठिन दुःखिन दृष्ट्वा दुःखितोऽजनि । यतः—

चेतः[१] सार्द्रतरं वचः[२] सुमधुरं दृष्टिः[३] प्रसन्नोज्ज्वला, शक्तिः[४] क्षान्तियुता मतिः[५] श्रितनया श्रीर्[६] दीनदैन्यापहा ।

७ रूपं शीलयुतं ८ श्रुतं गतमदं स्वामित्वमुत्सेकता–निर्मुक्तं प्रकटान्यहो नवसुधाकुण्डान्यमून्युत्तमे ॥३९॥

कुमारोऽवग्—श्रेष्ठिन् कथ सत्या श्रियि त्वया म्रियते ? श्रेष्ठी जगौ—मम गृहे तन्नास्ति यद्भुज्यते, एवं त्वं
कथं जल्पसि ? कुमारः प्राह—यद्विलोक्यते तद्गृहाण त्वं वाहन गङ्गातटस्थ यत्नेन रक्षितुं। या धूलिः समागता सा
सर्वा यत्नेन रक्षणीया भूरि धनं भविष्यति। तव गृहे यावद् धूल्येव धनं भवति तावन्मदीयै रत्नैर्व्यवसायं कुरु
त्वम् । वेन्नातटपुराधिपमावर्जय। ये ये तव सेवकास्तान् तान् अङ्गीकुरु। यावदहं देशान्तरं विलोक्य पश्चादा-
गमिष्यामि तावदेतैः रत्नैस्त्वं व्यवसायं कुरु। धनपतिर्भणति—त्वयेदमेवं कथं जल्पितम् ? अनेन वचनेन मम हृदये-
ऽतीवोच्चाटोऽजनि । यत्त्वया चलितुं वार्ता कृता सा मच्चित्ते शल्यमिवाजनि । यत्त्वया वचनयान मम सज्जत
आपदम्भोधौ तरितुं दत्तं तत्कथमधुनैवोद्दाल्यते । उत्तमानामेवं जल्पितुं न युज्यते । यद्वचनं त्वया जल्पितं तत्
क्रियताम् । पश्चाद्यथारुचि देशान्तरं विलोकय। त्वं यदि मामवगणय्य यास्यसि, तदा देवतोक्तं वचनमपि निष्फलं
भविष्यति। तव बुद्धिप्रपंचं विना धूल्या धूलिमेवाहं लप्स्ये। त्वमथ कल्पतरुरिवात्रागत्य किं गच्छसि। इमां धूलिं
त्वं विक्रीणीहि । यद्द्रविणमुत्पद्यते तदर्धेन गृहीष्यते आवाभ्याम्। एवं चेन्न क्रियते भवता तदा गङ्गाप्रवाहे प्रक्षिप।
यथा सन्तापो न भवति। कुमार आचष्ट। यदि मम पितृनामकुलवसनग्रामादि न पृच्छयते, तदाऽहं दिनानि कति-
चित् स्थास्यामि धनो बभाण—अहं तव पार्श्वे किमपि नामादि न पृच्छामि। त्वमात्मीयेन नाम्ना सह राज्यं
कुरुष्व। मम सम्बन्धि वस्तु इदं त्वदीया बुद्धिः। तव बुद्धया विक्रीयेदं वस्तु आवाभ्यामर्धेन विभज्य गृहीष्यते।

श्रेणिकस्य
उपाय
दर्शनम्।

धनेनावर्जितः श्रेणिकः । ततो दन्तधावनार्थं नीरमानीतम् । एकं दातनकं द्विस्फटिका कृत्वा द्वाभ्या घनश्रेणिकाभ्यां मुखशोधनं कृतम् । द्वाभ्या परस्परं प्रीतिः कृता । कुमारस्य रत्नानि गृहितानि श्रेष्ठिना । दातनकजले यया ऽऽनीते सा धनपुत्री बालकुमारी विद्यते । दातनकं कृत्वा कुमारो यावद् हट्टे उपविष्टः । तावत्तया कन्यकया सुलक्षणवान् कुमार उपलक्षितः । दध्यौ च कुमारी । यद्ययं मम भर्ता भवति तदा सुकृतस्यानन्तस्योदयोऽजनि मम, एवं ध्यात्वा कुमारी पितुः पुरः प्राह—यदि तात त्वं मा परिणायिप्यसि एनं तदासौ वरो मे भवतु, नो चेत् चारित्रं भवतु मम । ततो धनः श्रेष्ठी प्राह—भो वत्से एवं वक्तुं तव न युज्यते गृहे गच्छ, गृहं प्रमार्जय । दूरत आत्मनः प्राघूर्णक आगतोऽस्ति । ततो धनपुत्री गृहे गत्वा जननीपार्श्वे प्राहेति एक आगतोऽस्ति पुमान् दूरतः आत्मीयहट्टे, तं दृष्ट्वा मदीयं मानसमुल्लसितम् । मम सुखभक्षिकायै योऽर्थो विधीयते विद्यते वा तेनार्थेन प्राघूर्णकार्थे वर्यां रस-वतीं कुरु त्वं मातरस्य प्राघूर्णकस्यार्थं आलस्यं त्यक्त्वा । स्नानान्नदानादिना तं प्राघूर्णकं सत्कृत्य त्वं मा तेन सह परिणायय । माता प्राह—रे निर्लज्जे वत्से किमर्थं कथितं विना हट्टे गता, यान् यान् द्रक्ष्यसि तांस्तान् यदि त्वं वरिप्यसि तदा त्वं अस्माकं हस्तादुत्तरिताऽसि । एवंविधानि स्वेच्छाजल्पकानि यद्यपत्यानि यानि भवन्ति तानि दुःखीनि भवन्ति । त्वं महाकुले उत्पन्ना सती कथमेवं जल्पसि । तवाधुना लज्जाऽपि कुत्राऽगात् । पुत्री बभाण मातरेवं मा जल्प, मम शीलं मेरुसमं निश्चलं जानीहि, त्वया विकारः कोऽपि नानेयो मनसि, अहं तु तव पुत्र्यस्मि यो मया पतिर्वाञ्छितः स एवास्मिन् जन्मनि मम भर्ता भवतु नो चेत् संयम एव शरणम् । मातृपुत्र्योरेवं जल्पत्यो

रसवतीं कुर्वत्योः सत्योः स एव प्राघूर्णकः प्राङ्गणे आगतः अत्रान्तरे धनश्रेष्ठी भार्यापुत्रीजल्पनोदन्तं श्रुत्वा गृहमध्येऽभ्येत्य पत्न्याः पुरः प्राह—एष वरो वर्योऽत्रागतोऽस्ति, एषा पुत्री विवाहयोग्याऽस्ति यदि अनयोर्विवाहेन संयोगो भवति तदा चन्द्ररोहिण्योरिव सूर्यरत्नादेव्योरिव कन्दर्परत्योरिव कृष्णरमयोरिव शक्रेन्द्राण्योरिव शोभा भवति । अन्तरायो यदि नैव भवति तदाऽनयोर्योगो वर्यो भविष्यति । जीवानां लक्ष्म्यर्जने पुण्यकृत्यकरणे (च) विघ्नानि भूरिशो जायन्ते यतः—

"पुण्यं वितन्वतां नृणां, विघ्नानि भूरिशः स्फुटम् । उत्पद्यन्ते ततः सद्भिः, कर्तव्यं साहसं सदा ॥४०॥"

एतस्य पार्श्वे भवत्या ग्रामनामकुलगोत्रादि न प्रष्टव्यम्, एतदर्थं साम्प्रतमहं नियमः कारितोऽस्मि, तत एष अत्रात्मीयगृहे आगतोऽस्ति । तदानी सुनन्दा जगौ—हे तात त्वया नामस्थानककुलगोत्रादिकस्य वार्तापि न प्रष्टव्या । यदि एष कुमारो मामङ्गीकरोति तदा विवाहं कुरुष्व मया सहास्य नो चेन्मम दीक्षां दापय । पुत्र्या निश्चयं मत्वा पिता जहर्ष । ततो द्वयोः स्नान-दान-देवपूजा-वर्यरसवतीपरिवेषणादिपर्यन्तं धनपुत्री भक्तिं चकार । ततश्चित्रशालायामुपविष्टौ द्वौ । धनेन प्रोक्तम्—यदि भवता विरूपं न मन्यते तदा किमपि प्रोच्यते श्रेणिकोऽवग्—यन्मम रोच्यमानमस्ति तज्जल्पनीयं त्वया, धनश्रेष्ठ्यवग्—एषा मम पुत्री ता त्वं परिणय पथिक ! अर्थलोभो मनसि न कर्तव्यः । विंशमर्द्धविंश वा जामातुर्न रक्षामि । कन्याविक्रय ये जनाः कुर्वन्ति तेषा बहुपापं लगति । यतः—

"ये कन्यानां जना एवं, विक्रयं कुर्वते स्फुटम् । ते लभन्ते इहामुत्र, दुःखश्रेणिमनुत्तराम् ॥४१॥"

धनस्य स्वपुत्री कृते निवेदनम् ।

या एव पुत्री त्वया परिणेतव्याऽस्ति। नो चेच्चारित्रं गृहीष्यति। सान्यं नरं नेहते, ततः कुमारो धर्मिष्ठां ता विज्ञाय मनो गुप्तं कृत्वा च प्रोचे एषा पुत्री ग्रथिलाऽस्ति यं यं वरं पश्यति त तं वरिष्यति यदि तदा एषा मूर्खाणा मध्ये रेखा लप्स्यते। नामस्थानककुलगोत्रादि ज्ञातं विना यद्येषा वरं वरति तदासौ ग्रथिला निश्चितम्। कुमारी प्राह—यद्येष कथयति, तत् कथयतु अहं अमुमेव वरिष्यामि, राजहंसाना कुलं कः पृच्छति। यथा तेषामुत्तमं भवति। उत्तमाना कुलमाकारं जल्पनेन ज्ञायते। राजहंसी मानससरोवरे एव रुचिं करोति नान्यत्र तथा एषापि। प्रकटं प्राह च कुमारः। मयि अङ्गीकृते तव को लाभः अहं तु वैदेशिकः। घटीमध्येऽत्र स्थितोऽपि यामि। अभ्रच्छायेव मम मेलापको भविष्यति तव। ततः सुनन्दाऽवग् सत्यं वचस्तव, अभ्रस्याधारे चन्द्रसूर्यौ, अभ्रस्याधारे जलधरपूरः, अभ्रस्याधारे ताराः सर्वाः स्युः, अभ्रस्याधारे लोकाः सर्वे, तथाहं तवाधारेऽस्मि। कृपां कृत्वा मम पाणिग्रहं कुरु। अभ्रमिव भवान् पुत्रपौत्रादिना विस्तरतु। कुमारः प्राह—पाणिग्रहः स्वप्नतुल्यो मम तव भविष्यति। विवाहानन्तरं यावद् दिनानि पञ्चदश भविष्यन्ति तावदहं वैदेशिको विदेश प्रति चलिष्यामि। देशान्तरितोऽथ वा अवधूतः उत्थाय चलितः, लग्नं भूतं यस्य स यथा उत्थाय याति तदा तस्याः का गतिः। पुनरपि सुनन्दा जगौ—अहं व्रतं ग्रहीतुकामाऽभूवम्। अधुना त्वा दृष्ट्वा मनः एवंविधमभूत्। तव करो हस्ते लगति अथवा संयमश्रियः करः। यदि त्वं मा परिणीय गमिष्यसि तदाऽहं शीलव्रतं पालयिष्यामि। अथवा सयमं निष्कलङ्कम्। मा परिणीय त्वं देशान्तराणि विलोक्यात्मीयराज्य कुरु। श्रुत्वैतत् कुमारो ग्रन्थि बध्वा प्राह—एषैव

श्रेणिकनृप-परिश्रम।

वेला वर्या वर्तते । यत् रोचते भवतः तत् कुरु । ततः श्रेष्ठी स्वां पुत्रीं समहोत्सवं श्रेणिकाय पर्यणाययत् । अन्येद्युः श्रेणिको हट्टे उपविष्टः । अत्रान्तरे पुरे पटहो वाद्यमानः कुमारेण श्रुतः । पृष्टं च तेन । श्रेष्ठिन् किमर्थं पटहो वाद्यते ? श्रेष्ठी प्राह सपादलक्षबलीवर्दभृतनानावस्तुसमुच्चयो देवनन्दिसार्थवाहोऽत्रागात् । तस्यास्ति एकः शुकः । षण्मासान्ते जल्पति पृष्टः सत् सत्यं । देवनन्दिसार्थपेनैकदाऽऽत्मपुरस्थेन स शुकः पृष्टः । तेजनतूरिका कुत्रास्ति ? शुको जगाद वेन्नातटपुरेऽधुना समस्ति सा तेजनतूरिका । ततः स सार्थवाहो भूरिक्रयाणकपूर्णसपादलक्षपृष्ठवाहयुतो गतदिनेऽत्रागात् । राज्ञो मीलितः प्राभृतं वर्यं कृतं । राज्ञोक्तं किं विलोक्यते ? तेन प्रोक्तं तेजनतूरिका । राज्ञाऽऽकारिता मन्त्रिणः पृष्टाश्च कस्यास्ति तेजनतूरिका ? मन्त्रिभिरुक्तम् न ज्ञायते कस्यास्ति । राजा प्राह—तन्नगरं वर्यं । यत्र पुरे सर्वाणि वस्तूनि लभ्यन्ते । आयान्ति च यत्र भूरिधनिनो व्यवहारिणो वसन्ति । यत्रागता वस्तु न लान्ति जनाः । यत्र सर्वाणि क्रयाणकानि न सन्ति । तदपि पुरं पुरमध्ये कथं गण्यते । इत्यादि प्रोक्त्या राजानं खेदं दधानं दृष्ट्वा मन्त्रिणो जगुः पटहो वाद्यते । आत्मीयं पुरं महद्भियते । कस्यापि गृहे कदाचिद्भविष्यति । एतद्विचार्य राज्ञाऽऽदिष्टा मन्त्रिणः पटहं वादयन्ति । श्रेष्ठिनो वचनमाकर्ण्य, श्रेणिको जगौ श्रेष्ठिनं प्रति त्वं पटहं स्पृश । ततस्तस्य वचसा पटहे स्पृष्टे भूपसेवकैर्भूपोपान्तेऽभ्येत्योक्तं धनश्रेष्ठिना पटहः स्पृष्टः । तदा राजादयोऽखिला जना जहसुः, धनगृहे धूलिरेवागतास्ति, अपरं धनं तु सर्वं गतं तेन ग्रथिलो जातोऽथवा वातेनुसोऽथवा श्रेष्ठी । येनाधुना पटहः स्पृष्टोऽनेन अथवा अनेन धूलिर्यदा दर्शयिष्यते सार्थवाहस्य । तदात्मीयपुरस्य माहात्म्यं यास्यति । ततो राज्ञा धनमाकारयितुं

देवनन्दि सार्थवाहस्य राज्ञः पार्श्वे निवेदनम् ।

स्वसेवकाः प्रेषिता धनपार्श्वे । धनस्तान् भूपानुगानाकारयितुमागतान् दृष्ट्वा श्रेणिकाग्रे जगौ—किं करिष्यते । राज्ञो भृत्या आगताः । श्रेणिको जगौ—भवता खेदो नानेयः । राजवशीकरणरत्नं ग्रन्थौ बध्वा मनसि स्मृत्वा च राज्ञो मीलितव्य । मणिप्रभावेण यदा राजा तुष्टो भवति तदा त्वया माण्डविका भूरिधनेन दृढीकृत्य गृहीतव्या । तेजनतूरिकाप्यर्पयिष्यते ततो धनो रत्नसहितो राज्ञो यावन् मीलितः नृपं प्रणणाम च, तावद्राजा प्रसन्नीभूय रत्नं गृहीत्वा प्राह—मन्त्रिणं प्रति भवता माण्डविका अस्यार्पणीया । अस्य हस्ताद् धनं चटाप्यापि लोकैरन्यैर्माण्डविका न ग्राह्या । ततो मण्डपिका गृहीत्वा । ततो राज्ञोक्तं—श्रेष्ठिन्नस्य सार्थवाहस्य रोच्यमानं वस्तु दाप्यतां त्वया । श्रेष्ठिनोक्त । जीर्णा तेजनतूरिका विलोक्यते नवा वा ? एतस्य सार्थपस्य एतच्छ्रुत्वा राजा हृष्टः । दिव्यवस्त्रादिना सन्मान्य धनः श्रेष्ठी सार्थपयुग् प्रेषितः । श्रेष्ठिनोऽग्रे स्वर्णबीजपूराणि यावत् सार्थपो मुञ्चति तावत् श्रेष्ठी जगौ—अस्य श्रेणिककुमारस्याग्रे मुञ्च असावेव जानाति सर्वम् । द्वयोः प्राभृतं कृत्वा सार्थपः प्राह—अहो धनो धन्योऽस्ति यस्य ईदृक्षे विभवे सति एवंविधो विनयः । यस्मिन् देशे ईदृक्षा व्यवहारिणो भवन्ति स देशो धन्यः । श्रेणिकं दृष्ट्वा तदा सार्थपः प्राह अहो—कुमार ! त्वं राजगृहे दृष्टोऽभूर्मया । कुमारोऽवग् राजगृहो वैरिणामपि मा भवतु, यद्येवंविधमशुभं वचनं जल्प्यते भवता, तदा अन्येषां गृहे गत्वा वस्तु गृहाण, अस्मदीयं वस्तु गृहितारो बहवो भविष्यन्ति । ततो रुष्टं श्रेणिकं मत्वा सार्थप उत्थाय तस्य पादयोः पतित्वा प्राह—अह मुग्धोऽभूवं यदेवंविधं वचोऽत्र जल्पित मया, क्षम्यताम् । ततो कुमारोऽवग् एकं तेजनतूरिकाया गद्यानकं वन्हिमध्ये क्षिप्त्वा तन्मध्ये भारप्रमाणं ताम्र क्षिप्यते,

ततः सर्वं सुवर्णं भवति, ततो नायको हृष्टो न्युंछनकं चकार तस्य । ततः स प्राह—तेजनतूरिकायाः वर्णिकां, दर्शय, ततो धनेन वर्णिका दर्शिता । तेजनतूरिकां दृष्ट्वा दध्यौ । अहो धन्योऽसौ यस्य गृहे एवंविधे वैभवे सत्यपि एवंविधो दाक्षिण्यादिगुणः । धन्यमिदं पुरं धन्योऽसौ भूपः यस्य राज्ये एवविधा व्यवहारिणः सन्ति । ततः सार्थपः सपादलक्षपृष्ठवाहिकान् रत्नसुवर्णरूप्यपट्टकुलपञ्चवर्णमयकर्पटकचन्दनकर्पूरकस्तूरिकाजवादिप्रभृतिबहुमूल्यक्रयाणकपूर्णान् श्रेष्ठिगृहप्राङ्गणे आनिनाय ॥ धनश्रेणिकौ तानि पृष्ठवाहकांस्तादृग्वस्तुभरितान् वीक्ष्य चमत्कृतौ । ततः परस्परं वस्तु विलोक्य मिथः प्रोच्यमानधनसार्थपौ ललतुः । मिथो हृष्टौ बभूवतुः । ततः सार्थवाहधनश्रेणिका जिनप्रासादे जिनस्य शतपत्रसहस्रपत्रजातियूथिकादिभिः पूजां रचयित्वा नर्तनगीतगानादिभावपूजां च कारयामासुः । व्यवहारिणो जाता मिथः प्रीतिश्च । ततो वस्तु गृहीत्वा राजपार्श्वे गत्वा सार्थपः प्राह राजन्—धन्योऽसि पुण्यवानसि त्वम् ? यस्य पुरे एवविधो धनो व्यवहारी वसति पुण्यवान् जिनधर्मवासितसप्तधातुः नवनिधिचतुर्दशरत्नानि तव पुरे प्राप्तानि सन्ति मया । ततो धनोऽसौ व्यवहारी अन्यव्यवहारितुल्यो मा गणितव्यो भवता । एवंविधो व्यवहारी बहुपुरेषु कुत्रापि न दृष्टो मया । राजा तस्य सार्थपस्य वर्यदुकूलाद्याभरणदानेन सन्मानं चकारः । ततः सार्थपः पुनर्धनपार्श्वेऽभ्येत्य नानाप्रकारभक्ति-पुरस्सरं श्रेणिकधनौ प्रणम्याह अहं—पुनः पुनः स्मरणीयश्चित्ते न विस्मार्यः, इति जल्पन् चचाल सार्थपः । यतः—

"सत्प्रीतिवल्ली हृदयालवाले, निवेशिता शैशवतोऽपि यत्र ।
सा वर्धनीया सततप्रवृत्ति-पत्रादिसम्प्रेषणनीरपूरैः ॥४२॥

धन-श्रेणिक योर्जिन भक्ति दर्शनेन सार्थपस्य विस्मयः ।

तव वर्त्मनि वर्ततां शिवं, पुनरस्तु त्वरितं समागमः । अयि साधय साधयेप्सितं, स्मरणीया समये वयं वयम् ॥"

ततश्चतसृभ्यो दिग्भ्यो नवीनानि पात्राणि धनस्य तस्य गृहे नर्तितुमागच्छन्ति स्म याचका धनं याचितुं च । अयं श्रेष्ठी अभाग्यवान् मूर्ख इत्यादि ये ये जजल्पुरिभ्यास्ते ते अस्य धनसाधोर्वणिजोऽभूवन् पदयोस्तलेऽस्य लुठन्ति च । श्रेणिकेनात्मनो नाम्नि गोपाल इति नाम स्थापितम् । श्रेष्ठी धनधान्यादिपूर्णोऽजनि । सुनन्दानायको देवगृहे जिनपूजादि सप्तक्षेत्रे धनव्यय करोति स्म । यद्यत् क्रयाणकं धनो गृह्णाति तत्र तत्रानर्गलो लाभो भवति । अनेके घोटका गृहीता धनेन आवासः कैलाससोदरोऽङ्गीकृतः । घोटकशालाया घोटका बद्धास्तेषां रक्षणार्थं पाण्डवाः स्थापिताः । बहवः व्यवहारिणोऽपि तस्य किङ्करीभूय सेवा कुर्वन्ति । यस्य गृहे लक्ष्मीर्भवति तस्य सर्वे जनाः सेवा कुर्वन्ति । यतः—

"एहि गच्छ पुरे तिष्ठ, वद मौनं समाचर । एवमाशाग्रहग्रस्तैः, क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥४४॥"

श्रेणिकस्य सुनन्दया सह प्रीतिरजनि बाढम् । सुनन्दा भर्तुर्मनसा चलति । क्रमाद्वर्षद्वयातिक्रमे सुनन्दा गर्भं दधार । यथा यथा गर्भो वर्धते तथा तथा तस्या बुभुक्षा न लगति । कदाचित् कवलद्वयं कवलत्रयं जेमते न वा सा । यद्भुक्तं तया तद् द्वितीयदिवसे वमति । क्रमादतीव दुर्बलाऽभूत् सुनन्दा । चलन्त्याः सुनन्दाया मुखे श्वासो न माति । सोजकः पदयोर्लग्नस्तस्या जीवन्तीमृतायाः क्षणं न ज्ञायते । पुनः पुनः बभाणेति सा पानीयमानीयता तृषा लग्नाऽस्ति । श्रेणिक एवंविधा प्रियामालोक्य अन्येद्युः श्वश्रू प्रति प्राह—तव पुत्रीयं किं दुर्बला दृश्यते । कोऽपि दोह-

लोऽस्या जातोऽस्ति नवेति पृच्छयतां स्वपुत्री । यो दोहलो भवति अस्याः स पूर्यते नोचेन्मृतैवेयम् । ततः सुनन्दोपान्ते गत्वा माता जगाद । पुत्रि ! किं तवाङ्गं दुर्बलं दृश्यते ? तव कस्य विषये वाञ्छा विद्यते ? । सुनन्दा जगौ—दोहलोत्पत्तिस्वरूपं यदि कथ्यते तदा मनसि न माति कस्यापि, दुःशक्योऽस्ति दोहलः तेन मे मरणं, माता जगौ—पुत्रि ! मातुः कथ्यते । ततः सुनन्दावग्—अहमेवं जानामि कुञ्जरारूढा राजपथे दानं ददाना गच्छामि, राजा तदा सपरिवारोऽग्रे चलति, स्वहस्तेन जिनालये गत्वा वर्यपुष्पैः द्रव्यपूजा करोमि सस्तवनेन भावपूजा च, जानेऽह राज्ञो वादित्राणि ममाग्रे वाद्यन्ते, ममाग्रे च पात्राणि नृत्यन्ति, जानेऽहं पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रं स्मरामि, जानेऽहं मस्तके छत्रं धारयामि, जानेऽहं मनोऽभिमतं दानं ददामि । जानेऽह साधर्मिकान् भोजयित्वा दुकूलादिभिः परिधापयामि, जानेऽहं देशमध्ये अमारिं प्रवर्तयामि, जानेऽहं शीलं पाल्यामि, जानेऽहं चैत्यपरिपाटीं कृत्वा गृहे आगच्छामि, जानेऽहं घृतादिशुद्धाहारं यतिभ्यो ददामि । एषा वार्ता मयोक्ता तवाग्रे अभयदान विना मम जीवितं नास्ति, श्रुत्वेति जननी पुत्रीप्रोक्तं जामातुरग्रे जगाद । श्रेणिकः पत्नीमनोरथं श्रुत्वा हृष्टः । यस्या एवंविधो दोहलो जायते, तस्या गर्भे कोऽपि पुण्यवान् नरः । गर्भानुभावादेवंविधो दोहलो भवति । यतः—

"भवन्ति भूरिभिर्भाग्यै धर्मकर्ममनोरथाः । फलन्ति यत्पुनस्ते तु, तत् सुवर्णस्य सौरभम् ॥४५॥
प्रतिपन्नं यदभ्यस्तं जीवैः कर्म शुभाशुभम् । तेनैवाभ्यासयोगेन, तदेवाभ्यस्यते पुनः ॥४६॥"

ततः कुमारेणोक्तं, श्रेष्ठिन् राज्ञोऽस्य या पुत्रीं जात्यन्धाऽभवत् । साऽधुना जीवन्त्यस्ति अथवा मृताऽस्ति ? । धनो-

गोपालपल्याः गर्भप्रभावेण प्रशस्त दोहदानि ।

ऽवग्—अद्य यावत् जात्यन्धा विद्यते । वेन्नातटपुरस्वामी तस्या एव आज्ञा कारयति बल्लभत्वात् । बाल्येऽपि चारित्रं गृहीतुकामा प्रचण्डं तपः करोति । तस्याः प्रसृतिप्रमाणलोचने दृष्ट्वा लोका जानन्त्येषा इति पश्यन्त्यस्ति, स्वभावेना-पश्यन्त्यपि, सुलोचनेति प्रोच्यते । यस्ता राजपुत्रीमन्धा वदति । तस्य राजा शिक्षा ददाति । राज्ञोऽतीव बल्लभा-ऽस्ति । भूपपुत्रीमन्धा मत्वा श्रेणिकोऽवग्—तव पुत्र्या यो दुःशको दोहद उत्पन्नोऽस्ति, तस्य पूरणे उपायोऽस्ति । श्रेष्ठिनोक्तं कः उपाय. ? श्रेणिकः प्राह—इदं रत्नं गृहीत्वा राजोपान्ते गत्वेद कुरु । अनेन रत्नजलेन राज्ञः पुत्रीनेत्रे छण्टय, ततो दिव्ये चक्षुषी भविष्यतः । राजा यदा तुष्टो भवति तदा त्वत्पुत्रीदोहदपूरणं मार्गय । ततो धनो रत्न-मादाय यावन्नृपोपान्ते गतस्तावद्राजा समुत्तस्थौ । मिथः प्रीतिवृद्धिं चक्रतुः । श्रेष्ठी रहसि जगौ । तवाग्रे कथितुं न शक्यते, तथापि किमप्यनुच्यमानमपि मयोच्यते । भवत्पुत्री अत्रानय त्वम् । तत्रानीता नृपेण । रत्नाम्बुच्छटया सुलोच-नानेत्रे प्रक्षालिते, ततः सुलोचना दिनेऽपि ताराः पश्यन्त्यभूत् । ततो राजा जगौ—अर्धराज्यं गृहाण । धनोऽवक् मम राज्येन किमपि कार्यं नास्ति, पर मम पुत्र्या यो दोहदो जातोऽस्ति तं पूरय । ततो राज्ञा स्वपुत्रीयुता सुनन्दा कुञ्जरारूढा कृता । राजाग्रे चचाल, नृत्यादि कारयन् छत्रचामरवादित्रादिपुरस्सरं नरपतिर्भूपमार्गे चचाल । सर्वप्रासा-देषु जिनान् पूजयामास सुनन्दा । ततः स्वगृहेऽभ्येत्य यतीनाकारयित्वा प्राशुकान्नपानैः प्रतिलाभयामास । ततोऽखि-लदेशेषु अमारिः कारिता । ततो भूपधनयोः सुलोचनासुनन्दयोर्बाढं मैत्री जाता । गृहे गृहे घृतलभनादि कृतम्, हट्ट-श्रेणिमध्ये तल्किातोरणानि च कारयामास भूपः । अन्येद्युः श्रेणिकेनोक्तं प्रियां प्रति यद्यात्मनः पुत्रो भविष्यति

तस्याभयकुमारेति नाम दास्यते, यतोऽमारिप्रवर्तनादिदोहलोत्पत्तेः ।

इतः स सार्थपः पृथिवीपीठे भ्रमन्नुपार्जितभूरिधनो राजगृहे नगरे जगाम । प्रसेनजितराजा नवनवति पुत्रान् परस्परं विरोधं कुर्वतो वीक्ष्य श्रेणिककुमारं तादृशं विनीतं स्मरन् पुनःपुनरेवं तस्थौ प्रियाग्रे एवं जजल्प च । मयाऽपमानितो राज्यं मुक्त्वा श्रेणिकः कुमारो दूरं गतः, स कथं भविता । मम तेन पुत्रेण विना रात्रिन्दिवं निद्रा नायाति स निःश्वासो मुखे न माति च । यदा तस्य सूनोर्मम वियोगोऽभूत्, ततः प्रभृति सुखं गतम् । मया अविमृश्य कार्यं कृतम् । न ज्ञायते स मम कुमारो जीवन् मृतो वाऽथवा क्वापि श्वापदैर्भक्षितः । कस्यापि गृहेऽथवा दासीभूय स्थितोऽस्ति । जलदे वर्षति गृहे गृहे भिक्षां मार्गमाणोऽस्ति । बुभुक्षितस्तृषितो दुःखीजातो भावी । वर्षाकाले स्थानकाभावात् पशूनामिव मस्तकोपरि सर्वं जलं पतिष्यति । शीतकाले भृशं शीतेन ताड्यमानोऽतीव दुःखितो भावी । श्रेणिकः उष्णकाले तृषातापादि कथं सहिष्यति । एवं स्मारं स्मारं श्रेणिकं भूपो दुःखितोऽभूत् । कदाचिदेवं ध्यायतिस्म राजा । कस्य पुत्राः केषां पिता कस्य माता कस्य सुहृद् कस्य प्रिया इत्यादि सर्वं स्वप्नजालतुल्यं दृश्यते । मिथोऽनन्तेषु भवेषु जीवाः सर्वे सर्वसम्बन्धिनोऽभूवन् भवन्ति भविष्यन्ति च । एवं स्वं चित्तं स्थिरीकृत्य यावद् राजा तिष्ठति स्म, तावत् सार्थपोऽभ्येत्य जगौ—देव ! युष्माकं पुत्राणां शतं श्रुतम् । अधुना नवनवतिः कथं दृश्यते ? राज्ञोक्तं श्रेणिकगमनस्वरूपं ततोऽवग् सार्थपः भवत्पुत्रतुल्यो बेन्नातटपुरे धनश्रेष्ठिगृहे महाबुद्धिमान् दृष्टः । तत्र तदा मयोक्तं—भवान् राजगृहे दृष्टः, तदा तेन 'राजगृहो वैरिणामपि मा भवतु' तस्य मुखादित्यादि श्रुत्वा प्रसेनजितभूपस्य हृदि पुनः शल्यं प्रकटीजातम् । प्रसेनजितो जगौ च । अहो

प्रसेनजितः श्रेणिक–वियोग जनितं दुःखम् ।

तेन पुत्रेणैकशोऽपि आत्मनः स्थितिर्न ज्ञापिता । तथास्य स्थितिः साम्प्रतमेतेषा पुत्राणामग्रे न प्रोच्यते । इति राजा मानसं गूढं कृत्वा सार्थपाग्रे जगाद—मुधैव कथं जल्प्यते त्वया । स पुत्रोऽलसो मूर्खोऽधम इतो निस्सरणादनु रुलित्वा मृतो भावी । य एवं स्वेच्छया गृहान्निसरति । स म्रियते एव । रङ्क इव गृहे गृहे भ्रमति च । कर्म प्रकटीभूय किमपि न दर्शयति । किन्तु कामपि ता बुद्धिं ददाति रंक इव रुलति लोकः । यत.—

राज्ञोमनसि पुत्रसमाचार-जनितो-हर्षः ।

विरंचिर्न नरं हन्ति, प्रादुर्भूय चपेटया । किन्तु तां ददते बुद्धिं, यया रुलति रङ्कवत् ॥४७॥

स्थापनिकामन्यस्य योऽपलपति विश्वस्थं नरं च यो वञ्चयति तयोस्तृतीयस्त्वं यदि एवं कूटं जल्पसि । ततो नायको रहसि समेत्यावग् । स्थापनिकापलापविश्वस्तघातन-कन्याविक्रय-कूटकक्रयविक्रय-स्त्रीहत्या-गोहत्या-यतिहत्यादि-पापानि मम लगन्ति, यदि स श्रेणिको न भवति । नायकोऽवग्—मया बेन्नातटपुरे धनहट्टे राजहस इव कुमार उपविष्टो दृष्टः । तस्य श्रेष्ठी देवशेषामिवाज्ञा सर्वकार्येषु मन्यते । तस्य कुमारस्य प्रसादवचनेन अह धनश्रेष्ठिहट्टात्तेजनतूरिकामगृह्णम् । तया ममगृहे भूरिशः काञ्चनकोट्योऽभवन् । एवमेव जाने धनस्य पुत्री भवत्पुत्रेण परिणीताऽस्ति । नायकवचनेन राजा हृष्टो नन्दनमानेतुमुत्सुकोऽभूत् । ततो राज्ञोक्तं । यदि तत्रास्ति तदा तत्रात्मीयः कोऽपि विचक्षणः पुरुषः स्वनिर्मितसमस्यायुक्तः प्रेष्यते । ततो यदि मदीयः पुत्रो भविष्यति तदा मत्कृतां समस्या श्रुत्वा त्वरितमागमिष्यति । ततः आत्मीयो विज्ञः पुरुषः प्रसेनजितराज्ञा प्रेषितः । सन् बेन्नातटपुरे धनश्रेष्ठिगृहे गत्वा समस्यामेवंविधां गोपालकुमार-हस्ते प्रसेनजितप्रेषितः पुरुषो ददौ । गोपालस्ता समस्यामेवं वाचयामास । येन कुमारेण स्वबुद्ध्या पक्वान्नभृतपूर्ण-

पुत्र प्रति समाचार प्रेषणम् ।

॥६३॥

करण्डकेभ्यो मुखकृतचिन्हेभ्योऽम्बुघटेभ्यश्च स्वसोदरा भोजिताः । येन सारमेयान् खरण्टितक्षीरभाजनानि क्षेपं क्षेप कुर्कुरान् वाहयित्वा स्वयम्बुभुजे । इत्यादि यस्यावदातः स कथ बेन्नातटपुरे जीवन् धनेभ्यपुत्री परिणीय तिष्ठति । यः आत्मीयमातापितरौ सहोदरान् मुक्त्वा दूरदेशे गत्वाऽन्यस्य गृहे गृहजामातृकीभूय तिष्ठति, स जनः कथं जीवस्तिष्ठति । यस्य मातापितरावधुना दुःखिनौ बभूवतुः, स कथं वराक इव दूरे तिष्ठति—

कूकर कहतां कोपि चडिओ, घरजमाई थाई । हईयां हईयाली को कहइ, कवण भण उचिय(बिहुं)मांहि ॥४८॥

एवंविधा समस्या वाचयित्वा तस्या अर्थं विज्ञाय पुनः पुनश्चक्षुःक्षरज्जलबिन्दुको गोपालः स्वमनसि दध्याविति ।

मारण ताडण जे करइं, येवी केवी लहंति । अह्मसरीखा बेटडा, ते बोले न रहंति ॥४९॥
अमीयरसायणअग्गली मायतायगुरुसीख । जे नवि मन्नइ बप्पडा, ते रुलीया सवि दीस ॥५०॥

एवं चिन्तयित्वा स एव भृत्यो लेखसहितः प्रेषितः । प्रसेनजितभूपपार्श्वे श्रेणिकेन । ततो राजा तं लेख वाचयामासेति ।

मम ऊपहरा बोलडा, लहसिइं रायकुआरा । हुं तुह्मि भणिओ वाणिओ, नहि(तेह)वयण फलाऽऽसाइं(सार) ॥
जीणि अवसरि जोईइ, स्वामी तणउ पसाउं । तीणि नीचउतारणओ, किम सेवीजइ राउ ॥५२॥
घरजमाई घरसुणइ ते कुण हुंस धरंति । पण अपमान्यां छोरडां मरइं(न रहीं) कि दुरि फिरंति ॥५३॥

एवं लेख वाचयित्वार्थं ज्ञात्वा च पुनरपि प्रसेनजितो लेखं श्रेणिकपार्श्वे प्रेषयामास । छन्नं श्रेणिकेन रहसि तातलेखो वाचित इति ।

जे मइ सभामांहि बोलिउं, ते अपमान किं मानसो । (सो)जि संभारि विचारकरि, तो आरोगो धान ॥५४॥
मोर भणइ अह्म पीछडां, मइं मेल्लीयां वणमाहिं । हुं अजिअगासउ, तीह विण ते सिरिराय वहेइ ॥५५॥

यद्यत्तातवचनं तत्तत्तस्यामृतमिव परिणमति । श्रेणिकेन प्रेषितं पत्रं राजा वाचयामासेति ।

जातइ एकजि पिछडइ, मोर दोहिल्लउ काइं । ते नवाणू पीछडा भरी पूरी रहिआइं ॥५६॥

प्रसेनजितेन प्रेषितं लेखं पुत्रो वाचयामासेति ।

वेडी केरां पाटीयां, बांधा बहु अ गुणेहिं । पइठाणुं छांडइ, रहण तूं तारिज्जइ केण ॥५७॥
कल्पतरू केरुं पानडुं, ऊडिउ वायवसेण । तुं तिहा सीली छांहडी, जे सीअला ते सील ॥५८॥
अत्र जीवन्नहं यावदस्मि तावत्तत्र भोः। प्रेषितव्यः पुनर्लेखो ममोपान्ते निरतरम् ॥५९॥

ततः श्रेणिकेन नवनवतिभ्रातृनिमित्तं आभरणादीनि कारितानि । मातृभगिनीकृते कनकरत्नादीनां शृङ्गारः कारितश्च । पितृबान्धवार्थं जात्यतुरङ्गमान् अङ्गीचकार । इत्यादीनि वर्याणि प्राभृतानि नामाङ्कितानि रहसि श्रेणिकः पितृपार्श्वे प्रेषयामास । पित्रा च हर्षितेन भम्भानाम भेरी सूनवे तस्मै प्रेषिता ज्ञापितं चेति हितं तथा हि—

या भिल्ली सुंदरी त्यक्ता, त्वया पुत्र वनान्तरे । तद्वयं विहित चक्रे, कुलोद्योतश्चसर्वतः ॥६०॥

या पल्ली लङ्घिता पूर्वं, गच्छतातः पुरात्सुत ! । तस्यां ये सन्ति भिल्लास्ते, रुष्टाः सन्ति तवोपरि ॥६१॥

इति तातवचो निशम्य श्रेणिको रहसि शनैः शनैः तुरङ्गमान् द्रविणं सेवकान् पुराद् बहिः कर्षयामास । ततश्च प्रियाग्रे प्राह—अहं स्वपितुः पार्श्वे यास्यामि । ततः सुनन्दा जगौ—अहं भवता सार्धमागमिष्यामि त्वां विना क्षण स्थातुं न शक्नोमि । श्रेणिकोऽवग्—त्वयाऽधुना सार्धमागन्तुं न वक्तव्यं मनागपि । पुनः सुनन्दा प्राहावयोर्नन्दनो भविष्यति तस्य किं नाम दास्यते ? श्रेणिकोऽवग्—यादृशस्तव दोहदोऽभूत्तादृशनामाऽभयेति दातव्य त्वया । सुनन्दाऽवक् यदा पुत्रोऽष्टनवर्षीयो भूत्वा पृच्छति, मत्पिता कुत्राऽस्ति तदा किं मया तस्य कथ्यते ? ततः कुमारः खटीं लात्वा हस्तेन चित्रशालाभारपट्टे अक्षराण्येव लिलेख **'राजगृहि पालिगाम गोवालि धवले टोडे घर कहीइ ।'** ततोऽन्यदा रहोवृत्त्या श्रेणिको बहिर्निर्गत्य पूर्वप्रेषितसैन्यमध्ये जगाम । ततः ससैन्यश्चलन् कुमारो भिल्लराजधानीसमीपे भम्भां तथा वादयामास यथा तस्या रवं श्रुत्वा भिल्लपतिः संनह्य सर्वबलेन दधावे । यावद्भिल्लपतिना शिङ्गिका वादिता । तावल्लक्षशो भिल्लाः किलकिलारवं विकुर्वाणाः स्वभल्लीरुच्छालयन्तः क्रोधोत्पाटितभ्रकुटयो वयमरीन् हन्मो हन्म इति जल्पन्तो मीलिताः । श्रेणिकेन शरीररक्षणरत्नस्मरणेन युद्धं कर्तुमारब्धम् । भिल्लाः शरनाराचकुन्ताद्यायुधानि मुमुचुः, परमेकस्य श्रेणिकानुगस्य एकमपि शस्त्र न लगति । ततो भिल्ला बाणादीन्यायुधानि क्षेपं क्षेपं भग्नाः सन्तः श्रेणिकाय नमस्कारं चक्रुः ।

श्रेणिकेन दत्तः सङ्केतः ।

नश्यन् भिल्लपतिर्विद्धः, श्रेणिकेन रणाङ्गणे । गृहीतं विषम स्थानं, तदीयं च धनान्वितम् ॥६२॥

यतः—

"न श्रीः कुलक्रमायाता, शासने लिखिताऽपि वा । खड्गेनाक्रम्य भुञ्जीत, वीरभोग्या वसुन्धरा ॥६३॥
नाभिषेको न संस्कारः, सिंहस्य क्रियते मृगैः । विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥६४॥

श्रेणिको जगौ—रे भिल्लपते अग्रे भव राजगृहपुरवर्त्म दर्शय 'यद् घट्ट' समेति तदुत्तारय नोचेन्मद्धस्तेन मृत एव । ततो भिल्लेन सेवकीभूय राजगृहवर्त्म दर्शितम् । क्रमेण सर्वान् घट्टानुलङ्घ्य सपादलक्षभिल्लपरिवारयुतो भूरि-तुरङ्गमादियुक्तश्च श्रेणिको भक्त्या पितुः मातुश्चपादयोरपतत् । श्रेणिकसमागमं श्रुत्वा सर्वे बान्धवास्तत्रैत्य ज्येष्ठभ्रातरं विनयेन नेमुः । ततः प्रसेनजितराज्ञा सर्वपुत्रयुतेन श्रेणिकाय राज्यं दत्तं स्वयं च तपोऽङ्गीचक्रे । स भिल्लो लज्जितस्तापसो भूत्वा कोष्ठ्या प्रविश्योत्तमार्थमङ्गीचकार । ततस्तस्य पुत्रमाकार्य स्वसेवकं कृत्वा च तस्यैव तद्देशं सम-र्पयामास श्रेणिकः । सर्वान् सहोदरानाकार्य यैर्वैरिभिः पितुराज्ञा नाङ्गीकृता तानरीन् स्वपदोस्तले लोठयामास श्रेणिकः । अन्येद्युः श्रेणिकेन परीक्ष्य परीक्ष्यैकोना पञ्चशती मन्त्रिणा स्थापिता । एकमतीव वर्यं मन्त्रिणं कर्तुकामो दध्यौ श्रेणिकः । वर्यतमं मन्त्रिणं विना राज्यसूत्रं न तिष्ठति । ये ये मन्त्रिणः कृताः सन्ति, ते ते सर्वे गर्वोद्धताः ईर्ष्यालवः । यावद्वर्यतमो निरहंकारी विनयी धर्मिष्ठो विशुद्धमतिमान् मन्त्री मम न भवति तावदहं प्रधान एव न राजा । यतो विशिष्टं मन्त्रिणं विना राज्यं न स्थिरतामेति । यतः—

कुलशीलगुणोपेतं, सत्यधर्मपरायणम् । रूपिणं सुप्रसन्नं च, राजाऽध्यक्षं तु कारयेत् ॥६५॥

पुत्रजनक-मेलापेन हर्षं ।

॥६७॥

शीलवृद्धिकरो धीरः सर्वरत्नपरीक्षकः । शुचिरव्यभिचारी च, भाण्डाध्यक्षोऽभिधीयते ॥६६॥
इङ्गीताकारतत्त्वज्ञः, प्रियवाक् प्रियदर्शनः । सकृदुक्तगृही दक्षो, मन्त्रिनाथः प्रशस्यते ॥६७॥"

मन्त्रिपदकृते परीक्षा ।

एवं हृदये विचार्य श्रेणिकः शुष्ककूपे आत्मीया मुद्रा क्षिप्त्वा प्राह—यः कश्चिन्नरः अस्य कूपस्य कण्ठोपविष्टो निजबुद्ध्या इमा मुद्रा परिदधाति तस्याहं राज्यार्धदानपूर्वं मन्त्रिमुख्यमुद्रा दास्यामि । एवंविधां बुद्धिं कृत्वा कूपसमीपे निजसेवकान् मुक्त्वा प्राह श्रेणिकः । यः कूपकण्ठस्थो मुद्रां परिदधाति स कथनीयो मम, अपरो यो नरो मन्त्री वा परिधत्ते तदपि ममाग्रे कथनीयम् । सर्वे मन्त्रिणो दर्शं दर्शं मुद्रा कूपकण्ठस्थाः खिन्ना जजरपुश्चेति । कोऽपि कौहतिको मण्डितोऽस्ति राज्ञा आत्मनामपाये पातयितुम् । ततोऽन्येऽपि पौरा लोका आगताश्च, तत्रैत्य मुद्रा कर्षयितुमुपक्रमं चक्रुः तेऽपि खिन्नास्तदा । इतः सुनन्दा पुत्रमसूत । तस्याभयकुमार इति नाम ददौ । वर्द्धितः क्रमाल्लेखशालाया मुक्तः, क्रमात् पण्डितोपान्ते पठन् शास्त्राण्यन्येद्युरपरैर्लेखशालकैः कलहं कुर्वद्भिरुक्तम्, निःपितृकोऽयम्, ततोऽभयः खिन्नो गेहेऽभ्येत्य पितृस्वरूपं पप्रच्छ मातरम् । मात्रा प्रोक्तं न ज्ञायते अत्र पूर्वं परिणीय मद्गर्भे त्वामुत्पाद्याकस्माद्विदेशं गतः । खिन्नोऽभयोऽवग्—मम पित्रा गच्छता किमपि जल्पितं किमपि दर्शितम् अक्षराणि वा दत्तानि तुभ्यम् ? माता प्राह—तेनातो गच्छता अस्मिंश्च चित्रशालाभारपट्टके अक्षराणि लिखितानि सन्ति । ततो भारपट्टस्थानि अक्षराणि वाचयित्वा कुमारः पितृस्वरूपं जज्ञे । कुमारो हृष्टो मातृसमीपमभ्येत्यावग् च । ज्ञातं मया पितृस्वरूपम्, यत्र मम पिताऽस्ति तत्र गमिष्यामि । मात्रा प्रोक्तमहं सार्थे समेष्यामि । ततो वृद्धपितरं मातरमुत्कलाप्य

राजगृहं प्रति चचाल कुमारः । कियन्तीं भूमिमतिक्रम्य राजगृहे पुरोद्यानेऽभ्येत्य मातरं तत्र मुक्त्वा कूपकण्ठे समागात् । लोकैरुक्तम्—यो मुद्रामिमां कूपोपकण्ठस्थः परिदधाति, तस्य सर्वमन्त्रिमुख्यपदवीं ददाति राजा । कुमारेणोक्तम्—यस्य शक्तिः स्यात् स मन्त्रिमुद्रां परिदधाति । पश्चादेव न वक्तव्यम् । अहमेव पर्यदधाम् । सर्वैरप्युक्तम्—त्वमेव परिधेहि । ततः कुमारेणादौ आर्द्रगोमयमानीय मुद्रिकाया उपरि क्षिप्तम् । ततस्तस्योपरि अग्निर्बहुः क्षिप्तः । घटीचतुष्टयेन तदेव गोमयं शुष्कम्, ततश्चासन्नकूपान्नीकाप्रयोगात् पानीयं कर्षयित्वा तमेवकूपमाकण्ठं पानीयेन पूर्णीचकार कुमारः । तदा कूपे आकण्ठेऽम्बुना पूरिते मुद्राप्युपरि समायाता। तत' कूपमध्यान्मुद्रिकां गृहीत्वाऽङ्गुल्या पर्यदधात् कुमारः । इयं वार्ता राज्ञा श्रुता तत्क्षणं हृष्टो राजा तत्रागत्य तं कुमारं तादृशाकारं वीक्ष्य मुमुदे । राज्ञा पृष्टं च कुतस्त्वमागतः ? तेनोक्तमहं बेन्नातटनगरात्। राज्ञोक्तं त्वं कस्य पुत्रः ? तेनोक्तमहं प्रजापालस्य पुत्रः । राज्ञोक्तं तत्र धनश्रेष्ठिनः सुतायाः सुनन्दायाः स्वरूपं ज्ञातम् ? तेनोक्तं तया पुत्रो जनितोऽभयकुमारेति नाम दत्तं मात्रा । स कियद्वर्षप्रमाणोऽस्ति ? स प्राह—यति वर्षाणि ममाभवन् तति तस्यापि रूपेण मत्तुल्योऽस्ति । राज्ञोक्तं भवतः एवंविधः परिचयः कथं जातः ? कुमारोऽवग्—मम तेन क्रमादतीव मैत्री जाता, क्षणमपि तेन विना स्थातुं न शक्नोमि । तत्र तं मुक्त्वाऽत्र कथमायात ? कुमारोऽवक्—अहं तेन सममेवागतोऽस्मि । कुत्रास्ति स इत्युक्ते भूपेन कुमारोऽवक् स च तन्माताऽधुनात्रोद्याने आगताऽस्ति। ततस्तमग्रे कृत्वा राजा उद्यानं प्रति चचाल यदा तदा लोका जगुः । राजाऽनेन लघुनाऽपि वाहितः । तत्र वने राजा गतः, प्रियाया मीलितः । प्रोक्तं च राज्ञा यो गर्भोऽभूत् तदा

अभय-कुमारस्य वीरंप्रति-पृच्छा।

स क्वास्ति ? तयोक्तमयमेव पुत्रः। राज्ञोक्तम्—पुत्र एवं कूटं किं जल्पितं ? अभयकुमारः प्राह—अहं तु मातृहृदये सदा वसामि तेनैव प्रोक्तम्। ततो राज्ञा कुमार उत्सङ्गे धृतः, आनायितः पट्टहस्ती। भार्यापुत्रौ तस्योपरि कृत्वा महामहोत्सवपुरस्सरं स्वावासे आनिनाय। ततः पुत्रस्य तस्य सर्वबुद्धिनिधानस्य मन्त्रिमुख्यपदवी दत्ता राज्ञा। ततो राजा अभयकुमारं बुद्धिनिधानमग्रे कृत्वा भूरिशो देशान् साधयामास। अथैकदा श्रीवीरसंसदि भूरिदेवदेवीसाधुसाध्वी-सङ्कुलाया महर्षिमेकं शान्तं दान्त कृशगात्रं वीक्ष्य प्राहेत्यभयः। भगवन् कोऽयं यतिरेष साक्षात् दृश्यते ? वीरः प्राह—प्रतीच्या दिशि वीतभयाख्यपत्तनमस्ति स्वर्गपुरसोदरम्। तस्मिन् उदायनो राजा प्रजां प्रशशास न्यायाध्वना। अन्यदाऽहं तत्र समवासार्षम्। देवैः समवसरणं कृतम्। तस्मिन् समवसरणे वीतभयपत्तनस्वामी उदायनो राजा समागात् धर्मं श्रोतुम्।

धर्मः सनातनो येषां दर्शनप्रतिभूरभूत्। परित्यजति च नैव, तेषां मन्दिरमिन्दिरा ॥६८॥

धर्मस्य विश्वाधिपतेः प्रसादात्, पुमान् प्रपेदे सुखमुत्तरोत्तरम्।
अहो कृतघ्नः स तु मोहमोहितो, धर्मस्य नामापि कदापि नास्मरत् ॥६९॥

धर्मः श्रुतो वा दृष्टो वा, कृतो वा कारितोऽपि वा। अनुमोदितो वा राजेन्द्र! पुनात्यासप्तमं कुलम् ॥७०॥
बुधैर्विधीयतामेको, धर्मः परमबान्धवः। ददिरे मदिरावत्यो, येन वाञ्छितसिद्धयः ॥७१॥
दुःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिह भवेत् गर्भवासे नराणां, बालत्वे चापि दुःखं मलमलिनवपुःस्त्रीपयःपानमिश्रम्।

तारुण्ये चापि दुःखं भवति विरहजं वृद्धभावोऽप्यसारः, संसारे रे मनुष्या वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥
संझरागजलबुब्बुउवमे, जीविएवि जलबिंदुचंचले । जुव्वणे य नइवेगसंनिभे, पाव जीव ! किमयं न बुज्झसि ॥
श्रुत्वेत्यादि वचो धर्म—नायकस्य मुखात् पुरा । वैराग्यवासितस्वान्तोऽभवदुदायिनो नृपः ॥७४॥
प्रभावतीप्रियाकुक्षिभव (मभीचिनामकम् । राज्ये मग्नो हि दुर्गतिं, माऽगात् दुःखप्रदामिति ॥७५॥
प्रियं पुत्रं स्वकं मुक्त्वा । जाम्याः) केश्याख्यनन्दनम् । राज्ये निवेशयामासोदायनो धर्मतत्परः ॥७६॥

ततोऽस्मात्कारणादयमुदायनो राजा दीक्षां जग्राह । अस्मिन्नेव भवे कर्मक्षयं कृत्वा मोक्षं गमिष्यत्येषः । ततः प्राञ्जलिरभयः प्राह । भगवन् कोऽन्यो राजर्षिर्मुक्तिं गतो भविष्यति । प्रभुराचष्टायमेवान्त्यो राजर्षिः केवली उदायिनः । ततोऽभयः प्रभुं नत्वा गृहे गत्वैवं श्रेणिकपार्श्वे प्राह । मम दीक्षाग्रहणकृते प्रसन्नीभव। यथाऽहं सर्वकर्मक्षयान्मुक्तिं गमिष्यामि । ततः श्रेणिकोऽवक्-दीक्षाग्रहणविषये ममावसरोऽस्ति, भवतो राज्यकरणेऽवसरो विद्यते । एवं कथं जल्प्यते त्वया । त्वमेव मम राज्यवर्द्धने समर्थोऽसि। अभयकुमारः प्राह । त्वत्पुत्रो भूत्वा यदि व्रतमार्गं न साधयिष्यामि तदाऽहं दुर्भाग्योऽभूवम् । त्वं कृपां कृत्वा दीक्षा दापय । अथ भूपतिः प्राह—यदाऽहं क्रोधेन त्वां प्रत्येवं जल्पामि दूरे व्रज मुखं मा दर्शय, तदा त्वं वत्स ! व्रतमाददीथाः । अभयोऽवक्—तात त्वदीयं वचः प्रमाणमेव । ततो जनकं नत्वा स्थानकेऽभ्येत्यैवमभयो दध्यौ ।

अन्तिम-राजर्षि-उदायिनं श्रुत्वा अभयस्य श्रेणिक-पार्श्वे प्रव्रज्या-कृते प्रार्थना ।

वज्रेण वज्रं तु यथा तथाऽस्ति, वेध्या स्वबुद्धया नृपबुद्धिरेषा ।
ध्यात्वेति धीमानभयोऽथ भूपं निषेवते प्रत्यहं मुग्धभक्त्या ॥७७॥

अथैकदाऽतीव शीते स्फीते पतति लोका अतीव जाड्यपीडिता बभूवुः । यथा—

निशासु सन्ध्यासु दिनेषु यस्मिन्, पुरःपुरःपृष्ठिनिवेशितेन ।
रोरैर्नरैर्जानुकृशानुभानु—त्रयेण शीतं क्रमतो विनीतम् ॥७८॥

गाढं वल्लभतामवाप दहनो जाड्यं जने जल्पति, मान्यत्वं बत बालकस्य शिरसा दोषाः प्रवृद्धिं गताः ॥
दृश्यन्तेऽपि च पञ्चषाः सुमनसोऽवन्यां सदा मादिनः, इत्थं सम्प्रति शीतकालतुलनामालम्बतेऽसौ कलिः ॥

इतः श्रीवीरजिनो राजगृहपुरासन्नवने समवासार्षीत् । श्रेणिकस्तत्र गत्वा परमेश्वरं नत्वा धर्मं श्रुत्वा चिल्लणा-देवीयुतः पश्चाद्वले । वर्त्मनि नद्युपकण्ठे साधुमेकं कायोत्सर्गस्थितं शान्तं दान्तं नत्वाऽपराह्ने स्वगृहमाजगाम । राजा जिनपूजां कृत्वा भोजनं चकार । रात्रौ श्रेणिकः सुप्तः, चिल्लणा राज्ञी जागरिता तं यतीश्वरं स्मृत्वा प्राह । 'अहो एवंविधे शीते पतति जीवप्राणान्तकरेऽधुना स कथं भावी' इति प्रियावचः श्रुत्वा श्रेणिकोऽकस्माज्जागरितः श्रुत्वेदं दध्यौ इयं मे प्रिया व्यभिचारिणी विद्यते अस्या मत्तोऽप्यपरः कोऽपि पुरुषो वल्लभः विद्यते । विचारोऽत्र न कार्यः ततो नूनं दुःशीला एवं ध्यायति राज्ञि सूर्य उदियाय । प्रातराहूयाभयं प्रति पृथिवीशो जगौ । इदं मदीयमंतःपुरं दुराचारं विद्यते, तेन प्रज्वालयता द्रुतमिदमन्तःपुरं त्वया विलम्बो न कार्यः । ततोऽभयो दध्यौ । राजाभिप्रायो न ज्ञायते

सम्यग् । किमर्थं राजैवं जल्पतीति विमृश्याभय प्राह—प्रमाणं तात ! ते वचः । ततः श्रेणिकः प्रातर्जिनपार्श्वे जगाम श्रुत्वा धर्मं वीरं पप्रच्छ भगवन् ! मदीयाः पत्न्यः सर्वाः सत्यो न वा ? भगवन्नाह—चिल्लणाद्याः सर्वाः सत्य एव । श्रुत्वेति प्रभुपार्श्वे त्वरितं पश्चाद्ववले श्रेणिकः । इतोऽभयो दध्यौ मम तातेन यदादिष्टं तत् केनापि कारणेन भविष्यति, सहसा कृतं कार्यं विषादाय भवतीति विमृश्य कियन्ति गृहाणि उद्वसानि कृत्वा ज्वालितानि अभयकुमारेण । ततः समवसरणसंमुखं निस्ससाराभयः । वर्त्मनि श्रेणिकोऽभयस्य मीलितः । जगाद किं कृतं त्वया ? अभयोऽवक् त्वदुक्तं कृतं मया । श्रेणिको जगाद—गच्छ परो मद्दृशोः, मुखं मा दर्शय । एवं कोऽपि अविमृश्य कार्यं करोति । तातवचः प्रमाणमिति प्रोक्त्वाऽग्रतो गत्वा—वीरपार्श्वे दीक्षा जग्राह । इतः श्रेणिको गृहेऽभ्येत्य उद्वसकुटिराणि ज्वालितानि दृष्ट्वा दध्यौ । अहं वाहितस्तेन छलेन दीक्षा गृहीता भावि ी अभयेन । ततो मुष्टिं बद्ध्वा यावत्समवसरणे याति श्रेणिकः तावदभयं गृहीतव्रतं दृष्ट्वा प्राह श्रेणिकः । अहं वाहितस्त्वया इति प्रोच्य पादौ प्रणिपत्य क्षमयित्वा श्रेणिकः पश्चाद् गृहे जगाम ।

ततः वीरसमीपे बहु तपस्तप्त्वा कर्माणि छित्त्वा प्रापानुत्तरां गतिम् ॥

इति पारिणामिकीबुद्धिविषये श्रीअभयकुमारकथा ॥

वीरपार्श्वे श्रेणिक पृच्छा ।

अभय-कुमारस्य प्रव्रज्या ।

कर्मान्तरायं नो कुर्यात् पर्यालोच्यायतौ हितम् । ग्रासमात्रमपि प्रायो, यथा न प्राप ढण्ढणः ॥१॥

ढण्ढण कुमारस्य दीक्षा महाभिग्रहश्च ।

द्वारिकायां मुकुन्दस्य, ढण्ढणागेहिनीभवः । ढण्ढणाह्वः कुमारोऽभूत्, लसल्लक्षणरूपभृत् ॥८०॥
अन्येद्यु ढण्ढणो नेमिनाथपार्श्वे समागतः । धर्मं श्रीजिननाथोक्तं, शुश्रावेति सुखप्रदम् ॥८१॥
कुले जन्मापरोगत्वं, सौभाग्यं सारव्यमद्भुतम् । लक्ष्मीरायुर्यशो विद्या, रम्या रामा तुरङ्गमाः ॥८२॥
मातङ्गा जनलक्षैश्च, परिचर्यायुतास्तथा । चक्रिशक्रेश्वरत्वं च, धर्मादेव हि देहिनाम् ॥८३॥
तत्रापि यो विशुद्धात्मा, संयमं शुद्धमात्मना । पालयति स्फुटं स रया—न्नरः कल्याणशर्मभाग् ॥८४॥
यतः [60]"दो चेव जिणवरेहिं, जाइजरामरणविप्पमुक्केहिं । लोगंमि पहा भणिया, सुसमण सुसावओ वावि ॥८५॥
प्रभोः पार्श्वे तदा प्राप्त—वैराग्यो ढण्ढणः स्फुटम् । जग्राह संयमं भावा—त्संसाराम्भोधितारकम् ॥८६॥
लभिष्येऽहं यदा भिक्षा—मात्मलब्ध्यैव कर्हिचित् । करिष्यामि तदा नाथ ! पारणं ढण्ढणो जगौ ॥८७॥

इति कृताभिग्रहो ढण्ढणस्तस्यां पुर्यां भिक्षार्थं भ्रमन्नपि ग्रासमात्रमपि न प्रापः । ततोऽन्यदा प्रभुपार्श्वे ढण्ढणेनोक्तं, भगवन् कथं न मे शुद्धभिक्षाप्राप्तिर्भवति । नेमिनाथोऽवग्—पुरा मगधदेशे धान्यपूरकग्रामे परासराह्वः कुलपुत्रकोऽभूत् राजकृषिचिन्तकश्च, क्षेत्रेषु खेटनं कारयन् भक्ते समागते पञ्चशतहलसक्तवृषभान् हालिकांश्च वृषभछोट-

[59] द्वौ चैव जिनवरैर्जातिजरामरणविप्रमुक्तैः । लोकेऽस्मिन् मार्गौ भणितौ सुश्रमण: सुश्रावको वापि ॥१८५॥

नवेलाया जातायामपि नामुञ्चत् । वृषभहालिकामुञ्चनार्जितनिकाचितान्तरायकर्मा मृत्वा, परासरो भवं भ्रान्त्वा क्रमादिह कृष्णपुत्रो ढण्ढणनामाऽभवस्त्वम् । इति प्रभुवचो निशम्य तदैव कर्मनिर्मूलयितुं यतते ढण्ढण. । कदाचित् भिक्षायां लब्धमोदकः प्रभोः पार्श्वे पप्रच्छ मम प्राग्भवकर्म क्षीणं न वेति ? भगवानभिदधे । 'कन्हस्स लद्धी नहु ढण्ढणस्स ।' ततः कृष्णलब्धिं श्रुत्वा मोदकान् परिष्ठापयितुमिच्छुरिष्टिकापाके गत्वा मोदकांश्चूर्णयन् शुक्लध्यानात् केवलज्ञानमाससाद ।

॥ इति ढण्ढणकुमारकथा ॥

बलेन कार्यमाणोऽपि, तपःकर्म पुमान् स्फुटम् । लभते स्वर्गसौख्यानि, द्रुतं श्रीयकवत्स्फुटम् ॥

पाटलीपुरे अनेकजिनेन्द्रमन्दिरसुन्दरे नवमनन्दभूपते राज्य कुर्वतः कल्पकवंशावतंसः शकडालनामा महामात्योऽभूत् । तस्य लक्ष्मीवतां पत्नी च । तौ जिनधर्मकर्मणि कर्मठौ भवतः स्म । यतः—

"कुलेजन्मापरोगत्वं सौभाग्यं सौख्यमद्भुतम् । लक्ष्मीरायुर्यशो विद्या, हृद्या रामास्तुरङ्गमाः ॥८८॥
मातङ्गा जनलक्षैश्च, परिचर्यायुतास्तथा । चक्रिशक्रेश्वरत्वं च, धर्मादेव हि देहिनाम् ॥८९॥"

क्रमात्तयोः पुष्पदन्ततुल्यौ स्थूलभद्रश्रीयकाभिधौ सुतौ बभूवतुः । यक्षा १ यक्षदत्ता २ भूता ३ भूतदत्ता ४ सेना ५ वेणा ६ रेणा ७ भिधाः सप्त पुत्र्यः महाप्रज्ञावत्योऽभूवन् । प्रथमायाः पुत्र्या एकवारश्रुत समेति । द्वितीयाया द्विवारं एवं सप्तम्याः सप्तवारं श्रुतं शास्त्रं समेति । यतः—

"विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं, विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः ॥९०॥
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतं, विद्या राजसु पूज्यते नहि धनं विद्याविहीनः पशुः ॥९१॥

तस्य नृपतेर्वाराङ्गना कोशानाम्न्यभूत्, अतीव रूपश्रिया सुराङ्गना जिगाय । तस्यां सक्तः स्थूलभद्रस्तद्गृहे द्वादशवर्षाणि तस्थौ । तत्र बहु धनं भुक्तं तेन । यतः—

"क्षत्राणां हयशस्त्रबन्दिषु भवेद् द्रव्यव्ययः प्रायशो, भूमध्ये कृपणात्मनां व्यसनिनां स्त्रीद्यूतचौर्योद्यमे ॥९२॥
शृङ्गारे पणयोषितां च वणिजां पण्ये कृषौ क्षेत्रिणां, पापानां मधुमांसयोः सुकृतिनां धर्मोपकारोत्सवे ॥९३॥"

वररुचिकवेः सभायां पराभवः ।

तस्य विशेषतो भूपतेः श्रीयको विश्वासभाजनमजनि । अङ्गरक्षाकारी श्रीभारत्या लब्धवरोऽभूच्च । प्रतिदिनं वररुचिर्द्विजो नूतनं कृतमष्टोत्तरं शत काव्यानि नन्दाय प्राभृतीकुरुते । मिथ्यात्वमयानि काव्यानि मत्वा शकडालो न प्रशशंस नन्दाग्रे । ततो भूपो द्विजन्मने किमपि न दत्ते । पारितोषिकमलभमानो द्विजो विषादं प्रपेदे । मन्त्रिणा महीपतेर्मिथ्यादृक्संसर्गपरिहारायैव दा प्रोक्तम्—यानि काव्यानि द्विजो जल्पति भवतोऽग्रे तानि मत्पुत्रीणा समायान्ति । जीर्णानि आनयति काव्यानि नवीनानि कथयति द्विजः राज्ञोक्तमेकदा श्रूयन्ते काव्यानि । ततः शकडालपुत्र्यस्तत्र सभायामैयुः । द्विजोऽपि प्रातः पञ्चशतकाव्यानि कृत्वाऽगात् । एकवारं तेन जल्पितानि यदा । ततः एकसस्थिकया पुत्र्या तानि सर्वाणि प्रोक्तानि । ततो द्वितीयया ततस्तृतीयया ततश्चतुर्थ्या एवं सप्तम्या । ततो राजा चमत्कृतो जगौ । मन्त्रिन्नेता पुत्र्यस्ते साक्षाद्भारत्यो बह्व्योऽवतीर्णाः । ततो राजा वररुचेर्द्वारप्रवेशनिरोधमकरोत् । अथ

॥७६॥

स द्विजोऽष्टोत्तरेण काव्यशतेन प्रत्यह प्रातर्गङ्गा स्तुवन् दीनाराणामष्टोत्तरं शतं लभते । इति प्रसिद्धिः सर्वत्र लोके प्रससार । तं द्विजं लोकाः स्तुवन्ति । अहो असौ द्विजो भाग्यवान् प्रज्ञावान् पूर्वमनेन ज्ञानमाराधितम् । यतः—

"ज्ञानवान् ज्ञानदानेन, निर्भयोऽभयदानतः । अन्नदानात् सुखी नित्य, निर्व्याधिर्भेषजाद्भवेत् ।।९४।।"

इति नद्या प्रसिद्धिं कूटामवधार्य चतुरचक्रवर्ती गूढपुरुषैस्तन्मुक्ता दीनारग्रन्थिं गङ्गामध्यगुप्तीकृतां मन्त्री आनिनाय । प्रातर्यावत्तां ग्रन्थिं गृहीतुं गत्वा द्विजो गङ्गां स्तौतिस्म, तावद्राजा मन्त्रियुतस्तत्रागात् । पुनः पुनर्द्विजो गङ्गा स्तुवन् यावन्नाप्नोति ग्रन्थिं तावत् शकडालः प्राह अहो किं गङ्गा नार्पयति भवदीप्सित ? ततो द्विजोऽवक्—न ज्ञायते अद्य गङ्गा किमर्थं नार्पयति, अग्रे मम मार्गित दत्तेऽधुना न दत्ते गङ्गा, ममाभाग्यमधुना यातं किं क्रियते । यतः—

अभाग्येऽभ्युदिते पुंसां, दारिद्र्यमेति लीलया । भाग्योदये तु गीर्वाणा भवन्ति वशगाः स्फुटम् ।।९५।।"

ततो मन्त्रिणा ग्रन्थिरानाय्य दर्शिता राज्ञः द्विजस्य कथितं च । इय ग्रन्थिः कस्य सत्का तदा द्विजो दध्यौ । मम नेयं यद्यहं जल्पामि तदा तु ग्रन्थिर्याति । प्रथममेव नीवी याति । ममेयमिति जल्पामि तदाहं कूटमिति प्रोक्तवान् द्विज. । ततो राज्ञा लोकेन धिक्कृतो मन्त्रिणि वैरं वहति, छलं विलोकयति । अन्यदोत्पन्नकूटबुद्धिः श्रीयकस्यवि वाहसामग्र्या जायमानाया द्विजो लेखकशालकानेका गाथामेवं पाठयामास ।

[60]"राउलो उ नवि जाणइ एह, जं सगडाल करेसिइ । नंदराय मारेवि णु, सिरीओ राजि ठवेसिइ ।।९६।।

60 राजाऽपि न विजानाति एषः यत् शकटालः करिष्यति । नन्दराजान मारयित्वा श्रीयक राज्ये स्थापयिष्यति ।।१९६।।

शकडालमन्त्रिमतिकौशलेन वररुचिकवेः कपटप्रकटीकरणम् ।

एवं बालान् बहून् जल्पतः श्रुत्वा राजा दध्यौ । बालवाचाऽन्यथा न भवति । यतः—

"अमोघा वासरे विद्युत्, अमोघं निशिगर्जितम् । नारीबालवचोऽमोघं, अमोघं देवदर्शनम् ॥९७॥

इति बालवचः सत्यमवगत्य मन्त्रिगृहे सिंहासनछत्रचामरादिकं निष्पद्यमान निशम्य सचिवाय चुकोप, मन्त्रिण हन्तुं सकुटुम्बं (राजा तत्परोऽभूत्) तं वृत्तान्तं निशम्य मन्त्री एकदिनमारकविषमश्नातिस्म । ततः कृताराधनको मन्त्री श्रीयकमाकार्य प्राह--मया तु विषं भक्षितं सन्ध्यायां मरण भविष्यति । राजा तु आत्मनः कुटुम्बस्योपरि रुष्टोऽस्ति । तेन त्वं मारय माम्, ततः सर्वकुटुम्बस्य कुशलं भविष्यति ततो यावच्छकडालो राजान नन्तुं गतस्तावद्राजा पराङ्मुखो बभूव । इतः श्रीयकोऽभ्येत्यावग्—यो राज्ञि द्रोही भविष्यति तस्यानेनासिना शिरः छेत्स्यते मयेत्युक्त्वा पितुः शिरः कमलनालवत् चिच्छेद । ततो द्रुत राजा सन्मुखीभूयावग्—भो श्रीयक ! कथं मुधा त्वया पिता हतः । श्रीयकोऽवग्—यो राज्ञि मम स्वामिनि द्वेषी भविष्यति तस्यैवविधा शिक्षा दास्यते । ततो राजा प्रसन्नीभूयावग्—त्वया मुधा किं पिता मारितः । ततः श्रीयकेन विप्रस्वरूप प्रोक्तम्—ततो राजा विप्रस्य देशत्यागं प्रोक्तवान् । ततः शकडालस्याग्निसंस्कारे कृते श्रीयकं प्रति राजावग्--त्वमेव धन्यः सेवकशिरोमणिरसि । यादृग् शास्त्रे वर्ण्यते सेवकस्तादृग् त्वमेव दृश्यसे । यतः

"युद्धकालेऽग्रगो यः स्यात्, सदा पृष्ठानुगः पुरे । प्रभो र्द्वाराश्रितो हर्म्ये, स भवेद्राजवल्लभः ॥९८॥
जीवेति प्रब्रुवन् प्रोक्तः, कृत्याकृत्यविचक्षणः । करोति निर्विकल्पं यः, स भवेद्राजवल्लभः ॥९९॥

श्रीयकेन-कृतः शकडालवधः ।

श्रीयक चरितम्।

श्रीयकस्य निलोभता-स्थूलभद्रा-मन्त्र-णम् ।

भृत्यैर्विरहितो राजा, लोकानुग्रहकारिभिः । मयूखैरिव दीप्तांशुस्तेजस्व्यपि न शोभते ॥२००॥

भो श्रीयक ! मन्त्रिमुद्रा त्वमङ्गीकुरु । श्रीयको जगौ—मम ज्यायान् सहोदरोऽस्ति स्थूलभद्रः कोशागृहे निवसति च । ततो राजा दध्यौ । अहो ईदृशो निर्लोभी कोऽपि न दृष्टः । यतः—

"दृश्यन्ते लोभिनो लोकाः प्रायो बहुतरा भुवि । लोभादब्धौ विदेशे वा, गच्छन्तिस्म जना घनाः ॥१॥

दन्तैरुच्चलितं धिया तरलितं पाण्यंघ्रिणा कम्पितं, दृग्भ्यां कुड्मलितं बलेन गलितं रूपश्रिया प्रोषितम् ॥

प्राप्तायां यमभूपतेरिह महाधाट्यां जरायामियं, तृष्णा केवलमेकका च सुभटी हृत्पत्तने नृत्यति ॥२॥

ततो राजा स्थूलभद्रमाकारयितुं स्वसेवकं प्रेषयामास । वेश्यागृहे गतो नृपानुगश्चन्द्रशालाया देवाङ्गनया पण्यस्त्रिया सह सारद्यूतखेलनपरं स्थूलभद्रं प्रणम्य विज्ञपयामास शकडालमन्त्रिमरणस्वरूपं प्रोक्तं, तेन त्वा राजा मन्त्रिमुद्राङ्गीकारायाकारयतिस्म । ततो वज्राहत इव क्षणं भूत्वाऽश्रुपातपातनपूर्वं त्यक्तताम्बूलो नृपमन्दिरगमनाय कोशा प्रति प्राह—ततः कोशया व्यज्ञपि । तथा च—

पावसउ मिलियाव तिणि कमलिनी वढीया घटीइ नही ।

पसरतउ वीयालि इत्तीवार कुण पडिखिसिइ (प्रतीक्षा करइं) ॥३॥

[61]"अन्नाइ जाइ मिहुणाइं, जाइ अखंडसुक्खविहवाइं । पिच्छंति नहि विरहदुहं, मरणाउवि जं अणंतगुणं ॥४॥

61 अन्यानि यानि मिथुनानि, यानि अखण्डसुखविभवानि । पश्यति न विरहदु.ख मरणतोऽपि यत् अनन्तगुणम् ॥२०३॥

[62]तं रुद्दं एगं, पसंसिमो जो वियोगदुहभीओ। उज्झियतिलोयरज्जो, किरद्धनारीसरो जाओ ॥५॥
*संखसि उपरि दंड कहि निग्गहु परई सिरस्स। अज्जि अछइ अग्गलओ, जं विछोह पियस्स ॥६॥

इत्यादि विज्ञाय गणिकाऽवग्—यावद्भवानभ्युपैति तावत्कोऽप्यत्र मुच्यताम् ततः स्वं सेवक तत्र मुक्त्वा स्थूलभद्रो भूपोपान्ते गत्वा प्रणणाम। ततो राज्ञोक्तं मन्त्रिमुद्रा परिधेहि। स्थूलभद्रो जगौ—किञ्चिद्विमृश्य विज्ञपयिष्यामि इति प्रोच्य धवलगृहासन्नाशोकवनीं प्रविश्येति दध्यौ।

जानाम्यमात्यमुद्रेयं पितुर्मरणवैरिणी। तत्त्यागादधुना नाहं पश्याम्यस्या विडम्बनाम् ॥७॥
हं हो शौचसखे विवेक भगवन् वैराग्य भो मार्दव त्वं मातः करुणे क्षमे भगवति व्रीडे सखि श्रूयताम्।
यूयं तावदनुक्रमागततया सर्वाणि बन्धून्यपि त्यक्त्वा मामिह यौवनेऽतिगहने क्व प्रोषितानि ध्रुवम् ॥८॥
इहानुभूयते दक्षै-रध्यक्षं च निरीक्ष्यते। राजा न मित्रतां याति, याति चेत् प्रलयस्तदा ॥९॥
नादास्ये नृपतेर्मुद्रां, प्रान्ते परिभवप्रदाम्। जिनेन्द्रस्य गृहीष्यामि, महोदयनिबन्धनाम् ॥१०॥
स्थानं विविधबुद्धीनां, रुद्धो मौलिर्मलीमसैः। एभिः कचैरतः सर्वान्, उच्चखान स तान्, क्रुधा ॥११॥
पुरा रागाधिकवस्त्रा—ण्यनुरूपाणि यो दधौ। विरागाणि तदा तानि, संजग्राह विरामभाक् ॥१२॥
रजांस्युपनयं निन्ये, यः स्वयं व्यसनोदये। प्रतीकारकृते तेषां, रजोहरणमात्तवान् ॥१३॥

62 तं रुद्रं चैवैक प्रशसामि यत् वियोगदुःखभीतः। त्यक्तत्रिलोकलज्जः किलार्द्धनारीश्वरो जातः ॥२०५॥ * अर्थ समजातो नथी.

इत्थमालोच्योपात्तव्रत· स्थूलभद्रो नृपोपान्ते गत्वा धर्मलाभाशिषं ददौ । राजा जगौ किमिदं कृतम् । तेनोक्तं आलोचितम् । आसमन्ताल्लोचितं लोच· कृत. केशोत्पाटनात् यतो मन्त्रिमुद्रा दुःखदायिनी भवति ततो मयैवं कृतम् । यतः—

"हस्ते मुद्रा मुखे मुद्रा, मुद्रा स्यात्पादयोर्द्वयोः । ततो पश्चाद्गृहे मुद्रा, व्यापारः पञ्चमौद्रिकः ॥१४॥"

ततो राजा तादक्षं त्यक्तसर्वगणिकादिसुखं प्रशशंसेति

धन्यस्त्वं सहसा न्यत्क्वा, गणिकादिसुखं द्रुतम् । अलाः संयमसाम्राज्य—मनन्तसुखदायकम् ॥१५॥ यतः

"धन्यास्ते व्रतदानतत्परधियोः नित्यं जिनेन्द्रार्चकाः, धर्मध्याननिरस्तकल्मषविषाश्चैत्यालयोद्धारकाः ॥
सद्बिम्बान्यपि कारयन्ति निपुणास्तेषां प्रतिष्ठां पुनः, सच्छास्त्रश्रवणैककर्मकुशला ये श्रावकाःस्युः क्षितौ ।१६॥

ततो धर्माशिषं भूपाय वितीर्य स्थूलभद्रो वन गतः । तत्र श्रीसंभूतिविजयगुरुपादान्ते विधिवत् प्रव्रज्यां जग्राह । अथ राजा श्रीयकस्य महामात्यमुद्रा प्रसादीचकार । श्रीयको राज्यव्यापारं कुर्वन् वारत्रयं जिनाऽऽर्चोभयकालप्रतिक्रान्त्यादि धर्मकृत्यं करोति । सप्तक्षेत्र्या स्वधनं व्ययतिस्म च । जिनेन्द्रप्रासादशतं धर्मशालाशतत्रयं कारयामास च । यतः

[63]"जिणभवणबिंबपुत्थयसंघसरूवेसु सत्तखित्तेसु । ववियं धणंपि जायइ शिवफलइ अहो अणंतगुणं ॥१७॥

क्रमाच्छ्रीयकः क्षितपपार्श्वात् स्वपुत्रस्य मन्त्रिमुद्रां दापयित्वा श्रीगुरुपार्श्वे दीक्षां जग्राह । एकदा यक्षया

63 जिनभवन-बिम्ब-पुस्तक-सङ्घस्वरूपेषु सप्तक्षेत्रेषु । वप्त (व्यपित) धनमपि भवति शिवफलति अहो अनन्तगुणम् ॥२१७॥

श्रीयक
चरितम्।

महासत्या स्वभगिन्या श्रीपर्युषणापर्वणि समायाते श्रीयकस्याग्रे प्रोक्तम् । अद्य वार्षिकपर्व विद्यते । अत्र यत् पुण्यं क्रियते, तस्य फलमनन्तं भवति । यतः

[64]"एगग्गचित्ता जिणसासणंमि, पभावणापूयपरायणा जे। तिसत्तखुत्तो निसुणंति कप्पं, भवण्णवं ते लहु संतरंति।

[65]"संवच्छरचाउमासीएसु, अट्ठाहीआसु य तिहीसु । सव्वायरेण लग्गइ, जिणवरपूयातवगुणेसु ॥१९॥"

इत्युक्त्वा प्रथमं श्रीयको नमस्कारसहितं प्रत्याख्यानं कारितस्तया । ततः पौरुषी ततः सार्द्धपौरुषी । ततः पुरिमार्द्धं ततः एकासनादि तावद्यावत् सन्ध्यायामुपवासो यक्षया कारितः श्रीयकस्य । रात्रौ अकस्मान्मृतः श्रीयकः । ततो यक्षाऽतीवदुःखिता श्रीयकगतिज्ञानार्थं श्रीसङ्घसहिता कायोत्सर्गं चकार । ततः शासनदेव्या उत्पाट्य यक्षा महाविदेहक्षेत्रे श्रीसीमन्धरपार्श्वे मुक्ता । श्रीसीमन्धरस्वामिपार्श्वे तया स्वचित्तचिन्तितस्वरूपं पृष्टम् । ततः श्रीसीमन्धरस्वामी जगौ—श्रीयको मृतः स्वायुषः क्षयादेव न पुनस्तपसा । शोको न कर्तव्यः । न केनापि जीवितव्यं बहुक्रियते । यतः

"नो विद्या न च भेषजं न च पिता नो बान्धवा नो सुताः, नाभीष्टा कुलदेवता न जननी स्नेहानुबन्धान्विता। नार्यो नो स्वजनो न वा परिजनः शारीरकं नो बलं, नो शक्तास्त्रुटितं सुराः सुरवराः संधातुमायुर्ध्रुवम् ॥२०॥

ततस्तया यक्षयोक्तं क्वोत्पन्नो मम भ्राता ? श्रीसीमन्धरस्वामी जगौ—प्रथमे सौधर्मे स्वर्गे भासुरद्युतिभाग् सुरो-

64 एकाग्रचित्ता जिनशासनेऽस्मिन् प्रभावनापूतपरायणा ये । त्रिसप्तकृत्व निशृण्वन्ति कल्प भवार्णवं ते लघु सतरन्ति ॥२१८॥

65 संवत्सरचातुर्मासीषु अष्टम्याधिकासु तिथिषु । सर्वादरेण लगति जिनवरपूजातपोगुणेषु ॥२१९॥

श्रीयकस्य तपस्याकृते श्रीसीमन्धर स्वामिपार्श्वे यक्षायाः प्रश्नम् ।

॥८२॥

ऽभूत् श्रीयकः, धर्मप्रभावान्मुक्तिं गमिष्यति । ततो मुदितमानसा यावच्चलति यक्षा तावत्परमेश्वरेण चूलिकाचतुष्टयं व्याख्यातम् । तया तच्छ्रुतं च तस्याम् । ततः शासनदेव्या उत्पाट्य श्रीसङ्घमध्ये मुक्ता यक्षा । ततः श्रीगुरूणा श्रीसङ्घस्याग्रे श्रीयकसद्गतिप्राप्तिस्वरूपं प्रोक्त तया चूलिकाचतुष्टयं श्रीगुरूणामर्पितम् । श्रीगुरुभिश्चूलिकाद्वयं दशवैकालिकप्रान्ते क्षिप्तम्, चूलिकाद्वयं च आचाराङ्गप्रान्ते क्षिप्तम् । ततो यक्षा साध्वी स्वयं विशेषतस्तपः कर्तुं लग्ना । तदा श्रीगुरुभिरुक्तम् । ये जना अष्टम्यादिपर्वसु तपः कुर्वन्ति ते क्रमात् क्षीणकर्माणो मुक्तिं गच्छन्ति । यतस्तप एव निकाचितकर्मच्छेदकमुच्यते । यतः

[66]"पोरसि चउत्थ छट्ठे, काउं कम्मं, खवंति जं मुणिणो । तं नो नारइ जीवा, वाससयसहस्सलरकेहिं ॥२१॥

[67]जं नारया ण कम्मं खवंति एगेहि वरिससहस्सेहिं । तं खलु चउत्थभोई, जीवो निज्जरइ सुहभावो ॥२२॥

यद्दूरं यद्दूराराध्यं, यच्च दूरे व्यवस्थितम् । तत् सर्वं तपसा साध्यं, तपो हि दुरतिक्रमम् ॥२३॥

यक्षा तपस्तप्त्वा क्रमात् स्वर्गं गता ।

॥ इति श्रीयककथा समाप्ता ॥

66 पोरिसी-चतुर्थ-षष्ठानि कृत्वा कर्म क्षपयति यत् मुनयः । त नो नरके जीवा वर्ष शत-सहस्र लक्षैः ॥२२१॥

67 यत नारका न कर्म क्षपयन्ति एकेन वर्षसहस्रेन । तं खलु चतुर्थभोजी जीवो निर्जरयति शुभभावः ॥२२२॥

ज्नत्सु वैरिषु योऽत्यन्तं, क्षमां कुर्यात्सुभावतः । अग्निकापुत्रसूरीश, इवाप्नोति शिवश्रियम् ॥

अग्निकापुत्राचार्यस्य स्वरूपम् ।

तथाहि पूर्वं राजगृहे नगरे श्रीश्रेणिको राजा राज्यं कुर्वन् श्रीवीरजिनपादाम्बुजसेवया बद्धतीर्थङ्करगोत्रो न्यायमार्गात् पृथिवीं प्रशशास । यतः

"राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः, पापे पापाः समे समाः । राजानमनुवर्तन्ते, यथा राजा तथा प्रजा ॥२४॥

तस्य चिल्लणाद्या बह्व्यो राज्योऽभूवन् । कोणिकाभयकुमारमेघकुमारादयो बहवः पुत्रा आसन् । कोणिकः श्रेणिकं काष्ठपञ्जरे क्षिप्त्वा राज्ये उपविष्टः । ५०० नाडीभिर्घातयति । मृते श्रेणिके चम्पा वासिता कोणिकेन । चक्रिरत्नानि कृत्वा खण्डत्रयं साधयित्वा वैताढ्याग्रेतनखण्डत्रयं साधयितुं गुहाया गतः । तन्निर्गतज्वालया दग्धः षष्ठनरकं गतः तत्पुत्र उदायीनामा राजाऽभूत् सोऽपि स्वपित्रा कारितानि सभाक्रीडाशयनादिस्थानानि दर्शं दर्शमतीव खिन्नः शोकसागरे पपात । शून्यचित्तस्य राज्ञः सर्वं राज्यकार्यं विसस्मार । ततोऽमात्यैः प्रोक्तम् स्वामिन् ! नवीनं पुरं स्थाप्यते । ततो नव्यं पुरं निवेशयितुं नैमित्तिकवरान् वर्यस्थानगवेषणकृते आदिक्षत राजा । तेऽप्यमात्या वयं

पाटलीपुत्र नगरोत्पत्तिस्वरूपम् ।

पुरस्थानं पश्यन्तो गङ्गातटं प्रापुः । तत्र कुसुमपाटलं पाटलिपादपं सच्छायं वीक्ष्य चमत्कृताः । पाटलितरुशाखायां चापं व्यात्तास्यं स्वयं निपतत्कीटकपेटकं समीक्ष्य चेतस्येव व्यचिन्तयंस्ते । अहो यथाऽस्य चाषविहङ्गमस्य मुखे स्वयमेव कीटाः पतन्तो विलोक्यन्ते तथाऽत्र स्थाने नगरे स्थापिते सति अस्य राज्ञः स्वयं सम्पदो बह्व्यः समेष्यन्ति । एतदालोक्यामात्या राजपार्श्वेऽभ्येत्य जगुस्तत्स्थानस्वरूपम् । सोऽपि राजाऽतीव हृष्टः कमपि वृद्धं नैमित्तिकं

विचक्षण पप्रच्छ । अयं पाटलतरुः कीदृमाहात्म्योऽस्ति ? ततो नैमित्तिकोऽवग्—अयं पाटलानोकहो न सामान्योऽस्ति, इति ज्ञानिना ममाग्रे प्रोक्तम् । पाटलद्रुः पवित्रोऽयं महामुनिकरोटिजन्मा । एकावतारी स मूलजीवश्चेति विशेषतो मन्ये । राज्ञोक्तम् ॥ कतमः स महामुनिः ? तदनुजगाद नैमित्तिक. । तथाहि–देव ! उत्तरमथुराया देवदत्ताह्वो वणिक्पुत्रो वसतिस्म । सोऽन्यदा द्रव्यार्जनहेतवे, दक्षिणमथुरायामगमत्, अत्र तस्य जयसिंहनाम्ना वणिक्पुत्रेण सह मैत्री जाता । तत्रान्येद्युर्जयसिंहवणिग्गृहे भोक्तु निमन्त्रितो; देवदत्तोऽगमत् । तदा देवदत्तो भुञ्जानोऽन्निकाह्वां तज्जामिं परिवेषयन्तीं वीक्ष्य तस्या. सद्रूपालोकनादनुरक्तोऽजनि । यत·—

[68]**‘अक्खाणरसणी कम्माण, मोहणी तह वयाण बंभवयं । गुत्ताण य मणगुत्ती, चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥२५॥**

द्वितीयेऽहनि मित्रपार्श्वात्ता परिणेतुमयाचिष्ट देवदत्तः । जयसिंहोऽवग्—तस्मै स्वसारमिमा दास्ये यो मद्गृहाद्दूरे न भवति । इयं स्वसाऽतीव प्राणेभ्योऽपि वल्लभाऽस्ति, ततो देवदत्तेनोक्तम् भवद्वचः प्रमाणमेव । ततो वर्येऽहनि तामन्निका देवदत्तः पर्यणैषीत् । तया सह भुञ्जानस्य भोगान् देवदत्तस्यान्यदा पितृभ्या लेखः प्रेषितः । तथाहि—

त्वं दूरे पुत्र ! वृद्धावावां बभूविव । त्वमेव चेदिहायासि, तदा नौ जीवितं भवेत् ॥२६॥

त लेख वाचयतस्तस्य नेत्रे वर्षितुमश्रूणि लग्ने । ततस्तस्य प्रियाया रोदनहेतुं पृष्टोऽपि यावन्न ब्रवीति देवदत्तः तावत्तया स्वयं लेखमादायेति अवाचि सः । तत्र चेदं लिखितमासीत् गुरुभ्याम् । यद्वत्सावां वृद्धौ निकटनिधनौ स्तः

अन्निका पुत्र चरित्रम् ।

जयसिंह देवदत्तयो मैत्री ।

---

68 अक्षाना (इन्द्रियाना) रसना, कर्मणा मोहनीय तथा व्रताना ब्रह्मव्रतम् । गुप्तीना मनोगुप्तिः चतुरो दुःखेन जयन्ति ॥२२५॥

यदि त्वं जीवितं नौ वीक्ष्यसे तदा शीघ्रमनागन्तव्यं त्वया विचारो न कार्यः । ततस्तया प्रियया प्रोक्तं—स्वामिन् ! भवतो मातापितरौ वृद्धौस्तः तेन तत्र गन्तुं विलोक्यते एव । देवदत्तो जगौ । मया पूर्वमुक्तमत्राहं स्थास्यामि । साम्प्रतं यास्यामीति कथं जल्प्यते मया । प्रतिज्ञाया भङ्गो भवति, प्रतिज्ञाभङ्गः केनापि न क्रियते । यतः—

अर्थो विनश्यतु विरज्यतु बन्धुवर्गो, राज्यं क्षयं व्रजतु बन्धनमस्तु बाढम् ।
प्राणाः प्रयान्तु निधनं न तथापि सन्तो, धीरा निजानि वचनानि विलोपयन्ति ॥२७॥

[69]**"तत्तियमित्तं जंपह, जत्तियमित्तं तु होइ निव्वाहो । वाया मुआण नासइ, जीवंता मा मुआ होंति ॥२८॥**

अन्निका पुत्र चरितम् ।

तदनुप्रिया प्राह—स्वामिन् मातापित्रोः समं तीर्थं नास्ति तेन तदर्थं कदाचित् प्रतिज्ञाभङ्गः क्रियते तदा न दोषः । यतः—

माता गङ्गासमं तीर्थं, पिता पुष्करमेव च । गुरुः केदारसमं तीर्थं माता तीर्थं पुनः पुनः ॥२९॥

एवं पतिमाश्वास्य स्वभ्रातरं सुकुमालवचनेन पर्यवसाय्याऽन्तःस्नेहलाऽन्निका पतिं प्राह—स्वामिन् चल्यतां मया भ्राता पर्यवसायितोऽस्ति । ततो देवदत्तो दध्यौ एवंविधा पत्नी स्नेहला पतिहितकारिणी क्वापि न दृष्टा । यतः

"श्वश्रू-श्वशुर-ननान्दृ-पति-देवरभक्तिका । धर्मकर्मरता पत्नी, सुभाग्यादेव लभ्यते ॥३०॥"

69 तावन्मात्र जल्पत, यावन् मात्राच्च भवति निर्वाहः । वाचा मूकानां नश्यति जीवन्तो मा मूका भवन्तु ॥२२८॥

तती देवदत्तः सप्रियः उत्तरमथुरा प्रति प्रतस्थे । क्रमात्साधानाऽग्निका मार्गे सुतमसूत । जन्मोत्सवे कृते अन्निकाऽवग्–अस्य सुनोर्नाम श्वश्रूश्वशुरौ दास्यतः । तदा वर्त्मनि सर्वपरिवारोऽन्निकापुत्र इति उल्ललाप। क्रमाद्देवदत्तः स्वपुरं जगाम । मातापित्रोर्मिलितो विनयपूर्वकमन्निका श्वश्रूश्वशुरयोः क्रमयोः पपात । मातापितृभ्यां संधीरणेति नाम्नि दत्तेऽपि अन्निकापुत्र इति नाम पप्रथे । ततः सर्वेषामपि हर्षोत्कर्षं चकार वर्द्धमानः कुमारः । क्रमात् प्राप्ततारुण्योऽन्निकापुत्रो गुरूणां समीपे धर्मं शृण्वानो धर्मपरो बभूवेति ।

''जन्तूनामवनं जिनेशनमनं भक्त्याऽऽगमाकर्णनं, साधूनां नमनं मदापनयनं सम्यग्गुरोर्माननम् ।
मायाया हननं क्रुधश्च शमनं लोभद्रुमोन्मूलनं, चेतः शोधनमिन्द्रियाश्वदमनं यत्तच्छिवोपायनम् ॥३१॥

इत्यादि धर्मोपदेशाकर्णनात् भोगांस्तृणवन्मन्यमानो जयसिंहाचार्यपार्श्वे दीक्षामग्रहीत् । अन्निकापुत्रो विनयपूर्वकं शास्त्राणि पठन् गुरुपार्श्वे आचार्यपदं प्राप । बहुपरिवारसहितो भव्यजीवान् प्रबोधयन् वार्द्धके पुष्पभद्रपुरं गङ्गातटस्थं प्राप । तत्र पुष्पकेतुर्नृपो राजा राज्यं करोतिस्म न्यायात् । यतः

राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः । राजानमनुवर्तन्ते, यथा राजा तथा प्रजाः ॥३२॥

ततः क्रमात् तस्यासीत् पुष्पवती पत्नी । तयोर्युग्मजौ पुष्पचूलः पुष्पचूला चेति पुत्रः पुत्री जातौ । तौ सह वर्द्धमानौ क्रीडन्तौ च परस्परं प्रीतिमन्तौ जातौ । राजा दध्यौ यद्येतौ दारकौ पृथग् विवाहकरणाद्वियुज्येते तदा

अन्निकापुत्रस्य जन्म, दीक्षा च ।

पुष्पवत्या स्वप्नदानेन पुष्पचूला-प्रतिबोधः ।

नूनमेतौ मृतावेव । अहमप्यनयोर्विरहं सेढुमनीशोऽस्मि तस्मादनयोरेव विवाहं कारयिष्यामीति ध्यात्वा मन्त्रिपौराना-कार्य प्राह—यद्रत्नमन्तःपुरे समुत्पद्यते तस्य कः स्वामी ? तैर्विज्ञप्तं स्वाम्येव । स्वामिन् त्वदन्तःपुरोत्पन्नं वस्तु त्वदीयाभिप्रेतस्थाने त्वया योज्यते । ततो राज्ञोक्तम् । मम पुत्रपुत्र्योर्यदि वियोगो भविष्यति तदा मरणमपि भावि इत्यादि विमृश्य पुत्रपुत्र्योरेव विवाहः कारितो देव्या वारयन्त्यामपि मेदिनीभुजा । तौ दम्पती भोगान् भुक्तः । सा राज्ञी तु प्राह—स्वामिंस्त्वया मिथः पुत्रपुत्रीविवाहकरणात किमेवंविधमकर्तव्यं कृतं । ततो राज्ञा हक्किता राज्ञी त्वयैव किमुच्यते रे पत्नि यदि पुनः प्रजल्पसे तदा त्वा हनिष्यामि इति धिक्कृता राज्ञी समुत्पन्नवैराग्या श्रीगुरूणा पार्श्वे व्रत जग्राह । तीव्रतरं तपस्तप्त्वा पुष्पवती स्वर्गे देवोऽभूत् । अन्येद्युः पुष्पकेतौ कथाशेषे पुष्पचूलो राजाऽभूत् । पुष्पवतीजीवो देवोऽवधिज्ञानात् पुत्रपुत्र्योरकृत्यं ज्ञात्वा तद्वारणायागत्य पुष्पचूलाया नरकानदर्शयत् तद्दुःखानि ज्ञात्वा सा च प्रबुद्धा भीता च पत्युः पुरः सर्वं निवेदयामास । राजा च भीतः शान्तिकपौष्टिकादिकर्म कारयामास । स च देवः प्रतिदिनं तस्या नरकावासानदर्शयत् । राजा तु सर्वांस्तीर्थिकान् बौद्धादीनाकार्य पप्रच्छ कीदृशा नरकाः कथ्यन्ते । केचिदाहुर्गर्भवासः, केचिदाहुर्गुप्तिवासः, केचिद्दारिद्र्यं, केचित् पारतन्त्र्यं प्रोचुः, राज्ञी तु बौद्धादिप्रोक्तं श्रुत्वा मुखं मोटयन्ती प्राह—एवंविधा नरका न विद्यन्ते । अथ भूपोऽन्निकापुत्राचार्योपान्ते गत्वाऽवग्—कीदृशा नरका भवन्ति ? ततो गुरुभिः प्रोक्तमिति ।

[70]इग[१] तिन्नि[२] सत्त[३] दस[४] सत्तर[५]-ऽयरबावीस[६] तित्तीसा[७] ।
सत्तसु पुढवीसु ठिई, जिट्ठोवरिमाइ हिट्ठपुढवीए । होइ कमेण कणिट्ठा, दस वास सहस्स पढमाए ॥३३॥
[71]सत्तसु खित्तजविअणा, अन्नुन्नकयावि पहरणेहि विणा। पहरणकयावि पञ्चसु, तिसु परमाहम्मियकयावि ।३४।
(बृ. संग्रहणी गा० १९९/२००/२०६)

राज्यपि गुरूक्तं श्रुत्वा प्राह—भगवन् ! भवद्भिरपि स्वप्नो दृष्टः ? सूरिराह जिनागमात् सर्वं नरकादिस्वरूपं ज्ञायते । पुष्पचूलाचष्ट—भगवन् केन कर्मणा नरकाः प्राप्यन्ते ? गुरुराचष्ट—महारम्भपरिग्रहैर्गुरुप्रत्यनीकतया पञ्चेन्द्रियवधात् मासाहाराच्च तेषु नरकेषु पतन्ति जीवाः । पुष्पवतीजीवसुरस्तस्यै स्वर्गानदर्शयत् स्वप्ने । राज्ञा तथैव स्वर्गस्वरूपं पृष्टाः पाखण्डिनः प्रोचुः । यद्वर्यपक्वान्नादि भक्ष्यते यत्पट्टकूलादि परिधीयते यद्वर्ययानासनादिषु उपविश्यते तदेव स्वर्गः कथ्यते । ततो गुरुभिर्भूपभूपपत्नीपृष्टैरुक्तम्—सम्यक्त्वाराधनगृहियतिधर्मसेवनेन द्वादशदेवलोकेषु सुखानि प्राप्यन्ते ।

---

70 एकः, त्रीणि, सप्त, दश, सप्तदश, द्वाविंशति, त्रयस्त्रिंशत् ।
सप्तासु पृथिवीसु, स्थितिः ज्येष्ठोपरिमादि अधः पृथिव्याम् । भवति क्रमेण कनिष्ठा (स्थितिः) दशवर्षसहस्र प्रथमायाम् ॥२३३॥

71 सप्तासु क्षेत्रजवेदना, अन्योन्य कृतापि प्रहरणै र्विना । प्रहरण कृताऽपि पञ्चासु, तिसृषु परमाधार्मिककृतापि ॥२३४॥

[72]बत्तीसट्ठावीसा, बारस अडचउ विमाणलक्खाइं । पन्नासचत्तछसहस कमेण सोहम्ममाईसु ॥३५॥

[73]वरमउडकिरीडधरो, चिंचइओ चवलकुंडलाहरणो । सक्को हियउवएसा, एरावणवाहणो जाओ ॥३६॥
(बृ० स० ८७)

पुष्पचूलायाः दीक्षा ।

ततः सा राज्ञी प्रतिबुद्धा प्राह—भो कान्त ! प्रव्रज्यायै मामनुजानीष्व । राजाऽवग्—त्वद्वियोगक्षणमपि न क्षमे । यदि प्रव्रज्या गृहीष्यसि, तदा मद्गृहस्था गृहीतव्रता एव शुद्धमाहारं गृहाण । तयोररीकृते नृपवचसि राजा तस्याः प्रव्रज्यां दापयामास । पतिगृहे स्थिता राज्ञी पुष्पचूला द्विचत्वारिंशद्दोषविशुद्धमाहारं गृह्णातिस्म । अन्यदा भाविदुर्भिक्षं श्रुतोपयोगात् ज्ञात्वा अन्निकापुत्रसूरिर्गच्छं देशान्तरे प्रैषीत् । प्रक्षीणजङ्घाबलाः सूरयस्तत्र तस्थुरन्निकापुत्राह्वाः । भक्तपानं च शुद्धं श्रीगुरुभ्यः पुष्पचूलाऽन्तःपुरादानीय दत्ते । क्रमाद्गुरुशुश्रूषाप्रकर्षात् क्षपकश्रेण्यारोहात् केवलज्ञानमुत्पेदे महासत्या । उत्पन्ने केवलज्ञानेऽपि गुरुवैयावृत्त्यान्न विरराम सा । यावन्न ज्ञातं छद्मस्थेन केवलज्ञानोत्पत्तिस्वरूपं—तावत्केवल्यपि शुद्धाहारदानादि विनयं करोतीति । केवलयुताऽपि सा साध्वी शुद्धमाहारमानीय गुरुभ्यो ददौ । अन्यदा वर्षति जलदे पुष्पचूला साध्वी केवलज्ञानवत्यपि यावद्गुरुपार्श्वे आहारं आनीतवती तावद्गुरुभिरुक्तम्—वत्से ! पुण्यवति ! श्रुतज्ञाऽसि, किमेवंविधे वर्षति जलदे त्वयाऽऽहार आनीतः । तयोक्तम् । यत्र यत्र

सेवया कैवल्यप्राप्तिः ।

72 द्वात्रिंशदष्टाविंशः द्वादश-अष्ट-चतुर्विमान लक्षानि । पञ्चाशत् चतु षट्सहस्राः क्रमेण सौधर्ममादिषु ॥२३५॥
73 वरमुकुट-किरीटधरः चञ्चत् चपलकुण्डलाभरणः । शक्रो हितोपदेशाद् ऐरावणवाहनो जातः ॥२३६॥

अन्निकापुत्र चरितम्।

प्रदेशेषु अप्कायोऽचित्तोऽस्ति, तेषु यत्नादहमत्रायामि । गुरुराह कुतस्त्वयाऽचित्तप्रदेशो ज्ञायते । तयोक्तं त्वत्पद-प्रसादादेव ज्ञायते । गुरुभिरुक्तम् प्रतिपातिज्ञानं विद्यतेऽथवाऽप्रतिपाति ? तयोक्तमप्रतिपातिज्ञानमस्ति । ततो गुरव उत्थाय मिथ्यादुष्कृतं भवतु, मया हा (खेदे) केवल्याशातना कृता इति पुनः पुनः स्वं निन्दन्तः पप्रच्छुस्तां साध्वीं प्रति । अहं किं सेत्स्यामि न वेति ? केवली प्राह माकृध्वमधृतिं गङ्गा नदीमुत्तरतां युष्माकं केवलज्ञानं भविष्यति । ततो गङ्गामुत्तरीतुं भूरिलोकैः सह नावमारुरोह सूरिः । यत्र यत्र सूरिर्न्यषीदत्तत्र तत्र नौर्नमत्यधः । तदनु मध्यासीने मुनौ सर्वापि नौर्भङ्क्तुं लग्ना । ततः सूरिर्लोकैर्जले क्षिप्तः । दुर्भगीकरणविराधया प्राग्भवपत्न्या व्यन्तरीभूतयाऽन्त-र्जले शूले निहितः । शूलप्रोतोऽपि हा मदीयरुधिरेणाप्कायविराधना भाविन्यस्तीति क्षपकश्रेण्यारूढः सर्वकर्मक्षयोत्पन्न-केवलज्ञानः सद्यः समाप्तायुष्कोऽन्तकृत्केवली सिद्धोऽन्निकापुत्र आचार्यशिरोमणिः । तदा तत्र समेत्यासन्नैः सुरैस्त-स्यान्तकृत्केवलिनः केवलिमहश्चक्रे । अतस्तत्तीर्थं जातं जगति विख्यातं प्रयाग इति लोके । शूलप्रोतत्वाद् गतानु-गतिकतयाऽद्यापि परसमये माहेश्वराः स्वाङ्गे क्रकचं दापयन्ति । सूरेः करोटिर्यादोभिस्त्रोट्यमानाऽपि जलोर्मिभिर्नदी-तीरं प्राप्ता, इतस्ततो गच्छन्ती शुक्तिवन्नदीतटे क्वापि गुप्तविषमे प्रदेशे निलीय तस्थौ । तस्य च करोटिकर्प्परस्यान्तः कदाचित् पाटलाया बीजं पपात । क्रमात्त *करोटिकर्प्परं भित्त्वा दक्षिणहनोः पाटलातरुरुद्गतो विशालश्च क्रमादजनि । तदत्र पाटलिद्रोः प्रभावोऽभूत् । त तादृशं पाटलितरुं प्रेक्ष्य नवीनपुरस्थापनाय राजा स्वसेवकानादिदेश । विचक्षणास्ते

* करोटिः—माथानी खोपरी.

पाटलायाः स्थानाच्चतसृषु दिक्षु पूर्वादिषु शिवायाः शब्दं जायमानं श्रुत्वा तावन्तमवधीकृत्य पुरस्य चतुरस्रं संनिवेशं चक्रुः । पाटलायाश्चतसृषु दिक्षु स्थापनत्वात् पाटलातरोः समीपे पुरनिवेशनात् पाटलिपुत्रं पत्तनं बभूव । राजा तत्रागत्य तन्नगरं स्थापयामास । महादानं ददौ च । तस्य पाटलातरोरसमकुसुमबहुलतया च कुसुमपुरमित्यपि रूढं पुरम् । तस्य पुरस्य मध्ये कैलासशैलसोदरं स्फटिकरश्मिमयं श्रीजिनप्रासादं राजा कारयामास । तन्मध्ये अरिष्टरत्नमयीं नेमिप्रतिमां भूरिद्रव्यव्ययान्महोत्सवपूर्वं स्थापयामास उदायी राजा । तत्र प्राकारानेकश्रीजिनप्रासादमहेभ्यालयवापीकूपतडागा-वाससत्रागारादिरम्यं पुरं स्वश्रिया स्वर्गपुरीं जिगाय । तत्रोदायी राजा जिनधर्मवासितसप्तधातुश्चिरं राज्यं चकार । अन्येद्युरुदायी भूपः श्रीगुरुपार्श्वे धर्मं श्रोतुं गतः । तत्रेति धर्मः श्रीगुरुभिरुक्तः ।

प्राज्यानि राज्यानि सुभोजनानि, सौभाग्यनैरोग्यसुयोग्यवर्य्याः ।
रामा रमा रम्ययशोविलासाः, स्वर्गापवर्गौ प्रभवन्ति धर्मात् ॥३७॥
दारिद्र्यमुद्रा परकर्मकृच्च दुष्टस्वभावोऽसुखसङ्गतानि। एकत्वरङ्कत्वकदन्नभोज्यकुरूपमुख्यानि भवन्त्यधर्मात् ॥३८॥

यः शत्रुञ्जये गत्वा श्रीयुगादिजिनं प्रणमति स स्वर्गापवर्गौ लभते ।

शत्रुञ्जये जिने दृष्टे, दुर्गतिद्वितयं क्षिपेत् । सागराणां सहस्रं तु, ध्यानाल्लक्षमभिग्रहात् ॥३९॥
नमस्कारसमो मन्त्रः, शत्रुञ्जयसमो गिरिः । गजेन्द्रपदजं नीरं, निर्द्वन्द्वं भुवनत्रये ॥४०॥
स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं, नत्वा रैवतकाचलम् । स्नात्वा गजपदे कुण्डे, पुनर्जन्म न विद्यते ॥४१॥

उदायी राज्ञः गुरोः पार्श्वे धर्म-श्रवणम् ।

श्रुत्वेति शत्रुञ्जयमाहात्म्यं राजा भूरिदेशेभ्यः श्रीसङ्घमाकार्य शुभे मुहूर्ते श्रीशत्रुञ्जयं प्रति देवान्नन्तुं चचाल । मार्गे स्थाने स्थाने जिनप्रासादेषु पूजास्नात्रमहोत्सवध्वजावारिकादि कुर्वाणो राजा शत्रुञ्जये ययौ । तत्रापि श्रीयुगादिदेवस्य स्नात्रपूजाध्वजावारिकादिमहोत्सवं भूपश्चकार । ततः श्रीगिरनारगिरावपि गत्वा श्रीनेमिजिनं प्रपूज्य स्वं जन्म कृतार्थं चकार राजा । यतः

"शत्रुञ्जयाद्रिरयमादियुगे गरीयान्, आसीदसीमसुकृतोदयराशिरेव ।
आदीयमानसुकृतः किल भव्यलोकैः, काले कलौ भजति सम्प्रति दुर्बलत्वम् ॥४२॥"

ततो द्वयोरपि तीर्थयो यात्रा कृत्वा श्रीउदायी महीपतिः स्वपुरमाजगाम । स्वपुरेऽपि जिनप्रासादे स्नात्रमहोत्सवं कारयामास । अनेके जिनप्रासादा राज्ञा कारिताः । श्रीदेवगुरुभक्ति करोतिस्म, उभयकालं प्रतिक्रमणं करोति, त्रिसन्ध्यं जिनपूजा करोति राजा । एवं धर्म कुर्वाणः क्रमाद्वृद्धभावं प्राप्तः सन् [स्वं पुत्रं राज्ये निवेश्य] स्वयं कृताराधनापताकः स्वर्गं जगामोदायी राजा । ततश्च्युतो मुक्तिमपि यास्यति ॥

॥ इति अन्निकापुत्राचार्योदायिभूपकथा समाप्ता ॥

कृतानेक तमस्कोऽपि निर्जनिन्दन् सुभावतः । ईर्यापथिकया सिद्धोऽतिमुक्तइवदेहभाग् ॥१॥

पेढालपुरे महानगरे श्रीविजयराजा राज्यं चकार । तस्य राज्ञी श्रीमती सच्छीलशालिनी । द्वावपि जिनधर्मकुशलौ । दानशीलतपोभावनापूजाप्रभावनाऽमारिघोषणासप्तक्षेत्रीस्वधनवपनादि पुण्यं कुरुतः स्मः । यतः—

"स्वल्पश्रीसंयुता येऽपि, दानं कुर्वन्त्यनेकधा । स्वशक्तिं प्रकटीकृत्य, ते धन्या दानिनां मताः ॥४३॥
रोगक्लेशमदोन्मादे, सर्वदुःखपरीपहे । स्वीकृतं ये न मुञ्चन्ति, व्रतं स्युस्ते बुधैः स्तुताः ॥४४॥"

क्रमात्तयोर्धर्म्मं कुर्वाणयोः सुतोऽभूत् । तस्य पुत्रस्य जन्मोत्सवं कृत्वा राजा अतिमुक्तक इति नाम ददौ । स च कुमारः षट् वार्षिको बालत्वे रममाणो गोचरचर्यामागतं श्रीगौतमस्वामिनं दृष्ट्वा हृष्टः सन् प्रणम्य प्राह—भगवन्नहं भवादृशो भविष्यामि । गौतमेनोक्तं त्वं बालोऽसि, दीक्षा दुष्कराऽस्ति, अत्र दुःशक्यं चारित्रमिति । तथाहि—

"तपःक्रियामनोगुप्ति—विनयादिसुकर्मभिः । चारित्रं दुष्करं पुंसां, जायते नात्र संशयः ॥४५॥

तेनोक्तं शिशुरप्यहं भवादृशो भविष्यामि । श्रीगौतमे विशुद्धान्नादि विहृत्य गते बालको मातापित्रोः पुरोऽभ्येत्यावग्—मम व्रतं ददतम् । श्रीगौतमस्वामिसदृशो भविष्यामि । मातापितृभ्यां प्रोक्तं एवं कथमुच्यते, त्वमेवैकः पुत्र आवयोरसि । राज्यं कस्याधारे भविष्यति ? त्वमस्माकं वृद्धत्वे चाधारो भविष्यसि । दीक्षाग्रहणावसरोऽधुना आवयोर्विद्यते । पुत्रः प्राह—मातः किं ज्ञायते को वृद्धः को लघुरनित्यत्वात् ज्ञानाभावाच्च । कः कस्य पुत्रोऽस्ति । संसारे, भ्रमतां जीवानां बहवः सम्बन्धा जाताः सन्ति । यतः

[74]"माया पियरो भाया, भज्जा पुत्ता य मित्तधणनिवहो । न य सरणं संसारे, जीवाणं मुत्तु जिणवयणं ॥४६॥

74 माता पिता भ्राता, भार्या पुत्राश्चमित्रधननिवहः । न च शरणं संसारे जीवाना मुक्त्वा जिनवचनम् ॥२४६॥

अतिमुक्तक-कुमारस्य दीक्षा-भिलाषः ।

यः पिता स पुत्रः स्यात्, यः पुत्रः स पिता भवेत् । यः पुत्रः स भवेन्माता, या माता सा सुतो भवेत् ॥४७॥
एवं भवे भवेऽनेके, सम्बन्धाः कर्मयोगतः । जायन्ते देहिनां तेन, कः पुत्रः कः पितोच्यते ॥४८॥

एवं मातापितरावनुज्ञाप्यातिमुक्तकः कुमारो महामहोत्सवपूर्वकं श्रीगौतमस्वामिहस्ते प्रव्रज्यां जग्राह । श्रीगौतमस्वाम्यादिष्टां क्रिया कुर्वन् हृष्टचित्तः शुद्धं सयममतिमुक्तकर्षिः प्रपालयन् एकदा क्षुधातुरः प्रत्यूषकाले एव कस्यापि श्रेष्ठिनो गृहे भिक्षार्थं गतो, धर्मलाभमतिमुक्तक' क्षुल्लको यावज्जगौ तावच्छ्रेष्ठिपुत्रवध्वा हसन्त्योक्तम् क्षुल्लकमुने ! किं सकाल एव उत्सूरः ? क्षुल्लको निजोक्तस्यार्थं जगौ सकाले बालाना क उत्सूरः को व्रतहेतुः । यज्जानामि मरणं तत् क्वापि वयसि भविष्यतीति तन्न जानामि । उत्सूरः सकालस्तदा ज्ञायते । यदा ज्ञानं भवति तदत्र मे नास्ति । इति साभिप्रायमुत्तरं ददौ मुनिः । ततस्तया चिन्तितं, अहो क्षुल्लकेन सत्यमुक्तम् । ततस्तया श्राविकया शुद्धधर्म सम्यक्त्वमूलं द्वादशव्रतं गृहीतं । क्षुल्लकश्च शुद्धान्नपानं विहृत्य धर्मशालायां गतः । अथ क्षुल्लकः कदाचित् वर्षाकाले कल्पिततडागिकायां सवयोभिः शिशुभिः समं नौवत् निजजलपात्रं तारयन् श्रीगौतमस्वामिनं प्रेक्ष्य लज्जितः । ततः सापत्रपः क्षुल्लकः श्रीवीरसमवसरणे जगद्गुरोः पुरो विराधनायाः प्रायश्चित्तरूपां ईर्यापथिकीं प्रतिक्रमन् 'दगमट्टी दगमट्टी' इतिशब्दमुच्चरन् पृथ्वीकायकानप्कायकान् जीवान् क्षामयन् सर्वकर्मक्षयात् केवलज्ञानं प्राप । ततस्तत्राभ्येत्य देवाः केवलिमहोत्सवं चक्रुः । यतः

"प्रणिहन्ति क्षणार्द्धेन, साम्यमालम्ब्य कर्म तत् । यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥४९॥

अतिमुक्त मुनेः पापपश्चात्तापात् केवल ज्ञानोत्पत्तिः ।

मन एव मनुष्याणां, कारणं बन्धमोक्षयोः । बन्धाय विषयासङ्गि, मुक्त्यै निर्विषयं मनः ॥५०॥"

ततोऽतिमुक्तककेवली प्रतिदेशं प्रतिनगरं प्रतिग्रामं भव्यजीवान् प्रतिबोधयन् सूर्यपुरीबहिरुद्याने समवासार्षीत् । तत्र जितशत्रुनृपतिरनेकजनयुतो वन्दितुं ययौ । त्रिःप्रदक्षिणां दत्त्वा धर्मं श्रोतुमग्रत उपविष्टः । अतिमुक्तककेवली धर्मोपदेशना ददाविति । तथाहि

अतिमुक्तक-कृतधर्मोपदेशेन जितशत्रु-नृपस्य प्रतिबोधः ।

आयुर्वायुचलं सुरेश्वरधनुर्लोलं बलं यौवनं, विद्युद्दण्डतुलं धनं गिरिनदीकल्लोलवच्चञ्चलम् ।
स्नेहं कुञ्जरकर्णतालपचलं देहं च रोगाकुलं, ज्ञात्वा भव्यजनाः सदा कुरुत भो धर्मं महानिश्चलम् ॥५१॥
यावत्स्वस्थमिदं कलेवरगृहं यावच्च दूरे जरा, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्, संदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥५२॥
जन्तूनामवनं जिनेशनमनं शक्त्यागमाकर्णनं, साधूनां नमनं मदापनयनं सम्यग्गुरोर्माननम् ।
मायाया हननं क्रुधश्च शमनं लोभद्रुमोन्मूलनं, चेतःशोधनमिन्द्रियाश्वदमन यच्चच्छिवोपायनम् ॥५३॥

ततस्तत्र भूपतिरनेकसुश्राद्धसंयुतः सम्यक्त्वमूलद्वादशव्रतयुतं धर्मं जग्राह । बहुदेशेषु भव्यजीवान् प्रतिबोध्यायुषः क्षयादतिमुक्तकः क्षुल्लको मुक्तिं जगाम ।

॥ इति अतिमुक्तककेवलिकथानकं समाप्तम् ॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः । ॥९७॥

अदत्तं यो न गृह्णाति परस्यदुःखितोऽपि सन् । नागदत्तइवाप्नोति समुक्तिकमलां क्रमात् ॥

नागदत्तेन साहसात् यानपात्र-बहिःकर्षणम् ।

वाणारस्या जितशत्रुनृपो राज्यं करोति स्म । तत्र यज्ञदत्तः श्रेष्ठी, तस्य प्रिया धनश्रीः । तयोर्जिनोक्तं धर्म्मं कुर्वाणयोः क्रमात् पुत्रोऽभूत् । जन्मोत्सवं कृत्वा तस्य सूनोर्नागदत्त इति नाम दत्तं मातापितृभ्याम् । लेखशालायां पाठशालाया च कर्मधर्मशास्त्रे पपाठ नागदत्तः । पितरि मृते द्रव्यार्थं कस्यचिद्यानमारुह्य लक्ष्मीकृते परद्वीपे गतो नागदत्तः । ततो बहुधनमर्जयित्वा पश्चाद्यानारूढो महेभ्येन समं चचाल जलधिमार्गेण । अकस्माद्यानपात्रं नीच-स्थानस्थितजले पतितं न निर्गच्छति । तदा सर्वेपि लोका व्याकुला बभूवु । शान्तिकपौष्टिकानि कुर्वन्ति लोकाः । तदा नागदत्तोऽवग् यानस्वामिनं प्रति आसन्नशैले भारण्डाः पक्षिणो बहव उपविष्टा दृश्यन्ते । यदि तत्र गत्वा कोऽपि साहसी पुमांस्तानुड्डापयति तदा तेषा पक्षेभ्यो बहुर्वायुरुत्पत्स्यते, तेन यानं निस्सरिष्यति । ततः प्रोक्तं यान-स्वामिना कस्याप्यस्ति तत्र गन्तुं शक्तिः । कोऽपि नोत्सहते भयात् तदानी यानेशेनोक्तं यो गच्छति तत्र तस्य दीनारशतं दास्यते । ततो नागदत्तस्तत्र गत्वा साहसी नमस्कारोच्चारपूर्वं यानपात्रकर्षणाय भारण्डानुड्डापयामास । तत्पक्षोत्पन्नवातेनाब्धिजल मूर्च्छितम् । ततश्चोर्मिभिरुत्पाद्य यानं बहिः कर्षितम् । यानेशः स्वमन्दिरे गतः । नागदत्तः तत्र स्थितः क्षुधया पीडितो निर्गमनोपाय चिन्तयति । ततश्चिन्तितं क्षुधया पीडित आर्त्या यदि मरिष्यामि तदा दुर्गतिर्भविष्यति मे, ततोऽधुनैव जले पतित्वा मरिष्ये । एवं विचिन्त्य झम्पा दत्ता । पतितो नागदत्तो मत्स्यमुखे । मत्स्यो गच्छंस्तटं प्राप्तः । यावन्मत्स्येन मुखं विकासितं तावन्नागदत्तो बहिर्निस्ससार । कस्मिश्चिज्जलाशये गत्वा

नागदत्त-पुत्र परिश्रम । ॥९७॥

जलं पीत्वा स्वस्थीभूय फलास्वाद चकार । नागदत्तो भ्रमंश्च क्रमात् स्वपुरं प्राप । धनदत्तश्रेष्ठिपार्श्वे दीनारशतं याचतेस्म । ततो धनदत्तो नार्पयति लोभात् कथयति च । त्वं कः केन दृष्टः कूटं न जल्प्यते, नागदत्तोऽवग्— यदि मम दीनारशतं नार्पयिष्यसि तदा राजपार्श्वे त्वां दण्डयिष्यामि । धनदत्तोऽवग्—यदि तव शक्तिर्भवति तदा स्वचिन्तितं कुरु । नागदत्तः परधनपराङ्मुखो न कस्यापि पतितं धनं गृह्णाति । इतस्तत्र प्रियमित्रसार्थपतेः सुता नागवसुरभूत् । अत्यन्तरूपवती वर्द्धमाना क्रमात् प्राप्तसर्वकलाकुशला नागदत्तं वरीतुकामाऽभूत् । इत आरक्षकवसुदेवेन याचिता नागवसुः प्रियमित्रसार्थपतिस्तां तस्मै न ददौ । ततो नागदत्तेन नागवसुः परिणीता । ततो वासुदेवो जातमत्सरो नागदत्तमनर्थे पातयितुं छल विलोकयामास । एकदा राजवाहनिकाया व्यावर्तमानस्य नृपतेरनाभोगात् कुडलं भूमण्डले पतितम् । ततस्तत्रागतो नागदत्तोऽदत्तपरिहारव्रती तं कुण्डलं वीक्ष्य मार्गान्तरेण गत्वाष्टमीदिने कार्योत्सर्गे वने स्थितः तदा स तलारक्षस्तं कुण्डलं दृष्ट्वा गृहीत्वा प्रतिमास्थस्य नागदत्तस्य पार्श्वे वस्त्रेणाच्छाद्य मुमोच विघ्ने पातयितुं तम् । राजा तद्रत्नमयं कुण्डलं विलोकयति यावत्तावद्वसुदेवोऽभ्येत्य जगौ । स्वामिन् राजमार्गेऽहमुपविष्टोऽभूवं यदा तदा नागदत्तेन नीचैर्भूत्वा किं गृहीतं न ज्ञायते । ततो राज्ञ आदेशात् नागदत्तं विलोकयितुं सेवका गताः । भ्रमन्तस्ते प्रतिमास्थ नागदत्त दृष्ट्वा तत्पार्श्वे गताः । वस्त्रेणाच्छादित कुण्डलं नागदत्तपार्श्वे दृष्ट्वा तैः राज्ञः कथितं नागदत्तस्वरूपम् । राजा जगौ । एवंविधो यो दंभं कुर्वन्नीदृशं कर्म करोति, तस्य शूलारोप एव क्रियते । ततोऽवनीपतेरादेशाद्विडम्बनाकृते खरारूढं विधाय नागदत्तं राजसेवकाः शूलारोपकृते वध्यभूमिं नीतवन्तः । तैः वध्यवादित्रेषु

परधन-
पराङ्-
मुखस्य-
देवदत्तस्य
परीक्षा ।

कुंडलाप-
हरणस्य
कूटाक्षेपः ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः।

वाद्यमानेषु नागदत्तः शूलिकायां यावत् प्रक्षिप्तस्तावच्छूला सिंहासनमभूत् । प्रहारा आभरणानि । एवं द्वित्रिवारे कृते सति राजा तत्रागाद्यावत्तावच्छासनदेव्या तत्पुण्याकृष्टया तत्रागतया व्योमस्थितया प्रोक्तम्—भाग्यवान् विद्यते नागदत्त एष नरोत्तमः । यतोऽसौ परकीयं स्व न लाति प्राणात्ययेऽपि । अस्य पुरा धनदत्तेन दीनारशतं रक्षितम् । अधुना तु वसुदेवेनेदं छलं कृतम् । असौ परद्रव्यपराङ्मुखो विद्यते । एवमुक्त्वा गताथा शासनदेव्यां, राजा तं सन्मान्य पट्ट-कुञ्जरारूढं कृत्वा महोत्सवपुरस्सरं स्वगृहे आनीय बहुद्रव्यदानेन सन्मानयामास । यतः—

देवदत्तस्योपरि शासनदेव्या कृतः प्रसादः।

[75]"धम्मो मंगलमूलं, ओसहमूलं च सव्वदुरकाणं । धम्मो बलं च विउलं, धम्मो ताणं च सरणं च ॥५४॥
[76]धम्मो मंगलमुक्किट्ठं, अहिंसा संजमो तवो । देवावि तं नमंसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥५५॥"

ततो राज्ञा धनदत्तपार्श्वाद्दीनारशतं दापितं तस्मै । वसुदेवो देशत्यागं कारितो दुर्जनत्वात् । यतः

नृपकृत देवदत्त सन्मानम्।

अधर्माल्लभते जन्तु–र्दुःखरोगादिसन्ततिम् । अल्पायुस्त्वमसन्मानं, दौर्भाग्यं निःस्वतां पुनः ॥५६॥"

ततश्चिरं जैनधर्म्ममाराध्य प्रान्ते प्रव्रज्या गृहीत्वा सर्वकर्म्मक्षयात् केवलज्ञानं प्राप नागदत्तः । ततो महीमण्डले भूरिभव्यजनकुमुदवनं वचनगोभिः प्रबोध्य नागदत्तकेवलिचन्द्रमा मुक्तिं जगाम ।

इति अदत्ताग्रहणे नागदत्तकथा समाप्ता ॥७॥

75 धर्ममङ्गलमूलं औषधमूल च सर्वदुःखानाम् । धर्मो बल च विपुल धर्मस्त्राण च शरणञ्च ॥२५५॥
76 धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टं अहिंसा सयमस्तपः । देवा अपि तं नमस्यन्ति यस्य धर्मे सदा मनः ॥२५६॥

॥९९॥

क्रोधमानादिदर्प्पाणां, यो न याति वशं मनाग् । सएव लभतेमुक्तिं, नागदत्तकुमारवत् ॥१॥

तथाहि—पूर्वं द्वौ कुमारौ साधू भूत्वा तपः कुर्वाणौ स्वर्गं गतौ । तत्रस्थाभ्या ताभ्या मिथः एव प्रोक्तम्—यः प्रथमं देवलोकान्मर्त्यलोकं प्राप्नोति स देवेन स्वर्गादागत्य प्रतिबोध्याः । लक्ष्मीपुरे पुरे धनदत्तः श्रेष्ठी वसतिस्म । देवदत्ता पत्नी । अन्येद्यु पुत्रार्थं नागदेवतामारराध श्रेष्ठी । प्रसन्नीभूय देवोऽवग्—तव पुत्रो भविष्यति । क्रमात् स्वर्गादिकः साधुजीवदेवो दत्तपुत्रोऽभूत् । जन्मोत्सवं कृत्वा पिता नागदत्तेति नामादात्सूनोः । क्रमाद्द्वासप्तति-कलाकुशलोऽजनि । गन्धर्वनागदत्तोऽसौ स्व्यातो गन्धर्वकौशलात् । भुजङ्गमकेलिव्यसनी जातः । इतोऽवधिज्ञानेन स्वमित्रं नागदत्तं व्यसनिनं मत्वा देवः प्रबोधयति । नागदत्तो मनागपि व्यसन न मुञ्चति । सर्प्पान् खेलयति । अन्येद्युः सर्प्पैः करंडकं भृत्वा मित्रैः सहोद्याने गन्धर्वनागदत्तः क्रीडा कर्तुं ययौ । तत्र यावत् सर्प्पान् खेलयति तावद्देवस्तं तत्र ज्ञात्वा गारुडिकरूपधरः सर्प्पभृतकरण्डकं गृहीत्वा तत्रागात् । ततो मित्रैरुक्तं देवाग्रं सर्प्पखेलको नरो विद्यते । ततस्तं गन्धर्वनागदत्तो जगौ—किमत्र करण्डकेऽस्ति सुरो गारुडिकवेषभृत् प्राह—सर्प्पाः सन्त्यत्र । ततो नागदत्तो जगौ रमस्व मम सर्पैस्त्व, तव सर्पैरहमपि रेमे । ततो गारुडिकदेवो नागदत्तसर्प्पैः चिक्रीड । तदा तैः सर्प्पैर्दष्टोऽपि गारुडिको न म्रियतेस्म । गन्धर्वनागदत्तस्तदाऽऽमर्षाज्जगौ अहं तव सर्पैः रेमे । देवोऽवग् भो महानुभाग ! मम सर्पैर्दष्टस्त्वं मरिष्यसि । नागदत्तो जगौ मुञ्च त्वं स्वसर्प्पान् । ततस्तत्र मण्डलमालिख्य सर्प्पकरण्डकान् मुक्त्वा चतुर्दिशं गारुडिकः सुर आकार्य लोकान् जगौ ।

नागदत्त कुमारस्य सर्पक्रीडा।

देवस्य प्रतिबोध-कृते आगमनम्।

[77]गंधव्वनागदत्तो—इच्छइ सप्पेहि खिल्लियं इहयं । सा जइ कहंवि खज्जइ, ममावि दोसो न दायव्वो ॥५७॥

ममायमहिरीदृशोऽस्त ।

[78]तरुणदिवायरनयणो, विज्जुलयाचंचलग्गजीहालो । घोरमहाविसदाढो, उक्का इव पज्जलियरोसो ॥५८॥

एवविधोऽहिर्विद्यते क्रूरः ।

[79]डक्को जेण मणुस्सो, कयमकयं वा न याणइ बहुंपि । अद्दिस्समाणमच्चू , कहमिच्छसि तं महानागं ॥५९॥

[80]मेरुगिरितुंगसिहरो, अट्ठफणो जमलजुअलजीहालो । दाहिणपासंमि ठिओ, माणेण वियट्टई नागो ॥६०॥

[81]डक्को जेण मणूसो, थद्धो न गणेइ देवरायमवि । तं मेरुपव्वयनिहं, कहमिच्छसि तं महानागं ॥६१॥

अस्मिन् करण्डके मायानागी समस्ति सा कीदृशी ।

[82]सललियविल्लहलगई, सत्थियलंछणंकियपडागा । मायामई या नागी, नियडिकवडवंचणाकुसला ॥६२॥

---

77 गन्धर्वं नागदत्त इच्छति सर्पैः क्रीडितु इह । स यदि कथंचिद् दश्यते मम दोषो न दीयते ॥२५७॥

78 तरुण दिवाकरनयनो विद्युल्लताचञ्चलाग्रजिह्वालुः । घोरमहाविषदंष्ट्रः उल्का इव प्रज्वलितरोषः ॥२५८॥

79 दष्टो येन मनुष्यः कृतमकृतवान् जानाति बहुमपि । अदृश्यमानमृत्यु कथमिच्छसि तं महानागम् ॥२५९॥

80 मेरुगिरितुङ्गशिखरोऽष्टफणो यमलयुगलजिह्वालुः । दक्षिण पार्श्वे स्थितः मानेन विवृद्ध्यति नागः ॥२६०॥

81 दष्टो येन मनुष्य स्तब्धो न गणयति देवराजमपि । त मेरुपर्वतनिभं कथमिच्छसि त महानागम् ॥२६१॥

82 स ललितविह्वलगतिनी, स्वस्तिकलाञ्छनाङ्किताप्ताका । मायामयी या नागिनी निकृतिकपटवञ्चनाकुशला ॥२६२॥

[83]तं च सि वालग्गाही, अणोसहिबलो अ अपडिहत्थो अ। सा य चिर संचिय विसा, गहणंमि वणे वसइ नागी ।६३
[84]हुज्ज हु ते विणु वाऊ, तीसे दाढंतरं उवगयस्स। अप्पोसहिमंतबलो, नहु अप्पाणं विगिछिहिसि ॥६४॥
इत उत्तरस्यामीदृग् नागोऽस्ति ।
[85]उत्तरमाणो सव्वं, महालओ पुन्नमेहनिग्घोसो । उत्तरभागंमि ठिओ, लोहेण वियट्टई नागो ॥६५॥
[86]डक्को जेण मणूसो, होइ महासागरव्व दुप्पूरो। त सव्वविससमुदयं, कहमिच्छसि तं महानागं ॥६६॥
[87]ए एते पावाही, चत्तारिवि कोहमाणमायलोहा। जेहिं मया संततं, जरियमिव जगं कलकलइं ॥६७॥
[88]एएहि जो अ खज्जइ, चउहिवि आसीविसेहि पावेहिं। अवस्स नरयपडणं, नत्थिमिआलंवणं किंचि ॥६८॥
एव प्रोच्य तेन सुरेण गारुडिकेन ते सर्पा मुक्ताः । स गन्धर्वनागदत्तस्तैः सर्पैर्दष्टो मृतस्तदानीम् । गन्धर्व-
नागदत्तसेवका जगुरहो किं कृतं भवद्भिः सुरो जगौ मयाऽसौ वारितोऽपि न तिष्ठति तदा किं क्रियते । तस्य

83 त चासि वालग्राही अनौषधिबलश्च अप्रतिहस्तश्च । सा च चिर सञ्चितविषा गहने वने वसति नागिनी ॥२६३॥
84 भवतु खलु तं विनावायु तस्या दंष्ट्रान्तरसुपगतस्य । अल्पौषधिमन्त्रवलः न खलु अत्मान विचिकित्स्यति ॥२६४॥
85 उत्तरमानाः सर्व महालयः पूर्णमेघनिर्घोषः । उत्तरभागे स्थितः लोभेन वित्रुट्यति नागः ॥२६५॥
86 दष्टः येन मनुष्यो भवति महासागर इव दुष्पूरः। त सर्व विषसमुदय कथमिच्छसि त महानागम् ॥२६६॥
87 एते पापाहयः (सर्पाः) चत्वारोऽपिक्रोधमानमायालोभाः । यैः मृता सतत जीर्णमिव जगद् कल्कलति (आक्रन्दंकरोति) ॥२६७॥
88 एतै र्यो डश्यति चतुर्भि आशीविषैः पापैः । अवशस्य नरकपतन नास्ति स्यादालम्बन किञ्चित ॥२६८॥

सुहृद्भिर्भेषजादि कृत बहु परं गुणो नाभूत् तस्य। ततस्तद्भृत्याः पादयोः पतित्वा जगुरमुं जीवय प्रसद्य। देवोऽवोचत् दष्टोऽहमभूवं पुरा पुनः ईदृक्षया क्रियया जीवितः। मदुक्तां क्रिया करोत्येष यदि तदासौ जीवति। यदि ता क्रियामङ्गीकृत्य अग्रतोऽसौ न पालयिष्यति तदा पुनर्मृत एव। एतच्चरित्रं शास्त्रकृद् गाथाभिराह—

89"एएहि अहं खइओ, चउहि वि आसीविसेहि पावेहिं। विसनिग्घायणहेतुं, चरामि विविहं तवो कम्मं ॥६९॥

90सेवामि सेलकाणण–सुसाणसुन्नवररुक्खमूलाइं। पावाहीणं तेसिं, खणमवि न उवेमि वीसंभं ॥७०॥

91अच्चाहारो न सहइ, अइनिद्धेणवि सया उइज्जंति। जायामायाहारो, तं पि य गामं न भुजामि ॥७१॥

92ओसन्नकयाहारो, अहवा विगइविवज्जिआहारो। जं किंचि कयाहारो अवउज्झिय थोवआहारो ॥७२॥

93अह जो थोवाहारो, थोवयभणिओ थोवनिद्दो अ। थोवोवहिउवगरणो, तस्स हु देवा वि पणमंति ॥७३॥

94सिद्धे नमंसिऊणं, संसारत्था य जे महाविज्जा। वुच्छामि दंडकिरियं, सव्वविसनिवारणं विज्जं ॥७४॥

89 एतै रहं दष्ट चतुर्भिरपि आशीविषैः पापैः। विषनिर्घातनहेतुं चरामि विविध तपः कर्म ॥२६९॥
90 सेवे शल-कानन-श्मशान-शून्यगृह-वृक्षमूलानि। पापाहीना (पापसर्पाणा) क्षणमपि न उपैमि विश्रम्भम् ॥२७०॥
91 अत्याहारो न सहते, अतिस्निग्धेनापि सदा उदीर्यति। जातामात्राधारस्तमपि ग्रामे न भुञ्जामि ॥२७१॥
92 अवसन्नकृताहारः अथवा विकृतिवर्जिताहारः। यत् किंचित् कृताहारः अवउज्झित स्तोक आहारः ॥२७२॥
93 अथ यस्तोकाहारः स्तोकभणितः (अल्पभाषी) च स्तोकनिद्रश्च। स्तोकोपधि–उपकरण रतस्मै देवा अपि प्रणमन्ति ॥२७३॥
94 सिद्धान् नमस्कृत्य ससारस्था च या महाविद्या। वक्ष्यामि दण्ड क्रिया सर्व विष निवारणीं विद्याम् ॥२७४॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

॥१०४॥

[95]सव्वं पाणाइवायं, पच्चक्खाइत्ति अलियवयणं वा । सव्वं अदत्तदाणं, अबंभं च परिग्गहं स्वाहा ॥७५॥

एतच्छ्रुत्वोत्तस्थौ स मातापितृभिरुक्तं । अयमस्मत्पुत्रः स्वयमुत्थितः । ततस्तथैव पतितः । मातापितृभिरुक्तम् अमुं जीवय यत्करोतु तत्करोतु । ततः पुनरपि उत्थापितः । ततो देवः प्राग्भवं तस्याचख्यौ । ततो जातिस्मृतिं प्राप्य दीक्षा ललौ । जगौ लोकाग्रे चतुःसर्पतुल्याः क्रोधमानमायालोभाः, एतैः क्रोधाद्यहिभिर्यो न दष्टः स परम पदं याति । अहं तु पूर्वमेतैः क्रोधाद्यहिभिर्ग्रस्तोऽभूवम् । अधुना त्वनेन देवेन प्राग्भवमित्रेणैतेभ्यः क्रोधाद्यहिभ्यो मोचितोऽहम् । तत एतेषा क्रोधाद्यहीना वशे न गन्तव्यम् । ततो देवः स्वस्थाने गतः । मातापितरावपि स्वस्थाने गतौ । नागदत्तश्च क्रोधाद्यहीन् चतुरो निर्जित्य सर्वकर्मक्षयान्मुक्तिं ययौ ॥

इति नागदत्तकथा समाप्ता ॥८॥

मेअज्ज थूलभद्दो, वयररिसी नंदिसेण सीहगिरी ।
कयवन्नो अ सुकोसल, पुंडरिओ केसि करकंडू ॥२॥

मेतार्य चरितम्।

वाग्मी स्वाङ्गैः समं प्राणि-रक्षां कुर्वन् भवेत् भुवि । मेतार्यर्षिरिवाप्नोति, कल्याणकमलां द्रुतम् ॥

तथाहि । निजर्द्धिपराभूतपुरुहूतपुरे साकेतपत्तने चन्द्रावतंसभूपो न्यायेन राज्यं करोतिस्म । तस्य प्रिया सुद-

95 सर्वं प्राणातिपात [illegible] लीकवचन वा । सर्वं अदत्तादान अब्रह्म च परिग्रहं स्वाहा ॥२७५॥

प्रतिबुद्धस्य नागदत्तस्य दीक्षा मोक्षश्च ।

॥१०४॥

र्शना। सागरचन्द्रमुनिचन्द्रौ सुतौ। सागरचन्द्रस्य युवराजपदवी राज्ञा दत्ता। मुनिचन्द्रायोज्जयिनीराज्यं दत्तम्। क्रमात् तस्य चंन्द्रावतंसस्य प्रियदर्शना पत्न्यभूत्। सा गुणचन्द्रबालचन्द्रौ सुतौ सूतेस्म। चन्द्रावतंस इह लोके परत्र हितं धर्मं करोति। अन्येद्यू राज्यकार्यं सर्वं समाप्य सन्ध्यायां प्रतिक्रमणादि कार्यं कृत्वा कायोत्सर्गं ललौ राजा। यावदयं दीपको ज्वलिष्यति तावन्मया कायोत्सर्गः कर्तव्यः इति। तदा दास्या ध्यातमयं दीपो यदि विध्यास्यति तदा राज्ञः कायोत्सर्गो दुःशकः भविष्यति। ततस्तदा तया तैलं पुनः पुनस्तावत् प्रक्षिप्तं यावत् प्रातरभूत्। प्रातर्दीपे क्षयं गते राज्ञा कायोत्सर्गः पारितः। ततोऽकस्मादायुषः क्षये राजा स्वर्गं गतः। तत्पट्टे सागरचन्द्रो राजा न्यायात् राज्यं चकार। स राजाऽन्यदा मातुः सपत्नी प्रियदर्शना प्रति प्राह—राज्यश्रीरियं लोकोऽपि तातं विना मां प्रीणाति नो तेन गुणचन्द्रायानुजन्मने राज्यश्रियं वितीर्याहं दीक्षा जिघृक्षामि यदि तवानुमतिर्भवेत्। तयोचे—वत्स धन्यस्त्वं यस्यासारे संसारे मनो न रज्यते। राज्यभारो महान् अस्य त्वदनुजस्य लघोर्दुःशकः तेनाधुना त्वया राज्यत्यजने न वक्तव्यम्। तथा प्रियदर्शनया प्रबोधिता निर्विकल्पमना राजा प्रजाः पालयामास। क्रमात् प्रवर्द्धमानमहर्द्धिराजानमवलोक्य स्त्रीस्वभावसुलभामीर्ष्यामुदवहत् प्रियदर्शना। यतः

अन्यस्यापि कलेर्मूलान् पोषिका एव योषितः। सा सपत्नस्य किं वाच्यं यस्य ता जन्मभूमयः ॥७६॥
योब्रह्माविष्टपस्यास्य स्रष्टेति श्रूयते जनैः। सोपि जानाति न स्त्रीणां चित्तानि चरितानि च ॥७७॥

तस्मिन् निर्दोषेऽपि भूपतौ सा द्वेषं दधाति। वाह्यालीलीलयाऽन्येद्युर्वने राजा गतः। तत्रस्थस्य राज्ञो

मोदकान् दास्या हस्तेन प्रातराशार्थं सुदर्शना प्रैषीत् । वर्त्मनि प्रियदर्शना सपत्नीजातत्वात् भूपं हन्तुकामा तान्
मोदकान् हस्ते गृहीत्वा विषमिश्रितान् कृत्वा प्रीतिपुरस्सरं दास्यै ददौ । वने क्रीडा कृत्वा राजा यावद् बन्धु-
द्वययुक्तः सिंहासनेऽस्थात् तावद्दासी मोदकानानीय ददौ । राजा तु करुणापरत्वात् क्षुधार्तयोर्बान्धवयोर्द्विधा कृत्वा
ददौ । एतौ बान्धवौ लघू अहं तु वृद्धः । वृद्धस्य यथातथा खादनं न वरम् । ततो यावत्तौ मोदकं खादतः
स्म तावदचेतनीभूतौ तौ बान्धवौ दृष्ट्वा दध्यौ राजा । न माता तु विषं ददाति पुत्राय तेनात्र केन कारणेन
भाव्यं । ततस्तत्क्षणात् कुमारौ स्वर्णमानीय तत्पानीयं पायितौ राज्ञा । ततस्तौ प्रगुणौ कृतौ । दासी पृष्ठा विष-
प्रक्षेपस्वरूपं ज्ञात्वा राजांतःपुरमध्येऽभ्येत्य विमातरं प्रति जगौ—धिग् त्वां या त्वमेवंविधं कूटं मम मृत्यवेऽकार्षीः ।
मयि कूटं रचितं त्वया तत् तव पुत्रयोरुपरि पतितमभूत् । मया तु प्रगुणीकृतौ । मम तु पुराऽपि राज्येच्छा
नास्ति । त्वदुपरोधात् राज्यं कृतं—राज्येन किं क्रियते । येनात्रैवंविधा पापनिबन्धिनी श्वभ्रदायिनी बुद्धिर्जायते ।
ततो वात्सल्यात् प्रियदर्शनापुत्राय गुणचन्द्राय वृद्धायावनीराज्यं दत्त्वा स्वयं संयमं सागरचन्द्रो जग्राह । क्रमादे-
कादशाङ्गपारीणः सागरचन्द्रर्षिरभूत् । अन्येद्युः साधुसंघाटकोऽवंतीतः समागतः सागरचन्द्रर्षिणाऽवंतीस्वरूपं पृष्टो जगौ—
तत्र मुनिचन्द्रराजपुत्रः सौवस्तिकनामपुरोहितपुत्रयुक्तः पाखण्डिनः साधूंश्च बाधते । तन्निशम्य गुरुमापृच्छ्य सागर-
चन्द्रर्षिः स्वयमवन्त्यामगात् । साधूनामुपाश्रये विश्रान्तो मुनिः । प्रातः स्वागमनस्वरूपं भ्रातृसुतप्रबोधनादियुतं
प्रकाश्य मध्यान्हे निर्ययौ मुनिः । सागरचन्द्रराजर्षिं राजगृहमध्ये गच्छन्तं दृष्ट्वा लोका जगुः । महानुभाग !

सपत्नीकृत
कुटिलता ।

वैराग्येण
सागर-
चन्द्रेण
कृतः
संसारस्य
त्यागः ।
गृहीता
दीक्षा च ।

माऽत्रराजगृहे गच्छ राजपुत्रो दुष्टोऽस्ति । पुरोहितपुत्रश्च मुनीनुपद्रवति तेनान्यगृहे गच्छ । मुनिं राजभुवने प्रविशन्तं दृष्ट्वा तावागत्य जल्पतःस्म । भो मुने आवाभ्या समं त्वया रम्यते ? मुनिर्जगौ रम्यते मया । ततो रहसि गत्वा चतुःशालायां कुमारौ मुनिना समं क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तौ । यथातथा जल्पन्तौ धर्मावहीलनां कुर्वाणौ युद्धप्रपञ्चेन मर्माभिघातेन मुखोद्वान्तफेनौ कृत्वा तद्देहात् सन्धीरुत्तार्य ततो निःसृत्य शनैर्बहिरुद्याने प्रतिमया तस्थौ मुनिः । इतो राजा तौ तथाक्रन्दन्तौ मुनिकृतं पराभवं च ज्ञात्वा रुष्टो जगौ—भो भटा येन मुनिना एतौ कुमारावीदृशीं दशां प्रापितौ तं विलोकयत । ततो राजपुरुषैर्मुनिं प्रतिमास्थं वीक्ष्य राजाग्रे निवेदितम् । आगत्य वने राजा महामुनिं वीक्ष्य प्राह भो यते ! किमीदृक् पापं कृतम् ? यतिराह—राजन् महाकुले जातावावां किं यतीनां मारणाद्यन्यायः क्रियते । इति श्रुत्वा राजा लज्जया नत्वाऽधोमुखोऽभवत् ! धर्मलाभाशिषं दत्त्वा राजर्षिराचष्ट ।
भो चन्द्रावतंसपुत्र ! तव यत्यवगणनावहीलनादि न युज्यते ॥ यतः—

हीलिताः साधवोऽत्यन्तं ददते नरके गतिं । आराधिताः शिवं पुंसां विश्राणयन्ति सन्ततम् ॥७८॥

तव पुत्रो वाचंयमादीनामवहीलना करोति । त्वं तु सहसे स्वं भ्रातरं यतिं ज्ञात्वा राजा जगौ—एतौ कुमारौ मुग्धौ । अतः परं केषाञ्चित् साधूनामवहीलना न करिष्यतः । मुनिर्जगौ यद्येतौ संयममङ्गीकुरुतः तदाऽहं मुञ्चामि नो चेत् स्वकृतपापफलमनुभवताम् । ततो राजा तं भ्रातरं भक्त्या प्रणम्य स्वपुत्रपार्श्वे आनिनाय । राज्ञोक्तं भो पुत्र ! अयं यतिस्तव पितृव्यः त्वं तु यतीनामपराधं कुरुषे । यदि युवा दीक्षा गृहीष्यथः, तदाऽसौ

सागरचन्द्र मुनिना राजपुत्रस्य दत्ता हित शिक्षा ।

मुनीनां हीलना निवारणम् ।

युवयोः शरारं स्वस्थं करोति नो चेदनया पीडया स्वयमेव मरिष्यथः । ततोऽतीव जातवेदनौ तौ जगदतुः ऋषि-प्रोक्तमावा करिष्यावः । ततो मुनिना बन्धनात् मुक्तौ दीक्षा ललतुः । राजाऽपि सागरचन्द्रर्षिमुखात् धर्मं श्रुत्वा सविशेषं पुण्यं कुर्वन् सप्तक्षेत्र्यां स्वा श्रियं व्ययति । द्वावपि राजपुरोहितपुत्रौ शुद्धं चारित्रं पालयतःस्म । द्विजजातित्वात् पुरोहितपुत्रोऽथ किमपि मलादि वीक्ष्यावग् साधुधर्मं न शुद्धतेति जुगुप्सा करोति । द्वावपि पालितसंयमौ क्रमान्मृत्वा सुरावभूताम् । स्वर्गसुखमनुभवन्तौ द्वावपि पूर्वभवस्नेहान्मिथः प्रोचतुः यः पूर्वं स्वर्गाच्च्युत्वा नरो भवेत् स नरः स्वर्गस्थेन देवेन समेत्य धर्मं बोधनीयः । पूर्वं विप्रजीवः स्वर्गाच्च्युतो राजगृहे पुरे चाण्डालकस्य कुटुम्बिन्याः कुक्षाववततार । सा चाण्डालप्रिया कस्यापि श्रेष्ठिनो गृहे कर्म कुर्वती श्रेष्ठिपत्न्या मांसभक्षणदोहदपूरणार्थं मांसादि ददाना श्रेष्ठिप्रियायाः प्रीतिभाजनं जाता । अन्यदा कृष्णास्या श्रेष्ठिपत्नी चाण्डालप्रियया जल्पितेति । सखि स्वामिनि किं तव मनो दूयते किं तव भर्त्राऽपराधश्चक्रे अथवाऽन्येन केनचित् ? श्रेष्ठिपत्नी जगौ—किं कस्याग्रे मनोदुःखं कथ्यते । यदपत्यं मम भवति तन्न जीवति कर्मवशात् किं करोमि । चाण्डालिकाऽवग्—मम तव च गर्भोऽधुना समस्ति । मम पुत्रा एव जायन्ते । ततः प्रच्छन्नवृत्त्या आत्मनोर्गर्भयोर्व्यत्ययः क्रियते । ततस्ताभ्या स्त्रीभ्यामपत्ययोर्जातयोर्व्यत्ययः कृतः । यदा मेतपत्नी श्रेष्ठिन्याः पार्श्वे समेति तदा श्रेष्ठिन्या प्रोच्यते—त्वदीयोऽयं पुत्रो वर्धते । ततो मेतार्य इति नाम पुत्रस्य जन्ममहपूर्वं श्रेष्ठिना दत्तम् । श्रेष्ठिन्या लाल्यमानः क्रमान्मेतार्यो नन्दनः पाठ्यमानः शास्त्राणि षोडशाब्दोऽभूत् । इतः स्वर्गस्थेन पूर्वभवमित्रेण सुरेणाभ्येत्य मेतार्याग्रे प्रोक्तं स्वं

मित्रयोर्दीक्षा । देवलोके उत्पत्तिः । मिथः संकल्पः । मनुजभवे अवतरणम् ।

स्वरूपम् । आवाभ्यां स्वर्गस्थाभ्या या प्रतिज्ञा कृताऽभूत् सा स्मरति न वा । संसारोऽयमसारो विद्यते दीक्षा गृहाण । अत्रोपदेशः—

"पुरन्दरसहस्राणि, चक्रवर्तिशतान्यपि । कवलीकृतानि कालेन, प्रदीपा इव वायुना ॥७९॥
कायः संनिहितापायः, सम्पदः पदमापदाम् । समागमाः स्वप्नसमाः, सर्वमुत्पादितं चलम् ॥८०॥

तेन देवेन सदा मेतार्यो बोध्यमानोऽपि वैराग्यं न गतः । इतो महेभ्यानामष्टभिः पुत्रीभिः सम मेतार्यस्य पित्रा विवाहो मेलितः । ततः शुभेऽहनि पिता महेभ्यानामष्टौ पुत्रिका मेतार्यं पर्यणाययत् । ततः स्वगेहं प्रति शिबिकारूढो नवोढप्रियासहितो मेतार्यः सदुत्सवपुरस्सरं राजमार्गे चचाल । इतः स मेतो मेतार्यप्राग्भवमित्रसुराधिष्ठितदेहो मेता प्रिया प्रति जगौ । यद्यात्मनः सा पुत्री मृता नाभविष्यत् तदा तस्या अधुना विवाहमहोत्सवमीदृशमहमपि व्यधास्यम् । तस्याः पुत्र्या विवाहेन मनोरथं सफलमकरिष्ये । मेता स्वपुत्रस्वरूपं जगौ—ततः स मेतो रुष्टः सन् राजमार्गे समेत्य तं मेतार्यं शिबिकाया उत्तार्य लोकसाक्षिकं जगौ—रे पुत्र त्वं कथमसदृशकुलोत्पन्नाः कन्या एताः पर्यणैषीः । आत्मनः कुलस्य सदृशा एव कन्या परिणीयते । ततः एताः कन्या विहायात्मनो गृहमलङ्कुरु । आत्मनः कुलस्य सदृशा कन्यामङ्गीकुरु । पश्यतां सर्वलोकाना स मेतः तं मेतार्यं स्वगृहं नीतवान् । ताः सर्वाः कन्या माता—पितृभिः स्वस्वगृहे नीताः । ततः प्रत्यक्षीभूय देवो रहसि जगौ । त्वया पूर्वं स्वर्गे मया सहोक्तमभूत् । यः पूर्वं स्वर्गाच्च्युत्वा नरो भवेत् स सुरेण प्रतिबोध्यः । त्वं तु प्रथमं च्युतः स्वर्गात् ।

देवेनदत्तोबोधः ।

मेतार्यमात्रा कृतः स्वरूपोद्घाटनम् ।

तार्य
रितम् ।

मनुष्यत्वं च प्राप्तं त्वया । मया प्रतिबोधितोऽपि न प्रबुद्धः तेनेदं कृतम् । मनुष्यजन्म दीक्षाग्रहणेन सफलीकुरु । सोऽपि मेतार्यः प्राह । त्वयाऽहं विषयासक्तो यः प्रतिबोधितस्तद्वरं कृतम् । यत्तु लोकमध्येऽहं विगोपितस्तन्मेऽतीव दुनोति । देवोऽवग्—संसारस्तु विरसोऽस्ति । यतः—

"प्राणेभ्योऽपीह येऽभीष्टा, यैर्विना न क्षणं रतिः । वियोगः सह्यते तेषा—महो कष्टा भवस्थितिः ॥८१॥
नान्तकस्य प्रियः कश्चिद् न लक्ष्म्याः कोपि वल्लभः । नाप्तो जरायाः कोऽप्यस्ति यूयं तदपि सुस्थिताः ॥८२॥

मेतार्यः प्राह—त्वत्कथितं करिष्ये । यदि स कलङ्क उत्तरति मम । तदा द्वादशाब्दीं भोगान् भुक्त्वा त्वदुक्तं निश्चयात् करिष्ये । त्वं तु कृपापरोऽसि । ततः प्राग्भवदेवः प्रीतः सन् रत्नौघोत्सर्गिणं छागं दत्त्वा काचिद्दिव्यां चोक्त्वा स स्वर्गेऽगमत् । ततो यानि रत्नानि स छाग उत्ससर्ज तै रत्नैः स्थालं भृत्वा मेतः पुत्रवचसा भूपपार्श्वे तं प्राभृतीकृत्य स्वसुतार्थं कन्यां याचते । ततो मन्त्रिभिर्हङ्कितो मेतः प्रतिदिनं तथा करोति । तानि रत्नानि सर्वदिक्प्रसरतेजांसि वीक्ष्य राजा हृष्टोऽपि निजाङ्गजां न दत्ते । अन्यदाऽभयेनाभयं दत्त्वा रत्नप्राप्तिवृत्तान्तं पृष्टो मेतस्तं च्छागस्वरूपं प्राह । ततोऽभयेन तं छागं रत्नौघोत्सर्गिणं दृष्ट्वा राज्ञोऽग्रे प्रोक्तम् । ततः स्वगृहे आनीतोऽभयेन छागो दुर्गन्धोत्सर्गी (जातः) । पश्चान्मेतायार्पितः । उचे चाभयः स्वामिन् मेतस्य गृहे छागो रत्नौघं देदीप्यमानं यद् व्युत्सृजति । तत्कस्यापि देवस्य चेष्टितं तेनायं न मेतश्चाण्डालः किन्तु कोऽपि सत्तमः पुमान् । तेन परीक्षा क्रियते । ततोऽभयकुमारस्तं मेतमाकार्य तातवचोद्वारेण प्राह—श्रीमहावीरो वैभारगिरौ समायातोऽस्ति ।

मित्रदेवेन
दिव्यछागो
दत्तः ।

श्रेणिकदत्त-कन्यया पाणि-ग्रहणम् ।

तत्रान्तरा यो विषमो मार्गोऽस्ति । स च त्वया विशिष्टपद्यानिष्पादनात् सुगमः कर्तव्यः । ततस्तेन मेतेन देवतासानिध्यतः क्षणादभयोक्तं कृतम् । तथाऽद्यापि राजगृहे दृश्यते । भूपतिनिर्देशात् प्राकारो हिरण्मय उत्तुङ्गश्रृङ्गश्रृङ्गारोऽभयकुमारेण मेतपार्श्वात् कारितः । अभयोऽवग् भो मेत यदि ते सुतं समुद्रप्रवाहे स्नपयसि तदाऽहं तव पुत्राय भूपसुता दास्यामि । ततो मेतेन देवपार्श्वात् समुद्रप्रवाहमानीय सर्वलोकसाक्षिकं मेतार्यः स्नापितः । तथाऽपि राजा न दित्सति तदाभयोऽवग् पूर्वं किमुत्तममध्यमविवाहो नाभूत् । यतः—

एकवर्णमिदं सर्वं पूर्वं आसीत् ॥८३॥

जिनकल्प-दीक्षा स्वीकारः ।

इति अभयोक्तं श्रुत्वा श्रेणिकः पुत्रीं ददौ । अन्या अपि अष्टौ पूर्वं वरिताः कन्या मेतार्यमङ्गीचक्रु । राज्ञा धवलगृहमर्पितम् । नवभिः प्रियाभिः सुखमनुभवन् मेतार्यो द्वादशाब्दीमतिचक्राम । ततः पुनरपि देवेन बोधितः । ततः प्राप्तवैराग्यो मेतार्यः स्वपुत्रेभ्यः स्वां श्रियं वितीर्य सदारो गुरुपार्श्वे व्रतं जग्राह । क्रमेण मेतार्यो जिनकल्पविहारं प्रपेदे । अन्यदा पुरमध्ये गोचर्याया भ्रमन् मेतार्यः स्वर्णकारगृहे जगाम । तदा श्रेणिको जिनपूजां कुर्वन् त्रिसन्ध्यं अष्टोत्तरशतेन स्वर्णमययवसमूहेन स्वस्तिकं करोति देवाग्रे नित्यम् । तदानी स्वर्णकारस्तान् यवांस्तत्र हट्टे मुक्त्वा कार्यार्थं गृहमध्ये गतः ततोऽकस्मात्तत्रागतः क्रौञ्चो यवभ्रान्त्या तान् स्वर्णयवान् मुनेः पश्यतो जगाल । ततो बहिरागतो हेमकारो यवानपश्यन् मुनिं पृष्टवान् । क्व गता मे यवाः ? त्वया गृहीता अथवा अन्येन केनचिद्गृहीताः । स मेतार्यः पापभीरुर्दध्यौ । यदि यवगमनस्वरूपं कथ्यते तदाऽसौ क्रौञ्चं हन्ति । ततो मौन-

॥१११॥

माश्रितो मुनिः । कृतमौनं मुनिं चौरस्त्वमिति जल्पन् स्वर्णकृदार्द्रवध्रेण तस्य मस्तकं वेष्टयामास दृढम् । ततस्तस्य जीवदया ध्यायतो निर्गतचक्षुषस्तदोत्पन्नकेवलज्ञानस्य मुनेरायुषः समाप्ते तत्क्षणमेव मुक्तिगमनमभूत् । स क्रौञ्चः कुञ्चितग्रीवो विचिन्वन्नङ्गणे गतो दास्या भापितोऽकस्माद्यवांश्छकृद्द्वारेण मुमोच । ततस्तं यतिं मृतं यवान् क्रौञ्च-गलितमुक्तान् वीक्ष्य लोकाः प्रोचुः । अयं यतिभूपतिजामाताऽनेन स्वर्णकारेण मुधा हतः । तेन राजा एनं सकुटुम्बं हनिष्यति शूलाप्रक्षेपादिना । ततो राजा हतं यतिं ज्ञात्वा तं सकुटुम्बं हन्तुं स्वसेवकान् प्रेषयामास । यावत्ते राजप्रेषितास्तत्र सौवर्णिकगृहे समायातास्तावत् स्वर्णकृत् समुत्पन्नोत्पातिकबुद्धिर्भीतश्च यतिवेषं गृहीत्वाऽस्थात् । यतः—

"लज्जातो भयतो वितर्कविधितो मात्सर्यतः स्नेहतो, लोभादेव हठाभिमानविनयशृङ्गारकीर्त्यादितः ।
दुःखात् कौतुकविस्मयव्यवहृतेर्भावात् कुलाचारतो, वैराग्याच्च भजन्ति धर्ममलं तेषाममेयं फलम् ॥८४॥

ततस्तैः सुभटै राज्ञः पार्श्वे गत्वोक्तम् । स्वामिन् स्वर्णकृत् सकुटुम्बो व्रतं गृहीत्वा भीतोऽस्थात् । ततो राजा तत्रैत्यावग्—भो स्वर्णकृत् त्वया यतिर्हतो महत्पापं लग्नं चारित्रग्रहणात् मया मुक्तोऽसि । साम्प्रतं यदि त्वयाऽन्येन केनचित् कुटुम्बमध्येन संयमो मोक्ष्यते तदा सकुटुम्बं त्वां हनिष्यामि । ततः स सौवर्णिकः श्रीवीर-पादान्ते गत्वा दीक्षां लात्वा क्रमात् स्वर्गसौख्यभागभूत् ।

इति श्रीमेतार्यवाचंयमकथानकं समाप्तम् ॥९॥

मेतार्यमुनेः केवलोत्पत्तिः ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः । ॥११३॥

स्थूलभद्रा मन्त्रणम् ।

सन्तोषैश्वर्यलिप्सूनां, न राज्ये रमते मतिः । त्यक्त्वा मन्त्रिपदं स्थूल-भद्रो भेजे यथा व्रतम् ॥

तत्कथाचेयं । पाटलीपुरे नवमनन्दराज्ञः कल्पवंशावतंसः शकडालमन्त्री बभूव । तस्य लक्ष्मीवती पत्नी । तयोः पुत्रौ स्थूलभद्रश्रीयकाभिधौ जातौ । सप्त पुत्र्यश्च ता इमाः इत्यादिसम्बन्धः श्रीयककथाया ज्ञातव्यः ।

शकडालाभिधे मन्त्रि—नायके त्रिदिवं गते । नन्दभूपो जगादेति, श्रीयकं तत्सुतं प्रति ॥८५॥

मन्त्रिपद क्रमागतं त्वं गृहाण । श्रीयको जगौ—मम भ्राता वृद्धः स्थूलभद्रः कोशावेश्यागृहे समस्ति । तस्य तत्र तिष्ठतो द्वादशाब्दी जाता । ततो राज्ञा स्थूलभद्रो वेश्यागृहादाकारितः क्षितिपसमीपे गतः । राजानं नत्वा यावत्स्थूलभद्रोऽग्रे ऊर्ध्वं स्थितः तावद्राज्ञा सबहुमानं प्रोक्तम्—तव पिता दिवं गतः तेन क्रमादागतमपि पदं त्वं गृहाण । स्थूलभद्रोऽवक्—स्वामिन्नादेश' प्रमाणं परं विमृश्यैव गृह्यते मन्त्रिपदं मया । राज्ञोक्तं विचारय, ततोऽशोकवनमध्ये गत्वा स्थूलभद्रो विमृशति । हस्ते व्यापारे गृहीते पारवश्यं भवति । यदि राज्ञश्चित्तानुवर्तने न चल्यते तदा क्षणमध्ये राजा रुष्टः प्राणान्नयति । यतः

स्थूलभद्र चरित्रम् ।

"जीवन्तोऽपि मृताः पञ्च, श्रूयन्ते किल भारते । दरिद्रो व्याधितो मूर्खः, प्रवासी नित्यसेवकः ॥८६॥

ते धन्याः सुधियस्ते च, ये तद्भोगसुखं तदा । विमुच्य संयमं मुक्ति सुखदं लान्ति हेलया ॥८७॥

॥११३॥

एवं विमृश्य लोचं कृत्वा रजोहरणमुखवस्त्रिके गृहीत्वा राजपार्श्वे गत्वा धर्मलाभं ददौ । राज्ञोक्तं किमालोचितं स्थूलभद्रोऽवग्—आसमन्तात्लोचितं लोचकृतो मया—व्यापारेण सृतं ममेत्युक्त्वाऽवग्—

"हस्ते मुद्रा मुखे मुद्रा, मुद्रा स्यात् पादयोर्द्वयोः। ततः पश्चाद्गृहे मुद्रा, व्यापारः पञ्चमौद्रिकः ॥८८॥

इत्युक्त्वा श्रीधर्मलाभाशिषं दत्त्वा श्रीसम्भूतिविजयाचार्यपार्श्वे गत्वा सर्वसामायिकोच्चारपूर्वकं व्रतमादित श्रीस्थूलभद्रः। इतो राज्ञा नन्देन श्रीयकस्य मन्त्रिपदं दत्तम्। स्थूलभद्रवियोगार्तां वेश्या श्रीयकः प्रबोधयामास शोकमुत्तारयामास तस्याः। स्थूलभद्रस्तु सम्भूतिविजयाचार्याङ्घ्रिसेवया तपः कुर्वन् सूत्रसूत्रार्थं पपाठ। अन्यदा तपात्यये शिष्यत्रयं सम्भूतिविजयपार्श्वे एवमभिग्रहं ललौ। एकेनोक्तं सिंहगुहाया मया कायोत्सर्गेण चतुर्मासी स्थातव्या १ द्वितीयेनोक्तं मया दृग्विषाहिबिलद्वारे चतुर्मासी कायोत्सर्गेण स्थातव्या २ तृतीयेनोक्तं मया कायोत्सर्गेण कूपभारपट्टे चतुर्मासी स्थातव्या ३ स्थूलभद्रश्चतुर्थोऽवग्—भगवन् कोशावेश्यागृहे चित्रशालाया मया षड्रसान्नपरेण स्थातव्या चतुर्मासी ४ सम्भूतिविजयेनोक्तं, गच्छत यूय स्वेहितस्थानेषु। यत्नतः स्थेय भवद्भिः धर्मपरैः। आद्या ऋषयस्त्रयोऽपि सिंहगुहाद्वार—दृग्विषाहिबिलद्वार—कूपभारपट्टेषु ययुः। स्थूलभद्रस्तु गुरुं नत्वा कोशावेश्याशालायां गतो यावत्तावत् कोशा वेश्या हृष्टा कृताञ्जलिरभ्युत्थाय तं ऋषिं प्रति स्वागतं प्राह—आगच्छात्र तिष्ठ त्वं स्वामिन्नादेशं देहि यत्तव रोचते तदहं करोमि। स्थूलभद्रोऽभ्यधाद्भद्रे! धर्मलाभोऽस्तु ते। चित्रशालां चतुर्मासस्थित्यै त्वं ममार्पय। तया वेश्यया सज्जिताया चित्रशालाया तयाऽनुज्ञातो जितेन्द्रियः स्थूलभद्रः स्थितः। ततो वेश्यया ध्यात सुकुमारदेहोऽयं व्रतभाराक्षम इहायातो स्थितः; लज्जया न किञ्चिद्वक्ति। क्रमाद्वक्ष्यति श्रियं दास्यति च मह्यम्। अस्य कला शृङ्गाररससागरे मज्जयिष्याम्यहं क्षणात्। ततः षड्रसाहारैर्वेश्या तमभोजयत्। अशनकाले च

अभिग्रह-धारिणः साधवः चातुर्मासीं स्थिताः।

स्थूलभद्र मुनिः चित्र शालायां स्थितः।

॥११४॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः । ॥११५॥

कोशा कृत भोजनादि भक्तिः ।

तदुद्धरितानि स्वयं सा भुनक्ति, सस्कृतानि शम्बाकणशवानेया धान्यभेदास्त्रयो, दुग्धघृतदधिआरनालतक्रमद्यानि इति

मनोरथाढ्या भ्रूचाप–दुःसहा चलद्दग्हया । मुनिं गजगतिः साऽऽप, धर्मं कामचमूरिव ॥८९॥

बहिर्दशा बहिश्चारुतां वीक्ष्य न स रक्तवान् । अन्तर्दशाऽन्तर्मलिनां, दृष्ट्वा तां च विरक्तवान् ॥९०॥

षट् रसा—मूलकन्दइक्षुलतापत्रपुष्पफलानि इति षट् व्यञ्जनानि भोज्यानि मुनये वेश्या ददौ ।

वेश्या यद्यत्तं मोहयितुमुपक्रम चक्रे तत्तन्निष्फलमभूत्तस्मिन् । यतः—

मेनार्थ मुनि-चरितम् ।

व्योम्नीव चित्ररचनं, पयसा वाऽग्निदीपनम् । तस्य विलसितं सर्वं, तत्र तस्मिन् मुधाऽभवत् ॥९१॥

नित्यं नित्योदयच्छोभा, तत्क्षोभाय दिने दिने । एवं चकार सा ध्यान–रसान्न च चचाल सः ॥९२॥

तस्मिन् तदुपसर्गाग्नै-र्ध्यानं प्रत्युत दिद्युते । सत्त्वं वीरवरवैरि-प्रहारनिवहैरिव ॥९३॥

अथ प्रागिव मोह दिदर्शयिषती वेश्या तस्यर्षेः पादयोः पपात मानयितुं भोगेच्छया । तदा स्थूलभद्रो जगौ—भो महाभाग्ये भोगा जीवैर्बहुशो भुक्ताः परं न तृप्तः यतः—

[96]"सल्लं कामा विसं कामा, कामा आसीविसोपमा । कामे य पत्थयमाणा, अकामा जंति दुग्गइं ॥९४॥

रागोऽयं दोषपोषाय, चेतनारहितेष्वपि । मञ्जिष्ठाकुट्टनस्थानं, भृशं तापसहा निशम् ॥९५॥ ॥११५॥

96 शल्य कामाः विष कामा कामा आशीविषोपमा । कामान् प्रार्थयमाना अकामा यान्ति दुर्गतिम् ॥२९४॥

मुखे पुरीषप्रक्षेपं, तथा पाषाणप्रेषणम् । एकेन्द्रियाऽपि सहन्ते, मृत्तिका रागदोषतः ॥९६॥

विषयगणः कापुरुषं, करोति वशवर्त्तिनं न सत्पुरुषम् । बध्नाति मशकमेव हि, लूतातन्तुर्न मातङ्गम् ॥९७॥

[97]इत्थिण जोणिमज्झे, हवन्ति बेइंदिया असंखा य । उप्पज्जंति चयंति य, समुच्छिमा तह असंखा ॥९८॥

[98]मेहुणसन्नारूढो, नवलक्ख हणेइ सुहुमजीवाणं । इय आगमवयणाओ, हिंसा जीवाणमिह पढमा ॥९९॥

इत्यादि धर्मोपदेशेन स्थूलभद्रोक्तेन वेश्या स्वं कुलक्रमागतं धर्मं त्यक्त्वा श्रावकधर्मं जग्राह । भाग्यं विना कुमार्गत्यजनं न भवति । यतः

"ये भवन्ति नरा नार्यः, सन्मार्गगामिनः स्फुटम् । ते च योग्याः प्रजायन्ते, मुक्तिश्रीपतयः क्रमात् ॥३००॥

तस्य स्थूलभद्रस्यधैर्येरिन्द्रियजयादिजयोत्कर्षदर्शनादेवमभिग्रहं वेश्या ललौ । राजा प्रसन्नः सन् यं भोगाय मत्पार्श्वे प्रेषयति तं विना ममान्ये पुरुषाः सहोदरा भवन्ति अद्यप्रभृति । इतश्चतुर्मासान्ते व्यूढाभिग्रहास्त्रयो यतयो गुरुपार्श्वं प्रतिचेलु । त्रयोऽप्यागत्य गुरुपादान् नेमुः । ततः श्रीसम्भूतिविजयसूरयो जगुर्यूयं अहो दुष्करकारकाः । ततः स्थूलभद्रमायातं वीक्ष्य स्वयमुत्थाय दुष्करकारक दुष्करकारकेति श्रीगुरुर्जगौ । त्रयोऽपि यतयः पूर्वायाता दध्युरिति । वयं सामान्यकुलोद्भवाः । अयं तु स्थूलभद्रः शकडालमन्त्रिपुत्रः । तेन गुरुभिरस्मास्वेवं प्रोक्तम् । स्थूलभद्र षड्रसा-

---

97 स्त्रीणा योनिमध्ये भवन्ति द्वीन्द्रिया असङ्ख्या । उत्पद्यन्ते च्यवन्ति च समूर्च्छिमा तथा असंख्या ॥२९८॥

98 मैथुन संज्ञारुढो नवलक्षान् हन्ति सूक्ष्म जीवान् । इति आगमवचनतो हिंसा जीवानामिह प्रथमा ॥२९९॥

हारादि भोक्तरि दुष्करकारक दुष्करकारक इति जगदे । यतः—

कोशावर्ष्मणि सज्जितेऽङ्कखलके नेपथ्यवृत्त्यावृते, द्वात्रिंशन्मितलक्षणैर्वलयिते तच्छुक्लशङ्कासुरैः ।
बोधास्त्रेण निहत्य विश्वजयिनं श्रीस्थूलभद्रः स्मरं, लेभे दुष्करकारकेति मुदिताद्दिप्साप्रसादं गुरोः ॥१॥"

गुरूणामपि एकेऽधिकाः; एके स्वल्पा न्यूनाः । अग्रेतनचतुर्मास्यां वयं दुष्करदुष्करकारका भविष्याम इति निश्चित्य कष्टेनाष्टौ मासान् नीत्वा सिंहगुहास्थो मुनिः श्रीस्थूलभद्रव्यूढमभिग्रहं ययाचे । गुरुभिरुक्तं स्थूलभद्रस्य स्पर्द्धा का तवेयं महानुभाग ! स्थूलभद्रेण यत् कृतं तदन्यो न कोऽपि कर्तुं शक्नोति । अर्कादन्यो दिनं कः करोति, चन्द्रादन्यः कः सुधां क्षरति, जलदादन्यः कः शस्यं निष्पादयति, चक्रवर्तिनोऽन्यः कः षट्खंडं साधयति । अयमभिग्रहो गृहीतस्त्वया तव प्राक्कृततपसो नाशाय भविष्यति । भारसहस्रमितस्य गुडस्य नाशाय तुम्बिकाकलिकेव । एवं श्रीगुरुभिर्निषिद्धोऽपि गृहीतस्थूलभद्रव्यूढाभिग्रहः सिंहगुहामुनिः कोशागृहं प्राप स्थूलभद्र इव चित्रशालायां स्थितश्च । स्थूलभद्रस्पर्द्धयाऽत्रैष समागादिति ध्यात्वा वेश्यया षड्रसाहारैरभोजि सः । ततः कृताद्भुतशृङ्गाराभृङ्गाराभ्युन्नतस्तनी हावभावादिविलासपरा कोशा मुनिपार्श्वेऽभ्येत्यास्थात् । ता तादृशीं वीक्ष्य स मुनिश्चुक्षोभ चेतसि । यतः—

"चार्वङ्ग्या को न पात्येत, कीलया* को न दह्यते । को न मुह्येत लक्ष्मीभिः, को न याति विधेर्वशम् ॥२॥

* वह्निना ।

स्मरातुरं भोगं याचमानं तं मुनिं वीक्ष्य वेश्याऽऽचष्ट। अर्थो विलोक्यते अर्थं विना कोऽपि ईदृग्भोगं भोक्तुं न शक्नोति। स्मरातुरः साधुः प्राह—अधुना मम पार्श्वे नास्ति धनं सुन्दरि ? मया तुभ्यं दास्यते। ततो वेश्या तं प्रतिबोधयितुं प्राह—यदि भोगेच्छाऽस्ति तदा नेपालदेशे व्रज। तत्रापूर्वस्य साधो रत्नकम्बलं लक्षमूल्यं राजा दत्ते। तत्र गत्वा तमत्रानय ततश्चेहितं कुरु। ततः कामातुरो मुनिश्चतुर्मासमध्येऽपि नेपालदेशे गतः। नृपाद्रत्न-कम्बलं लब्ध्वा चलितः। वर्त्मनि तस्य गच्छतः पल्लग्यां कीरोऽवग्। लक्षं याति याति। चौरैस्तत्रागत्य रत्नकम्बलं गृहीतम्। ततः पश्चाद् गत्वा रूपपरावृत्तिं कृत्वा पुना रत्नकम्बलं भूपात् प्राप मुनिः। वंशयष्टिमध्ये क्षिप्त्वा पुन-श्चलितो मुनिस्तस्मिन् पूर्ववच्चौरैर्विलोकितो द्वित्रिवारं कीरवचनात्। न लब्धं रत्नकम्बलं, कष्टेनानीय कोशावेश्यायै ददौ मुनिः। वेश्या तं रत्नकम्बलं गृहप्रणालिकापङ्के निःशङ्कं न्यधात्। ततो मुनिःप्राह—भो वेश्ये महामूल्यमिदं रत्नकम्बलं मुधा त्वया कथं खाले क्षिप्तम्। वेश्ययोक्तं किमिदं शोचसि मूढ बहुकष्टोपार्जितं मानुषं जन्म शुद्ध-चारित्रयुतं स्वं—मद्देहाशुचिमलपङ्के क्षिपन् किं न शोचसि। ततस्तस्य स्मरातुरस्य कामरागो विषोपमोऽभूत्। वेश्या-समुत्पादितसंवेगः स मुनिर्जगौ—

"पतितोऽहं महामोह—जालेऽनंतासुखप्रदे। उद्धरितस्त्वया वेश्ये, सत्प्रपञ्चविधानतः ॥३॥
अघानि निरघे ! हन्तुं, मेऽतिचारभवान्यहम्। गुरुप्राये गुरुं यामि, धर्मलाभोऽस्तु तेऽन्वहम् ॥४॥
कोशाप्युवाच युष्माकं, मया ब्रह्मव्रतस्थया। आशातना कृता बोध—कृते सा क्षम्यतां प्रभो ॥५॥

कोशा सिंहगुहा-वसिनं मुनिं-प्रति-बोधयति।

गिरौ गुहायां विजने वनान्तरे, वासं श्रयन्तो वशिनः सहस्रशः ।
हर्म्येऽतिरम्ये युवतीजनान्तिके, वशी स एकः शकडालनन्दनः ॥६॥
योऽग्नौ प्रविष्टोऽपि हि नैव दग्धः, छिन्नो न खड्गाग्रगतः प्रवीरः ।
कृष्णाहिरन्ध्रेऽप्युषितो न दष्टो, नाक्तोऽञ्जनागारनिवास्यहो यः ॥७॥

वेश्या रागवती सदा तदनुगा षड्भी रसैर्भोजनं, शुभ्रं धाम मनोहरं वपुरहो नव्यं वयः सङ्गमः ।
कालोऽयं जलदाविलस्तदपि यः कामं जिगायादरात्, तं वन्दे युवतिप्रबोधकुशलं श्री स्थूलभद्रं मुनिम् ॥८॥

वेश्यामेवं वदन्तीममोघधर्माशिषा प्रमोद्य सिंहगुहामुनिर्गुरुपार्श्वे जगाम। गुरुभिरुक्तं महानुभाग ! मया त्वं निषिद्धस्तत्र गच्छन्। तत्र यत् स्थूलभद्रेण कृतं तत् कोऽपि कर्तुं न शक्नोति। स्थूलभद्रसमः कोऽपि नास्ति । यतः एवं स्तुतिं कुर्वन्ति कवयः ।

"रे काम वामनयना तव मुख्यमस्त्रं, वीरा वसन्तपिकपञ्चमचन्द्रमुख्याः ।
त्वत्सेवका हरिविरंचिमहेश्वराद्या, हाहा हताश मुनिनाऽपि कथं हतोऽसि ॥९॥
श्रीनन्दिषेणरथनेमिमुनीश्वरार्द्र-बुद्धया त्वया मदन रे मुनिरेष दृष्टः ।
ज्ञातं न नेमिजिनजम्बुसुदर्शनानां, तुर्यो भविष्यति निहत्य रणाङ्गणे माम् ॥१०॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः । ॥१२०॥

श्रीनेमितोऽपि शकडालसुतं विचार्य, मन्यामहे वयममुं भटमेकमेव ।
देवोऽद्रिदुर्गमधिरुह्य जिगाय मोहं, यन्मोहनालयमयन्तु वशी प्रविश्य ॥११॥
स्त्रीविभ्रमैश्चलति लोलमना न धीरः, श्रीस्थूलभद्र इव ताद्दशसङ्कटेऽपि ।
चूर्णीयते दृषदयोऽपि जलायते वा, वैडूर्यमेति विकृतिं ज्वलनात् पुनर्न ॥१२॥

अन्यदा राज्ञा वेश्यायाश्चरित्रस्वरूपं ज्ञातम्। ततो भूपेन कोऽपि रथकारः कुशलो वेश्यायै दत्तः । ततो रथकृद्वेश्यायाः पार्श्वे गतः। आकामा वेश्या तं बोधयितुं जगौ । स्थूलभद्रमृते पुमानन्यो धर्मवान् कुशलः कोऽपि न दृश्यते । स्थूलभद्रवर्णनं क्रियमाणं वेश्यया तदानीमसहमानो रथकृत् स्वां कला दर्शयितुं, शयनस्थ एवासन्नाम्रवनाम्रलुम्बीः पुङ्खमुखपुङ्खाग्रे वेधं वेधं ततोऽर्धचन्द्रबाणेन वृत्त छित्त्वाम्रलुम्बीं करे गृहीत्वा वेश्यायै ददौ जगौ च । पश्य मम विज्ञानमिति । ततो वेश्यया सर्षपराशेरुपरि शूचिकां न्यस्य, तदुपरि पुष्पं स्थापायत्वा तदुपरि च नृत्य कृतम्। तदा मनाक् सर्षपैकर्णं शूचिका पुष्पाणि (च) न चलितानि। वेश्याकलातुष्टो रथी सादरं जगाद । किन्त्वं वद तुभ्यं दास्याम्यहम्। वेश्ययोक्तम्—मया कापि कला न दर्शिता । जातिसिद्धमिदं जीवानां पूर्वभवाभ्यासात् । यतः—

"तरन्ति तिमयोऽम्भोधिं, व्योम्नि चलन्ति पक्षिणः । देवा जगत्सु यान्तीति, जातिसिद्धिं न चित्रकृत् ॥१३॥
अभ्याससिद्धं ते लुम्बि--कर्तनं मम नर्तनम् । न किञ्चिद्दुष्करं ह्येतत्, कृतं तुष्टया तदावयोः ॥१४॥

कोशाकृत-प्रशंसा । तत्कृतः प्रति-बोधश्च । ॥१२०॥

भोगोज्वलवपुः स्थूल-भद्रो भोगैकलालितः । अजात्युत्थमनभ्यस्तं, यच्चक्रे दुष्करं हि तत् ॥१५॥

भोगा मया सम येन द्वादशसंवत्सरा भुक्ताः । येन च मम चित्रशालाया तिष्ठता षड्रसाहारभोजिता स्थूलभद्रेण यन्न मनाग् व्रतं खण्डितं तच्चित्रकृत् । उक्तं च तया–

[99]"न दुक्करं अंबयलुंबतोडनं, न दुक्करं सरिसवनच्चियाए ।
तं दुक्करं तं च महाणुभावो, जं सो मुणी पमयवणंमि वुच्छो ॥१६॥

रथी ता प्रति जगौ–भद्रे कः स्थूलभद्रः यस्त्वयैवं वर्ण्यते ? तयोचे शकडालमन्त्रिपुत्रः स्थूलभद्रः । रथी जगौ–य एवंविधोऽस्ति तस्य दासानुदासोऽस्मि । तस्याः पार्श्वे स्थूलभद्रस्वरूपं श्रुत्वा धर्ममाकर्ण्य प्राप्तवैराग्यो रथी स्थूलभद्रं च वीक्ष्य राजानमुत्कलाप्य गुरोः पार्श्वे दीक्षा ललौ । क्रमाद्दुष्काले पतिते द्वादशाब्दीमिते साधुसङ्घस्तोयधितीरस्थः श्रीगुरुपार्श्वे समाजगाम । तस्मिन् विषमसमये जायमाने क्रमादगुण्यमानत्वाद् बुभुक्षया पीडितत्वाच्च मुनीना सिद्धान्तो बहुविस्मृतः, ततः साधूना पाटीलपुरपत्तने श्रीसङ्घो मिलितः । यो यस्याध्ययनस्योद्देश आयातोऽभूत् स स एकत्र कृत्वा एकादशाङ्गी पूर्णीकृता श्रीसङ्घेन । ततो दृष्टिवादकृते श्रीसङ्घो मुनिद्वयं श्रीभद्रबाहुपार्श्वे प्रैषीत् । ताभ्या प्रणम्योक्तम् पाटलीपुरे गुरवस्त्वामाकारयन्ति । भद्रबाहुगुरुराह–मया महाप्राणाभिधं ध्यानमारब्धमस्ति । तेनाधुना मम तत्रागमनं न भविष्यति । तन्मुनिद्वन्द्वं पश्चादेत्य श्रीभद्रबाहुना प्रोक्तं जगौ–ततो

कोशा प्रतिबुद्धः रथी दीक्षां गृह्णाति ।

श्रीभद्रबाहवे श्रीसङ्घप्रार्थना ।

99 न दुष्करं अम्बकलुम्बकर्तनं न दुष्करं सर्षपवननर्तनम् । त दुष्कर तं च महानुभावो यत् सो मुनिः प्रमदवने वासितः ॥३१६॥

गुरुणा सङ्घेन चानुशिष्य मुनी द्वौ प्रेषितौ तत्र गत्वोचतुर्भद्रबाहुगुरुपार्श्वे ।

सङ्घादेशं न यः कुर्यात्–दण्डः कार्योऽस्य कीदृशः । अथाचार्यो जगादैवं, सङ्घबाह्यः सः क्रियते ॥१७॥

तत: श्रीभद्रबाहुर्जगौ। सङ्घादेशः प्रमाणं

तौ यती प्रोचतुः, भगवन्ननेन वचनेन भवन्त एव सङ्घबाह्याः ।

ममाधुना महाप्राणध्यानकरणात्; वेला नास्ति । तथापि श्रीसङ्घाग्रहात्तेभ्यो यतिभ्यः सप्त वाचना मया दास्यन्ते। यतः—

एकां भिक्षात आयाते, तत्र दाताऽस्मि वाचनाम् । द्वितीयां कालवेलायां, तृतीयां च बहिर्भुवि ॥१८॥

तुर्यां विकालवेलायां, तिस्रश्चावश्यकक्षणे । एवं सङ्घस्य कार्यं च, मम कार्यं भविष्यति ॥१९॥"

इत्याकर्ण्य श्रीगुरुं नत्वा तौ यती पश्चादेत्य तत् सङ्घाग्रे जगदतुः । ततः सङ्घो हृष्टो दृष्टिवादभणनाय स्थूलभद्रादिमुनीन्द्रशतपञ्चकं न्ययुङ्क्त । ते यतयो दृष्टिवादं भणन्तोऽल्पवाचनतयोद्विग्नाः स्थूलभद्रं विना निजं निजं स्थानं ययुः । उद्भज्यमानं स्थूलभद्रं प्रति गुरुर्जगौ कि त्वमुद्भज्यसे। स्थूलभद्रोऽवक्; किन्तु वाचनाल्पत्वं मम तृष्णां न हन्ति । ततो–गुरुणोक्तं भद्र ! त्वया खेदो न कार्यः ध्यानं पूर्णमिवास्ति । ततो ध्यानसमाप्तेरनु मया तृप्तिपर्यन्तं तव वाचनां दास्यन्ते । ततो ध्यानसमाप्तौ श्रीसूरिणा स्थूलभद्रः तथा पाठितः प्रज्ञाप्रपन्नत्वात् । यथा द्विवस्तूनानि दशपूर्वाणि स जज्ञौ। इतः श्रीयकः श्रीसम्भूतिविजयसूरिधर्मोपदेशं श्रुत्वा प्राप्तवैराग्यो दीक्षा जिघृक्षुरभूद्यावत् सप्तापि भगिन्यो यक्षाद्या जगुः यदि त्वया दीक्षा ग्रहीष्यते तदाऽस्माभिरपि संयमश्रीर्ग्रहीष्यते । संयमश्रियं विना संसारान्निस्तारो न भवति । यतोऽत्र दीक्षासूक्तानि । ततः श्रीयकः स्वं पुत्रं श्रीधरं मन्त्रिपदे स्थापयित्वा राजान-

मनुज्ञाप्य ताभिर्भगिनीभिः समं संयमं ललौ । श्रीसम्भूतिविजयपार्श्वे यक्षाद्याः साध्व्यः पठनगणनतपस्करणपरा गुरुभिः समं विहारं कुर्वन्ति स्म । अन्येद्युः पर्युषणापर्वणि समायाते यक्षा श्रीयकं भ्रातरं प्रति जगौ—भो सहोदर ! अद्य वार्षिकपर्वदिनं विद्यते तेन प्रत्याख्यानं कुरु । अत्र पर्वणि दानतपस्करणादिपुण्यं अनन्तफलं प्रोक्तम् । यतः—

[100]"एगग्गचित्ता जिणसासणंमि, पभावणापूअपरायणा जे ।
तिसत्तखुत्तो निसुणंति कप्पं, भवण्णवं ते लहु संतरंति ॥२०॥"

इत्यादि । गुरुपार्श्वस्थेन श्रीयकेन भगिनीवचनात् पौरुषी कृता । ततः सार्द्धपौरुषी ततः पुरिमार्द्धः, ततोऽपार्द्ध पौरुषी । तत उपवास. कृतः । दिनं महोत्सवेन जायमानं व्युत्क्रांतं श्रीयकेन समाधिना रात्रिस्तु दुःशक्या जाता । मध्यरात्रौ आकुलव्याकुलः श्रीयकः स्मारितपञ्चनमस्कारः परलोकं ययौ । मृते सहोदरेऽग्निसंस्कारे कृते यक्षा दुःखिता श्रीसङ्घाग्रे जगौ—मयाऽतीवाविमृष्टं कृतं यतो भ्राता एव मारितः । ततः प्रायश्चित्तात् कथं छुटिष्यामि । ऋषिघातो मया विदधे । तेन मम श्वभ्रपातो भविष्यति । अहमात्मघातेन मरिष्ये । श्रीसङ्घः प्राह—तव दूषणं न, त्वया तु हितबुद्ध्या भ्रातोपवासं कारितः । तव पुण्यमेव भविष्यति । स तव भ्राता स्वर्गभागभूत् । तयोचे—जिनवचो विना न मन्येऽहम् । यदि जिनेन्द्रः साक्षादाख्याति, तदा मम सन्देहो याति क्षयम् । ततः श्रीसङ्घे कायोत्सर्गे स्थिते शासनदेव्या यक्षा शनैरुत्पाट्य व्योममार्गेण श्रीसीमन्धरपार्श्वे मुक्ता । ततस्तया श्रीजिनो नतः । स्वसन्देहे पृष्टे

100 एकाग्रचित्ताः जिनशासनेऽस्मिन् प्रभावना पूजा–परायणा ये । त्रिसप्तकृत्वं निशृण्वन्ति कल्प, भवार्णवं ते लघु सतरन्ति ॥३२०॥

यक्षा-साध्व्या श्रीयक-मुनि उपवास. कारापित

तदा श्रीसीमन्धरो जगौ । तव दोषो न । श्रीयकस्तु तेनोपवासेन बहु कर्म क्षिप्त्वा प्रथमदिवि गतः । मुक्तिं यास्यति च । ततः श्रीसीमन्धरस्वामी धर्मोपदेशद्वारा चूलिकाचतुष्टयं ददौ । तया यक्षयैकचित्तत्वेन चूलिकाचतुष्टयमङ्गीकृतम् । ततो भग्नसन्देहा यक्षा श्रीसीमन्धरस्वामिनं नत्वा शासनदेवीसान्निध्यात् स्वस्थानमाययौ । चूलिकाः श्रीसङ्घाय ददौ यक्षा । "चूलियं तु पक्खामीति० ॥" ततो यक्षा श्रीसङ्घयुता धर्मं चकार । अन्येद्युः सप्तापि यक्षाद्या भगिन्यः स्व भ्रातर वन्दितु ययुः । वनमध्ये श्रीगुरुपादान् प्रणम्य प्रोचुः । भगवन् ! क्वास्ति अस्माकं भ्राता । गुरुणोक्तम्-अग्रतो गच्छत यूयं अशोकवृक्षाधः स्थितः स्थूलभद्र एकान्ते स्वाध्यायं कुर्वन्नस्ति । ततस्ताः स्थूलभद्रं नन्तुं यावदग्रतो गच्छन्ति तावत् स्वभ्रातृस्थाने सिंहं वीक्ष्य भीताः पश्चाद्गुरुपार्श्वेऽभ्येत्य खिन्ना जगुः—अस्माकं भ्राता स्थूलभद्रः सिंहेन भक्षितः । तत्र सिंह एव दृष्टो न भ्राताऽस्माभिः । गुरुभिरुक्तं खेदं माकुरुत यूयम् । भवतीनां भ्राता कुशली समस्ति । गच्छत यूयं पुनर्वन्दिष्यते भ्राता भवतीभिः । ततः पुनस्तत्र गता यक्षाद्या भगिन्यः वन्दितो गुरुः स्थूलभद्रस्ताभिः चमत्कृता भगिन्यः, स्थूलभद्रेण पृष्टेन सिंहविकुर्वादिस्वरूपं प्रोक्तम् । स्थूलभद्रं नत्वा गुरुपार्श्वे सिंहवृत्तान्तं कथयित्वा गुरुं नत्वा स्वस्थाने गताः । ततः स्थूलभद्रस्तत्र स्वाध्यायं कृत्वा गुरुपार्श्वेऽभ्येत्य वाचना ययाचे । गुरुराचष्ट अतः परं वाचना च दातव्या अयोग्योऽसि त्वम् । त्वया यदि सिंहरूपं कृतं तर्हि अन्येषां का कथा । कालस्वभावादग्रतो विद्या न जरिष्यति । विद्या सत्पात्रे दातव्या; न कुपात्रे । यतः

[101]"आमे घडे निहित्तं. जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥२१॥"

ततः स्थूलभद्रो गुरूणां पादयो. पतित्वा स्वपराधं क्षमयन् जगौ—अहमतः परमीदृगपराधं न करिष्यामि । ततो यदा गुरुर्वाचनां न दत्ते । तदा श्रीसङ्घेन प्रोक्तम् । वाचनामग्रतः पूर्वाणा दत्त यूयं गुरुभिरुक्तम्—यदस्य विकार एवंविधो जातोऽन्येषां कथं जरिष्यति । कालो दुषमारूपः समायातः । श्रीसङ्घेनोक्तम्—एवं सर्वेषां पूर्वाणा छेदो भविष्यति । पूर्वच्छेदपातकं तव लगिष्यति । ततो गुरुभि. प्रोक्तम् । यदि स्थूलभद्रोऽतः परमन्येषां साधूनामग्रेतनां चतु.पूर्वी न ददाति तदास्माभिरस्मै वाचना दीयते । श्रीसङ्घः प्राह—श्रीपूज्यपादप्रोक्तं भवतु । ततः स्थूलभद्रायाग्रेतनी चतु·पूर्वी सूत्रतो दत्ता न त्वर्थतः स्थूलभद्रोऽखिलपूर्वधरो विजहार धरित्र्याम् । ततश्चिरं तपस्तप्त्वाऽनेकभव्यजीवान् प्रतिवोध्य स्थूलभद्रः प्रथमस्वर्गं जगाम ।

॥ इति श्रीस्थूलभद्रकथा समाप्ता ॥ १० ॥

बालेऽपि विधातव्यो, धर्मो जैनः शिवप्रदः । भव्यजीवेन श्रीवज्र-कुमारेणेव सन्ततम् ॥१॥
एकां प्रभावनां कुर्यात्, पर्याप्तमपरैर्गुणैः । वज्रस्वामी व्यधादेतां, लब्धिमानमितां यथा ॥२॥
सुहस्तिमोऽन्वये वज्र-स्वामी च क्रमयोगतः । अभूत् प्रवचनोद्धर्ता, तत्कथा प्रोच्यते मया॥३॥ ॥१२५॥

101 आमे (अपक्वे) घटे निहितं यथा जलं तं घटं विनाशयति । इति (एवं) सिद्धान्तरहस्यं अल्पाहारं विनाशयति ॥३२१॥

विरक्तस्य धनगिरेः सुनन्दया पाणि-ग्रहणम् ।

तथाहि—जम्बूद्वीपविभूषणोऽवन्तिदेशोऽस्ति, तत्र तुम्बवनाभिधसन्निवेशो विद्यते । तत्रैव धनगिरिनामा व्यवहारी धर्मी धनेन धनदोपमो वसतिस्म । लघुत्वेऽपि धनगिरिः शमरसं वहन् बभूव । तस्य च पितरौ विवाहं कर्तुकामौ कन्यां विलोकयामासतुः । यदा धनगिरेर्दातुं सुतां महेभ्या आयान्ति तदा धनगिरिर्जगौ । मह्यं स्वा कन्यां दातुं वाञ्छत यूयम् । परमहं दीक्षा गृहीष्यामि परिणीतां कन्यां त्यजतो मम दूषणं न देयम् । तदा धनपालमहेभ्यपुत्री सुनन्दा जगौ । अस्मिन् भवे धनगिरिं मुक्त्वा नान्यं नरं परिणेष्यामि । धनगिरिस्तां कन्यामनिच्छन्नऽपि दीक्षां जिघृक्षन्नऽपि बलात् सा कन्या सुनन्दा तं धनगिरिमङ्गीचकार विवाहमहोत्सवपुरस्सरम् । अन्यदा विरागवानपि कर्म-योगतः ऋतुस्नातां ता कन्यां धनगिरिर्बुभुजे । इतः पूर्वं श्रीअष्टापदतीर्थे यो देवो जृम्भकः श्रीगौतमपार्श्वे पुण्डरीका-ध्ययनं शुश्राव श्रद्दधे च स देवः स्वर्गाच्च्युत्वा सुनन्दाया ऋतुस्नातायाः गर्भेऽवततार । ततो धीमान् धनगिरि-रापन्नसत्त्वां प्रिया मत्वा जगौ—भद्रे ! तवायं गर्भो भद्राय भवतु, यत्र तव भ्राताऽऽर्यशमिताभिधः संयमं ललौ तत्राहं सिंहगिरेर्गुरोः पुरः प्रव्रजिष्यामि । ततः पत्नीं तद्दर्शीं मुक्त्वा संयमं गृहीत्वा धनगिरिस्तपांसि तप्यमानो गुरोर्मुखात् सिद्धान्तामृतरसं पीतवान् । इतः शुभेऽहनि उच्चेषु ग्रहेषु सुनन्दा नन्दनं प्रासूत वज्रं, वज्राकरोर्वीव वज्रं पूर्वेव रविं, सख्यस्तदा समागतास्तं बालमित्थमालपन्, यतः—

धनगिरेः प्रव्रज्या ।

वज्र चरितम् ।

"अयि तात ! न ते तातः, प्राव्रजिष्यत् पुरा यदि । अभविष्यत्तदोद्दामो, जन्मकर्मोत्सवस्तव ॥२२॥
विना पुमांसं न स्त्रीभिः, स्याद्विश्वानन्दकृन्महः । असति द्युमणौ दीप्र-दीपिकाभिरिवाभितः ॥२३॥"

इत्याद्यालापान् सखिप्रोक्तान् श्रुत्वा दत्तावधानः कुमार ऊहापोहपरो जातिस्मृतिं प्राप्य पूर्वभवं स्मृत्वा प्रव्रज्या जिघृक्षुर्भृशं रोदनमेव करोति यतो रोदनं विना मां माता न त्यक्ष्यति । ततो मात्रा सखीजनैश्च सुधामधुरैर्वचोभिश्चारूक्तिभिश्च चूलाचुम्बनैश्चान्दोलनादिभिश्च क्रियमाणैर्न रोदनान्निवृत्तः कुमारः । एवं तस्य सुनो रुदतोऽर्द्ध संवत्सरं जातम् । ततः सुनन्दाऽपि रुदन्ती भृशं जगौ—किमस्माच्छिशोश्छुटिष्यते ? देहजातत्वाद्धन्तुं न शक्यते, यद्यस्य पिताऽऽयाति तदा तस्मै दत्त्वाऽहं सुखिनी भवामि, तेन पुत्रेन किं क्रियते येन क्षणमपि सुखं न भवति । अधुना एवं करोति पुत्रः वृद्धः सन् न ज्ञायते किं करिष्यति । एव विलपन्ती सुनन्दा विलक्षाऽभूत् । इतो धनगिर्यार्यशमितादिसाधुयुतः श्रीसिहगिरिसूरिरन्यतो विहृत्य तत्रागात् । श्राद्धैः पुरप्रवेशमहोत्सवः कृतः । गुरुभिरुपदेशो दत्तः । मध्यान्हे आर्यशमितान्वितो धनगिरिर्गुरुं प्रति प्राह—भगवन्नादेशं देहि । आवा विहृत्यर्थं पुरमध्ये गच्छावः । गुरुभिरतिशयज्ञानवद्भिः प्रोक्तं भवतोरद्य महान् लाभो भविष्यति । तत्र सचित्ताचित्तविमर्शो न कार्यः । गुरुप्रोक्तं श्रुत्वा तथेत्युक्त्वा धनगिरिः शमितसाधुयुतो श्राद्धगृहे विहरन् क्रमात् सुनन्दाया गृहेऽगमत् । तं मुनि तत्रागतं दृष्ट्वा सुनन्दा दुःखिता पतिं प्रति जगाद । अहमनेन सूनुना विलक्षीकृताऽतीव दुःखिनीकृता । त्वदीयोऽयं सूनुः त्वमेव गृहाण ममानेन न किमपि कार्यं । मयि कालसमो विद्यतेऽयम् । तेनानुग्रहं कृत्वा त्वं लाहि ।

"धुर्योऽपि निस्पृहाणां त्वं, गृहाणाङ्गजमात्मनः । ममोपरि कृपामत्र, कुरु कारुण्यसागर ! ॥२४॥

स्मृत्वा गरूक्तं धनगिरिः प्राह—यथा तव रोचते चित्ते तथा कुरु । उक्तं च यतिना ।

वज्रस्य जन्म ।

धनगिरये वज्र-शिशो. दानम ।

पश्चात्तापवर्ती पश्चात्, पुनर्भद्र भविष्यसि । अमुं विश्राणितं पुत्रं, लभसे न कथञ्चन ॥२५॥

ततः सुनन्दयोक्तं एताः सख्यस्तेऽत्र साक्षिण्यः । अहं पश्चान्न मार्गयिष्यामि । इत्युक्त्वा तं बालं पात्रबन्धे विस्तारिते सुसाधुना सुनन्दा मुमोच । त बालं गृहीत्वा धनगिरिर्धर्मलाभं पूर्वं दत्त्वा च क्रमाद् गुरुपार्श्वे जगाम । बालभारेण नमद्भुजं धनगिरिमागच्छन्तमालोक्य श्रीगुरुराचष्ट 'अयं बालो वज्र इव भारकृद्विद्यते' इति वज्रकुमार-नामास्य भवतु । ततो गुरुभिः सच्चित्तमपि तं बालमुत्सङ्गे लात्वा यावत्संमुखं विलोकितं तावद् बालेन तेन हर्षितम् । ततः सूरिभिः पालनार्थं साध्वीनामर्पितम् । साध्वीभिश्च शय्यातरीणां पालनाय विश्राणितः । ततो रोदनान्निवृत्तो बालः । शालामध्ये पालनस्थः स्तन्यपानादिभिः पाल्यमानः शिशुः साध्वीभिर्गण्यमानामेकादशाङ्गी पपाठ । वर्षत्रय-मात्रवयस्को वज्रकुमारः समानवयोभिः शिशुभिः समं धर्मोपकरणैः रेमे । उक्तं च ।

"शय्यातरपुरन्ध्रीणां, स सौभाग्यनिधानभूः । अङ्कादङ्कं जगामैव, पद्मात् पद्मं मरालवत् ॥२६॥

उल्लापयन्त्यस्तं बालं, मन्मयोल्लापपूर्वकम् । स्त्रियो गीतानि गायन्ति, कर्णामृतकिरागिरा ॥२७॥

वज्रेण तासां यद्वज्रो-पमानि हृदयान्यपि । गुणैर्विद्धानि तद्युक्तं, वज्रं वज्रेण विध्यते ॥२८॥

सुनन्दा वन्दनछलात्तत्रेत्य सुतं स्तन्यपानदानात्पुपोष । इतश्च कन्यापूर्णाख्यं विख्यातं तटिनीद्वयम् । अचल-पत्रोपेतं महीमण्डनं विद्यते । एतयोर्नद्योरन्तरे भुवि भूतिधवलास्तापसा आहारलीला ललुः । तेषु तापसेष्वेकस्तापसः पादुके परिधाय लेपवित् सलिलेऽप्यतलस्पर्शी नदीमुत्ततार । कौतुकं पश्यन्तो लोकास्तस्य तापसस्यान्येषां तापसाना

वज्रस्य परि-पालनम् ।

ब्रह्म-द्विपिनः तापसस्य प्रसङ्गः ।

कीर्तन कुर्वन्ति वदन्ति चैवं भो जैना वो मते ईदृशाः केऽपि विद्यन्ते ? यतः प्रभावोऽस्ति कस्य मध्ये इति वदन्ति । ततस्तापसभक्ता जना हसन्ति जैनान् प्रति। अस्मिन्नवसरे श्रीआर्यशमिताचार्यो वज्रमातुलो विहारक्रमयोगेन योगसिद्धस्तपोनिधिस्तत्राजगाम । ततस्तं गुरुं नत्वा वृद्धाः श्राद्धा जगुः—भगवन् ! एते तापसा जिनमतावहीलनं कुर्वन्तः सन्ति, आत्मीयं चमत्कारं दर्शयन्ति च ततोऽवधिज्ञानयुक् श्रीआर्यशमिताचार्योऽवग् श्राद्धान् प्रति । तस्य तापसस्य तपःशक्तिर्न किन्तु केनापि लेपेन पादौ लिप्त्वा नद्युपरि गच्छति स्म । तत एकस्य महर्द्धिकस्य श्राद्धस्याग्रे रहः प्रोक्तं त्वमेवं कुरु । तस्य तापसस्य पार्श्वे गच्छ । तत्र त्वया तत् करणीयम् । ततः श्राद्धस्तस्य तापसस्य पार्श्वे गतोऽवग् । त्वत्तुल्यः कोपि तपस्वी न दृष्टः । यस्येदृशी जलोपरि चलनशक्तिः । मया जैनं मतं विलोकितम् । तत्र कोऽपि तपःप्रभावो न दृश्यते । अतःपरं त्वमेव मम गुरुर्भवतु । तापसेनोक्तम्—त्व विघटयिष्यसि श्रेष्ठी जगौ—मदीयोक्तं मेरुरिव स्थिरं जानीहि । एकदा मदीये गृहे कल्ये पारणकदिने त्वया भोजनायागन्तव्यम् । तापसोऽवग्—यदि तवेच्छा भवति तदाऽऽगमिष्यते मया । द्वितीयदिने तापसः श्राद्धगृहे भोजनं कर्तुमागात् । तदा श्रेष्ठिनातीव भक्तिं दर्शयता तापसस्य पादौ प्रक्षालितौ । प्रच्छन्नं पादुके अपि प्रक्षालिते । ततः सरसरसवत्या भोजयित्वा तापसं, तापसं प्रेषयितुं मनुष्यसहस्रयुतश्चचाल । नदीसमीपे समागात् तापसो यावत्तावत् आर्यशमिताचार्योऽपि तत्रागात् । तापसो यावन्नदीमध्ये प्रविष्टस्तावन्मज्जनमभूत् । ततो लोका हसन्त्यहो तापसस्य क्व गतं तपोऽधुना । तत आचार्येणोक्तं भो भो तापसा ! भो भो जना ! विलोकयत सावधानीभूय

जिनमतप्रभावम् । गुरुणोक्तं भो नदि ! यदि मम तपो निस्तुषं भवति तदा त्वं द्विधाभूय मार्गं देहि । ततो नद्या दत्ते मार्गे आर्यशमिताचार्यः सपरिवारो नद्या अपरं तटं गतः । तं चमत्कारं श्रीआर्यशमिताचार्यकृतं वीक्ष्य सर्वे तापसा मुक्तगर्वा दीक्षा जगृहुः । यतः—

यस्माद्विघ्नपरम्परा विघटते दास्यं सुराः कुर्वते, कामः शाम्यति दाम्यतींद्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति ।
उन्मीलन्ति महर्द्धयः कलयति ध्वंसं चयः कर्मणां, स्वाधीनं त्रिदिवं शिवं च भवति श्लाघ्यं तपस्तत्र किम् ॥२९॥"

अन्ये बहवस्तापसभक्तजना श्राद्धा जाताः । ते तापसा ब्रह्मद्वीपिकनामानोऽभूवन् ब्रह्मद्विपाधिवासात् इतस्तत्र श्रीवज्रस्त्रिहायनोऽभूत् । साधवो धनगिर्याद्या विहारं कुर्वाणास्तत्र समाजग्मुः । तत्रायात धनगिरिं मत्वा स्वपुत्रं तस्मात् पश्चाद् गृहीष्यामीति हृष्टाऽजनि सुनन्दा । महर्षिभ्यः स्वनन्दनमयाचत । तेऽपि यतयस्तमददाना एवं जगुः । त्वया सर्वसाक्षिकं पुत्रो विश्राणितो धनगिरये । अधुना कथं याचसे । लज्जसेऽपि न । विक्रीतस्य दत्तस्य च क्वापि मार्गणं न भवति । सुनन्दाऽवग्—मया विमर्शं विनाऽर्पितः पुत्रः । सहसा कृतं कार्यं न कार्यसंपत्तिघटामाटीकते । श्रीसङ्घो जगाद—सुनन्दे ! त्वया दृढीकृत्य पुत्रः पुरा गुरुभ्योऽर्पितः । अधुना कथं गुरवोऽङ्गीकृतं पुत्रमर्प्पयन्ति । साधुभिर्यद्विहरितं तत् सर्वथा पश्चान्नार्प्यते । ततः श्रीसङ्घः सुनन्दा च विवदमानौ भूपपार्श्वे ययतुः । साधवोऽपि तत्र गताश्च । राज्ञोक्तं यस्य पार्श्वे स बालो गच्छति तस्याऽय ज्ञेयः । सुनन्दयोक्तम्—अयं बालः पूर्वमेषां साधूना चिरपरिचितो जातोस्ति । तेनाहं—प्रथम सुखभक्षिकादिदानेनाऽऽकारयिष्यामि । राजाऽवग्—एवं भवतु ।

ततस्तया सिंहकेसरमोदक—मत्संडी—द्राक्षावरसोलकादि सुखभक्षिकादि स्वर्णमयकन्दुकभ्रमरकस्थगनकवर्तुलकहारार्द्धहारकट-कादि रमणकयोग्याभरणादि समानीय एकतः सुनन्दया प्रोक्तम् । भो पुत्र ! वत्स एतानि वस्तूनि अङ्गीकुरु ।

प्रकटीकृतानि सुनन्दया प्रलोभनकानि क्रीडनकानि च ।

त्वं मम त्राणकृद्देवो, गुरुस्त्वं मोददायकः । आधारोऽसि स्फुटं वज्र !, मदुत्सङ्गं समाश्रया ॥३०॥
त्वदीयो जनको दीक्षां, ललौ विमुच्य मां द्रुतम् । तेन त्वमेव मे प्राणा—धारोऽसि नन्दनाऽधुना ॥३१॥
लोकस्यास्य पुरस्तेजो, दीनाया पुत्र ! पुष्य मे । एह्यालिङ्गनदानेन, गर्भवासानृणो भव ॥३२॥
नृपाज्ञया सुनन्दाऽपि, बालक्रीडनकानि च । विविधानि च भक्ष्याणि, दर्शयन्त्येतमभ्यधात् ॥३३॥
हस्तिनोऽमी अमी अश्वाः, पत्तयोऽमी अमी रथाः । तव क्रीडार्थमानीता—स्तद्गृहाणेह बालक ! ॥३४॥
मोदका मण्डकाख्या वा, शर्करा मधुधूलिकाः । यदिच्छसि तदस्तीह, गृह्यतामेहि नन्दन ! ॥३५॥

जनन्या वचासी एवंविधान्याकर्ण्य दध्यौ वज्रः । माता तीर्थं निगद्यते लोकैस्तदपि सत्यं परं माता इह लोके सत्यामेव सम्पदि सुखदा भवति । स्वार्थमेव पुत्रमुत्पादयति, न पुत्रस्यार्थम् । श्रीसङ्घः श्रीगुरवश्च इहलोके परलोके च सुखदा भवन्ति । श्रीसङ्घश्च तीर्थङ्करस्यापि मान्योऽस्ति । श्रीसङ्घे आराधिते माताऽऽराधितैव, माता अनन्तेषु भवेषु जाताऽस्ति । यतः

[102]“पीयं थणयच्छीरं, सागरसलिलाउ हुज्ज बहुययरं । संसारंमि अणंते, माऊणं मन्नमाणाणं ॥३६॥”

102 पीत स्तन्य क्षीर, सागरसलिलादपि भवेत् बहुतरम् । संसारेऽस्मिननन्ते मातृणामन्यमन्यैः ॥३६॥

इति वचनात् । श्रीसङ्घश्चतुर्विधो मुक्त्यादिसुखदाता स्तोकेषु भवेषु प्राप्यते । प्राप्तेऽपि श्रीसङ्घे तस्य वचनाराधनं स्तोकेष्वेव भवेषु कृतमस्ति । यद्यधुना मातुर्वचो मन्यते, तदाऽवश्यं मम श्वभ्रे पातो भवति । इतो धनगिरिसाधू रजोहरण दर्शयन्निति प्राह—

[103]जइ सि कयज्झवसाओ, धम्मज्झयभूसियं इमं वयरं । गिन्ह लहुं रयहरणं, कम्मरयपमज्जणं वीरं ॥३७॥

जीवानां कर्मबद्धानां, सुलभाऽम्बा भवे भवे । धर्मश्च दुर्लभश्चैकः, कर्मनिर्मूलनक्षमः ॥३८॥

इत्यादि श्रीसङ्घधनगिरिप्रोक्तं श्रुत्वा कुमारो हृष्टः । ततः श्रीसङ्घेन श्रीगुरुयुक्तेन रजोहरणमुखवस्त्रिके मुक्त्वोक्तं भो वज्र ! यदि तव संयमग्रहणेच्छा भवति तदा रजोहरणादि गृहाण । नो चेन्मातृमुक्तं वस्तु गृहाण । श्रीसंघो मान्य एवेति ध्यात्वा रजोहरणं मुखवस्त्रिकायुक्त कृत्वा मस्तके धृत्वा च ननर्त वज्रः ।

रजोहरणहस्तोऽयं, पितु रुत्सङ्गसङ्गतः । शमामृतसरोऽम्भोजे, हंस इवाशुभत् शिशुः ॥३९॥

सुनन्दा दुःखिनी भूता व्यचिन्तयदेवम् ।

पुत्रः प्रव्रजितो भ्रातृ-पती प्रव्रजितौ मम । प्रव्रजाम्यहमप्याशु, *भामि नैकाकिनी गृहे ॥४०॥

विचिन्त्यैवं सुनन्दा स्वगृहे गता । यतयश्च वज्रमादाय स्वस्थाने गताः । वज्रस्तु व्रतितीभ्योऽर्पितः । स च तत्रस्थो यतिनीभिर्गण्यमानामेकादशाङ्गीमपाठीत् ।

103 यदि त्वकृताध्यवसायोऽसि(तदा)धर्मध्वज भूषितं इम वज्र । गृहाण लघुरजोहरण, कर्मरज प्रमार्जण वीरा ॥३७॥ * शोभामि ।

श्रुतान्येकादशाङ्गानि, मेधयैवाधिगम्य यः । बालत्वस्याज्ञतादोष–मासंसारमपाहरत् ॥४१॥

सुनन्दाऽपि ससारासारता मत्वा श्रीसिंहगिरिगुरुपार्श्वे व्रतमाददे । षड्वर्षप्रान्ते श्रीसिंहगिरिसूरिभिर्वज्रस्य दीक्षा दत्ता । क्रमादष्टवर्षप्रमाणोऽभूद्वज्रः । वज्रेण सममन्येद्युः श्रीगुरवोऽवन्तीं प्रति चेलुः । मार्गे गच्छता गुरूणा पर्जन्ये वर्षति यक्षमण्डपे च स्थानमभूत् । इतः प्राग्जन्ममित्राणि जृम्भकाः सुरा वज्रस्य सत्त्वं परीक्षितु तत्र वने समेत्य सार्थवाहनाम दधाना वसनपटकुटी विस्तार्य स्थिताः नीरवाहे वर्षति तत्रागत्य गुरुं वन्दित्वा प्रोचुः सुरा वणिग्रूप-धराः । भगवन् प्रसाद कृत्वा शुद्धमाहारं लातुमस्माकं पटकुटीषु साधू प्रेष्येताम् । ततो गुरुभिर्जलदमवर्षन्तं दृष्ट्वा प्रोक्त भो वज्र ! गच्छैषा श्राद्धाना स्थाने विहृत्यर्थम् । परीक्षार्थं देवविकुर्वितान् सूक्ष्मान् बिन्दून् वीक्ष्य यावत्तस्थौ तावद् देवैर्बिन्दुषु संहृतेषु वनमध्ये तृणकुटीरेषु गतः । सार्थपतिना दीयमानमन्न वीक्ष्य वज्रो दध्यौ । अस्य पादौ पृथ्वीं न स्पृशतः, नेत्रे मेषोन्मेषौ न कुरुतः, अस्मिन् काले इदमन्नं न भवति, इत्यादि वज्रो ध्यात्वाऽवग्–देवानां पिण्डो यतीना न कल्पते । ततो वज्रर्षिचातुर्यं सत्त्वं चावलोक्य प्रकटीभूय देवास्तस्मै वैक्रियलब्ध्यर्थां विद्या ददुः । ततोऽन्यदा वणिग्रूपैः स्तैरेव देवैरयं वज्रो विहरन् पुरीं बहिर्ज्येष्ठे मासि घृतं दातुं घृतपूरान् निमन्त्रितः । देवान् ज्ञात्वा वज्रोऽवग् यतीना देवपिण्डो न कल्पते, ततो देवास्तं वज्रं ज्ञानवन्तं मत्वा व्योमगामिनीं विद्या तस्मै ददुः । स्थविरैरुक्तं वज्र त्वं पठ । वज्रस्तु स्वां शक्तिं गम्भीरत्वाददर्शयन् तस्थौ । अन्येद्युर्भिक्षार्थं साधुषु गतेषु सूरिषु च बहिर्भूमिं गतेषु वज्र एकाकी वसतौ स्थितः । साधुमण्डलिकाकारेण सर्वामुपधिं स्थापयित्वा,

वज्रस्य देवकृत-परीक्षा ।

प्रसन्न दत्ता-लब्धिः ।

वज्रस्य वाचनादान-चेष्टा ।

स्वयं मध्ये गुरुरिवोपविश्योच्चैःस्वरेण एकादशाङ्गवाचनां वज्रो ददौ । इतो गुरवो द्वारमागता मध्ये एकादशाङ्गया वाचनां ददानं वज्रं श्रुत्वा क्षणं तस्थुर्दध्युश्च । किं साधवो विहृत्यागतास्तेषां वाचनां ददानोऽस्ति वज्रः । द्वार-कपाटकोणके एकाकिनं वज्रमालोक्य गुरवो दध्युः । अहो अस्य शिशोरेवंविधं गाम्भीर्यमेवंविधायां विद्यायामागतायां सत्यां स्वमेकादशाङ्गीज्ञातृत्वं कस्याप्यग्रे न प्रकटीचक्रे वज्रः । एष मुनिरेवंविधां चेष्टां कुर्वन् मास्मलज्जिष्ट । इति ध्यात्वा गुरुभिरुच्चैर्नैषेधकोच्चारो विहितः । वज्रो गुरुशब्दमुपलक्ष्य तत्क्षणमुपधिं स्वस्थानके विमुच्य संमुखमागत्य द्वारमुद्घाट्य च गुरोः क्रमरेणु ममार्ज ।

वज्र चरितम् ।

तेनाद्य मुक्तिवामाक्षीवशीकरणकारणम् । गुर्वंध्रिरजसा भाले, बालेन तिलकं कृतम् ॥४२॥
प्राग्विष्टरनिविष्टस्य, गुरोः प्रासुकवारिणा । पादौ प्रक्षालयामास, वासनाभासुरोपमः ॥४३॥

श्रीगुरवस्तमेकादशाङ्गीविदुरं विनयिनं मत्वाऽन्येद्युः कस्मिंश्चिद्ग्रामे यियासवो यतीन् प्रोचुः । वयं विहारं परिसरे करिष्यामः । दिनचतुष्टयं लगिष्यति तत्र । ततो यतयो जगुः व्यजिज्ञपंश्चेति वय साद्धमेष्यामः । गुरुभि-रुक्तम्—बहुस्थानकैः परिसरे गन्तुं न शक्यते । आधाकर्मादिनिष्पत्तिः तत्र दोषोत्पत्तेः । यतः

"आहाकम्मुद्देसिय—पूइयकम्मे य मीसजाए य । ठवणा पाहुडियाए, पाउअरक्कियपामिच्चे ॥४४॥
परियट्टिअब्भुहडे, भिन्ने मालोहडे य अच्छिज्जे । अणिसिट्ठज्झोयरए, सोलस पिंडुग्गमे दोसा ॥४५॥"

यतयो व्यजिज्ञपन्—कोऽस्माकं वाचना दास्यति । गुरुभिरुक्तम्—वज्रो वो वाचना दास्यति । ततस्ते साधवोऽ

वितथमिद गुरुवचो मन्यमानाः प्रतिपेदिरे । प्रातर्गुरुषु ग्रामं गतेषु साधुप्रार्थितो वज्रस्तेभ्यः साधुभ्यो वाचना ददौ । साधवस्ते सुखबोधा वाचना गृह्णन्तो दध्युः । एषः किं साक्षात् सरस्वत्यवतीर्णा अथवा बृहस्पतिः । अथ विहृत्य गुरुव आगताः । पृष्टं च गुरुभिः । भो साधवो युष्माकं वाचना सुखेन जाता । तैरुक्तमद्यप्रभृति वाचनाचार्यो वज्रोऽस्माकं भवतु । अयं बालोऽप्यबालभावः साक्षात् सरस्वती मूर्तीभूय समागताऽस्माकं वाचना दातुम् । ततो वज्रमुज्जृम्भितोदयं गुरवस्तमशेषशास्त्रादिरहस्यमपाठयन् । यावन्मात्रः श्रीदृष्टिवादोऽभूत् तावद्वज्रोऽपाठीद्गुरोः पार्श्वे । अथ विहरन्तो गुरवो जन्तुपापापहारका वज्रसहिताः पुरं दशपुरं जग्मुः । एकदा श्रीगुरुपादा जगुः श्रीवज्रं प्रति । अवन्त्या श्रीभद्रगुप्तसूरिर्दशपूर्वी विद्यते । दशपूर्वीमध्येतुं तस्यान्तिके गच्छ । त्वा विनाऽन्यो मच्छिष्यः कोऽपि तच्छिष्यो कोऽपि दशपूर्वीमध्येता नास्ति । ततस्त्व वत्स गच्छहितकृद्गच्छोज्जयिनीं प्रति दशपूर्वीमधीत्य दशदिग्स्थभव्यजनान् प्रबोधय वज्र ।

वज्र-वाचनया शिष्याणां परम-तोषः ।

दशपूर्वीसुधापुर–पानध्यानस्य तेऽनिशम् । संनिधानं विधास्यन्ति प्रीताः शासनदेवताः ॥४६॥

इति प्रोक्तं गुरुवचो दृढीकृत्य चित्ते मुदं वितन्वानो वज्रोऽचलदुज्जयिनीं प्रति । वज्रः साधुभ्या द्वाभ्या युक्तो मार्गे गच्छन् गगने मार्तण्डो बुधशुक्राभ्यामिव शुशोभ । यतः—

दशपूर्वी-पाठ कृते वज्रस्य उज्जयिन्यां प्रति-गमनम् ।

"युक्तो गुरुनियुक्ताभ्या–मृषिभ्यां स बभौ पथि । सञ्चलन् गगने शुक्रबुधाभ्यामिव भानुमान् ॥४७॥
दिदृक्षुर्भद्रगुप्ताख्यं, दशपूर्वीसुधावधिम् । उज्जयिन्यामयं यातो, रजन्यामवसद् बहिः ॥४८॥

॥१३५॥

इतः सुप्तोत्थितो भद्र–गुप्तः शिष्यान् प्रगे जगौ । प्रातःक्षणे मया स्वप्न, ईदृशोऽद्य निरीक्षितः ॥४९॥
जानामि कश्चिदागन्तु–र्दुग्धपूर्णं पतद्ग्रहम् । गृहीत्वाऽस्मत्करात्पीत्वा, तृप्तश्च मुमुदेतराम् ॥५०॥

तेनाद्य कोऽपि साधुर्मेधावतां धुर्यः स समेष्यति । यो मे पार्श्वे दशपूर्वीं गृहीष्यति ।

अद्य मे सफलः सैष, दशपूर्वी परिग्रहः । भविष्यति द्रुतं तादृग्–वाचंयमसमागमात् ॥५१॥
दिष्ट्या न यास्यति मयि, व्युच्छित्तिं दशपूर्व्यसौ । यतोऽद्यात्र वरं पात्रं, समेष्यति न संशयः ॥५२॥
एवं जल्पति सूरीशे, हर्षपूरितमानसे । जल्पन्नैषेधिकीं वज्रो, वसत्या द्वारमागमत् ॥५३॥
आकृतिं प्रकृतिं चास्य, दध्यौ पश्यन्निदं गुरुः । अयं साक्षात् समायातो, योऽद्य दृष्टो मया निशि ॥५४॥

वज्रो हर्षोत्कर्षवशंवदो गुरुं प्रदक्षिणीकृत्य विनयपूर्वं पुनः पुनः प्रणमच्छिरा गुरुपादौ ववन्दे । गुरुणाऽपि कराभ्यां सबहुमानमालिङ्गितो वज्रः । प्रसिद्धसदृशाकृत्या तं वज्रं निश्चित्य गुरुरुवाच ।

कश्चित् सुखविहारस्ते, कश्चित्तेऽङ्गमनामयम् । कश्चित्तपस्ते निर्विघ्नं, कच्चित्ते कुशली गुरुः ॥५५॥

किमर्थं तेऽत्रावन्त्यां विहारोऽधुनाऽभूत् । व्यक्तभक्तिभराभोगो गुरून् वन्दित्वा कृताञ्जलिर्वज्रो जगाद ।

आदौ सुखविहारादि, यत्पूज्यैः समपृच्छयत । तदस्त्येवाखिलं देव–गुरुपादप्रसादतः ॥५६॥

गुरोरादेशाच्छ्रीपूज्यपादानां पार्श्वे दशपूर्वीमध्येतुमिहागमम् । तेन तत्प्रदानेन प्रसीद मे । ततो भद्रगुप्तो गुरुस्तं योग्यपात्रं मत्वा दशपूर्वीं दातुं प्रवृत्तः । विनयपूर्वं पठन् वज्रः स्तोकेन कालेन दशपूर्वी जातः । यतः—

जले तैलं खले गुह्यं, पात्रे दानं मनागपि । प्राज्ञे शास्त्रं समायाति, विस्तारं वस्तुशक्तितः ॥५७॥"

श्रीसिंहसूरिपार्श्वे वज्रस्य आगमनम् ।

ततः श्रीभद्रगुप्तं गुरुमापृच्छ्य दशपुरं प्रति वज्रश्चचाल । वज्रः प्रीतो ज्ञातदशपूर्वीकः सिंहगिरि प्रदक्षिणीकृत्य प्रणनाम । जृम्भकैः सुरैः पूर्वसुहृद्भिरभ्येत्य तदा दशपूर्वधरस्य वज्रस्य महोत्सवश्चक्रे । ततः श्रीगुरुभिः वज्राय सूरिपदं दत्त्वा गच्छभारो दत्तः । ततः सिंहगिरिसूरिर्गृहीतानशनः स्वर्गमारुरोह । श्रीवज्रसूरिर्यतिपञ्चशतीपरिवृतो विजहार महीतले । यत्र यत्र वज्रस्वामी गच्छति स्म तत्रानेके जनाः सम्यक्त्वमूलं द्वादशव्रतीं प्रपेदिरे । इतश्च पाटलीपुत्रे पुरे धनाढ्योऽभूद्वणिक् । तस्य पुत्री रुक्मिणी देवकन्येवाभवत्, तस्य श्रेष्ठिनः शालायां श्रीवज्रस्वामिनः साध्व्योऽवसन् । तासा श्राद्धीनामग्रे साध्व्यो धर्मोपदेशं ददानाः श्रीवज्रस्वामिसौभाग्यलावण्यादिगुणस्तवं वितेनुः ।

रुक्मिणी मनसि वज्रकृते अभिलाषः

श्रावं श्रावं गुणश्रेणीं साध्वीवक्त्राच्च तादृशीम् । श्रीवज्र गतरागेऽपि रुक्मिणी रागवत्यभूत् ॥५८॥

रुक्मिणी साध्वीपुरोऽवग्—श्रीवज्रस्वामी ममास्मिन् भवे स्वामी भवतु । साध्व्यः प्रोचुः—मुग्धे ! सुवादिनि ! मैव वादीः । भवत्या चिन्तितः कदाग्रहोऽयं निष्फलोऽस्मद्गुरोः पुरो भविष्यति । रुक्मिणी जगौ—मच्चिन्तितं यदि सफल न भविष्यति तदा संयम एव श्रेयान् । इतः श्रीवज्रस्वामी विहरन् पाटलीपुराद् बहिराजगाम । तत्र महीभर्तृकृतप्रवेशमहोत्सवपुरस्सरं पुरमध्ये समागात् वज्रस्वामी । राजा दध्यौ एतेषां मध्ये वज्रः कः । तदा साधुभिर्वज्रतुल्यरूपैरुक्तमयं वज्रस्वामी । ततो राज्ञा नतो वज्रो भक्त्या । ततो गुरूक्तं धर्मं श्रुत्वा राजादिलोकः स्वं

स्वं स्थानं जगाम । राज्ञा वर्ण्यमानसौभाग्यादिगुणं श्रीवज्रस्वामिनं राज्यः श्रुत्वा महोत्सवपूर्वं श्रीवज्रं गुरूत्तमं ववन्दिरे ।
धर्मोपदेशस्तत्रेति दत्तो गुरुभिः ।

राज पर्षदि वज्रेण दत्तो धर्मोपदेशः ।

[104]**आसन्ने परमपए, पावेयव्वंमि सयलकल्लाणे । जीवो जिणिंदभणियं, पडिवज्जइ भावओ धम्मं ॥५९॥**

द्वितीये दिने तं गुरुमागत श्रुत्वा ह्रियं मुक्त्वा रुक्मिणी जनकं प्रति जगौ—वज्रस्वाभी स समेतोऽस्ति ।
यत्र मे वरणस्पृहा विद्यते । अय मम वरो भवतु—नो चेन्मृत्युरेव शरणम् । ततो धनो दिव्याभरणभूषितां पुत्रीं
कृत्वा श्रीवज्रस्वामिने दातुमनाश्चचाल । इतो लोकैः श्रीवज्रस्वामिनो रूपसौभाग्यौदार्यक्षान्तिप्रभृतिगुणान् वर्ण्यमानान्
श्रुत्वा धनो दध्यौ । अहो धन्या मदीया पुत्री । या वरस्यैवंविधस्येच्छां करोति वरीतुम् । धनो वज्रस्वामिनं नत्वा
धर्मोपदेशमाकर्ण्य कृताञ्जलिर्व्यजिज्ञपत् । इमां मत्सुता त्वदासक्ता त्वमुद्वह ।

वज्रस्वामी मम पति—र्मृतिर्वा शरणं मम । इत्यस्यां सप्रतिज्ञायां, कृपां कुरु कृपामय ! ॥६०॥

अमूः स्वर्णकोटीरनया कन्यया समं तुभ्य पाणिमोचनकर्मणि दास्यामीति धनवचः श्रुत्वा वज्रो भाषतेस्म !

नदीकल्लोलकुम्भीन्द्र—कर्णध्वजादिचञ्चलाः । भोगाः पुण्यश्रियां रोगा—स्तद्योगानीहतेऽत्र कः ॥६१॥

स्त्रियः श्रियश्च निश्चित्य तन्निदानमनादितः । तद्दानमुचितं भाति किं महाभाग ! मां प्रति ॥६२॥

किमियं मयि मांसासृग—स्थिकूटेऽनुरागिणी । दिशामस्याः पतितं(तो) यो, देवानमपि दुर्लभः ॥६३॥

---

104 आसन्ने परमपदे प्राप्तव्ये सकलकल्याणे । जीवो जिनेन्द्र भणित प्रतिपद्यते भावतो धर्मम् ॥३५९॥

यस्य प्रेष्या गुणाः सर्वे, रूपश्रीर्यस्य किङ्करी । यस्य दास्यः श्रियः सर्वा, यस्य किञ्चिन्न दूषणम् ॥६४॥
यत्प्रसादकणाद्भान्ति, सुरासुरनरेश्वराः । कोशो यस्यातिभक्त्यैकप्रदेयपदमव्ययम् ॥६५॥
कृतिन् स तवकन्यायाः, संयमोऽस्तु मनःश्रियः । यदि त्वमनुजानासि तत्करोमीह मेलनम् ॥६६॥
आघ्रातं मरणेन जन्मजरया० ॥६७॥

व्याघ्रीवतिष्ठति जरापरितर्जयन्ति, रोगाश्चशत्रव इव प्रहरन्ति देहम् ।
आयुः परिश्रवति भिन्नघटादिवाम्बु लोकस्तथाप्यहितमाचरतीति चित्रम् ॥६८॥

क्षणं बालोभूत्वा क्षणमपि युवा कामरसिकः, क्षणं वित्तैर्हीनः क्षणमपि च संपूर्णविभवः ।
जराजीर्णैरङ्गैर्नट इव वलीमण्डित तनुर्नटः संसाराऽङ्के विशति यमधानी जवनिकाम् ॥६९॥
[105]रुप्पिणिअहिगरणीए, लोहवणेणं घणं पि संवडिओ। ईसिं पि जो न भिन्नो, सच्चो सो चेव वयरमणी ॥७०॥
इति श्रीवज्रसूरीणां, सुधाभक्तिभिरुक्तिभिः । शान्तमोहज्वरा पथ्यं, व्रतमादित रुक्मिणी ॥७१॥
तदाऽनेके जना वज्र—स्वामिवाणीं मनोहराम् । आकर्ण्य श्रीजिनप्रोक्त—धर्मेऽभूवन् कृतादराः ॥७२॥

महापरिज्ञाऽध्ययनात् श्रीवज्रोऽन्यदा सङ्घार्थं पदानुसारिलब्ध्या चोद्दध्रे विद्या गगनगामिनीम् । अतः परमल्प-सत्त्वा जीवा भवन्तीत्यभिधाय संघाग्रे श्रीवज्रेण कस्मैचित्साधवे मनुष्यक्षेत्रभ्रान्तिमिता खगामिनी विद्या न ददे ।

105 रुक्मिणी अधिकरण्या लोहधनेन घनमपि संघटितः । ईषदपि यो न भिन्न सत्यं स चेव वज्रमणिः ॥३७०॥

अन्येद्युर्वज्रस्वामी विहरन् पूर्वदिग्भागादुदग्दिशं प्रतिप्रावर्तत । तत्रोच्चैर्दुर्भिक्षं दारुणं जातम् । ततोऽतीवक्षुधापीडितः श्रीसङ्घोऽभ्येत्य नत्वा श्रीवज्रयतीशं व्यजिज्ञपत् ।

इह दुर्भिक्षसाम्राज्ये, भुञ्जानानां मुहुर्मुहुः । अपि भूयोभिरिभ्यानां, प्रभो ! तृप्तिर्नं जायते ॥७३॥
इभ्यौकसां भिक्षुभया–न्नोद्घाटयन्ते कपाटकाः । पक्ष्माणि विषयत्रासा–दिव योगीन्द्रचक्षुषाम् ॥७४॥

राद्धमप्यन्नं कोऽपि भोक्तुं न शक्नोति । क्रयविक्रयादिव्यवहारो दुर्लभोऽभूदधुना । भिक्षुजनो दण्डैस्ताड्यमानोऽपि बलाच्छयस्थमप्यन्नमाच्छिद्य खादति । आगतेषु साधुषु विहृत्यर्थं किमपि शुद्धमन्नं दातुं न शक्यते । द्वारमप्युद्घाटयितुं न शक्यते भिक्षुभयाद्, गृहीतमप्यन्नं तपोधनानां हस्ताद् भिक्षवो गृह्णन्ति । धर्मध्यानमपि कर्तुं न शक्यते । यतः—

"तदीदृग्दुःखसंघट्टा–त्सङ्घमुद्धर्तुमर्हसि । प्रभूताद्भुतलब्धीना–मब्धीभूतोऽसि यत्प्रभो ! ॥७५॥

एवंविधं सङ्घं व्याकुलं दृष्ट्वा वज्रो दध्यौ । सति सामर्थ्ये यः सङ्घार्थं स्वां शक्तिं गोपयति स दुर्गतिभाग् भवति ॥ यतः—सङ्घस्तीर्थकृतामपि मान्यः ।

एवं ध्यात्वा द्रुतं वज्रस्वामी भुवनवत्सलः । विचक्रे चक्रभृच्चर्म–रत्नवद्विकटं पटम् ॥७६॥
सङ्घं निवेश्य निःशेषं, तस्मिन्नन्तर्निविश्य च । विद्यां विद्योतयामास, वज्रो गगनगामिनीम् ॥७७॥

दुष्काल-रक्षणार्थं सङ्घस्य अन्यत्र नयनम् ।

॥१४०॥

श्रीवज्रस्वामिना व्योमविद्यया नीयमानः पटो द्युसदां विमानं यातीन्ति भ्रांति चकार । इतस्तदैव शय्यातरः कस्मैचित् कार्यार्थं गतः । तत्रागतश्च व्योमचालिन वज्रं वीक्ष्य जगौ ।

पुराशय्यातरोऽहं वः, स्वामिन् साधर्मिकोऽधुना । तत् किं मामीदृशि स्थाने, मुक्त्वा यासि जगद्गुरो ॥७८॥

एतच्छय्यातरवचः श्रुत्वा सूत्रार्थमिममस्मरत् वज्रः । यतः—

"ये साधर्म्मिकवात्सल्ये, स्वाध्याये चरणेऽपि वा । दीर्घप्रभावनायां चो—द्युक्तास्तांस्तारयेन्मुनिः ॥७९॥

इत्यागमार्थं स्मृत्वा सुनन्दासूनुस्तस्मिन् विद्यापटे पर्यारोपयामास तम् ।

ततः सङ्घतनूतेजः—स्तोमैराशाः रविरिव (प्रकाशयन्) । पटश्चचाल विश्वस्य, सारोद्धार इवाम्बरे ॥८०॥

सर्वै गंन्धर्वसिद्धाद्यै—र्वन्द्यमानः पदे पदे । भक्तिनम्राननं सङ्घ, मोदयामास वज्रराट् ॥८१॥

ततः श्रीवज्रस्वामी त श्रीसङ्घ पटोपरिस्थं महापुरे आनयामास । तत्र सुभिक्षे जायमाने श्रीसङ्घः सुख्यभूत् । परस्परस्फुरद्वादा जैना जनाश्च बौद्धाश्च मिथो विवदन्ते । जैनैर्नित्यं बौद्धास्तत्राजीयन्त । इतो वार्षिकपर्वणि समायाते बौद्धा जना बौद्धनृपोपान्ते गत्वा प्रोचुः । स्वामिन्नेषा जैनानामद्य वार्षिकं पर्व समायातमस्ति । तेन पुष्पाणि मालिकाना पार्श्वादारमीयेपु प्रासादेपु आनीयन्ते । तत एतेषा गर्वोद्धतानां जैनाना गर्व उत्तरति । ततो राज्ञा तथा कृते श्राद्धाः श्रीवज्रस्वामिपार्श्वे गत्वा जगदुः । आत्मानो वार्षिकं पर्व समायातम् । तत्र पुष्पार्चां विना शोभा न भवति । राज्ञा तानि पुष्पाणि निपिद्धानि सन्ति । श्रीपूज्यपादा एव पुष्पानयने समर्था दुष्टनिग्रहे च ।

वार्षिक-पर्वणि पुष्पाणि कृते कृता श्रीसङ्घ-प्रार्थना ।

तीर्थावहेलना सत्यां शक्तौ न सहितव्या । यतः—

"तीर्थोन्नतिकृते नित्यं, यतन्ते साधवोऽपि हि । तेनेह भवता स्वामिन्, कार्या तीर्थप्रभावना ॥८२॥

निशम्यैतद्वज्रस्वामी तीर्थोन्नतिकृते खगामिन्या विद्यया कृत्वा माहेश्वरीसमीपवने विस्मयावहे ययौ । धनगिरिपितुर्मित्रं मालिकस्ताडिताहवो वज्रमागत दृष्ट्वा मुदाऽवदत् ।

अद्यास्मि कृतकृत्योऽहं, वज्र त्वन्मुखवीक्षणात् । तथाप्यादिश कृत्यं मे किमपि स्वमुखोक्तिभिः ॥८३॥

वज्रस्वामी ततः प्राह—अस्माकं वार्षिकं पर्वदिनं कल्येऽस्ति । तेन पुष्पाणि महापुरपुरे विलोक्यन्ते जिनपूजायै । ततः स मालिकः एकविंशतिकोटिपुष्पाणि ददौ । ततः क्षुल्लहिमवन्तं ययौ, तत्र शाश्वतजिनान्नत्वा तत्रस्थदेवपार्श्वात्पुष्पाणि लात्वा महापुरं प्रति चाल्यामास । ततो हुताशनयक्षवनादपि देवपार्श्वात् पुष्पाणि लात्वा चालयामास । एवं वज्रस्वामी बहुभ्यो वनेभ्यः पुष्पभृतानि करण्डकान्यानयामास । तदा तस्मिन् पर्वणि बहूनि पुष्पाणि देवैरानीतानि वीक्ष्य जिनालये महोत्सवं जायमानं चानेके बौद्धा मानं मुक्त्वा श्रीवज्रस्वामिपादान् नेमुः । राजापि बौद्धो जिनधर्मभक्तोऽभूत् । इतश्च दशपुरे पुरे सोमदेवो द्विजोऽभूत् । रुद्रसोमा जिनधर्मभाग् तस्य पत्न्यभूत् । तयोरुभौ सुतौ आर्यरक्षितफल्गुरक्षितौ अभूताम् ।

अधीयानः सुधीर्मौञ्जी—बन्धादेवार्यरक्षितः । यावत्यभूत् पितुः पार्श्वे विद्यामादत्त तावतीम् ॥८४॥

ततोऽधिकविद्यार्थी पाटलीपुत्रं आर्यरक्षितो ययौ । तत्र सर्वविद्याविशारदो भूत्वा स्वपुरसमीपे समागात् ।

सर्वविद्यापारगं मत्वा समुखमेत्य राजा तं गजारूढं कृत्वा महामहोत्सवपुरस्सरं नृपः पुरमध्ये आनिनाय । राज्ञा सन्मानितश्च धनदानात् । ततोऽनेकलोका उपायनपाणयस्तं सेवन्ते स्म । गृहस्य बहिःशालायां बन्दिभिः स्तूयमानोऽस्थात् । स्वजनास्तोरणस्वस्तिकादिकं चक्रुः । अन्येद्युरार्यरक्षितो दध्यौ मा धिक् । एवं पदवी प्राप्तेनापि मया मातृपदौ न नतौ । आर्यरक्षितो दध्याविति ।

अस्मत्सुखैकसुखिनी–मस्मदुःखैकदुःखिनीम् । प्रवासद्रुफलैर्विद्या-वित्तैरानन्दयामि ताम् ॥८५॥

एवं ध्यात्वा मध्येगृहे गत्वा मातृपदौ आर्यरक्षितो ननाम । माता जगौ-भो वत्स ! दीर्घायुर्भव । परं मातुस्तादृग् हर्षो न दृष्टः । पुत्रप्रेमान्विता मातृवाणीमप्राप्यार्यरक्षितो दध्यौ । मयि माता किं प्रसन्नीभूय न वक्ति । कोऽपराधो मया कृतः । प्रणम्य पप्रच्छ मातरम् । मातरह भूरिशास्त्राणि अधीत्याऽऽगां तव किं हर्षो न दृश्यते । माताऽऽह-वत्स ! किमनया कुविद्यया नरकहेतुना ।

[106]किं ताए विज्जाए, पयकोडीए पलालभूआए । जत्थ इत्तियं न नायं, परस्स पीडा न कायव्वा ॥८६॥

पुत्रः प्राह । मातः केन शास्त्रेण पठितेन ते हर्षःस्यान्माताऽऽह—वत्स ! यदि मातुर्भक्तोऽसि, तदा दृष्टिवादं मुक्तिसुखदमधीष्व ।

प्रवणो दृष्टिवादोक्तौ, श्रमणोपासको भव । विना दिनाधिपोपास्तिं, न दृश्यं हि महन्महः ॥८७॥

106 किं तया विद्यया, पदकोट्या पलालभूतया । यत्र यतन्मात्रमपि न ज्ञातं परस्यपीडानकर्त्तव्या ॥३८६॥

सूरिस्तोसलिपुत्रोऽस्ति, सदिक्षुवणसंश्रितः । भज तं दृष्टिवादाय, यष्टिमादाय भूयसीम् ॥८८॥
प्रातर्मातः करोमीद–मित्युदित्वाऽर्यरक्षितः । दृष्टिवादं कदाऽधीये ध्यान्निति निशि स्थितः ॥८९॥

तोसलिपुत्राचार्यसमीपे गमनम् ।

प्रातर्मातापितरावापृच्छ्य चचाल सः । पुरान्निर्गच्छन्नार्यरक्षितः केनचित् पृष्टः कोऽसि त्वं, सोऽवग्–अहमार्यरक्षितः । ततस्तेन पुरुषेणालिङ्ग्येदमुक्तम् । शाखापुराश्रयोऽहं त्वत्पितृमित्रं महाद्विजः गृहचिन्ताभरमग्नोऽस्मि । त्वमुत्सुकोऽपि प्रातरिमा इक्षुयष्टीः सार्द्धा नव गृहाण । ततस्ता इक्षुयष्टी गृंहीत्वा जगौ । अहमग्रतः कार्यार्थी यातास्मि । त्वया इक्षुयष्ट्यर्पणवृतान्तो मम मातुरग्रे प्रोक्तव्यः । आर्यरक्षितोऽग्रतश्चचाल । विप्रेणार्यरक्षितस्वरूपे प्रोक्ते रुद्रसोमा दध्यौ । नव पूर्वाणि सार्द्धाणि मत्सुतो लप्स्यते । आर्यरक्षितोऽपि ध्यातवान् अहं सार्द्धनवपूर्वी भविष्यामि सार्द्धनवेक्षुप्राप्तेः गुरूनहं वन्दिष्ये इति ध्यायन् यावच्छालाद्वारमगात् तावच्छ्रीगुरुभिः पाठ्यमानाना साधूनां मालवकी-प्रमुखमन्द्ररवमाकर्ण्यार्यरक्षितो मुमुदे, वसतौ कथं केन विधिना प्रविश्यते इति च दध्यौ । तदा धार्मिको ढङ्ढरो नैषेधकीं कुर्वन् वसतिद्वारं प्रविवेश । उच्चगीः ढङ्ढरः प्रत्येकं गुरून् वन्दित्वाऽपरान् साधून् वन्दित्वा प्रमार्ज्य भूमि स्थितः ढङ्ढरकृतं सर्वं वीक्ष्यार्यरक्षितस्तथैव सर्वान् वन्दित्वाऽस्थात् । सूरिणा ध्यातं को नूतनोऽयं श्राद्धः । यतो ढङ्ढरमवन्दित्वोपविष्टः । पृष्टं च गुरुणा तव को गुरुः सोऽवग् ममायमेव श्राद्धो गुरुः । येनास्य पार्श्वात् मया ज्ञाता विधा । ततः पृष्टं गुरुणा कुत आयातो भवान् ! कृती विनयपूर्वमार्यरक्षितः स्वं वृत्तान्तं सर्वं सोमदेवभूर्गुरुभ्य आचष्ट । भद्रभावं तं च मत्वा गौरवाद् गुरवो जगुः । दृष्टिवादं च परिव्रज्यां

श्रीवज्र चरितम् ।

आगमन हेतुपृच्छा च ।

विनाऽध्येतुं न लुभ्यते । सोमदेवसूनु. प्राह-तर्हि संयमं मह्य देहि । ततो गुरुस्तं योग्यं पात्र मत्वा दीक्षां दत्त्वाऽन्यतो विजहार । आर्यरक्षितो गुरुपार्श्वे पठन् स्तोकैरेव दिनैरेकादशाङ्गीमङ्गीचकार । आसीद्यावान् दृष्टिवादो गुरुपार्श्वे तावान् एष गुरुभिः पाठितः । तत प्रोक्तं वत्स ! यद्यधिकदृष्टिवादभणने वाञ्छाऽस्ति तदा वज्रस्वामिपार्श्वे गत्वा दृष्टिवादमधीष्व । तत आर्यरक्षितो महापुरीं प्रत्यचालीत् । उज्जयिन्यां भद्रगुप्ताचार्यसन्निधौ गतः । गुरवो वन्दिताः । गुरुभिरुपलक्ष्योक्तम् । वत्स ! वयं कृतं यद् ब्राह्मण्यमुन्मुच्य श्रामण्यं गृहीतम् । गुरुभिरुक्त च अहं वृद्धोऽभूवम् । तेनानशनं गृहीष्येऽद्य । गृहीतानशन. श्रीभद्रगुप्तसूरिरवादीत् । वज्रपार्श्वे गच्छ, तत्र दृष्टिवादं पठेः । वज्रपार्श्वे विद्यां गृह्णता त्वया पृथगुपाश्रये स्थेयं भोक्तव्यं च कारणमस्ति । तत्र य. श्रीवज्रमण्डल्यां बुभुजे स तेन सार्द्धमनशनं ग्रहीता भविष्यति । तथेति गुरुवचः प्रतिपद्य गुरोः निर्यामणां कारयित्वाऽऽर्यरक्षितो वज्रस्वामिपार्श्वे दृष्टिवादं पठितुमचालीत् ।

श्रीभद्रगुप्त सूरेः अनशन स्वीकारः।

आर्यरक्षितस्य दृष्टिवादपठन कृते वज्रस्वामि पार्श्वे गमनम् ।

वज्रः. स्वप्नमितोऽद्राक्षीत् , कोऽप्यागत्य मदन्तिकात् । पपौ भूरितरं क्षीर–मवशिष्टं किमप्यभूत् ॥९०॥

स्वप्नस्यार्थं प्रगे वज्रः शिष्याणामग्रे प्राह-कोऽप्यपूर्वस्तादृशः शिष्यः समेष्यति । यो न्यूनां दशपूर्वीमस्मत्पार्श्वात् गृहीष्यति । अस्मिन्नवसरेऽकस्मादार्यरक्षितो नैषेधिकीकरणपूर्वं वसतिमध्ये प्रविश्य श्रीवज्रस्वामिनं ववन्दे । स पृष्टः श्रीवज्रेणागमनकारणं सर्वं जगौ । श्रीभद्रगुप्तवाचानुज्ञाप्य भिन्नं प्रतिश्रुत्य दृष्टिवादमधीयायार्यरक्षितः । नवपूर्वी पठित्वा दशमस्य विषमं यमकव्रजं पठत्यार्यरक्षिते पितुः संदेशा आययुः । वत्स त्वां विना वयं दुःखिता जाताः ।

तेनात्रागमनेन नः सुखिनः कुरु । ततस्तत्पूर्वं त्वरितमध्येतुं प्रवृत्तः । इतः फल्गुरक्षितोऽनुजोऽभ्येत्यार्यरक्षितं प्रति जगौ । यदि मातृपितृविषये वात्सल्यमस्ति ते तदा तत्रागत्य मातापित्रादिबन्धून् प्रमोदय । केचित् प्रव्रज्याऽथिनः सन्ति बान्धवाः । अथार्यरक्षितोऽवग्—वत्स गमिष्यते तत्र, दीक्षा रोचते तव तदा गृहाण । ततः फल्गुरक्षितोऽपि दीक्षां जग्राह । पुनर्भ्रात्रा गन्तुं तत्रोत्साहितो जगौ । श्रीवज्रपार्श्वे कियद्दशमतः पूर्वादधीतं मया कियदुद्धरित गुरुभिरुक्तम् । एको बिन्दुरधीतोऽस्ति दशमपूर्वाम्बुधेः । ततः सविशेषं पठन् दशमपूर्वार्द्धं पपाठाधिकं नायाति । ततश्चिन्तितं पूर्वं पुरान्निर्गच्छतो मम सार्द्धा नव इक्षुयष्ट्यो दत्ता जनकमित्रेण । तेनाधिकं नायास्यति मम । ततः प्राप्तसूरिपद आर्यरक्षितो भ्रातृयुतो गुरुं प्रणम्य चलितः क्रमाद्दशपुरं पुरं समागात् । पुरीप्रवेशकरणपूर्वं पुरमध्ये आगत आर्यरक्षितः । नृपादिसर्वलोकैर्धर्मोपदेशः श्रुतः । तैश्चिन्तितं च एवंविधो धर्मोपदेशः कुत्रापि न श्रुतः । राजा श्राद्धोऽभूत् । सोमदेवः प्रबुद्धो दीक्षां जग्राह । यथा च सम्यक्चारित्रं प्रपेदे स सम्बन्ध आर्यरक्षितचरित्राद् ज्ञेयः । इतः श्रीवज्रोऽन्यदा विहरन् दक्षिणां दिशं ययौ । तत्रस्थोऽन्यदा श्लेष्माऽऽकुलो जातः । यतिभिराग्रहात् द्विविधं प्रत्याख्यानं कारितो वज्रस्वामी सुंठी वारा कुर्वन् कर्णपुटस्थिता चकार । पश्चाद् ग्रहणार्थं स्वाध्यायरसेन तां विसस्मार । प्रतिक्रमणक्षणे मुखवस्त्रिकानुन्ना सुंठीमग्रे पतिता वीक्ष्य दध्यौ । धिग् मा यत ईदृशः प्रमादोऽभूत् । अतः परं ममाल्पायुर्विद्यते ईदृग्प्रमाददर्शनात् । तत्तनोमि देहत्यागमनशनग्रहणात् । तदा द्वादशाब्दे दुर्भिक्षे जायमाने स्वशिष्यमन्यतो वज्रो व्यहारयत् वज्रसेनम् । तादृशे दुर्भिक्षे जायमाने भिक्षामलभमानांस्तपोधनान् वीक्ष्य विद्या-

आर्यरक्षितस्य दशपुरं प्रति गमनम् ।

श्रीवज्र चरितम् ।

वज्रस्वामिनः कापि प्रवरा जागृतिः

बलाहृतेनान्नेन युष्मान् पोषयामीत्यादिशत् वज्रसेनः । तथा च—

[107]"सव्वत्थ संजमं संजमाउ, अप्पाणमेवरक्खिज्जा । मुच्चइ अइवायाओ, पुणो विसोही न से विरई ॥९१॥

अथ मुनयो गुरुन् विज्ञपयामासुः

[108]"पिंडं असोहयंतो, अचरित्ती इत्थ संसओ नत्थि । चारित्तंमि असंते, सव्वा किरिया निरत्थया ॥९२॥"

तथा च—

"भुक्तोज्झिता मुहुर्मोहा—दमी सर्वेऽपि पुद्गलाः । उच्छिष्टेष्विव तेष्वद्य, विज्ञानां का स्पृहा पुनः ॥९३॥"

ततो वयममुमन्नमपहातुमीहामहे । एवं वज्रसेनं परिज्ञाप्य श्रीवज्रपार्श्वे पञ्चशतशिष्याः समागता इति तदनुमतो नीःसीमसौभाग्यनिधिर्भगवान् वज्रस्वामी वज्रसेनवर्जं पञ्चशत्या तपोधनैः समं कृपया क्वापि ग्रामे क्षुल्लकमेकं विप्रतार्य स्वय गिरिमारुरोह । स शिष्यो गुरोरप्रीतिपरिहाराय गिरेरधः स्थितोऽपि व्युत्सृष्टचतुर्विधाहारः क्वापि शिलातले तदा नवनीतपिण्डवद्विलीनः सुरलोकमाप । तत्र तद्वपुःपूजार्थं सुरानापततो वीक्ष्य परिवारेण विज्ञप्ताः गुरवः क्षुल्लकवृत्तान्तं श्रुतोपयोगात् आख्यातवन्तः । तत्र गिरौ कापि देवता मिथ्यादृग् चालयितुं वज्रं यतियुतं समागात् । चालितोऽपि वज्रस्तया न चलितः । ततो वज्रस्तस्या देव्या अप्रीतिं मत्वाऽन्यत्र गत्वा कृतक्षेत्रदेवीकायोत्सर्गः

107 सर्वतः सयमः सयमत आत्मानमेव रक्षेत् । मुच्यते अतिपाततः पुनः विशुद्धिर्न सा विरतिः ॥ (ओघ निज्जुत्ति) ॥३९१॥
108 पिंडं अशोधयन्नचारित्री, इत्थ संशयो नास्ति । चारित्रेऽसति सर्वा क्रिया निरर्थिका । (देवसूरिइया जइदिणचरिया) ॥३९२॥

वज्र-शिष्याणां अनशनाभिलाषः

स्वर्गं प्राप । ते शिष्या अपि स्वर्गं प्रापुः ततस्तत्रागत्येन्द्रस्तं तीर्थमित्युक्त्वाऽनसीत् । अथ वज्रसेनस्तच्छिष्यः सोपारकपत्तने गतो जिनदत्तगृहे । तेन श्रेष्ठिना ईश्वरीपत्न्या च स गुरुर्नमस्कृतः । पिष्यमाणं विषं दृष्ट्वा गुरुणा प्रोक्तं किं क्रियतेऽधुना ? श्रेष्ठी जगौ—द्वादशवर्षमितो दुर्भिक्षोऽभूत् । धनमस्ति धान्यं स्तोकमपि न लभ्यते । लक्षद्रव्येण इयत् धान्यमानीतमस्ति । अस्य मध्ये विषप्रक्षेपं कृत्वा भुक्त्वा च प्राणत्यागः कुटुम्बेन सह मया करिष्यते । गुरुणोक्तं—कल्ये बहूनि धान्यपूर्णानि यानानि समेष्यन्ति तेनेदं न कर्तव्यम् । श्रेष्ठिनोक्तम्—श्रीपूज्यपादोक्तं यदि भविष्यति सत्यं तदाऽमी चत्वारः सुता दीक्षां गृहीष्यन्ति श्रीपूज्यपादान्ते । ततः प्रातः सुभिक्षेऽन्नागमनाज्जाते सकुटुम्बः श्रेष्ठी वज्रसेनमुनेः पार्श्वे प्रवव्राज । ते चामी—नागेन्द्र १ चन्द्र २ विद्याधर ३ निवृत्ति ४ नामानः सुताः चत्वारः क्रमादाचार्या जाताः । यतः—

गुर्वाज्ञां मस्तके धृत्वा, सर्वज्ञाज्ञानुपालनम् । तज्जायते ततस्तत्र, यथास्यादपुनर्भवः ॥९४॥

ततो नागेन्द्रादिभ्यः आचार्येभ्यश्चत्वारः शाखा अभूवन् । सोपारकपत्तनेऽद्यापि श्रीवृषभप्रासादे एतेषां मूर्तयो दृश्यन्ते ।

॥ इति श्रीवज्रस्वामिचरित्रं समाप्तम् ॥ ११ ॥

वज्रसेनसूरेः समीपे चत्वारः सुता दीक्षिताः।

ततः चत्वारः शाखा-निर्गता।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

कुर्वाणोग्रं तपो नित्यं, दुष्टं कर्मापि निर्मितम् । जीवो भिनत्ति तत्कालं, नन्दिषेणमुनीशवत् ॥१॥

नन्दिषेण पूर्वभवः ।

तथाहि । आसीच्छ्रीपुरं पुरं स्वर्गसंनिभम् । तत्र मखप्रियाह्वो विप्रो वसति स्म । अन्यदा भीमाह्वं दासमासन्नकार्याय न्ययुङ्क्त मखप्रियः स दासस्तं प्रत्यवग्—मखशेषं मह्यं यदि ददासि तदोत्तिष्ठामि नान्यथा । विप्रोऽपि प्रतिपेदे तदीयं वचः । लब्धं लब्धं भीमः साधवे ददाति ।

तैः पुण्यैः स दिवं गत्वा, च्युत्वा राजगृहे पुरे । श्रेणिकक्षोणिभुग्पुत्रो, नन्दिषेणाभिधोऽभवत् ॥९५॥

नन्दिषेण चरितम् ।

मखप्रियस्तु भूरिषु भवेषु भ्रान्त्वा वने करिण्या उदरेऽवततार । अस्य यूथस्याधिपोऽन्यो माभूदिति धिया ध्यायन् यूथाधिपतिर्जातं जातमपत्यं हन्ति स्म । स्वान्यपत्यानि यूथपतिना हन्यमानानि दृष्ट्वा दन्तिनी दध्यौ । तनूजरक्षणोत्साहो विद्यते मम । तेन ज्ञायते यः पुत्रोऽधुना भविष्यति स नमितारिर्भावी । तेन जातमात्र एव मया त्रातव्योऽन्यत्र मुक्त्वा इति ध्यात्वा मायया वातग्रस्तीभूय मन्दं मन्दं पश्चात् पतति यूथस्य । पशूनामपत्येषु मोहो भवति । यतः

"आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गात्, मां मुञ्च वागुरिक ! यामि कुरु प्रसादम् ।
अद्यापि शष्यकवलग्रहणानभिज्ञा, मन्मार्गमार्गणपराः शिशवो मदीयाः ॥९६॥"

असौ करिण्यन्यभोग्या मा भवतु । अतः क्षणं प्रतीक्ष्यते । सा तु मन्दं मन्दं चलन्ती घट्या घटीद्वयेन च पत्युर्मीलति । एवं क्रमात् दिनेन दिनद्वयेन च मिलति । हस्ती दध्यौ इयं पत्नी वातग्रस्ताऽभूत् । किं क्रियते ।

॥१४९॥

ततोऽभूद्यूथपो विश्रम्भचेताः । कदाचित् प्रसवसमयं मत्वा दूरस्थे यूथपे मौलितृणपूला तापसाऽऽश्रमं ययौ । विनयवतीं करिणी शरणार्थिनीमिव मत्वा मुनयः प्रोचुः । पुत्रि ! तिष्ठ इह निर्भया । तत्रस्था तस्मिन्नहनि गजं सुलक्षणोपेतं प्रसूता सा हस्तिनी । तं बालं तत्रैव मुक्त्वा मन्दं मन्दं यूथपार्श्वे गता । पयः पाययितुं बालं समायाति चान्तरा । तापसैर्ग्रासदानेन कलभो वृद्धिं नीतः तापसबालैः सह स कलभः करकोटरं पयःपूर्णं कृत्वा वृक्षान् सिञ्चति स्म । ततो मुनिभिः सेचनक इति नाम दत्तम् । सेचनकः क्रमाद्विक्रमी बभूव । सेचनकोऽन्यदा नदीं गतः पानीयं पातुम् । त पितरं यूथपं युद्धेन हत्वा यूथपतिर्बभूव सेचनकः क्रमात्, स हस्ती दध्यौ । तापसाऽऽश्रमेऽस्मिन् मन्मात्राऽहं छलेन पतिं वञ्चयित्वा जनितौ वर्धितश्च । माऽपरा करोत्यस्मिन्नाश्रमस्था इति ध्यायन् दन्ती तमाश्रमं बभञ्ज । अयं दुर्मत्तो हस्ती अस्माकमाश्रमान् भङ्क्ष्यति इति ध्यात्वा तापसाः सेचनकस्वरूपमाचख्युः श्रेणिकभूपस्याग्रे । ततः श्रेणिकः सेना संनह्य तं हस्तिनं धर्तुं वने गतः । छलेन बलेनापि कोऽपि तं गजं वशीकर्तुं न शक्नोति । तदा राजा विषण्णोऽभूत् । विषण्णं तातमालोक्य सानन्दंनन्दिषेणस्तं हस्तिनं वशीकर्तुं स्वयमुत्थितः ! नन्दिषेणं समायान्तं वीक्ष्योहापोहपरो जातजातिस्मृतिः पूर्वभवसम्बन्धिनमवगत्योर्ध्वैस्तस्थौ । तं करिणं वशीकृत्य श्रीश्रेणिकभूपाय ताताय ददौ नन्दिषेणः । ततो राजा तं सेचनकहस्तिनं पट्टहस्तिनं चकार । पुत्रं सविशेषं ग्रासाद्यर्पणात् प्रीणयामास भूपः । इत श्रीवीरः पुरोद्याने समवासार्षीत् । नन्दिषेणोऽन्यदा श्रीवीरपार्श्वे धर्मोपदेशमाकर्ण्य पप्रच्छ भगवन् ! अयं गजो मयि कथं प्रीतिपरोऽभूत् ततो भगवता तस्य प्राग्भववृत्तान्तः प्रोक्तः । इतः श्रेणिकप्रभृतिलोको धर्मं

सेचनक हस्ति स्वरूपम्।

नन्दिषेणेन गजः वशीकृतः।

श्रोतुं तत्रागात् । तथाहि—

[109]**माणुस्सखित्तजाई कुलरूवारुग्गमाउयं बुद्धी । सवणं गहणं सद्धा संजमो लोगंमि दुलहाइं ॥९७॥**

इति श्रुत्वा भगवद्वाणीं प्रबुद्धो नन्दिषेणः संयमं ममार्ग प्रभुपार्श्वे । प्रभुणोक्तम्—

चारित्रावरणकर्मभोगफलं च बलवत् । विद्यतेऽद्यापि दीक्षायै, मा भूद्वत्स समुत्सुकः ॥९८॥

ततः प्रभुणा वार्यमाणोऽपि दीक्षा जिघृक्षुरभूद्यावत्तावदाकाशे इति दिव्या वाणी जाता । मा ग्रहीस्त्वं दीक्षा भोगफलं विद्यते तव । एवमुक्तेऽपि नन्दिषेणो दीक्षा जग्राह नन्दिषेणः प्रमोदात् षष्ठाष्टमादितपःपरोऽविश्रमं विजहारानुप्रभुं वीरम् । सूत्रार्थवाचनापरो द्वादश भावना भावयन् द्वाविंशति २२ परीषहान् सहमानः कर्मद्रुमुन्मूलयामास ॥ तथाहि—

"खुहापिवासासीउन्ह—दंसाचेलारइत्थिया । चरियानिसीहिआ सिज्जा अक्कोसवहजायणा ॥९९॥
अलाभरोगतणफासा, मलसक्कारपरीसहा । पण्णाअन्नाणसमत्तं, इय बावीसपरीसहा ॥४००॥"

अथोद्भवन्तीं भोगेच्छा भोगकर्मोदयाद्रोद्धुं तपः प्रबलं करोति नन्दिषेणः आतापना करोति स्म वा । यतः—

[110]**"आयावयंति गिम्हेसु, हेमंतेसु अवाउडा । वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमाहिया ॥१॥"**

109 मानुष्य क्षेत्र जाति कुल रूपारोग्य मायुषः बुद्धिः । श्रवणं ग्रहण श्रद्धा संयमः लोके दुर्लभानि ॥३९७॥

110 आतापना कुर्वन्ति ग्रीष्मे हेमन्ते अव्यापृता । वर्षासु प्रतिसलीना सयताः सुसमारिताः ॥४०१॥

भगवद्वाणी श्रवणानन्तरं नन्दिषेणस्य उत्पन्नः विरागः ।

॥१५१॥

चारित्रधारिणी देवता नित्यं तस्य भोगाम्बुधौ पातयितुं यततेस्म । ततश्चारित्रं रक्षितुं पर्वतमारुह्य झंपां दातुकामोभून्नन्दिषेणो यावत्तावत्त पतन्तं करे धृत्वाऽन्यत्र मुक्त्वा देवतोवाच । किं मुधा मर्तुं यतसे । भोगफलमभुक्त्वा न मृति यास्यसि । तत एकाकी तीव्रतपःपरो नन्दिषेणोऽन्यदाऽनाभोगात् कस्याश्चिद्वेश्याया गृहे आहारार्थं प्रविष्टो धर्मलाभमुच्चार ।

वेश्याऽप्याह सहासेयं, **धर्मलाभेन किं मम । शर्मलाभं धनेनाह—मीहे संप्रत्ययं यतः ॥२॥**

मामिय हसतीति मानात्तीव्रात्तृणमाचकर्ष ऋषिर्यावत्तावद्रत्नकोटिर्द्वादशमिता व्योम्नोऽपतत् तस्य तपोलब्ध्या । शर्मलाभोऽनेन धनेन तवास्त्विति कथयित्वा यावद्यतिर्याति, तावद्वेश्ययोक्तम्—

किन्ते तपोभिर्मृदुता—जितपुष्कलदुष्करैः । भोगान् भुंक्ष्व मया प्राण—भर्तर्मंतव्यमन्यथा ॥३॥

ततो मुनिर्दैव्ययुक्तं भोगफलं मत्वा ता वेश्यामङ्गीचक्रे । ततस्तत्र धर्मोपदेशेन प्रतिदिनं दश दश नटविटान् प्रबोध्य दीक्षा ग्राहयित्वा मया भोक्तव्यमित्यभिग्रहं नन्दिषेणो ललौ । मुक्तर्षिलिङ्गः स तया सह भोगान् भुञ्जानो दिनं प्रति दश दश जनान् प्रतिबोध्य दीक्षां ग्राहयामास । अन्यदा द्वादशवर्षान्ते भोजनवेलायां जातायामपि यदा दशमो नरो नामिलत् तदा द्वित्रिवारं रसवत्या कृतायामकस्माद् हास्येन वेश्ययोक्तम्—स्वामिन्नुत्तिष्ठ भुंक्ष्व । अद्य दशमो भवानेव भवतु । ततस्तस्या एव तद्वचोऽङ्गीकृत्य तां जल्पन्तीमपि तृणमिव त्यक्त्वा पुनर्गुरुपार्श्वे गत्वाऽऽलोचना सम्यग् गृहीत्वा दीक्षा लात्वा तीव्रं तपस्तप्त्वा कर्मक्षयं च कृत्वा नन्दिषेणः मुक्तिसुखं प्राप ॥

॥ इति नन्दिषेणकथा समाप्ता ॥

वेश्यागृहे वासः । नित्यं दशजनान् प्रतिबोधः ।

पुनः स्वयं दीक्षा । मोक्षावाप्तिः ।

वैयावृत्यं वितन्वानः साधूनां वरभावतः। बध्नाति तनुमान् नन्दि—षेणवत्कर्म सुन्दरम्॥ १॥

नन्दिषेणस्य मातुलगृहे वासः।

तथाहि—मगधदेशभूषणे नन्दिग्रामे सोमिलो द्विजो वसति स्म। तस्य सोमिला पत्न्यभूत्। तयोर्नन्दनो नन्दिषेणोऽभूत्। बाल्ये तस्य पितरौ मृतौ। आकेशनखपर्यन्तं तं कुरूपं नन्दिषेणं दौर्भाग्यकर्मोदयं मत्वा स्वजनैरपि तत्यजे स मातुलगृहे स्थितः चारिपानीयानयनादिकर्म करोति स्म। अन्यदा दुःखितं भागिनेयं विनयपरं मत्वा मातुलो जगौ। मा खेदं कुरु, मम सप्त कन्यकाः सन्ति। ताभ्य एका कन्या तुभ्यं दास्ये। ततोविशेषतस्तस्य गृहकर्माणि सोत्साहं कुरुते स्म। मत्वा पितृचेष्टितं नन्दिषेणपरिणयनस्वरुपगर्भितं प्रथमा कन्या तातान्ने जगौ यद्यहं नन्दिषेणाय त्वया दास्यते तदा मया मर्तव्यमेव। तच्छ्रुत्वा नन्दिषेणं व्याकुलं चिन्तापरं मत्वा मातुलोऽवग्—द्वितीया, कन्या तुभ्यं दास्याम्यहं मा विषादं कुरु। द्वितीयाऽपि तथैव श्रुत्वा प्रथमपुत्रीवज्जगौ एवमन्याभिः प्रतिषिद्धो नन्दिषेणो विषादमापन्नः। तं विषण्णं मत्वा मातुलोऽवग्—कस्याप्यन्यस्य पुत्रीं तुभ्यं दापयिष्यामि। ततोऽन्या या या कन्या तस्यार्थं मातुलेनानीता सा सा दौर्भाग्यकर्मोदयात्तं नेहते दृष्ट्या मनसापि। ततो नन्दिषेणो विषण्णो दध्यौ। अत्र किं स्थीयते मया यदीदृशं कर्म समायातं मरणमेव क्रियते मया। एवं ध्यात्वा नन्दिषेणो विषण्णो वैराग्यवासितः रत्नपुरं पुरं गतः। तत्रापि दम्पती भोगपरौ वीक्ष्य स्वं निनिन्द। अहमीदृगभाग्यवानभूवम्। ततो वने गतो नन्दिषेणो भृगुपातचिकीर्षुः कायोत्सर्गस्थमुनिना वारितः। तं प्रणम्य स्वकर्मस्वरुपं जगौ यतः—

नन्दिषेण चरितम् (२)

विषण्णस्य भृगुपातचिकीर्षा।

"रोगिणां सुहृदो वैद्याः प्रभूणां चाटुकारिणः ।"

मुनिर्ज्ञानात्तद्भावमुद्भाव्याभाषत—मुग्ध ! वैरुप्यवैराग्यात् मा कुरुष्व मृतिं, मरणेन कोऽपि पश्चात्कृतकर्मणो न छुटति । यतः—

"कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं, कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ ४॥

तस्माद्धर्मेण श्रीवीतरागोदितेन कृतेन तत् प्राक्कृतं कर्म छिनत्ति जनः । तस्माद्यावज्जीवं शुद्धधर्मं कुरु । येन भवान्तरे सुखी भवसि त्वं, इत्यादिधर्मोपदेशात् प्रबुद्धो नन्दिषेणो गुरुपार्श्वे जग्राह व्रतम् । नन्दिषेणो विनयपूर्वं पठन् धर्मशास्त्रं गीतार्थोऽभूत् । ततोऽभिग्रहं च ललाविति । साधूना लघुवृद्धग्लानानां वैयावृत्त्यं कृत्वैव मया भोक्तव्यम् । अनिर्वेदेन तं साधुं साधुवैयावृत्त्य कुर्वाणमवधिना विज्ञाय शक्र एकदा संसदि जगौ—यादृशो नन्दिषेणो वैयावृत्त्यविषये निश्चलोऽस्ति तादृशोऽन्यः कोऽपि नास्ति । देवैरपि न चाल्यते स्वाभिग्रहात् । ततोऽश्रद्दधानः कश्चित् सुर इन्द्रवचो निशम्य रत्नपुरोपान्तेऽभ्येत्यैकेन रुपेण ग्लानसाधुरभवत् । त साधुमतिसारिणं मुक्त्वा द्वितीयः साधुरुपभृत् नन्दिषेणपार्श्वे यावच्छालामागात्तावन्नंदिषेणो विहृत्य शालामागत्येर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य भक्तपानप्रत्याख्यानं पारयित्वा भोक्तुमुपविशन्नभूत् । साधुः प्राघूर्णकोऽवग् भो साधो ! त्वयाऽभिग्रहो गृहीतोऽस्ति । कथं साधुवैयावृत्त्यमकृत्वा भोक्तुमुपविश्यते । साधुं नन्दिषेणोऽवग्—क्वास्ति साधुर्ग्लानः । प्राघूर्णकोऽवक्—पुराद् बहिरस्ति । तेन पानीयं शुद्धं बहु गृहाण । तस्य साधोस्तृषा लग्नाऽस्ति । ततो नन्दिषेणः पानीयं प्रासुकं विहर्तुममत्रं लात्वा गतः श्राद्धगृहे ।

नन्दिषेण गृहीता दीक्षा ।

यत्र यत्र स साधुर्याति, तत्र तत्र देवोऽशुद्धं जलं करोति । अविषण्णो बहुषु गृहेषु भ्रमन् मुनिरकस्मात् लब्धि-प्रभावेण सुरशक्ति विजित्य जलं शुद्धं प्राप्य ततस्तेन प्राघूर्णकसाधुना समं बहिरुद्याने नन्दिषेणः साधुसमीपे ययौ । तं साधुं तादृशमतीसारिणं दृष्ट्वा अनेन वैयावृत्त्येनाहं कृतकृत्यो भविष्यामि इति मत्वा मुनिं प्रक्षालयितुं प्रवृत्तः । यथा यथा नन्दिषेणस्तं प्रक्षालयति तथा तथा स साधुर्दुर्गन्धमतीसारं मुञ्चति । नन्दिषेणो दध्यौ अहो अयमेष साधुर्भाग्यवानपि ईदृग्रोगभागभूत् । ततः कर्मभ्यः कोऽपि राजा रङ्को वा यतिः शक्रो वा न छुटति । ततस्तं साधुं स्कन्धे कृत्वा पौषधशालायां नेतुं नन्दिषेणश्चचाल । पदे पदे हदन् दुर्गन्धं कर्कशं च जल्पन् नन्दिषेणशरीरं लिम्पति विष्टया दुर्गन्धया । तथापि नन्दिषेणो न मनाग् दुर्गंच्छां चकार । ततो यदा त्वरितं चलति नन्दिषेण-स्तदासाधुर्जल्पति । एवंविधेन चलनेन मम प्राणा गमिष्यन्ति । तवातीव वयोऽभिग्रहो येन त्वया एवंविधं कर्म क्रियते । ततो यावन्मन्दं मन्दं गच्छन्नभून्नन्दिषेणस्तावज्जगाद । वर्त्मनि कदाऽपि मम मरणं भविष्यति ततो दुर्ग-तिपातो भावी । आराधना अपि मम न भविष्यति । ततो नन्दिषेणस्तं साधुं तथाभूतं शालायामानीय दध्यौ । अयं साधुर्मया कथं नीरोगः करिष्यते इति स्वं निनिन्द । ततस्तं वैयावृत्त्ये मेरुनिश्चलं मत्वा देवता प्रत्यक्षीभूय सर्वं विष्टादिकमपसंहृत्य पुष्पवृष्टिं तन्मस्तकोपरि कृत्वा प्राह त्वं धन्योऽसि । यादृशो वासवेन वर्णितस्ततोऽधिकोऽसि । ततस्तं मुनिं नत्वा क्षमयित्वा सुरः स्वर्गं गतः । स यतिर्द्वादशसहस्राब्दी तपस्तप्त्वा कृतानशनोऽन्यदाऽभूत् । तदा-ऽनशनिनं वन्दितुं सान्तःपुरचक्री प्राप । तस्य तदन्तःपुरीसुकुमारकुन्तलस्पर्शं दृष्ट्वा निदानं चकार । स्त्रीवल्लभोऽहं

देव कृत परीक्षा ।

प्रतिज्ञाते मेरुवत् निश्चलता।

भरतेश्वर वाहुबली वृत्तिः ।

वैयावृत्य निपुणस्य-नन्दिषेणस्य परलोक-गमनम् ।

भवेयमिति । प्रान्ते स्वं दौर्भाग्यं कर्म स्मृत्वा निदानमिदमकरोत् । भूयासमहं स्त्रीवल्लभोऽनेन तपसा । महाशुक्रेऽसौ मृत्वा देवोऽभूत् । इतः सूर्यपूरेऽन्धकवृष्णेः सुभद्राया नवाऽभवन् पुत्रास्ते चामी—

समुद्रविजयो[1]ऽक्षोभ्य[2]—स्तिमितः[3] सागरस्तथा[4] । हिमवान[5]चलः[6] धरणः[7], पूरणः[8] अभिचन्द्रः[9] ॥ ५ ॥

ततो देवलोकात् च्युत्वा नन्दिषेणजीवो दशमः पुत्रो वसुदेवोऽभूत् । तेन सौभाग्यकर्मणा द्वासप्ततिसहस्रमिताः कन्याः परिणीताः । तच्च विस्तरात् वसुदेवहिंडिनेमिचरित्रादवगन्तव्यम् ।

॥ इति नन्दिषेणकथा समाप्ता ॥

सिंहगिरिकथा तु वज्रस्वामिकथाया ज्ञातव्या ॥१३॥

अथ कृतपुण्य कथा प्रारभ्यते ।

कृतपुण्य चरितम्

दानादिकं वृषं कुर्वन्, शश्वत् भव्यजनः स्फुटम् । कृतपुण्य इवाप्नोति, परत्रेह सुखश्रियम् ॥ ६ ॥
भूमिभामामहाभाल—विभूषणसहोदरम् । पुरं राजगृहं नाम्ना, राजते स्वःपुरीनिभम् ॥७॥
राजा श्रेणिकनामाऽभूत् तत्राराततिमोऽर्यमा । पालयति स पृथिवीं, न्यायमार्गेण संततम् ॥८॥
धनेश्वराभिधः सार्थ—वाहो भूरिधनेश्वरः । सुभद्रेति प्रिया तस्याऽऽ—सीत्सच्छीलशालिनी ॥९॥

॥१५६॥

कृतपुण्य-चरितम् ।

क्रमात् कृतपुण्य इति पुत्रोऽजनि तस्य श्रेष्ठिन पूर्वपुण्योदयात् । क्रमाद्वर्धमानः सर्वकलाकुशलोऽजनि कृतपुण्यः । श्रीदश्रेष्ठिनः पुत्रीं धन्या मातापितृभ्या कृतपुण्यः परिणायितः । साधुपार्श्वे तिष्ठन् विषयेषु पराङ्मुखोऽभूत् कृतपुण्यः । ततो मातापितृभ्या चिन्तितम् । एष कदाचित् प्रव्रज्या गृहीष्यति तदाऽऽत्मनोः का गतिः । तेन गणिकापार्श्वे मुन्यते । तत्र नटविटादितादृग्संयोगात्तादृशो भविता । यतः—

[111]''अंबस्स य निंबस्स य, दुन्हंपि समागयाइ मूलाइं । संसग्गीइ विणट्ठो, अंबो निंबत्तणं पत्तो ॥१०॥''

ततो धनेश्वरेण नटविटगणिकापार्श्वे मुक्तः कृतपुण्यः । ततस्तथा शिक्षितः कृतपुण्यो यथा क्रमाद्‌गणिकाऽऽसक्तः सन् मातापितरावपि न स्मरति स्म । क्रमाद्विशेषतोऽनङ्गसेनागणिकापार्श्वे कामितः सन् कृतपुण्य. क्षणमपि न मुञ्चते । मातापितरौ सर्वं धनादि तस्य भोगार्थं प्रेषयत. स्म । तस्य तत्र तिष्ठतो द्वादशाब्दानि क्षणवत् जातानि । इतोऽकस्मादुत्पन्नतीव्रज्वरौ मातापितरौ स्वर्गं जग्मतुः । अन्येद्युः सा कुट्टिनी स्वां चेटीं धनानयनार्थं कृतपुण्यगृहे प्रेषयामास । चेटी तत्र गता तादृशं पतितप्रायं गृह शून्यं विलोक्य कृतपुण्यप्रियान्तिके गत्वा जगौ—

कल्याणि ! तव कान्तेन, प्रेषिताऽस्मि त्वदन्तिके । विज्ञातुं कुशलोदन्तं, धनं चानेतुमञ्जसा ॥११॥

तव कान्तेनास्मत्स्वामिनीपार्श्वस्थेन धनमानयितुमहमत्र प्रेषिताऽस्मि तेन धनमर्प्पय । तव कान्तः कुशली सन् स्वगृहकुशलादि पृच्छति स्म । सा धन्याऽतीव प्रसन्नाऽऽस्या जगौ—

सखि ! कान्तस्य तस्याऽऽज्ञा, मम सीमन्तलेखिनी । किमाचक्षे पुनः क्षेमं, दैवे प्रातिपिके सति ॥१२॥

[111] आम्रस्य च निम्बस्य च द्वयानामपि समागतानि मूलानि । संसर्गेन विनष्ट आम्रो निम्बत्वेन प्राप्तः ॥४१०॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

॥१५८॥

त्वमत्र धनानयनकृते आगास्तद्वरं पुनस्तस्य कान्तस्याज्ञा मया मस्तके कृता । अद्याहमेतया कृतार्थास्मि । किं क्रियते मदभाग्यात्तादृग् श्वश्रूश्वशुरौ स्वर्गं गतौ । श्वश्रूश्वशुराभ्यां धनं प्रेषं प्रेषं पुत्रस्नेहाद् गृहमीदृशं कृतम् । अधुना मत्पार्श्वे मत्पित्रार्पितमाभरणमेकं विद्यते । तद् गृहीत्वा गच्छ । तत्रानेन भूषणेन मत्कान्तं प्रमोदय । तदाभरणमादाय दासी कृतपुण्यपार्श्वे आगता । अर्पितं तदाभरणं तस्मै प्रोक्त च गृहस्वरूपम् । ततः कृतपुण्यः खिन्नः सन् तदाभरणं तस्यै वेश्यायै दत्तवान् । वेश्यायै च कृतपुण्यो गृहस्वरूपं प्रोक्तवान् । ततो रहोवृत्त्या कुट्टिन्या प्रोक्तम्—असौ कृतपुण्य उपायेन निष्कासनीयः । ततस्तस्या कुट्टिन्या आदेशाद्यदा (दासी) तस्याभिमुखं धूल्प्रिक्षेपादि करोति । तदाऽनङ्गसेना मातुरग्रे जल्पति । एष गुणवान् एतावन्ति वर्षाण्यत्र स्थितोऽभूत् । बहुधनमस्य भक्षितमावाभ्यां कथमधुनैवंविधा विडंबना क्रियते । कुट्टिनी जगौ—आत्मनः कुलाचार एवंविधो विद्यते । यावत्तस्य कामुकस्य गृहे धनं भवत्यर्पयति च तावन्मन्यते नान्यथा । एवंविधां वार्तां श्रुत्वा कृतपुण्यो दध्यौ ।

मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्, क्रियायामन्यदेव हि । यासां साधारणस्त्रीणां, ताः कथं सुखहेतवे ॥१३॥
कुष्ठिनोऽपि स्मरसमान्, पश्यन्तीं धनकांक्षया । तन्वन्तीं कृत्रिमं स्नेहं, निस्नेहां गणिकां त्यजेत् ॥१४॥
मांसमिश्रं सुरामिश्र–मनेकविटचुम्बितम् । को वेश्यावदनं चुम्बेदुच्छिष्टमिव भोजनम् ॥१५॥

इत्यादि । ततः कुट्टीनीकृतां विडम्बना सहित्वा कृतपुण्यः स्वगृहगमनाय चचाल । गृहसमीपेऽभ्येत्य पतितप्रायं गृहं दृष्ट्वा यावत् कृतपुण्यो द्वारमुपाययौ । तावत् पत्नी कान्तमागच्छन्तं वीक्ष्य हृष्टचित्ता जलपूर्णकरकं हस्ते गृहीत्वा-

धन्यायाः हृदयौदार्यम् ।

कुट्टिन्या-हृदय कार्पण्यम् ।

॥१५८॥

ऽऽचमनाय संमुखमाययौ । ततस्तया वितीर्णमाचमनं लात्वा गृहमध्येऽभ्येत्य प्रियाभुक्तासनमुपविष्टः । ततः प्रियया भोजनसामग्री कृता । कृतपुण्यः कृतस्नानो देवगृहे जिनमर्चित्वा वर्यपुष्पैः स्तोत्रेण स्तुत्वा च बुभुजे । कृतपुण्यस्य कान्तस्य सर्वः स्वगृहवृत्तान्तः प्रियया प्रोक्तः । ततस्तेनेति चिन्तितम् । अहो अहमभाग्यशिरोमणिः यतो मातापितृभ्यां सुखं न दत्तं तेन पुत्रेण जातेन किम् । यतः—

कृतपुण्यस्य मनसि पश्चातापः।

"किं जातैर्बहुभि पुत्रैः शोकसन्तापकारकैः । वरमेकः कुलाऽऽलम्बी, यत्र विश्राम्यति कुलम् ॥१६॥
यैर्वृद्धिं नीयते धर्म्मो, बन्धुवर्गकुले यशः । पितुः पुत्रास्त एव स्यु-र्वैरिणः स्वैरिणः परे ॥१७॥
इक्षुक्षेत्रवंशजालीकदलीचिपपादपाः । फले जाते विनश्यन्ति, दुष्पुत्रेन कुलं यथा ॥१८॥
पितरो यन्मयाऽगाधे, क्षिप्तौ दुःखमहार्णवे । धनं निधनमानीतं,, पितृपर्यायसञ्चितम् ॥१९॥

ततः प्राह पत्नी—शोको न कर्तव्यः, यद्भावि तद्भवति । यतः—

प्रिया-वचनेन शोकापनयनम् ।

"गते शोको न कर्तव्यो, भविष्यं नैव चिन्तयेत् । वर्तमानेन कालेन, वर्तन्ते हि विचक्षणाः ॥२०॥
कर्मणो हि प्रधानत्वं, किं कुर्वन्ति शुभा ग्रहाः । वशिष्टदत्तलग्नोऽपि, रामः प्रव्रजितो वने ॥२१॥"

इत्यादि प्रियावचः श्रुत्वा स्वस्थः सन् शोकं त्यक्त्वा समाधिना कृतपुण्यो गृहेऽस्थात् । क्रमात्तया समं ऋतुसुखमनुभवतः आधानमभूत पत्न्याः । अथ कदाचित् पत्न्याः पुरः कृतपुण्यः प्राह—मदन्यो नास्ति कोऽपि पापी । यतो मयि जाते मातापितरौ दुःखितौ भूत्वा मृतौ । मया धनं च निधनं नीतम् । विना धनं वाणिज्यमपि कर्तुं न

॥१५९॥

शक्यते । यतः—

वीजं विना कृषिर्नैव, यथा चाम्बु विना कृषिः । तथा नीवीं विना लक्ष्मी-र्नार्जितुं शक्यसे क्वचित् ॥२२॥

प्रियाऽऽचष्ट स्वामिन् खेदं मा कुरु ।

अनल्पोऽयमसौ कल्पः, स्वस्वाधीनं धनं हि वः । दीनाराणां सहस्रं च, गृह्यतामनुगृह्य माम् ॥२३॥

कृतपुण्यस्य रात्रौ जिनदत्त-गृहे समानयनम् ।

दीनारसस्रहमेकं मे समस्ति । तेन त्वं व्यवसायं कुरु । ततः शुभेऽहनि बहुमूल्य स्वल्प क्रयाणकं लात्वा प्राचीं दिशं गन्तुकामः कृतपुण्यः स्फीतसार्थमध्ये रात्रौ पत्न्या तल्पे शायितः क्वचिद्देवकुले । ततः पत्नी पश्चात् स्वगृहे जगाम । इतस्तत्र पुरे बहुधनवान् धनदेवव्यवहारी वसति स्म । तस्य पत्नी रूपवती । तयोर्धर्मं कुर्वतोर्जिनदत्ता-भिधः पुत्रोऽभूत् । क्रमात् कान्ते मृते (तया) जिनदत्तो धर्मकर्मकुशलो महेभ्यपुत्रीश्चतस्रः परिणायितः अनेकप्रकारै-र्भोगैस्ताभिर्विलसन्नकस्मान्मृतिं गतो रात्रौ जिनदत्तः । ततस्तया रुपवत्या स्थविरीभूतया सर्वा वधूराकार्य प्रोक्तम्—यदि युष्माकं भर्ता मृत इति राजा श्रोष्यति तदात्मीयाः सर्वाः श्रियो गृहीष्यति अपुत्रत्वात् । तेन भवतीभिर्न रोदितव्यम् । प्रच्छन्नं भूमिमध्ये क्षेप्यश्च यथा कोऽपि न जानाति । अहमपि न रोदिष्यामि (अन्यपतिं) चाराधयत तावद्यावत्पुत्रा भवन्तीनां भवन्ति । ततस्ता वध्वस्तं पतिं भूमिगत कृत्वा स्नानं कृत्वा देवकुलोपान्तस्थसार्थसमीपे गताः । कृतपुण्यं पश्यन्ति स्म । तं तथावस्थं शनैरुत्पाट्य स्वगृहे समानीय त्वं पते ! जय चिरमिति जल्पन्ति स्म ताः स्थविरावध्वः ।

तदा स्थविराऽवग्रस्नुषाचतुष्टयस्यापि, पश्यतस्तत्र निस्त्रपा । तदीयं कण्ठमालम्ब्य, रुदत्येवमुवाच सा ॥२४॥

हा वत्स बहुवात्सल्य, विहाय निजमातरम् । एतावन्ति दिनानि त्वं, क्व यातोऽसि क्व वा स्थितः ॥२५॥
निरालम्बा शयालम्बा, तवाम्बाऽस्मि न संशयः । त्वं पुत्र जातमात्रोऽपि, हृतः केनापि पाप्मना ॥२६॥
इत्युक्त्वा सा जरती प्राह-इदानीं तावकीनस्य, ज्येष्ठबन्धोर्विपत्तितः। तव संपत्तितश्चास्मि, शोकहर्षसमाकुला॥२७॥
बन्धुवध्वश्चतस्रोऽमूरमूश्च विपुलाः श्रियः । एता नद्य इवाम्भोधिमगाधं त्वामुपस्थिता ॥२८॥

अतः परं पुत्र त्वयाऽन्यत्र कुत्र न गन्तव्यं स्वेच्छयाऽत्र स्थेयम् । आभिर्वधूभिः समं भोगान् भुंक्ष्व । कृतपुण्यो दध्यौ । किं स्वप्नं लभ्यमानमस्ति । अथवाऽसौ एव मां स्थापयति तदा स्वर्गसौख्यमेव समुपस्थितम् । एवं ध्यात्वा कृतपुण्योऽवग्—मातर्मम सर्वं विस्मृतम् । अधुनाऽत्राऽऽगां शुभकर्मोदयात् । ततो व्यचिन्तयच्चेति सः । यतः—

“श्रीयोगः सुदृशां योगः, स्वयंवरमिव द्वयम् । उपस्थितमतो व्योम—प्रसूनैः किं विकल्पनैः ॥२९॥”
मातर्मया त्वदीयाज्ञा, देवशेषेव सुन्दरा । पालनीया सदा यत्ना—दिहामुत्र सुखप्रदा ॥३०॥

क्रमाच्चतस्रो वध्वो गर्भं दधुः पुत्राश्चत्वारो बभूवुः तेषां जन्मोत्सवः कृतः । तस्य तत्र तस्थुषो द्वादशवत्सरी सुखनिमग्नस्य गता । ततोऽन्यदा वृद्धया प्रोक्तम्—भवतीनां चत्वारः पुत्रा बभूवुः । तेन राजाऽऽत्मनः श्रियं न गृहीष्यति । ततोऽसौ यत्र स्थानादानीतस्तत्र स्थाने मोच्यते । ताभिरुक्तं मातः कथमयमात्मनो लक्ष्म्यादिवर्द्धको मोच्यते । वृद्धयोक्तं ज्ञायते पुरुषस्वरुपम् । कदाचिदसावात्मनः श्रियं बलाद् गृहीष्यति तदा का गतिः । ततो बलात्त मोचयितुं ताः साग्रहं ग्राहितास्तया । ततस्ताभिः शम्बलकृते मोदकचतुष्टयं तदर्थं कृतम् । तन्मध्ये रत्नचतुष्टयं

क्षिप्तम् । ततो दासीपार्श्वादुत्पाट्य तं सुप्तं वस्त्रप्रान्तबद्धमोदकचतुष्टयं पूर्वस्थाने पुरमध्ये मुमोच वृद्धा । तदानीमेव पूर्वं विदेशे गत्वा द्वादशवर्षाणि भ्रान्त्वा तस्मिन्नेव स्थाने स एव सार्थवाहोऽवततार । श्रुतं कृतपुण्यप्रियया सार्थाऽगमनम् । तत्राऽगता पतिं सुप्तं दृष्ट्वा पार्श्वे स्थिता यावत्तावत् उज्जजागार पत्नी ददर्श च हृष्टः । ततः प्रियायुक्तः कृतपुण्यः स्वगृहे समागात् । भवत्या गौरवितः सदन्नपानदानतः पत्न्या भर्तुः पुरः पुत्रोत्पत्तिस्वरूपं प्रोक्तम् । पत्न्या प्रोक्तं—पते ! किमानीतं तेनोक्तं किमपि नार्जितं मया पूर्वकृतपापोदयात् । अपरं किमपि नोक्तं लज्जया । मोदकचतुष्टयं कान्ताऽऽनीतं तया भाजनमध्ये क्षिप्तम् । पुत्रोऽन्यदा लेखशालायां गत्वा प्रातराशकृते समागतः । मात्रा दत्तं मोदकं गृहीत्वा लेखशालाया गतः । तत्र मोदको भक्षितः, तन्मध्याद्विशिष्टः प्रस्तरो निर्गतः । बालकस्तं प्रस्तरं दृष्ट्वा लेखशालिकाऽग्रे प्राह । ममायं विशिष्टो घुण्टकः पट्टिकाघुण्टनाय भविष्यति । तं घुण्टकं गृहीत्वा कान्दविकगृहे पट्टिकामज्जनाय गतः । पट्टिकां मज्जयतस्तस्य हस्तादकस्माद् घुण्टिको जलभृतभाजनान्तः पतितस्तदा जलं द्विधाऽभूत् । तज्जल तथाभूतं दृष्ट्वा कान्दविको दध्यौ । अयं प्रस्तरो जलकान्तरत्नं बहुमूल्यं तेन किमपि सुखभक्षिकास्मै वितीर्य गृह्यते मया यदि तदा वरम् । एवं ध्यात्वा कान्दविकस्तस्मै वर्यमोदकद्वयं दत्त्वा तं प्रस्तरं ललौ बालं वञ्चयित्वा । ततस्तन्मोदकद्वयं भक्षयित्वा हृष्टोऽपरघुण्टकेन पट्टिकां घुण्टयित्वा लेखशालां गतो बालः कृतपुण्यपुत्रः । कान्दविकेन स प्रस्तरो गुप्तीकृतः । क्रमादन्येद्युः श्रेणिकभूपतेः सेचनको हस्ती गङ्गानद्या मध्ये जलं पिबन् स्नानं कुर्वन् तन्तुजीवेन निरुद्धः निर्गन्तुं न शक्नोति । अनेके उपचाराः कृताः परं स हस्ती जलान्निर्गन्तुं न शक्नोति

वृद्धायाः ।

जलकान्त मणिना हस्तिनः उपद्रव-शान्तिः ।

यदा । तदा राजा श्रेणिकोऽभयकुमारमन्त्रियुक् तत्रागात् । राज्ञाऽपि बहव उपचाराः कृतास्तथापि गजो बहिर्न निर्याति । ततः खिन्ने भूपतौ अभयकुमारो बुद्धिमानुवाच । तन्तुजीवेन हस्ती गृहीतोऽसौ यदि जलकान्तो मणि-र्जलमध्ये गजपार्श्वे मोच्यते तदा जलं द्विधा भवति तन्तुजीवो गजं मुक्त्वा जलमध्ये गच्छति । ततो भूपेनोक्त भाण्डागारादानीयतां जलकान्तो मणिः । अभयकुमारस्ततो भाण्डागारं विलोक्य प्राह– स्वामिन् भाण्डागारे जलकान्त-मणिर्नास्ति, तेन पुरमध्ये पटहो वाद्यते । यः कश्चिज्जलकान्तमणिमानयिष्यति तस्मै राज्यार्द्धयुता स्वपुत्री दास्यते मया । ततो भूपादेशादनुगैः पटहो वाद्यमानः पुरमध्ये स्थाने स्थाने कान्दविकगृहोपान्ते गतः, तदा कान्दविकेन पटहः स्पृष्टः । ततो राजपार्श्वमानीते कान्दविके राजपुरुषै राजा मुमुदे । बहुलोकयुतो राजा नदीतीरे गतः ततः कान्दविको जल-कान्तमणिमानीय राजपार्श्वे मुमोच यावत्तावज्जलं द्विधाचक्रे । तन्तुजीवो नष्टः गजो मुत्कलोऽभूत् । पटहभेरीमृदङ्गा-दिवहूनि वादित्राणि वाद्यन्ते । राजा हृष्टः । कान्दविकस्य राज्ञा सम्मानं कृत । कान्दविको हृष्टोऽभूत् । वाद्यमानेषु बहुवादित्रेषु सेचनकगजारूढो राजा तुरङ्गमारूढाभयकुमारः कान्दविकयुक् नानाप्रकारं दानं याचकेभ्यो विश्राणयन् स्व-गृहमाजगाम । कान्दविकः सन्मानितः सन् स्वमणिमादाय गृहे गतः । इतो राजा अभयकुमारमाकार्य रहस्यवग् । कान्दविकस्यात्मन: पुत्री राजपुत्रवरयोग्या कथं दास्यते मनोरमाह्वया । अभयोऽवग्—स्वामिन् खेदो नानेयः । यस्य रत्नमिदं भविष्यति, तं बुद्धया प्रकटीकरिष्यामि । ततः सर्वं युष्मन्मनोऽभिमतमेव भविष्यति । ईदृशं रत्नं जलकान्तरूपं राजगृहामात्यगृहे मुक्त्वा कान्दविकतुल्यनीचगृहे न भवति । यतः—

कान्द विकेन स्पृष्ट पटहः ।

अभय-कुमारस्य बुद्धया उपाय शोधनम् ।

अभय बुद्धिना रहस्य-स्फोटः।

"पीयूषं रजनीकरे वरतराभासश्च सूर्येऽबुधौ, रत्नानां निचयो मरुत्तरुगणो मेरौ ग्रहा अम्बरे ।
स्वर्गे स्वर्गिगजस्तथा सुरहयो गीर्वाणगौ मञ्जुला । चक्रं चक्रिनिकेतने भवति वै नान्यत्र तिष्ठेत् क्षितौ॥३१॥
रत्नानि रोहणक्ष्माभृद्वार्धिष्वेव भवन्ति हि । गजा विन्ध्याटवीष्वेव प्राप्यन्तेऽन्यत्र नैव हि ॥३२॥
तथा वर्याणि वस्तूनि, रत्नादीनि च भूतले । भवन्ति मेदिनीपाल–महेभ्यामात्यसद्मसु ॥३३॥"

तेन कस्यापि व्यवहारिणो रत्नमिदं भविष्यति । यस्य भविष्यति च तस्मै राज्यार्धयुता पुत्री दास्यते । ततो राजा हृष्टः । राज्यार्द्धं पुत्रीयुतं कान्दविकाय दास्यते इति कथयित्वाऽभयकुमारेण स्वजनाः कान्दविकमाकारयितुं प्रेषिताः । तत्र गत्वा ते जगुः । राजा त्वामाकारयति । राज्यार्धं पुत्रीयुतं दास्यति । कान्दविको हृष्टः स्वजनसहितः । ततः कान्दविको वर्यवस्त्राणि परिधाय राजगृहे समागात् । अभयकुमारेण सन्मानितः । पृष्टं च तव रत्नमिदं क्व चटितम् । तेनोक्तं मम गृहे क्रमागतमस्ति । ततोऽभयकुमारेण पूर्वशिक्षितान् स्वसेवकानाकार्य प्रोक्तम् । अस्मै राज्यार्द्धं कन्यायुतं दीयतां ततस्ते राजपुरुषा मन्त्रिप्रेरिताः कम्बाभिः तं तथा ताडयन् । यथा क्षणमेकं निश्चेष्टकाष्ठीभूतः । क्षणेन स्वस्थीभूते कान्दविकेऽभयोऽवग् । सत्यं वद क्व लब्धं रत्नं यदि सत्यं न जल्पिष्यते त्वयाऽधुना तदा मुरिकम्बाभिस्ताडनान्मृत एव, मरणभयात् कान्दविकेनोक्तमामूलचूलतो रत्नप्राप्तिस्वरूपम् ।

कृतपुण्यस्य लाभः।

"जगौ ततोऽभयः सत्यं, स एवास्येदमीदृशं । कल्पद्रूणां सुवर्णाद्रौ, दृश्यते सम्भवपरम् ॥३४॥"

ततो राज्ञाऽभयकुमारवचनेन कृतपुण्याय राज्यार्द्धं मनोरमाकन्यायुतं विश्राणितम् । ततोऽभयकुमारो ग्रामैक-

सहितामेका कान्दविककुलोत्पन्ना कन्या भूपादेशाद्दापयामास कान्दविकाय । यतो राज्ञोक्तं निष्फलं न भवति । वर्येभारूढं कृतपुण्यं मनोरमाप्रियायुतं वादित्रवादनपुरस्सरं स्वगृहे प्रेषयामासाभयकुमारः । तदा लोका जगुः । यादृशी रत्या प्रीत्या वा कंदर्प्पस्य शच्येन्द्रस्य श्रिया कृष्णस्य गौर्या भवस्य शोभा भवति तथा कृतपुण्यस्य मनोरमया । यतः— ततोऽभयकुमारेण समं कृतपुण्यस्य प्रीतिर्जाता । चन्द्रसमुद्रयोरिव, पद्मार्कयोरिव । एकदा रहसि अभयकुमाराग्रे कृतपुण्येन स्वसम्भवपुत्रचतुष्टयोत्पत्तिस्वरूपं प्रोक्तम् ।

मन्त्रीश नगरेऽत्रैव, मम पत्नीचतुष्टयं । चतुःसुतयुतं चास्ति, परं वेद्मि न मन्दिरम् ॥३५॥

पुरेऽस्मिन् तद्गृहं चत्वारः पुत्रा जाताश्चात्र । अभयकुमार आचष्टाहो तव चातुर्यं वर्यं विद्यते । यत्त्वया यत्र द्वादश वर्षाणि स्थितं तदपि न ज्ञायते । तेन तव महच्चातुर्यम् । कृतपुण्योवग्—सुप्त एव तया वृद्धया स्वगृहे नीतः पश्चादपि सुप्त एव मुक्तो द्वादशवर्षाणि सप्तमभूमिधवलगृहे स्थापितोऽहम् । अभयकुमारेणोक्तम्—ये तव पुत्रा अभूवंस्तत्र, ते त्वामुपलक्षन्ति न वा । कृतपुण्येनोक्तम् । मम श्मश्रु हस्ते गृह्णन्ति ममाङ्के उपविश्य बहुशस्तात तातेति जल्पन्तोऽभूवन् । अभयोऽवग् त्वं च ताः पत्नीरुपलक्षयसि न वा तेनोक्तमुपलक्षयाम्यहं ताः । अभयोऽवग्—ताः पत्नीः पुत्रयुताः अहं ते प्रकटीकरिष्यामि । अथाभयकुमारेण द्विद्वारो महान् प्रासादः कारितः । एकेन द्वारेण प्रविश्यते द्वितीयेन निर्गम्यते । कृतपुण्यतुल्यरूपा यक्षप्रतिमां तन्मध्येऽभयः स्थापयामास । ततः पटहमिति वादयामासाभयकुमारः या या स्त्री स्वीयसर्वापत्ययुता पञ्च पञ्चमोदकान्विता यक्षं नत्वा द्वितीयद्वारेण निर्गच्छति तस्याः कुलस्य कुशलं

अभय-कुमार बुद्ध्या कृतपुण्यस्य पूर्वपत्नी-चतुष्टयस्य प्राप्तिः ।

ततश्चतुर्दश्यामभयकुमारः कृतपुण्ययुतः प्रासादपार्श्वे-
भविष्यति, नो चेन्मरणं भविष्यति । अग्रेतनचतुर्दश्यामागन्तव्यम् । ततश्चतुर्दश्यामभयकुमारः कृतपुण्ययुतः प्रासादपार्श्वे-
ऽभ्येत्योपविष्टः । सर्वा स्त्री स्वापत्ययुता मोदकस्थालयुता एकद्वारेण प्रासादमध्ये प्रविश्य मोदकान् ढौकयित्वा यक्ष
प्रणम्य द्वितीयद्वारेण निर्याति । इतः सा वृद्धा चतुर्वधूचतुःपुत्रयुता यक्षं नन्तुमागात् । तदा कृतपुण्यो जगौ—एषा
सा वृद्धा । यावद्वृद्धा मोदकस्थालं यक्षाग्रे मुक्त्वा प्रणमति वधूयुता तावत्ते चत्वारः पुत्रा यक्षपार्श्वे गताः ।

यक्षाङ्कपालीपल्यङ्क–मध्युषुस्तनयास्तदा ॥३६॥
तात तातेति जल्पन्तः, प्रमोदोत्फुल्ललोचनाः ।

तदा कश्चिद्यक्षस्य श्मश्रूणि विलग्नः, कश्चित् हस्ते, कश्चिदुदरे कश्चिन्मस्तके । तदाऽभयेन तत्रैत्योक्तम् । अमी
ते चत्वारः पुत्राः चतस्रो वध्वः । ततस्तौ तस्याः पृष्ठे स्वसेवकान् प्रेष्य तस्या गृहं जग्मतुः । तत उपलक्ष्य ताः
कन्यास्ते पुत्राश्च सा लक्ष्मीस्तस्याभवन्, कृतपुण्यस्याभयकुमारबुद्ध्या । साऽनङ्गसेना वेश्याऽपि तमङ्गीचकार च ।
एवं कृतपुण्यस्य सप्त प्रिया बभुवुः । अन्येद्युर्जगद्वन्द्यः श्रीवीरस्वामी भव्यजीवान् प्रबोधयन् वैभारगिरौ समवासार्षीत् ।
तदा श्रेणिकभूपतिरभयकुमारकृतपुण्यादिपरिवारयुक्तः श्रीवीरं वन्दितुं ययौ । अत्र श्रीवीरेण देशना दत्ता—

धर्मोऽयं धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिनां कामदः, सौभाग्यार्थिषु तत्परः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
राज्यार्थिष्वपि राज्यदः किमथवा नानाविकल्पैर्नृणां, तत् किं यन्न ददाति किं न तनुते स्वर्गापवर्गायते॥३७॥

अत्र देशनान्ते कृतपुण्यः कृताञ्जलिः पप्रच्छ । भगवन् ! केन कर्मणा पूर्वभवार्जितेनास्मिन् भवेऽन्तराऽन्तरा
सम्पदो विपदोऽभूवन् मम । वीरः प्राह—पूर्वभवे श्रीपुरे त्वं वत्सपालकोऽभूः । परं दौर्गत्यनिर्विण्णः परमान्नं गृहे

अभय-बुद्धि-साहाय्येन सत्य-प्रकाशः ।

वीर देशना श्रवणम् ।

गृहे निष्पद्यमानं वीक्ष्य मातरं प्रति जगौ—परमान्नं मे देहि । अम्बा रुदन्ती जगौ—पुत्र ! गृहे किमपि नास्ति, कथं परमान्नं दीयते ।

अन्नं नास्ति जलं नास्ति, नास्ति मुद्रा युगन्धरी । धान्यं च लवणं नास्ति, तत्रास्ति यद्धि भुज्यते ॥३८॥

ततस्तां रुदन्तीं बालं च रुदन्त वीक्ष्य प्रातिवेश्मक्यस्तन्दुलदुग्धशर्करादि ददुः तस्यै । तया परमान्नं निष्पादितम् । पुत्राय परमान्न परिवेष्य कार्यार्थं प्रातिवेश्मकगृहे ययौ । इतो मासक्षपणपारणके साधुद्वयं तत्र विहर्तुमागतम् । साधुद्वयं कृशशरीरं चारित्रपात्रं दृष्ट्वा दध्यौ गोपालः—

अहो मे सफलं जन्म, दिनोऽयं रुचिरोऽद्य मे । यामोऽयं सुन्दरो मेऽद्य, वेलेयं मेऽद्य सुन्दरा ॥३९॥

यतोऽधुना समायातं, वयं साधुद्वयं स्फुटम् । प्रतिलाभ्य भविष्यामि, कृतार्थोऽन्नं तमोहरम् ॥४०॥

ततस्तदा हृष्टचेताः स्वस्थानादुत्थाय प्रणम्य, गोपालकोऽवग्—मम भाग्यमागतं युष्मत्पादानामत्रागमनात् । अयं शुद्धग्रासाहारोऽङ्गीक्रियताम् । एकं भाग परमान्नस्य दत्त्वा पुनर्दध्यौ । एतन्मात्रेण परमान्नेनास्य किं भविष्यति । ततो द्वितीयं भागं एवं तृतीयं भागं च एतस्मै कृतपुण्यः ददौ । एव त्रिवारं दत्तं परमान्नम् । ततो गते यतिद्वये मात्रा पुनरपि परमान्नं परिवेषितम् । ततः कालक्रमाद्गोपालको मृत्वा त्वमभूः कृतपुण्यकः । एवं त्रिवारं विभज्य यतिभ्यां दानं दत्तं तेन त्रिधा तवान्तराऽन्तरा सुखमभूत् । आकर्ण्यैवं स्व पूर्वभवं कृतपुण्यो जातवैराग्यो ज्येष्ठे पुत्रे गृहभारमारोप्य ससक्षेत्र्या स्वं धनं उत्वा श्रीवीरपार्श्वे दीक्षामादाय च स्वर्गसुखभागभूत् । ततश्च्युतः शिवं गमिष्यति ।

॥ इति कृतपुण्यकथानकं दानविषये ॥ १४ ॥

दीक्षा, स्वर्ग गमनम् ।

उपसर्गान् कृतान् व्याघ्र–सिंहादिभिः शरीरवान् । सहमानः शिवं याति, सुकोसलमुनीन्द्रवत्

धर्मोपदेशः ।

पुरा अयोध्याया इक्ष्वाकुवंशे कीर्तिधरो राजा न्यायाध्वना राज्यं कुरुते स्म । तस्य सहदेव्यभिधा पत्नी बभूव । क्रमात्तयोः पुत्रः सुकोशलनामाऽजनि । स च क्रमाद् धर्मकर्मशास्त्रं पपाठ । अन्येद्युः श्रीधर्मसूरयस्तत्राययुः । धर्मोपदेशं श्रोतुं तत्र नृपो ययौ । गुरुभिरिति धर्मोपदेशो ददे । तथाहि—

"आर्यदेशकुलरूपबलायु–र्बुद्धिबन्धुरमवाप्य नरत्वम् ।
धर्म्मकर्म न करोति जडो यः, पातमुज्झति पयोधिगतः सः ॥४१॥

संसार स्वरूपम् ।

[112]जरा जाव न पीडेई, वाही जाव न वड्ढई । जाविंदिया न हायंति, ताव धम्मं समायरे ॥४२॥
विषयगणः कापुरुषं, करोति वशवर्त्तिनं न सत्पुरुषम् । बध्नाति मशकमेव हि, लूतातन्तु र्न मातङ्गम् ॥४३॥
गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गताः, दृष्टिर्भ्रश्यति रूपमेव ह्रसते वक्त्रं च लालायते ॥
वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, हा कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥४४॥
[113]संझरागजलबुब्बुवमे, जीविए जलबिंदुचंचले । जुवणे नईवेगसन्निभे पावजीव किमत्थं न बुज्झसे ॥४५॥

112 जरा यावन् न पीडयेत् व्याधिर्यावन्नवृद्धिं प्राप्नोति । यावन्निन्द्रियाणि न क्षीयन्ते तावद्धर्म्मसमाचर ॥४४२॥
113 संध्याराग जलबुद्बुदोपमे जीविते जलबिन्दुचञ्चलो । यौवने नदीवेगसंनिभे पापजीव ! किमर्थं न बुध्यसे ॥४४५॥

इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा संवेगधारी कीर्तिधरो राजा शिशुमपि सुकोशलं राज्ये न्यस्य स्वयं दीक्षा जग्राह । प्रतिमाधरः कीर्तिधरो यतिर्गृहीतशास्त्रार्थो विजहार । मात्रा पुत्रस्नेहात् स्वर्णजटिता दन्तपङ्क्तिः कारिता । सुकोशलः क्रमाद्वर्द्धमानो यदा यदा पितरं स्मरति । तदा तदा माता कीर्तिधरस्य पत्युर्दोषान् गृह्णाति स्म । अथ कदाचित् कीर्तिधरो यतिरयोध्यामध्ये पष्ठपारणे भिक्षायै समागात् तदा सहदेवी तं पतिं दृष्ट्वा दध्यौ । यदि मदीयोऽय पुत्रः पितरं द्रक्ष्यति तदा दीक्षा गृहीष्यत्येव । तेन पुराद् बहिरयं यतिर्निष्कास्यते । ततः सहदेवी तं पतिं सेवकपार्श्वात् पराभूय सुकोशलावेदितमेव पुरान्निष्काशयामास । कीर्तिधरं पतिं पुराद्बहिर्निष्काश्यमानं दृष्ट्वा धात्र्या सुकोशलाय प्रोक्तम् ततः सुकोशल कीर्तिधरयतिपार्श्वे गत्वा तं च नत्वा प्राह—पुरमध्ये एव समागच्छ । कीर्तिधरोऽवग्—साम्प्रतं पुरमध्ये नागमिष्यते मयोपसर्गसम्भवात् । तत. सुकोशलो मातृकृतं पितृपराभवं मत्वा राज्यं तृणवत् त्यक्त्वा पितुः पार्श्वे व्रतं ललौ । ततः सुकोशलः पित्रा सह विजहार । तीव्रं तपो द्वावपि कुरुतः । सहदेवी पतिपुत्रवियोगा-दार्तध्यानेन मृत्वा व्याघ्री वनमध्येऽभवत् । कदाचित्तौ पितापुत्रौ मुनी विहरमाणौ व्याघ्रयधिष्ठिताया भुवि गतौ । तदा व्याघ्रीं संमुखंमागच्छन्तीं दृष्ट्वा कीर्तिधरोऽवग्—अन्यस्मिन् मार्गे गम्यते । ततः सुकोशलः साहसमवलम्ब्य तेनैव मार्गेण गच्छन् कृतानशनो व्याघ्रीविदार्यमाणो वर्यध्यानात् सर्वकर्मक्षयात् केवली जज्ञे । मुक्तिं च तत्क्षणादगात् । व्याघ्री सुकोशलदन्तपंक्तिं वीक्ष्योहापोहपरा जातजातिस्मृतिः पुत्रं ज्ञात्वा पश्चात्तापपरा स्वकर्म निन्दन्ती सहस्रारस्वर्गे गता । कीर्तिधरो मुनिरपि प्राप्तकेवलज्ञानो मुक्तिं ययौ ।

इति सुकोशलकथा समाप्ता ॥१५॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

अथ पुण्डरीक कण्डरीक कथा ।

अष्टापदे, गौतम स्वामिनः देशना ।

योऽष्टापदे चतुर्विंशति जिनान्नौति स तस्मिन्नेव भवे मुक्तिं याति । एव श्रीवीरपार्श्वे श्रुत्वा गौतमस्वाम्यष्टापदे जिनान्नन्तुं गतः । देवांस्तत्र नत्वा यावद्बहिर्बलानके उपविष्टस्तावद्वैश्रमणः सुरस्तत्रागतो जिनान्नत्वा धर्मं शृण्वन् पुण्डरीकाध्ययनं श्रीगौतमेन कथ्यमान श्रद्दधे । ततः स स्वर्गाच्च्युतो वज्रस्वाम्यजनि । तच्चेदमध्ययनम्—

यः पाति संयमं शुद्धं, मनोवचननिग्रहैः । स एव मुच्यते पापा—त्पुण्डरीकयतीशवत् ॥४६॥

यः प्राप्य संयमं मर्त्यो, विराधयति सन्ततम् । स एव लभते दुखं, दुर्गतौ कण्डरीकवत् ॥४७॥

पुण्डरीक चरितम् ।

तथाहि महाविदेहे क्षेत्रे पुष्कलवतीविजये पुण्डरीकिणी पुरी स्वर्गखण्डमिवासीत् । तत्र महापद्मो राजा राज्यं न्यायाध्वना चकार । तस्य पद्मावती प्रिया सच्छीलशालिन्यभूत् । पुण्डरीककण्डरीकौ सुतावभूतां तयोः । एकदा साधवो नलिनवनोपवनं समाजग्मुः, तत्र वन्दितुं गुरून् महापद्मराजा ययौ । धर्मोपदेशो ददे गुरुभिः ।

"असारेऽस्मिन् भवे नास्ति, सुखं व्याधिश्च विद्यते । जानन्तोऽपि जना एवं, न कुर्वन्ति वृषं मनाग् ॥४८॥

[114]संसारम्मि असारे नत्थि सुहं वाहिवेयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुणइ जिणदेसिय धम्मं ॥४९॥

इत्यादि धर्मोपदेशमाकर्ण्य महापद्मः पुण्डरीकाय राज्यं वितीर्य संयमश्रिय जग्राह । पुण्डरीकः कण्डरीकयुतो राज्यं चकार । अन्येद्युः पुण्डरीकः कण्डरीकं प्रति जगौ—भो वत्स मम चिरं भवविरागता जाताऽस्ति । तेन त्वं राज्यं गृहाण । अहं तु चारित्रं संसारदुःखौघतृणे लवित्रं गृहीष्यामि । कण्डरीकोऽभ्यधात् ज्येष्ठसहोदर ! त्वमेवं किं

114 ससारेऽस्मिन्नसारे नास्ति सुख व्याधिवेदनाप्रचुरे । जानन् इह जीवो न करोति जिनदेशित धर्म्मम् ॥४४९॥

जल्पसि मामपारसंसाराऽम्भोधौ पातयितुम् । य आत्मनोऽभीष्टो भवति तस्य तु सुखदं भवति तद्दीयते सद्भिः ।

राज्यं तु नरकासात–सन्ततिप्रतिदायकम् । निगद्यते जिनाधीशै–र्वाञ्छद्भिर्हितमङ्गिनाम् ॥५०॥

ततः पुण्डरीकोऽपि जगौ—मम विषया न रोचन्ते । यतः—

"वत्स मत्सरिणो ज्ञेयाः विषया विषमूर्तयः । तानीन्द्रियाणि संसारे, पातयन्ति जनांश्चिरम् ॥५१॥"

कण्डरीकोऽवग्—वृद्धो यो नन्दनो भवति स तु राज्यस्य धर्ता भवत्येव । तेन त्वया न किमपि प्रत्युत्तरो दातव्यः । ततः कण्डरीकः पुण्डरीकं पर्यवसाय्य दीक्षा ललौ । पुण्डरीकः प्रजा पालयन् मनो विना श्रियं भुङ्क्ते स्म । कण्डरीकस्तु नानाविधाभिग्रहादितपःपरः संयम पालयामास । इतोऽन्येद्युः कण्डरीकः संयमश्रीसक्तः सन् कस्यचिन्नरेन्द्रस्य राज्यसम्पदं वीक्ष्य दध्यौ मया मुधा हारित राज्यं यदर्थमेवंविधं कष्टं करिष्यमाणमस्ति तत्स्वर्गादिसुखमधुना दृश्यते केनापि न, राज्यं तु प्रत्यक्षसुखमस्ति, तेन मुधाऽहं कायक्लेशं करिष्ये । यतः—

"तीव्रं तपो मनोमुख्य–पञ्चेन्द्रियादियन्त्रणम् । देहिनां जायतेऽन्त्य–वेदनाहेतवे खलु ॥५२॥

एवं ध्यायन् सदा चित्ते, कण्डरीकोऽधमाशयः । एकेन्द्रियादिजीवानां, विराधनां तनोति सः ॥५३॥

एवं विचिन्त्य स्वपितृराज्यं भ्रातृपार्श्वाज्जिघृक्षुः कण्डरीकश्चचाल स्वपुरं प्रति । पुण्डरीकिणीपुर्युपान्तस्थोद्याने समेत्य स्वमुपकरणं वृक्षशाखाया बद्ध्वा शाद्वले स्थाने कण्डरीक उपविष्ट. । तत. कस्यचिन्नरस्योद्यानपालकस्य मुखात्स्वागमनं कण्डरीको ज्ञापयामास पुण्डरीकाय । ततो राजा हृष्टः स्वभ्रातृपार्श्वे समेत्य ववन्दे तत्क्रमौ । वृक्षशाखा-

यामुपकरण बद्धमालोक्य पुण्डरीको दध्यौ। अहो ! एवंविधवैराग्यवासितचित्तस्य एवंविधा सचित्तविराधनारूपा चेष्टा भवति, तदा मोहस्य विलसितं सर्वम्। यतः—

''क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः, क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी। मोहाद्यैः क्रीडयेवाहं, कारितः कपिचापलम् ॥५४॥ विषयगणः कापुरुषं, करोति वशवर्त्तिनं न सत्पुरुषम्। बध्नाति मशकमेवहि, लूतातन्तुर्न मातङ्गम् ॥५५॥

तदानीं कण्डरीको जगौ, मया संयमं पालयितुं न शक्यते, तेन मम राज्यमर्प्पय। राजा जगौ—प्रागपि मया व्रतं जिघृक्षुस्त्व वारितोऽपि संयममलाः। अधुना यदि तव राज्यग्रहणेच्छाऽस्ति, तदाऽऽवयो राज्यसंयमयोर्व्यत्ययो भवतु। ततो राजा व्रतचिन्हानि ललौ, कण्डरीकस्तु राज्यचिन्हानि छत्रादीनि जग्राह। ततो निसङ्गचित्तः सन् विजहार पुण्डरीकयतिः, कण्डरीकस्तु प्रासराज्यः बहवन्न भक्षयन्—सेवकैर्हसितः सन् दध्यौ, यैः सेवकैर्हसितमस्ति, तेषा शिक्षा दास्यते। कर्मयोगाद्रात्रौ तस्यामेव विशूचिका जाता कण्डरीकस्य। ततो यद्यदौषधं तस्य दीयते सेवकैस्तत्तन्न गुणाय भवति। ततो रुष्टः कण्डरीको दध्यौ, एतैः सेवकैः सचिवाद्यैर्मां हन्तुमुपायो मण्डितोऽस्ति। यदि नीरोगो भविष्यामि, तदा सर्वेषा घाणुकप्रक्षेपादिना प्राणान् गृहीष्यामि। एव रौद्रध्यानपर कण्डरीकस्तस्मिन्नेव दिनात्यये विपद्य सप्तमे नरके गतः। यतः—

आर्त्ते तिर्यग्गतिस्तथागतिरधो०

पुण्डरीकस्तु स्वयंगृहीतसंयमो जिनादिष्टसंयमं शुद्धं पालयितुकामो दध्यौ, गुरुपार्श्वे गत्वा गुरुहस्ते संयमं शुद्धं

पालयिष्यामि । मार्गे गच्छन् पुण्डरीकः कस्यचिद्गृहे रूक्षान्नं प्राप्यैकान्ते च भुक्त्वा कस्मिश्चिद्गामे तृणसंस्तरे सुष्वाप । रात्रौ शीतेन बाधितोऽकस्मात्समुत्पन्नतीव्रवेदनो दध्यावेव पुण्डरीकः, अहमभाग्यवान् श्रीगुरवोऽपि संयमो मुधा भविष्यति, यदि गुरूणा पार्श्वे गमिष्यते, तदा गुरूपदिष्टमार्गेण शुद्धं संयमं पालयिष्यते । ततः सर्वान् सूक्ष्मान् बादरांश्च जीवान् स्वयं क्षामयन् शुभध्यानपरः पुण्डरीको मृत्वा सर्वार्थसिद्धिविमानमाससाद । यतः—

"प्रणिहन्ति क्षणार्द्धेन, साम्यामालम्ब्य कर्म तत् । यन्नहन्यान्नरस्तीव्र–तपसा जन्मकोटिभिः ॥५६॥"

॥ इति शुभाशुभभावनायां पुण्डरीक–कण्डरीककथा समाप्ता ॥१६॥

अभिमानं त्यजन् जाति-कुलश्रीलाभसंभवम् । केशिगच्छेशवन्मुक्ति-सातभाग् जायतेऽङ्गवान्

तथाहि—आमलकरपाया पुर्यां श्रीवीरं समवसृतं नत्वा देवः सूर्याभो व्यजिज्ञपत्, भगवन्! श्रीगौतमादियतीनामहमद्य दिव्यं नाट्यविधिं दर्शयिष्ये, मामनुजानीहीति विज्ञप्तः स्वामी नैवादिदेश न च प्रत्यादिदेश । तत ऐशान्या पीठस्थः देवः सव्यासव्यभुजद्वयात् देवानप्सरसश्च विकुर्व्याष्टसु दिक्षु नृत्यं मर्त्येष्वसंभाव्यं दिव्यर्द्धिवर्द्धितं द्वात्रिंशद्विधं नाट्यं दर्शयित्वा प्रभुं प्रणम्य स्वर्गमुपययौ । ततः श्रीगौतमः प्रभुं प्रणम्य पप्रच्छ, भगवन्! कोऽयं देवः कुतोऽस्यायं बोधिरभूत् धर्मेण केन कर्मणास्येदृशी ऋद्धिः सम्पन्ना । अथ श्रीवीरः स्वामी प्राह एष देवो नरकपथप्रस्थितोऽपि

पुण्डरीकस्य भावोत्कर्षेण सद्गतिः ।

केशी-गणधर कथा ।

गुरुप्रतिबोधात् स्वर्गपदवी प्राप । तथाहि—श्वेताम्बीपुर्यां प्रदेशीति नाम्नाऽभवद् भूपः तस्य प्रिया सूर्यकान्ता सूर्यकान्ताह्वो नन्दनोऽजनि । तस्यावंध्यवचाश्चित्रनाममन्त्री कार्यात्कदाचन श्रावस्त्यां जितशत्रुनृपान्तिके ययौ तत्रागतं श्रीपार्श्वनाथगणधरं गणधरभारधारिणं चतुर्ज्ञानशालिनं केशिनं समायातं श्रुत्वा गुरुं वन्दितुं ययौ । गुरुणा धर्मोपदेशो दत्त इति ।

केशि-गुरोः धर्म देशना ।

"धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्बलं धर्मेणैव भवन्ति निर्मलधियो विद्यार्थसम्पत्तयः ।
कान्ताराच्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते, धर्मः सम्यगुपासितो भवतु वः स्वर्गापवर्गप्रदः ॥५७॥

इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा चित्रो मन्त्री प्राह—तथाहि—

श्वेताम्व्यां गन्तुमाचार्यः, केशी चित्रेण मन्त्रिणा । स्वस्वामिनः प्रबोधाय, विज्ञप्तो भक्तिपूर्वकम् ॥५८॥

आचार्यः प्राह—

इहलोकैकधीः क्रूरः, परलोकपराङ्मुखः । साहसैकरसश्चण्डः, स कथं बोधमर्हति ॥५९॥

चित्र-मन्त्रिणः प्रार्थना ।

ततश्चित्र आचष्ट, सन्त्यन्ये धनिनो ये तपोभृतां सदा सत्कारसन्मानदानप्रणयपेशलाः, तेषां किमशक्यं, तेन तत्र पादावधारणेन मत्स्वामिनं ससारसमुद्रमज्जन्तं धर्मोपदेशबेडयोद्धर । वर्तमानेन योगेनेत्युक्त्वा मन्त्रिवचोऽनुमेने मुनिः । ततः श्रीसूरिः केशी विहरन् भुवि श्वेताम्ब्याः पुर्या बहिरुद्याने समागतः । गुरुं बहिरुद्याने समागतं श्रुत्वा-चित्रश्चित्ते चिन्तितवानिति ।

अयं चेन्नरकं गन्ता, प्रभुर्मय्यपि मन्त्रिणि । ततः स्वामिप्रसादाना-महं स्यामनृणः कथम् ॥६०॥

ततः केनाप्युपायेन, गुरुं येन नयाम्यहम् । प्रतिकर्ता रुजं वैद्यो, गुरुर्दुष्कर्मणां पुनः ॥६१॥

ततो वाहवाहनिकाछलेन मन्त्री भूपतिं बहिरुद्याने यत्र गुरवो धर्मोपदेशं ददाना सन्ति, तत्रासन्नप्रदेशे नीतवान् । वाहान् खेलयित्वा राजा द्रुमच्छायायामुपाविशत् श्रमच्छिदे, गम्भीरनिर्घोषं शब्दं श्रुत्वा राजाऽवग्, भो चित्र ! कस्य एष शब्दः श्रूयते । न ज्ञायते सम्यक् कस्यायं शब्द इति मन्त्रिणोक्त, मन्त्रिणा प्रेरितो भूपस्तत्र गुरुसन्निधौ ययौ । उपविष्टोऽग्रे राजा । तदा गुरव एवं प्रोचुः ।

गिरेः शृङ्ग इवोत्तुङ्ग, नृभवेऽपि प्रमादिनः । उत्पद्य स्वास्थ्यं भो भव्याः ! पित्सवः किं भवावटे ॥६२॥
पापात्मनः कथं निद्रां, कुर्वन्ति निशि निर्भया । दीर्घीभूता हि सा तेषां, नरकाह्वानहेतवे ॥६३॥
आत्मकर्मान्यलोकादि, परोक्षत्वान्न चेन्मतम् । तत्पितामहपित्राद्या, अपि स्युस्ते न संमताः ॥६४॥
वाचः परप्रबोधाय, प्रोच्यन्तेऽतीन्द्रियश्च सः । तद्वक्तुमपि नो युक्तं, प्रत्यक्षैकप्रमाणिनाम् ॥६५॥
धर्मिणां च विनात्मानमिच्छादिगुणसंश्रयम् । धर्मत्वादिह चैतन्यमन्यथा नोपपद्यते ॥६६॥

इत्यादि धर्मसूक्तानि जीवस्थापकानि श्रुत्वा नास्तिकमतवादी प्रदेशी राजा जगौ—नास्ति जीवोऽदृश्यत्वात् । गुरुणोक्तं—यो वक्ति अहं सुखी अहं दुःखीति प्रत्ययो धर्म्मिणं विना न जायते, तेन धर्म्मी स जीव एव । ततः—

भूयोऽन्वयुक्तभूपोपि, मयैकस्तस्करः प्रभो ! । क्षिप्त्वान्तःकुम्भि तद्द्वारं, दृढं नीरन्ध्रितं स्वयम् ॥६७॥
कालेन स मृतो दृष्टः, कृम्याकुलकलेवरः । तज्जीवनिर्गमोऽन्येषा—मागमो वाऽभवत्कथम् ॥६८॥

प्रदेशी-राज्ञः गुरोः प्रति। बोधः ।

चूर्णपेषं च पिष्टाऽपि, चौरे जीवो विलोकितः । प्रतिपत्तिकमप्यत्र, प्रत्यभ्यज्ञायि नो पुनः ॥६९॥
चौरे कस्मिन् मया सद्यः, श्वासं रुध्वा विपादिते । प्राक्पश्चाच्च तुलाऽभेदः, सदसज्जीवभूरभूत् ॥७०॥
गुरूरूचेऽथ नीरन्ध्रं, कुम्भिकान्तर्यदा नरः । शङ्खं वादयते शब्दः स बहिः श्रूयते कथम् ॥७१॥
अभिघात्याभिघातित्वे, तस्मिंश्चाव्यभिचारिणि । न मूर्तत्वं विना तस्माद् , द्रव्यस्कन्धात्मको ध्वनि ॥७२॥
सौक्ष्म्यान्मूर्तोऽपि तच्छब्दः कुम्भीमध्याद्विनिःसरन् । अमूर्तस्यास्य जीवस्य, सन्देहं न भिनत्ति किम् ॥७३॥
पिष्टस्यारणिकाष्टस्य, चूर्णे वह्निर्न वीक्षितः । सचास्त्येव यथा तत्र, जीवोऽप्येवं विचिन्त्यताम् ॥७४॥
दृतौ च वायुना पूर्णे, नापूर्णेऽपि च भिद्यते । तुला तथैव जीवेऽपि, नृप ! किं न विदृश्यते ॥७५॥
इत्थं विवर्तसूक्ष्माणां, मूर्तानां विविधान्यपि । अमूर्तस्य स्वभावेन, तद्वक्तव्यं किमात्मनः ॥७६॥
शक्तं सूक्ष्मं चिदात्मान–मात्मानं कर्मवर्मितम् । निश्चित्येति महाराज !, कुरु धर्ममनातुरः ॥७७॥
धर्माज्जन्म० ॥

क्रमागतामपि क्ष्माप !, त्यज नास्तिकतां क्षणात् । किं दरिद्रतया श्रेयः, श्रियं संश्रय संमुखीम् ॥७८॥
केऽपि सहस्रभरयो, लक्षंभरयश्च केऽपि केऽपि नराः । नात्मम्भरयः केचित् , फलमेतत्सुकृतदुष्कृतयोः॥७९॥

इत्यादि धर्मोपदेशमाकर्ण्य प्रदेशी राजा सम्यक्त्वमूलानि द्वादश व्रतानि जग्राह। राजा दृढव्रतो धर्मं पालयन्। गृहमेधिना चिराद्वैराग्यवासितोऽभवत्। अन्यदा सूर्यकान्ता पुरुषान्तररागिणी पौषधपारणे विषं प्रदेशीराज्ञे ददौ । स

राजा कृतराधनकः प्रान्ते स्मृतपञ्चनमस्कारो मृत्वा स्वर्गे प्रथमे सूर्याभविमाने सुरोऽभवत् । स एवायं देवः सूर्याभश्चतुःपल्योपमस्थितिरभूत् । अत्र चास्मद्भक्तितो मां यतीश्वरांश्च वन्दितुमागतो भावपूजा चकार । स देवस्ततश्च्युतो विदेहेषु मर्त्यभवं प्राप्य सर्वकर्ममुक्तो मुक्तिं गमिष्यति । इतः श्रीगौतमः प्रभुं प्रणम्यान्यत्र विजहार । इतः कस्मिंश्चिदुद्याने श्रीगौतमो यावत् समवासार्षीत्, तावदन्यत्रप्रदेशे केशी गणभृत् समवासार्षीत् । केशी गणभृत् गौतमं प्रति प्राह—भो गौतम ! भवानीदृशो वेषादि दृश्यते कथं ? । गौतमस्तदा चतुर्विंशतितमतीर्थङ्कराचारस्वरूपं जगौ । केश्यपि श्रीपार्श्वनाथाचारादिस्वरूपं जगौ । अत्रोत्तराध्ययनसम्बन्धी विवादो ज्ञातव्यः । शासनभेदभीरुः श्रीपार्श्वनाथान्वयी केशी गणभृत् श्रीगौतमोक्तं यतिधर्मं प्रपेदे, श्वेतवासा अभूत् क्रमात् सिद्धिं गतः केशी । उक्तञ्च—

"नाभून्मुनीश इह नो भविता समूल,-मुन्मूलितसमयतरुगुरुकेशितुल्यः ।
यो जैनशासनविभेदभियेंद्रभूतिं, ज्यायानपि व्रतलघुं गुरुमेव मेने ॥८०॥"

इति केशिगणधरकथा समाप्ता ॥१७॥

कोऽपि भव्यजनो वीक्ष्य, त्रिजगत् क्षणभङ्गुरम् । गृह्णाति संयमं सद्यः, करकण्डूमहीशवत् ॥ ॥१७७॥

चम्पापुर्यां श्रीवासुपूज्यचैत्यशोभिताया दधिवाहनो राजाऽभूत् । तस्य राज्ञो राज्ञी पद्मावती चेटकभूपपुत्री

बभूव। सा पद्मावती सगर्भा दोहदमेवं बभार।

धृतातपत्रा भूभर्त्री, भूपनेपथ्यधारिणी। सिन्धुरस्कन्धमारूढा, किल कक्षे ललाम्यहम् ॥८१॥

एवंविधं दोहदं लज्जावशात् सा प्रकाशयितुं भूपाग्रे न शशाक। सा कृशाङ्गी भूपपृष्टाऽन्यदा स्वं दोहदं प्रकाशयामास। ततो राज्ञा सा पत्नी धृतातपत्रा करिस्कन्धारूढा वने नीता। तदाऽकस्माद्गजः स्मृतविन्ध्याटवीशल्लक्यादिभोगो मदोन्मत्तः सन् चचाल दूरदेशं प्रति। राजराज्ञ्यौ दध्यतुः, किं करिष्यते आवाभ्यामयं गजो न तिष्ठति। राजा तु दुरासन्नान् महावृक्षान् वटादीन् वीक्ष्य राज्ञी प्रति जगौ। वटपादपे त्वमवलम्बेथाः, अहमप्यवलम्बयिष्ये च यथा गजोऽग्रतो गच्छति आवां तु गृहे ततो गमिष्यावः। ततः समागते वटपादपे राजा लब्धलक्षतया विलग्नः राज्ञी तु विहस्ता न लग्ना गजस्तु राज्ञीयुतो दूरतो गतः, अदृशीभूते गजे राजा वटादुत्तीर्य सशोकः प्रियावियोगात् दुःखितोऽभूत्। तेन गजेन दुष्टकर्मणेव निर्मानुषारण्यं नीता। यतः—

"स्फुरन्त्युपायाः शान्त्यर्थमनुकूले विधातरि। प्रतिकूले पुनर्यान्ति, तेऽप्युपाया अपायताम् ॥८२॥

तृष्णान्धः स गजः सरसी वीक्ष्य पयः पातुं स्थितः, पयः पिबति गजे शनै राज्ञी उत्तार। ततः सा राज्ञी भयभ्रान्ता तद्वनं मुक्त्वाऽन्यत्र गता। यतः—

क्रूरेभ्योऽपि महाक्रूरं, भीषणेभ्योऽपि भीषणम्। वनं च वीक्ष्य सा राज्ञी, चिन्तयामास चेतसि ॥८३॥

उन्मत्तगजेन निर्मानुषारण्यप्राप्ता।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्ति।

॥१७८॥

"विद्वान मूर्खो शठो भीरुः, श्वपाकः पाकशासनः। राजा रङ्कश्च नात्येति, शासनं कोऽपि दुर्विधेः ॥८४॥
वीक्ष्यते यदथैकत्र, तदन्यत्राऽन्यथा क्षणात्। अहो दोलेव लोलेव, दुर्विधेर्विविधो विधिः ॥८५॥
निर्माणकर्मणा ख्यात–पङ्कपिण्डकरो विधिः। दण्डेन भ्रमयत्येषः, जगच्चक्रं कुलालवत् ॥८६॥"

क्व तत्पुरं, क्व स मे प्रेयान् क्वेदं वन मम समागतं, चिन्तितं च किमुपालम्भेनानेन। विधेरग्रतः कोऽपि न छुटति, मयैव स्वयमियमापत् स्वस्मिन् विहिता कस्य दोषो दीयते। ततो धैर्यवज्रमयं हृदयं कृत्वा पद्मावती चतुःशरणाराधनाद्युच्चारपूर्वं सुकृतानामनुमोदनं कृत्वा सागारमनशनं जग्राह। एवंविधे श्वापदसंकटे पञ्चपरमेष्ठि-नमस्कारं पुनः पुनः स्मरन्ती वर्त्मनि पद्मावती तापसाश्रमं ययौ। ता स्त्रियमागतां वीक्ष्य तापसोऽवग्–का त्वं कस्य सुता कस्य च प्रियाऽसि, कुतस्तवावस्थेदृशी विद्यते। तवास्मिन्नाश्रमे तिष्ठन्त्याः समाधिर्भविष्यति। ततस्तया सर्वं स्वं वृत्तान्तं तस्याग्रे प्रोक्तम्। तेन तापसेन चेटकराजसुता वाग्भिरमृतकल्पाभिः सैवं जल्पिता। त्वमत्र तिष्ठ। ततस्तेन सा स्वोपाहृतैः फलैः पारणामकार्यत। ततस्तया प्रोक्तमेष मार्गः कुत्र गमिष्यति? तेनोक्तं दन्तपुरस्याध्वाऽस्ति। तत्र दन्तवक्रोऽस्ति भूपतिः। तन मध्ये निर्भया त्व चम्पा गच्छेः। ततः सा पद्मावती तापसं प्रणम्य दन्तपुरे गत्वा साध्वीनां पार्श्वे ययौ। वन्दित्वा सा साध्वीर्यावदग्रे उपविष्टा, तावत् साध्व्योक्तं, श्राविके! कुतस्त्वमागा.? निवेदिते तया स्वोदन्ते प्रवर्तिनी प्रत्युवाच।

दुःखैकसारे संसारे, सुखाऽऽभासोऽत्र स क्वचित्। स्वप्ने राज्यमिव भ्रान्ति–रियं विजयतेतराम् ॥८७॥

पद्मावत्याः आश्रम गमनम्।

साध्वी समागमः।

॥१७९॥

दुर्घटं घटयन्नेषः, सिद्धं विघटयन् हठात् । घटनोद्घटनव्यग्रो, नैव निर्विद्यते विधिः ॥८८॥
जिनं जिनमतं किञ्च मुक्त्वा जिनमतं श्रितान् । अवस्कर इवाप्यन्य–शेषसंसारविस्तरः ॥८९॥

इत्यादि धर्मोपदेशमाकर्ण्य प्ररूढसंवेगा तदैव व्रतमग्रहीत् पद्मावती। व्रतविघ्नभियाऽप्रोक्ते तया गर्भे निजे प्रवर्तिनी जगौ—महानुभागे ! त्वया पूर्वं किं गर्भस्वरूपं नाख्यायि ? उड्डाहो भविष्यति। पद्मावत्योक्तं भगवति ! यद्यहं गर्भमकथयिष्यं तदा त्वं संयमं नादास्यः। तेन भयेन मया नोक्तो गर्भः। ततो महत्तर्या सा साध्वी प्रच्छन्न स्थापिता। अन्येद्युः पद्मावती पुत्रमसूत। तदा प्रवर्तिन्योक्तं यद्ययं बालो रक्ष्यते तदा महानुड्डाहो भवति यदि कस्यापि हस्तेनार्प्यते तदा बहुसंसारवर्द्धकं पापं भवति, ततोऽयं यत्नतः शनैः पुराद् बहिर्मुच्यते ! ततः पद्मावती नीरागचित्ता संसारमसारं मत्वा नामाङ्कितमुद्रारत्नयुतं बालकं श्मशाने मुमोच। तं बालं तथास्थितं दृष्ट्वा जनङ्गमो लात्वा रहो निजगृहमनयत्। अनपत्यायाः स्वपत्न्याः स बालकोऽर्पितो जनङ्गमेन। सा जनङ्गमा तं बालं पालयति स्म। एतत् सर्वं पद्मावत्या रहसि स्थितया ज्ञातं मदाक्षी सा साध्वी स्वाश्रयं प्राप्ता। स बालो जनङ्गमगृहे ववृधे।

रममाणः स बालेषु, राजते राजतेजसा। पतितोऽपि गणे ग्राव्णां, यो मणिर्मणिरेव सः ॥९०॥

राजोपमानः स बालः क्रीडति स्म करकंडूया बालात् करेण कंडूयति स्वं शरीरमिति स बालः। ततोऽभवत्तस्य करकण्डुरिति नाम। सोऽपि षड्वर्षदेशीयः सार्वभौमाकृतिः पितुरादेशात् पातिस्म श्मशानदेशं धिग् विधिम्। अन्येद्युस्तत्रागतौ मुनी वंशजाली वीक्ष्य मिथः प्रोचतुः, योऽस्य वंशस्य मूलाच्चतुरङ्गुलीस्त्यक्त्वा वंशस्य चतुरङ्गुल

मात्रं पर्वं आदत्ते, सोऽवश्यं राज्यं लभते। तदा साधुवचस्तादृशं मातङ्गबालेन केनचिद् द्विजन्मना च श्रुतम्। द्विजातिर्यावद्ग्रह: साधुप्रोक्तं करोति तावत् करकण्डूरागत्यावग्—रे द्विज! त्व कथ मम वंशं मत्पालितं गृहीष्यसि?। कलिं कुर्वाणौ तौ राजकुले गतौ। ताभ्या स्वं स्वं स्वरूप प्रोक्तम्। कारणिकैर्हसद्भिरुक्त—भो चाण्डालपुत्र! यदा तव राज्य भवति, तदा त्वयाऽस्मै द्विजाय ग्राम एको दातव्य:। वंशखण्डोऽस्य चाण्डालपुत्रस्य भवतु। ततः स जातिस्वभावत्वात् चाण्डालपुत्रं हन्तुं द्विजातिश्चिन्तयति। द्विजातिस्वरूपं चावगत्य चाण्डालो जिजीविषु: सकुटुम्बोऽगमत् काचनपुरम्। तत्रापुत्रे नृपे मृतेऽमात्यैरधिवासितदिव्यैः पुराद् बहिरभ्येत्य प्रदक्षिणीकृत्य करकण्डू राज्येऽभिसिषेचे। तदा जयजयेतिशब्दमुच्चैः पौराश्चक्रु.। तदानीं तूर्यमपूर्यंत स्वय, प्रधानैरुपनीते च परिधायान्यद्वाससी प्राग् शिक्षित इव तुरङ्गममारुरोह स बालक.। सोऽन्तर्नगरं यावत् प्रविशति नागरैः प्रीतिसागरैः सह, तावन्म्लेच्छोऽयमिति द्विजास्तं मेनिरे। ततस्तैर्द्विजै: रुद्धः क्रुद्धो दण्डं यदाऽऽददौ। तावद्देवताधिष्ठितत्वात्तदाऽतिदिद्युते। तदा द्विजा भीता जगु:। भोराजंस्त्व! वर्णाश्रमाणा—माचार्यो देव! राजसे।

त्वं महेन्द्रो महेशस्त्वं त्वं विष्णुस्त्वं प्रजापतिः। साक्षात्तेजस्त्वयि क्षात्रं. पवित्रमतिजृम्भते ॥९१॥
कर्मणा कृष्यते णंवः कर्मणा स निकृष्यते। वर्णानां ब्राह्मणादीनां, जातिस्तन्नात्र कारणम् ॥९२॥
यः कर्मप्रकृतौ लीनः, परब्रह्ममयः पुमान्। स जात्या कम्बुकेनेव, किं परावर्त्यते क्वचित् ॥९३॥

नरकेषु च तिर्यक्षु, मनुष्येषु सुरेषु यः । आत्माऽयं नावमन्तव्यः, स क्वचिद् दैवतं हि सः ॥९४॥
अनेनैव निमित्तेन, त्रिकालज्ञानिनो जगुः । जीवस्य हिंसया पापं, जीवस्याऽहिंसयाऽनघम् ॥९५॥
अन्धे तमसि मग्नानामस्माकं त्वं महागुरुः । तेजसैव तथाऽनेन, ज्ञानमुन्मीलितं हि तत् ॥९६॥
नाराजकेषु राष्ट्रेषु, हव्यं दहति पावकः । न च धर्माः प्रवर्तन्ते, न च वर्षति माधवः ॥९७॥
कुतो धनं कुतो दाराः, शरीरं च कुतो नृणाम् । सर्वदेवमयस्त्राता, यदि राजा न पालयेत् ॥९८॥
सर्वावलोकने सूर्यः, पापानां निग्रहे यमः । कुबेरो भरणे राजा, प्रायश्चित्तेषु पावकः ॥९९॥
तदेनस्तद विज्ञान–जनितं नो विशोधय । तीर्थं राजा प्रजानां हि, कल्मषक्षालनक्षमम् ॥५००॥

इत्यादिना ब्राह्मणैर्विज्ञप्तो भूपस्तीव्रमत्सरी उवाच । येषामहं संमतोऽस्मि ते सर्वे मान्याः अन्ये तु द्विजा वध्याः । तैर्द्विजैः सर्वैरुक्तं, त्वमस्माकमनुमतोऽसि । ततोऽवग् भूपः—एतर्हि तर्हि मातङ्गान् संस्कारैर्ब्रह्मसूरपि (कुरुध्वं) । ततो भीता द्विजा भूपं प्रति जगुः—

यदाह देवस्तत्तथ्यं, संस्कारैरेव विप्रता । नहि ब्राह्मणजात्योऽपि, व्रात्यो ब्राह्मण्यमर्हति ॥१॥
अद्विजस्याष्टवर्षस्य, जातस्यातः परं द्विजैः । तत्त्वेनाभूततद्भावात्, बटूकरणमिष्यते ॥२॥

यद्देवस्य रोचते तत्तु क्रियते एव, व्यवहारस्तु बलीयान् विद्यते लोकेषु । ततो विमृश्य राजोवाच द्विजान् प्रति । ततः ते जनङ्गमा द्विजा भवन्तु अस्माकं वाटधानवासिनः । इत्युक्ते नृपेणाकाशात् पुष्पवृष्टिरपतत् । जय जय

द्विजैः कृता राजस्तुतिः ।

केशि चरितम् ।

मूपेति दिव्यवागजनि अथ तैर्ब्राह्मणै राजादेशात् तेषा जनङ्गमानां संस्कारो विहितः । ततस्ते ब्राह्मण्यं लभन्तोच्चैर्देवमानवपूजिताः । उक्तञ्च—

"दधिवाहनपुत्रेण, राज्ञा तु करकण्डुना । वाटधानकवास्तव्याश्चाण्डाला ब्राह्मणाः कृताः ॥३॥"

ततो महामहोत्सवपूर्वं पुरे प्रविश्य मन्त्र्यादिभिर्विहितराज्याभिषेकः सप्रतापो राज्यं करोति करकण्डूः । इतः स वादी द्विजः करकंडूं प्राप्तराज्य श्रुत्वा तत्र चाभ्येत्य ग्राममेकं याचते स्म । ततो राज्ञोक्तं द्वाःस्थेन द्विजं प्रति । गच्छ द्विज चम्पाया तत्र मन्निदेशतो ग्रामं तुभ्यं दास्यति । ततो द्विजस्तत्र गत्वा चम्पेशं ग्रामं याचते स्म । करकण्डूनिदेशतो दधिवाहनो दध्यौ । अहो मूर्खः स करकण्डूराजा, य एवं मा वदति । ततो राजा तं प्रति प्राह—

कपोतपोन्नतिम्लेच्छपोतः कथमनात्मवान् । यो मया सैनिकः श्येनः पक्षीन्द्रेण विरुध्यते ॥४॥

त्वं तु दूतत्वात् याचकत्वादवध्यो रणे तस्य प्राणग्रहणादहं तुभ्यं ग्रामं दास्यामि । ततस्तेन द्विजेन तद्भूपोक्तं करकण्डूपार्श्वे गत्वा प्रोक्तम् । ततस्तत्कालमेव सन्नह्य करकण्डूश्चम्पां प्रत्यचलत् । ततस्तं करकण्डूमायान्तं श्रुत्वा दधिवाहनो वप्रं सज्जीकृत्य युद्धायाचलत् । संग्रामभूमिर्युद्धाय सज्जीकृता । ततो मिथः द्वयो भूपयोर्महान्तं संग्रामं जीवसंहारं च मत्वा पद्मावती साध्वी पुत्रापत्योर्युद्धं जायमानं ज्ञात्वा तद्वारणाय करकण्डूपार्श्वेऽभ्येत्यावग्—अहं तव माता अयं तव पिता दधिवाहनो राजा । मुद्रारत्नाक्षरसंवादतः पितरं दधिवाहनं मातरमार्यिका पद्मावतीं करकण्डू-

करकण्डु-दधिवाहन-योर्युद्धस्य सज्जता ।

मैंने । दृष्टश्च करकण्डूरत्यन्तम् । ततः आर्यिकया प्रबोधयितुं भूपं पुरमध्ये गतं, दासीपार्श्वात् समागतं राज्ञे ज्ञापितं साध्व्या, ततो राजा तत्रागत्य प्रमोदात्तां पद्मावती यतिनी प्रणणाम, पृष्टं च (राज्ञा) त्वया कथं संयमो गृहीतः ? स गर्भः कथमभूत् ? तयोक्तं येन तव वप्रो वेष्टितोऽस्ति स एव ते पुत्रः । ततो राजा प्रातः पादचारेण तत्र पुराद् बहिरायाद्यावत्तावत् पुत्रोऽपि पादचारी सम्मुखमेत्य पितुः पादौ प्रणणाम । ततः पुरमध्ये महामहोत्सवपूर्वं तं पुत्रं प्रवेश्य प्राप्तवैराग्यो राजा राज्यं पुत्राय दत्त्वा च दीक्षां दधिवाहनो ललौ । करकण्डूर्द्वयो राज्ययोर्भागभूत् करकण्डूः कलिङ्गेशो न्यायात् प्रजाः प्रशशास । तस्य राज्ञः क्रमाद् बहूनि गोकुलान्यासन् । तन्मध्ये एको बली शंडोऽभूत्, येन बहवः शंडा भग्नाः । स चाभीष्टोऽभूद्राज्ञः भृशम् । तमेवान्यदा मृतः श्रुत्वा यावत्तत्र तं द्रष्टुं याति भूपस्तावन्मृत एव स दृष्टो राज्ञा । तं तथास्थं शंडं वीक्ष्य राजा श्लोकमेवं जगौ यतः—

यस्य हृप्ता महोक्षाणो, दूरादाकर्ण्य गर्जितम् । गोष्ठाजिरेष्वभज्यन्त, घट्यते हि स वत्सकैः ॥५॥
चेतनाचेतनं लोकं, सृष्ट्वा सृष्ट्वाऽतिघस्मरः । अहो महोदरः कालो, न तृप्यति हहा लिहन् ॥६॥
उपायैर्मूर्खकेभ्योऽपि, रक्ष्यते वस्त्वनेकशः । न सर्वमूर्खकस्यास्य, प्रतीकारस्तु विद्यते ॥७॥
दृश्यते यद्यदैवेह, तत्तदैव न दृश्यते । त्रिलोकीमल्लिकागोलैः, कालः खेलति कौतुकी ॥८॥
अभूत्वाऽऽप्नोति यो भूतिं, भूत्वा वाऽभूतिमाप्नुयात् । अभावादिरभावान्तोऽभावो भावः कथं भवेत् ॥९॥
कुटुम्बदेहश्रीदारा, वयंवस्त्वादयोऽखिलाः । अनित्या एव दृश्यन्ते, नित्यं तूलोच्चया इव ॥१०॥

दधि-
वाहेनस्य
राज्ञः
दीक्षा ।

करक
वराग्य
कारणम

इत्यादि ध्यायन् यावद्वैराग्यवासितो जातिस्मृत्या पूर्वभवं सस्मार यः करकण्डूरभूत् तावद्देवता रजोहरणादि-लिङ्गमदात्तस्मै ।

देवतादत्तलिङ्गोऽथ, तृणवत्त्यक्तवैभवः । भेजे प्रत्येकबुद्धत्वं, करकण्डुर्मुनीश्वरः ॥११॥

श्वेत सुजातं सुविभक्तशृङ्गं, गोष्ठाङ्गणे वीक्ष्य वृषं जरार्त्तम् ।

ऋद्धिं त्वऋद्धिं प्रसमीक्ष्य बोधात्, कलिङ्गराजाऽऽप चरित्रधर्मम् ॥१२॥

॥ इति करकण्डूकथा समाप्ता ॥ १८ ॥

हल्ल विहल्ल सुदंसण, साल महासाल सालिभद्दो अ ।

भद्दो दसन्नभद्दो, पसन्न चंदो अ जसभद्दो ॥ ३ ॥

कस्यापि कोपि हेतुः स्यात्, वैराग्ये भववस्तुषु । गजमृत्युः परित्यज्य(त्यागे)यथा हल्लविहल्लयोः

अस्योपनयः । श्रेणिकेन भूपेन सुतप्रीत्या हल्लविहल्लयोः स्वसुतयोः सेचनकः पट्टहस्ती प्रसादीकृतः । कुणिको रुष्टः । श्रेणिकं सेवकपार्श्वात्ताडयति स्म । अन्येद्युः कुणिको यावद्भोक्तुमुपविष्टः, तावत् पुत्रेण स्थाले मूत्रितं तदा कूणिकेन वक्त्रं मोटयित्वा पुत्रो दूरीकृतः । चिल्लणाऽवग्—यदा त्वं जातस्तदा दुष्टस्वप्नोपलम्भादुत्करटिकायां त्याजित-स्त्वपित्रा पश्चादानीतस्त्वं तदा तवैकाङ्गुली मार्जार्या खण्डिता । तवातीव वेदना जाता । यदोत्पन्नवेदना या त्वद-

हल्ल विहल्ल-चरितम् ।

ङ्गुली तां त्वत्पिता मुखान्तः क्षिपतिस्म, तदा तव वेदना याति स्म । एवं सदा मोहवशात् त्वदङ्गुली क्वथितां मुखे चिक्षेप । त्वं त्वधुना पितरमेवं कशाघातैस्ताडयसि ततोऽभ्युत्थाय त्वरितं कुठारं गृहीत्वा काष्टपञ्जरं भङ्क्त्वा-पितरं कर्षयिष्यामीति ध्यायन् यावन्निःससार तावत्तं पुत्रं तथाविधं समागच्छन्तं दृष्ट्वा श्रेणिको दध्यौ, मां मारयिष्यत्येषः । ततः तालुपुटविषभक्षणान्मृत्वा प्रथमपृथिव्यां गतः । ततः कुणिकपत्न्या पद्मावत्या स्वपुत्रस्योदयनस्य कृते सेचनको हस्ती याचितो हल्लविहल्लपार्श्वात् । ततस्तौ बिभ्यतौ प्रणश्य विशालाया मातामहस्य चेटकस्य शरणं गतौ । कूणिकनृपश्च सर्वाभिसारेण तां पुरीं रुरोध । चेटककूणिकयोः समरसंरम्भे जायमाने मनुष्याणां सहस्राणि परलोकं गच्छन्ति स्म । हल्लविहल्लौ सेचनकमारूढौ कूणिकसेनाया उपस्कन्दं कुरुतः स्म । दुर्द्धरत्वात्तौ बहून् भटान् हत्वा यातः स्म । स्वं बलं ताभ्या बहुहन्यमानं दृष्ट्वा कूणिकेन स्वसैन्यस्य परितः खादिराङ्गारपूर्णा खातिका रहः कारिता । तदुपकण्ठे प्राप्तः सेचनको हल्लविहल्लाभ्या भृशं प्रेर्यमाणो विभङ्गज्ञानी तौ हल्लविहल्लौ निजस्कन्धादुत्तार्य स्वयं खातिकायां पतितो विपेदे प्रथमश्वभ्रे गतो हस्ती । तेनैव वैराग्येण व्रतोत्कण्ठितौ हल्लविहल्लौ जातौ । ततः शासनदेव्या उत्पाट्य श्रीवीरपार्श्वे मुक्तौ । ततः संयमं जगृहतुः । श्रीजिनोदिततपःपरौ हल्लविहल्लौ मृत्वा सर्वार्थसिद्धिविमाने जग्मतुः ।

श्रेणिकमनसि कोणिकं प्रति विपरीत विचारः ।

हल्लविहल्लयो दीक्षा ।

॥ इति हल्लविहल्लकथा समाप्ता ॥१९॥

॥१८६॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः । ॥१८७॥

पालयन् दर्शनं शुद्धं, शीलं च मुक्तिसौख्यदम् । मुक्तिं गच्छति भव्याङ्गी, सुदर्शन इवादरात्॥

अर्हद्दास-गृहे सुदर्शनस्य जन्म ।

तथाहि—जम्बूद्वीपदक्षिणदिग्विभूषणभरतखण्डे चम्पापुरी विद्यते तत्र रणसिंहभूपपुत्रो दधिवाहनराजा राज्यं न्यायाध्वना पालयामास । राधावेधसाधनेन राज्ञा अभया देवी परिणीता। तत्रार्हद्दासोऽतुलबलसमृद्धिः श्रेष्ठी वसति स्म । अर्हद्दासी पत्नी तस्यासीत् । द्वावपि श्रीजिनोक्तधर्मं कुरुतः । तस्या अर्हद्दास्या उदरे कोऽपि पुण्यवान् जीवोऽवततार । अर्हद्दासी सदा जिनपूजाशुद्धसम्यक्त्वपालनपराऽजनि । क्रमात् पुत्रमसूत । शुभेऽहनि स्वजनलोकसन्मानदानपूर्वं नानाप्रकारदानं याचकेभ्यो ददानोऽर्हद्दासश्रेष्ठी पुत्रस्य सुदर्शन इति नामादात् । वर्द्धमानः क्रमात् पुत्रः सुदर्शनो गृहीतधर्मशास्त्रोऽभूत् यतः—

सम्यग् दर्शनस्य महिमा ।

"रूपयौवनसम्पन्ना, विशालकुलसम्भवाः । विद्याहीना न शोभन्ते, निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥१३॥
पण्डितेषु गुणाः सर्वे, मूर्खे दोषास्तु केवलाः । तस्मान्मूर्खसहस्रेण, प्राज्ञ एको न लभ्यते ॥१४॥"

ततः सुदर्शनः पित्रा मनोरमाऽभिधां महेभ्यपुत्रीं वरमहोत्सवपुरस्सरं परिणायितः । तया पत्न्या सह धर्मं कुर्वाणः सुदर्शनः सुदर्शनं (सम्यग् दर्शनम्) पालयतिस्म ।

सुदर्शन श्रेष्ठि-चरितम् ।

मूलं बोधिद्रुमस्यैतत्, द्वारं पुण्यपुरस्य च । पीठं निर्वाणहर्म्यस्य, निधानं सर्वसम्पदाम् ॥१५॥
गुणानामेव चाधारा, रत्नानामिव सागरः । पात्रं चारित्रवित्तस्य, सम्यक्त्वं श्लाघ्यते न कैः ॥१६॥

॥१८७॥

पुत्रं गृहभारधरणयोग्यं मत्वाऽर्हद्दासश्रेष्ठी गुरुसंनिधौ संयमं जग्राह। सोऽथ सुदर्शनो विशेषेण राजमान्यो बभूव। पितुरधिकोऽभूद्गुणैः सुदर्शनः। यतः—

"कुम्भः परिमितमम्भः, पिबति पपौ कुम्भसम्भवोऽम्भोधिम्।
अतिरिच्यते सुजन्मा, कश्चिज्जनकान्निजेन चरितेन ॥१७॥

सुदर्शन चरितम्।

तत्र चान्यो नृपार्च्यः पुरोधाः कपिलाह्वः सुदर्शनस्य मित्रमभूत्। अन्येद्युः कपिलः प्रोचे प्रेयस्या कपिलया, स्वामिन्! तिष्ठसि कुत्र त्वं? पुरोधाः प्रोवाच, सुदर्शनस्य मित्रस्योपान्ते तिष्ठामि, गोष्ठीक्रियते तत्र मया। तस्य किं नाम त्वया न ज्ञायते? । रूपेण कन्दर्पः, वाचा वाचस्पतिः, बुद्ध्या बुधः, तेजसा सूर्यः, सौम्येन सोमः, कर्मच्छेदनकर्कशत्वेन मङ्गलः, धिषणया शुक्रः, कुकर्ममन्दत्वेन मन्दो जितोऽस्ति तेन सुदर्शनेन। किं च विशेषेण शील-गुणेनैकेन सर्वोत्कृष्टोऽस्ति सुदर्शनः। किन्तु विधात्रा सर्वगुणमयश्चक्रे सः। सा कपिला पत्युर्मुखात्तद्गुणानाकर्णयन्ती सुदर्शनश्रेष्ठिन्यनुरागिण्यभूत्। यतः—

"स्मितेन भावेन मदेन लज्जया, पराङ्मुखैरर्द्धकटाक्षवीक्षितैः।
वचोभिरीर्ष्याकलहेन लीलया, समन्तपाशं खलु बंधनं स्त्रियः ॥१८॥"

सदा सुदर्शनेन सङ्गमिच्छन्ती कपिलाऽन्येद्युर्भर्तरि कस्मिंश्चिद् ग्रामे गते कूटघटबुद्धिः सुदर्शनश्रेष्ठिगृहे गत्वा श्रेष्ठिनमेऽवग्। भवतः सुहृत् ज्वरी जातोऽस्ति। तेन त्वामाकारयति। अह त्वामाकारयितुमागताऽस्मि। विलम्बो

कपिल-कृता सुदर्शनस्य प्रशंसा।

न क्रियते, वेला क्षमते न। सुदर्शनोऽवग्—मया न ज्ञातं सम्यग्। ततः सर्वं कार्यं मुक्त्वा तत्कालमुत्थाय सुदर्शनो मित्रगृहमध्ये गतः। यथा यथा सुदर्शनो गृहमध्ये प्रविशति तथा तथा सा द्वाराणि दत्ते। ततो मध्येगेहं गत्वा कपिलाऽवग्—स्वामिन्नहं बहुकालात् त्वत्सङ्गं वाञ्छन्ती अस्मि। इयं शय्या इदं मद्वपुस्तदायत्तं विद्यते। भोगान् स्वेच्छया भुंक्ष्व। ततो यदा सुदर्शनो न मन्यते तदा तस्य शरीरेण सङ्गं करोति सा बलात्। सुदर्शनस्तु न मनाग् विकारं गच्छति। सुदर्शनो जगौ त्वं केन वाहिता? अहं तु नपुंसकोऽस्मि। त्वया कस्याप्यग्रे न वक्तव्यम्। ततस्तयोक्तं त्वयाऽपि कस्याग्रे मे दुश्चेष्टितं न वक्तव्यम्। ततस्तया मुक्तः श्रेष्ठी स्वगृहमागतोऽभिग्रह ललौ। मया कस्यापि गृहे यथा तथा न गन्तव्यम्। ततः अन्येद्युर्वसन्तसमये सपौरः पृथ्वीपतिरुद्यानसम्पदं भोक्तुं महाश्चर्येण निर्ययौ। अभया महाराज्ञी साऽपि यानारूढा कपिलया सार्द्धं निर्ययौ। तदा मनोरमा षड्भिः पुत्रैर्निर्ययो। सुदर्शनोऽप्यचालीत्। कपिलाऽपि मनोरमां पुत्रयुता वीक्ष्याभया प्रति प्राह। केयं स्त्री? कस्यामी पुत्राः? अभयाऽवग्—सुदर्शनश्रेष्ठिनः इयं पत्नी इमे पुत्राश्च, तच्छ्रुत्वा कपिलाऽवग्—पुरा मयैष परीक्षितो यदा तदा पुंनसकोऽस्मीत्यब्रवीत्। अभयोचे—त्वं वाहिताऽसि वञ्चिताऽसि। तदा कपिलाऽवग्—सखि! अयमेवंविधोऽस्ति। यदि त्वमेनं रमयसि तदा ज्ञास्यते, त्वमेव चतुराऽसि। अभययोक्तमहमेनं वशीकरोमि तदाऽहं ज्ञेया। ततोऽन्यदा पण्डितया सख्या राज्ञीप्रोक्ता तव चेतसि का चिन्ताऽस्ति? तदा अभयया प्रोक्तं स्वं स्वरूपम्। ततो सखी जगौ—मेरुशिखरं कदाचिच्चलति, तथापि सुदर्शनो न चलति शीलव्रतात्। असौ परनारीसहोदरः सुदर्शनः। अभयाऽवग्—एकदा तं सुदर्शन-

सुदर्शन-श्रावकस्य शीलव्रत-दृढता।

अभयाया दुष्टता । शीलव्रत-परीक्षा ।

सुदर्शनस्य संयम-स्वीकारः ।

मत्रानय त्वम् । पण्डिताऽवग्—पर्वदिने छलेनात्रानयिष्ये । अन्यदा कौमुदीमहोत्सवे समागते राजा पटहवादनपूर्वं सान्तपुरः पौरलोकयुतो वने गतः । तदाऽभया शिरोर्तिमिषं कृत्वा गृहेऽस्थात् । सुदर्शनश्रेष्ठी चतुर्दशीपर्व मत्वा नृपं मुत्कलाप्य देवकुले काले कायोत्सर्गे तस्थौ । तदा पण्डिता यक्षप्रतिमा सप्रभावा वाद्यवादनपूर्वं शिबिकारूढां कृत्वाऽऽनयति एवं कृत्वा कृत्वा विश्वसितेषु सौविदल्लादिषु यक्षप्रतिमाछद्मना रथमारोप्य राजभवने राज्ञीपार्श्वे नीतः सुदर्शनः श्रेष्ठी कायोत्सर्गस्थ एव । ततोऽभययोक्तं भो सुदर्शन ! मया सह भोगान् भुंक्ष्व । चाटूक्तिभिस्तया भूयो भयो जल्प्यमाने सुदर्शनो न वक्ति तदाऽभया प्राह—यदि त्वं मदीयं वचो न मन्यसे तदा तव प्राणानह गृहीष्यामि । यदा स सुदर्शनः श्रेष्ठी तद्वचो नाङ्गीचकार । तदा तयोच्चैः स्वरं जल्पितमिति भो भो लोका ! धावत अयं दुष्टः पापी मदीयं शीलं भङ्तुमागतोऽस्ति । ततो राजपुरुषा आगताः श्रेष्ठी राजपार्श्वे आनीतो राज्ञा वादितोऽपि पौषधभङ्ग-भयान्न वदति, तदा राजा रुष्टोऽवग्—अयं पापी शूलायां क्षिप्यताम् । ततो राजपुरुषैः पुरमध्ये भ्रामयित्वा शूलायां क्षेप्तुं श्मशाने नीतः सुदर्शनः । इतो मनोरमा स्वस्य भर्तुः स्वरूपमवगत्य मम भर्ता तादृग् न भवतीति । मनोरमा कायोत्सर्गे स्थिता । यदा मम भर्तुर्विघ्नं विलयं व्रजिष्यति, तदा मया कायोत्सर्गः पारयितव्यः । ततो यावद्राज-पुरुषास्त शूलायां चिक्षिपुस्तावत् स्वर्णसिंहासनं कृतं शासनदेव्या । ततो राजा तत्र गतः । तं तथास्थं श्रेष्ठिनं दृष्ट्वा राजा चमत्कृतः । शासनदेव्योक्तं, यदि अस्य श्रेष्ठिनः कोऽपि विरुद्धं चिन्तयिष्यति, तदा तस्य प्राणा मया गृहीष्यन्ते । असौ श्रेष्ठी शीलवान् महोत्सवपुरस्सरं स्वगृहे गतः । ततो श्रेष्ठी वैराग्यवान् संयमं गृहीत्वा सर्वकर्मक्षयं कृत्वा

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः।

॥१९१॥

प्राप्तकेवलज्ञानः सुदर्शनः शीलप्रभावात् मुक्तिमगात्। मनोरमाऽपि क्रमात् सयम गृहीत्वा क्षीणसर्वकर्मपुञ्जा मुक्ति गता।

॥ इति सुदर्शनश्रेष्ठिकथा समाप्ता ॥२०॥

भावनां भावतोऽनित्या–दिकां भावयतां नृणाम्। ज्ञानं शालमहाशाल,–साधूनामिव जायते॥

वीर-देशना श्रवणम्।

तथाहि–पृष्टचम्पा नाम पुरी स्वःपुरीसोदरा जिनप्रासादधोरणीबन्धुरा विद्यते। तत्र शालो राजा राज्यं पृथिवी पालयामास न्यायात्। तस्य लघुभ्राता महाशालो युवराजपदवी प्राप। इतः पूर्वं काम्पिल्यपत्तने पिठरराज्ञे शालमहाशालपित्रा यशोमती पुत्री दत्ता। तयोः पुण्य कुर्वतो गागलिर्नामा पुत्रोऽभूत्। इतः श्रीवीरजिनो रविः पृथिवी प्रबोधयन् गोविलासैः पृष्टचम्पापुर्या उद्याने सुभूमिभागाभिधे समवासार्षीत्। देवै रुप्यरत्नस्वर्णमयं प्राकारत्रयं योजनमितं समवसरणं चक्रे। श्रीवीरः सिंहासने धर्मदेशना कर्तुमुपविष्टः। तदा शालमहाशालौ सहोदरौ धर्मं श्रोतुं तत्राजग्मतुः। परमेश्वरो योजनगामिन्या वाण्या सर्वजीवप्रबोधदायिन्या धर्मोपदेशं दातुं लग्नः। यतः–

धर्मोपदेशः।

"देवा दैवीं नरा नारीं, शबराश्चापि शाबरीम्। तिर्यञ्चोऽपि तैरश्चीं, मेनिरे भगवद्गिरम् ॥१९॥

ताराध्वतारातटिनीभुजङ्ग–तरङ्गगङ्गासिकताकणानाम्।
सङ्ख्यां स कृत्वा कुरुतां तु धर्मं, यो धर्ममीप्सुः कृतकृत्यगेहः ॥२०॥

॥१९१॥

अवाप्य धर्मावसरं विवेकी, कुर्याद्विलंम्बं न हि विस्तराय ।
तातो जिनस्तक्षशिलाधिपेन, रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥२१॥

[115]"मज्जं विसयकसाया, निद्दा विगहा य पंचमी भणिया । एए पंच पमाया, जीवं पाडंति संसारे ॥२२॥
[116]"तणकट्ठ जह अग्गी, लवणसमुद्दो नईसहस्सेहिं । न इमो जीवो सक्को, तप्पेउं कामभोगेहिं ॥२३॥
जरा जाव न पीडेइ, वाही जाव न वड्ढइ । जाव इंदिया न हायंति, ताव धम्मं समायर ॥२४॥

इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा प्राप्तवैराग्यः शालो महाशालं प्रति जगौ । त्वं राज्यं गृहाण अहं दीक्षा गृहीष्यामि । मम राज्यसुखं तृणतुल्यं शोभते, राज्यान्तं नरकान्तमिति वचनात् । महाशालो जगौ, अहं तवैवंविधोऽभीष्टोऽस्मि, भ्रातर्मां नरके क्षेप्तुमीहसे त्वं राज्यविश्राणनात् । मुक्तिसुखं त्वमीहसे भोक्तुं, मम नरकवेदनां दातुं वाञ्छसि ? । अहो ! एवंविधा प्रीतिस्तव । यतः—

"नो वैद्या नच भेषजं न च पिता नो बान्धवा नो सुता, नोऽभीष्टा कुलदेवता न जननी स्नेहानुबन्धान्विता ।
नार्थो नो स्वजनो न वा परिजनः शारीरकं नो बलं, नो शक्तास्त्रुटितुं सुराः सुरवराः सन्धातुमायुर्ध्रुवम् ॥२५॥
एगदिवसंपि जीवो, पव्वज्जमुवागओ अनन्नमणो । जइवि न पावइ मुक्खं, अवस्स वेमाणिओ होइ ॥२६॥"

115 मद्य विषय कषायाः निद्रा विकथा च पञ्चमी भणिता । एते पञ्च प्रमादाः पातयन्ति घोरसंसारे ॥५२२॥
116 तृणैः काष्ठैर्यथा अग्नि र्लवणसमुद्रो नदीसहस्रैश्च । न अयं जीवः शक्य. तृप्तुं कामभोगैः ॥५२३॥

इत्यादि मिथो द्वौ सहोदरौ व्रतं जिघृक्षु काम्पील्यपुरात् स्वं जामेयं गागलि मातापितृयुतं तत्रानयामासतुः । ततो गागलि जामेयं महोत्सवपुरस्सरं स्वराज्ये शालभूपो भ्रातृयुग् न्यवीविशत् । ततो जिनालयेऽष्टान्हिकामहः कृत्वा कृत्वा सप्तक्षेत्र्या स्व धन व्ययित्वा श्रीवीरपार्श्वे शालमहाशालौ संयमं ललतुः । ततो निरन्तरं शुद्ध संयम पालयन्तौ तपः क्रियानुष्ठानपरौ श्रुतं भणन्तौ गुरुपार्श्वे बहुश्रुतावभूताम् । एकदा श्रीवीरेण श्रीगौतमस्वामी शालमहाशाल्युतो राजगृहाच्चम्पापुर्यां गागलिजामेयप्रतिबोधाय प्रेषितः । तत्रागतः श्रीगौतमः उद्यानवने समवासार्षीत् । तत्र श्रीगौतमं शालमहाशालौ च नन्तुं गागलि. पितृमातृयुतो ययौ । तथाहि—

"संझरागजलवुव्वुओवमे, जीविए य जलबिंदुचंचले । जुव्वणे य नईवेगसंनिभे, पाव जीव किमयं न वुज्झसि ॥

सम्पदो जलतरङ्गविलोला, यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।

शारदाभ्रपरिपेशलमायुः, किं धनैः कुरुत धर्ममनिन्द्यम् ॥२८॥"

धर्मोपदेशमाकर्ण्य श्रीगौतमस्वामिपार्श्वात् प्राप्तवैराग्यो गांगली राजा स्वं पुत्रं राज्ये न्यस्य यशोमत्या मात्रा पिठरेण पित्रा सह संयमं जग्राह । ततः श्रीगौतमस्वामिनोक्तं,—युष्मभिर्दिक्षा गृहीता परं शुद्धा पालनीया, शुद्धं संयमं विना मुक्तिर्न भवति । एके सिंहतुल्या भूत्वा दीक्षा लात्वा फेरुवत् पालयन्ति, एके जनाः कातराः फेरव इव गृहीतव्रताः सिंहा इव पालयन्ति संयमम, एके कातराः फेरव इव संयमं गृहीत्वा फेरव इव पालयन्ति, एके सिंहा इव साहसिका व्रतं लात्वा सिंहा इव पालयंति शुद्धं संयमम्, तेन भवद्भिस्तथा चारित्रं यतनया पालनीयं

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

यथा करतलगता मुक्तिश्रीर्भवतां भवति। यतः—

[117]"एगदिवसंपि जीवो, पव्वज्जमुवागओ अनन्नमणो। जइवि न पावइ मुक्खं, अवस्स वेमाणिओ होई ॥२९॥

ततस्ते गागलिपिठरयशोमत्यः शालमहाशालौ च श्रीगौतमेन समं चलन्त इति भावयामासुः।

जातश्चैको मृतश्चैको, एको धर्मं करोति च। प्रायं स्वर्गसुखे जीवः, श्वभ्रे गच्छति कः समम् ॥३०॥

मूढाः कुर्वन्ति ये मे मे, वपुः पुत्रगृहादिकम्। तेऽपि त्यक्त्वा नरोऽगाधे, मज्जन्ति भवसागरे ॥३१॥

अन्यो जीवो भवेद्यत्र, देहात्तत्र गृहादिकम्। कथमेतन्मदीयं तु, मन्यते तत्त्वविद् बुधः ॥३२॥

कुटुम्बधनधान्यादि, सर्वं दुःखसमुद्भवम्। देहं च मन्यते यः स्वं, कर्म बध्नाति स कुधीः ॥३३॥

एको धर्ममुपार्जनं च विबुधः कृत्वा स्वर्गं गच्छति, स्वयं पापमुपार्ज्य घोरनरकं दुःखाकरं प्राणभृत्।

एको दुःखततिमसारमपि भो धृत्वा च मुक्त्यालयं, तस्मात्त्वं भज तावतो हि शरणं धर्मं त्यज स्वं गृहम् ॥३४॥

इत्यादि भावनां भावयता तेषा क्रमाद् केवलज्ञानं समुत्पन्नम्। श्रीवीरजिनान्तिके नन्तुं प्राप्ताः। [श्रीगौतमे त्रिः प्रदक्षिणां कुर्वति, शालादिपु त्रिः प्रदक्षिणां न कुर्वत्सु]—ते प्रदक्षिणयामासुः, प्रणनाम तु गौतमः।

तीर्थं नत्वाऽथ ते पश्च, चेलुः केवलिपर्षदि। तानूचे गौतमो हन्त, वन्दध्वं परमेश्वरम् ॥३५॥

भावना भावितानां केवलज्ञान-प्राप्तिः।

शाल महाशाल चरितम्।

117 एकादिवसमपि जीवः प्रव्रज्यामुपगतः अनन्यमनाः। यद्यपि न प्राप्नोति मोक्षं अवश्य वैमानिको भवति ॥५२९॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः । ॥१९५॥

श्रीवीरो जगौ । भो गौतम ! केवल्याशातना मा कुरु । गौतमोऽवक् का केवल्याशातना क्रियमाणाऽस्ति मया ? । श्रीवीरोऽवग् गौतम ! एषा शालमहाशालादीना केवलज्ञान जातमस्ति । ततस्तान् स्वहस्तदीक्षितान् लब्ध-केवलज्ञानानुत्थाय भक्तिपूर्वं स्वं निन्दन् क्षमयामास । ततः श्रीगौतमो महावीरं जिनं प्रति प्राह भगवन् । अहम-भाग्यवान् यस्मै दीक्षा यच्छामि तस्य केवलज्ञानं जायते मम तु न । ततो भगवतोक्तं—मा खेद कुरु तवापि केवल-ज्ञानं भविष्यति । यश्च श्रीअष्टापदे चतुर्विंशतिं जिनान् वन्दते तस्य तस्मिन्नेव भवे केवलज्ञानश्रीरुत्पद्यते । एतच्छ्री-वीरजिनोक्तं श्रुत्वा श्रीगौतमोऽष्टापदे गत्वा श्रीचतुर्विंशति जिनान्नत्वा पञ्चदशशतं त्र्युत्तरं तापसाना प्रतिबोध्य दीक्षां ग्राहयामास । तेषा साधूना क्रमात् केवलज्ञानमुत्पन्न परमान्नभोजनसमवसरणदर्शनप्रभुमूर्त्तिदर्शनात् । इतः शालमहाशाला-दयः आयुषः क्षये मुक्तिं भेजुः ।

श्री गौतम स्वामिनः मनसि खेदः ।

इति शालमहाशालकथा समाप्ता ॥२१॥

शालिभद्रस्य जन्म ।

ददानो भावतो दानं, यतिभ्यः शुद्धमेकदा । लभतेऽनर्गलां लक्ष्मीं, शालिभद्र इवाङ्गवान् ॥३६॥
विषयेषु जनः स्पर्धां, कुरुते ज्ञस्तु मुक्तये । निर्द्वन्द्वा सा यथा जज्ञे, धन्यश्रीशालिभद्रयोः ॥३७॥

शालि भद्र कथा।

तथाहि—जम्बूद्वीपे दक्षिणभरतमध्ये राजगृहे पुरे श्रेणिको राजा न्यायाध्वना राज्यं चकार । तस्यामात्यो गोभद्र-नामा श्रेष्ठ्यभूत् । तस्य पत्नी सच्छीला सुभद्राऽभूत् । अन्यदा शालिक्षेत्र स्वप्ने वीक्ष्य क्रमात् पुत्रमसूत सुभद्रा, शालिक्षेत्रस्वप्नात् शालिभद्र इति नाम दत्तम् । अष्टवर्षदेशीयः शालिभद्रः पित्राऽशेषकलाः पाठितः । यतः—

भरतेश्वर वाहुवली वृत्तिः।

प्रथमे नार्जिता विद्यां, द्वितीये नार्जितं धनम् । तृतीये नार्जितो धर्म्मश्चतुर्थे किं करिष्यति ॥३८॥

क्रमान्महेभ्यपुत्री द्वात्रिंशतं श्रेष्ठीपुत्रं यौवने पर्यणाययत् । देवविमानसमे गृहे ताभिः पत्नीभिः समं भोगान् भुञ्जानःशालिभद्रो गतमपि काल न जानाति, स्वर्गेऽप्सरोभिरवेन्द्रः सुख तिष्ठति तथाऽयम् । अन्यदा गोभद्रः श्रेष्ठी उत्पन्नवैराग्यः श्रीवीरपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वा विधिना संयमं प्रपाल्य गृहीतानशनो मृतो देवोऽभूत् । स सुरः शालिभद्रभाग्यैः सुतवात्सल्यतः पुत्रस्य भद्रायुक्तस्य नित्यं दिव्यं भूषणादिवस्तु ददातिस्म ।

117"[118]पंचसु जिणकल्लाणेसु, चेव महरिसितवाणुभावाओ, जंम्मंतरनेहेण य, आगच्छंती सुरा इहयं ॥३९॥

[119]चत्तारि पंच जोयण–सयाइ गंधो य मणुअलोअस्स । उड्ढं वच्चइ जेण, न हु देवा तेण आवंति ॥४०॥"

इतस्तत्र पुरे वणिजो रत्नकम्बलान् गृहीत्वा श्रेणिकपार्श्वे विक्रेतुमाययुः । राज्ञा मूल्ये पृष्टेः तैसपादलक्षद्रविणमूल्यमेकैकस्य रत्नकम्बलस्य प्रोक्तम् । राज्ञोक्त एकेन लक्षमूल्येन कम्बलेन बहवस्तुरङ्गमा लभ्यन्ते, तेन मया न गृहीष्यन्ते । ततस्ते पुरमध्ये विक्रेतुं गताः । रत्नकम्बलस्वरूपमवगत्य चेल्लणा राज्ञी प्राह स्वामिन् ! एकं रत्नकम्बलं मह्यं देहि इति कदाग्रहं जग्राह राज्ञी । ततो राज्ञा त एव वणिज आकार्य रत्नकम्बलो लक्षद्रव्येण मार्गितः । तैरुक्तं भद्रायाः सर्वाणि रत्नकम्बलानि दत्तानि लक्षलक्षद्रविणमूल्येन । ततो राज्ञा पुमानेको रत्नकम्बल लक्षद्रव्येण मार्गयितुं प्रेषितो,

118 पञ्चसु जिनकल्याणकेषु चैव महर्षितपसोऽनुभावात् । जन्मान्तरस्नेहेन च आगच्छन्ति सुरा इह ॥५३९॥
119 चत्वारि पञ्चयोजनशतानि गन्धश्च मनुजलोकस्य । उर्ध्वं गच्छति यस्मात् न खलु देवा तेन आगच्छन्ति ॥५४०॥

गोभद्र श्रेष्ठिन दीक्षा।

रत्नकम्बल लक्षते याचना।

॥१९६॥

भद्रापार्श्वे गत्वा लक्षद्रविणमूल्येनैकं रत्नकम्बलं याचते स्म । भद्रा प्राह तं प्रति ते षोडश कम्बला द्विधा द्विधा कृत्वा शालिभद्रस्य द्वात्रिंशस्त्रियाभ्यो मयाऽर्पिताः । ताभिरंघ्रीन् प्रक्षाल्य लूषयित्वा च त्यक्तास्ते रत्नकम्बलाः । यदि राज्ञः कार्यं स्यात्तदा खण्डितानि रत्नकम्बलानि गृहाण चिल्लणायै । गच्छ त्वया विज्ञप्यतामेवं प्रभुः । स पुमान् गत्वा भद्रोक्तं राज्ञोऽग्रे प्राह । तदा राज्ञी प्राह वणिजोऽपि वर्याः येषा पत्न्य एवंविधरत्नकम्बलभोगं कुर्वन्तिस्म । लक्ष्मीर्यदि भोगाय नायाति तदा तया किं प्रयोजनं, या नदीवेगगजकर्णध्वजादिवच्चञ्चलाऽस्ति यतः—

"संज्झरागजलबुब्बूओवमे, जीविए य जलबिंदुचंचले ।
जुव्वणे य नईवेगसंनिभे, पाव ! जीव ! किमयं न बुज्झसि ॥४१॥

सम्पदो जलतरङ्गविलोला, यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि । शारदाभ्रपरिपेशलमायुः, किं धनैः कुरुत धर्ममनिन्द्यम्

ततः श्रेणिकस्तं शालिभद्रं द्रष्टुकामः स्वं जनमाकारयितुं प्रैषीत् । आहूते शालिभद्रे भद्रा स्वयमेत्य भूपपार्श्वे व्यजिज्ञपत् ।

नायाति जातु मत्सूनुः, धरित्रीश ! बहिः क्वचित् । मद्गृहागमनाद् गेहं ममाद्य त्वं पवित्रय ॥४३॥

श्रेणिकः कौतुकी प्राह—भद्रे ! आयास्यामि भवत्या गृहे शालिभद्रं द्रष्टुम् । भद्राऽवक्—त्वं कियत्कालं तिष्ठेत्युक्त्वा गृहमागत्य गोभद्रदेवपार्श्वात् विचित्रगजतुरङ्गकदलीप्रभृतिचित्ररचना गृहे सर्वत्र कारयित्वा राजमार्गे तु विशिष्टतमापूर्वदिव्यपट्टकूलादिविचित्ररचना कारयित्वा हट्टशोभा च स्ववेश्मनृपवेश्म यावत् भूपमाकारयामास । ततो राजा स्व-

श्रेणिकस्य शालिभद्र गृहेगमनम् ।

गृहान्निर्गत्य राजवर्त्मनि हट्टशोभामपूर्वां स्थाने स्थाने कृता स्थाने स्थाने शातकुम्भमयलोद्रनीलमणिमयमयूरमौक्तिक-मयस्वस्तिकाभरणदिव्यपट्टकूलविहितोल्लोचादिशोभां पश्यन् पदे पदे दिव्यसुरभिद्रव्यभूषिताशेषदिग्देश भद्रागृहमागात्। चतुर्थ्यां भुवि भूपं दिव्यसिंहासनेऽध्यास्य भद्रा सप्तम्या भूमौ गत्वा शालिभद्रमभाषत । श्रेणिकोऽत्रागतोऽस्ति त्वां वीक्षितुम् । शालिभद्रोऽवग्—मातः ! यत् क्रयाणकं समायातमस्ति तद् गृह्यतां, भद्राऽभ्यधान्न च स द्रव्यं क्रयाणकं वा किन्तु मगधाधीशः श्रेणिकः सर्वप्रजापालकोऽस्ति सः । इति श्रुतिपथाऽपूर्वां मातृवाणीमाकर्ण्य दुःखितो मनसि दध्यौ, धिग् ममेदं जन्म, यन्ममापीश्वरोऽस्ति परः ।

अतः परं परायत्तै—र्वृत्तिभोगैरलं मम । गृहीष्ये चरणं चारु, श्रीवीरचरणान्तिके ॥४४॥

इति ध्यायन् मातृवचनानुरोधतः शालिभद्रः सुकुमालतनुः भूपपार्श्वेऽभ्येत्य प्रणामं विनयादकार्षीत् । आलिङ्गय भूभुजाङ्केन शालिभद्रमुत्सङ्गे कृतः । अग्निस्पर्शान्नवनीतं यथा गलति, तथा राजा स्वाङ्गस्पर्शाद्गलद्बिन्दुतनुं शालिभद्रं वीक्ष्य भूपोऽवादीत्, भो भद्रे ! कथमेष ते पुत्र एवं गलद्बिन्दुशरीरो दृश्यते । भद्राऽवग्—अस्य पिता गृहीत-संयमो मृत्वा देवलोके गतः, तत्रस्थः स्नेहान्मनोऽभीष्टं वस्तु पुत्राय मह्यं च पूरयति । तस्मादयं मनुष्योचितैर्गन्ध-वासस्रगादिभि र्दूयते पुत्रो मदीयोऽयं तन्मुच्यतामयं सुतः, ततो राज्ञा मुक्तः शालिभद्रः सप्तभूमिभुवं गतो विमुक्तकर्मा जीव इव मुक्तिम् । ततो भद्रया दिव्यस्नानपानीयैः स्नानं कार्यमाणभूपाङ्गुलीयकं स्नानवाप्यां पपाताकस्मात् । ततः कृतस्नानो राजा इतस्ततो विलोकयन् विलक्षोऽभूद्यावत्तावद्भद्राऽऽदेशाद्दासी कूपमध्ये पतिता मुद्रिका दर्शयामास । ततो

शालिभद्रस्य मनसि खेदः ।

श्रेणिक हृदये विस्मयः ।

राजा स्वमुद्रामन्या बह्वीर्मुद्रा विलोक्य दध्यौ । मम मुद्रायाः पूर्वं च स्नानवापीपतितमुद्रिकाया अङ्गाररत्नयोरिव सर्षपस्वर्णाचलयोरिवान्तरं विद्यते । राजा जगौ—केषामेतानि मुद्रिकादीनि दृश्यन्ते ? । दासी आचष्ट शालिभद्रस्य तद्-भार्याणां चाभरणानि दिन दिन प्रत्युत्तीर्यन्ते यानि तानि अत्र क्षिप्यन्ते, गोभद्रदेवार्पितानि नवानि भूषणादीनि परिधत्ते शालिभद्रादिपरिवारसर्वः । ततो विस्मितो भूपः सपरिवारो दिव्यभोजनेन भद्रया भोजितोविभूषणैर्विभूषितश्च दध्यौ—क्व मम सुखं क्वास्य सुखम् । ततः शालिभद्रं भोगसुखं स्मरन् भूपः स्वावासमाससाद । इतः श्रीधर्मघोषगुरु-मागतं श्रुत्वा शालिभद्रस्तत्रागत्य विनयपूर्वं ननाम । ततो गुरुभिरिति धर्मोपदेशो ददे ।

"गेहं जर्जरमाखुभिः कृतबिलं चेलं च यूकालयं, शय्या मत्कुणसंकुला वपुषि रुग् रूक्षासनं भोजनम् ।
वृत्तिर्भारवहादिका परुषवाक् जाता कुरूपा वधू—र्यस्येत्थं ननु सोऽपि नोज्झति गृहासङ्गं हहा मूढधीः ॥४५॥
[120]अज्जं कल्लं परंपरारं, पुरिसा चिंतंति अत्थसंपत्ति । अंजलिगयं व तोयं, गलंति जियं न पिच्छति ॥४६॥
ये जनाः संयमं शुद्धं, पालयन्ति सदाऽऽदरात् । तेषां करतले स्वर्गा—स्वर्गश्रीः प्रजायते ॥४७॥

इत्यादि श्रुत्वा शालिभद्रो जगौ—मातरमापृच्छय संयमश्रियं गृहीष्यामि श्रीप्रभुपादपार्श्वे । ततः शालिभद्रो वैराग्यवासिताशयो गुरु नत्वा गृहे ययौ । मातृपार्श्वे शालिभद्रः कृताञ्जलिर्जगौ—मया श्रीधर्मघोषसूरिपार्श्वे धर्मः श्रुतः तेनाऽहं तत्पार्श्वे संयम गृहीष्यामि, ममादेशं देहि । भद्राऽवग्—त्वदीयं शरीरं सुकुमालमस्ति व्रतचर्या दुष्करा, तेन तव देहः कष्टं न सहिष्यते ।

॥१९९॥

120 अद्य कल्ये परम्परा पुरुषाश्चिन्तन्ति अर्थसम्पत्तिम् । अञ्जलिगतं तोयमिव गलन्ति जीवन न पश्यन्ति ॥५४६॥

"शालिभद्रो जगौ मातः, पुमांसः सुखमांसलाः । व्रतकष्टासहा नूनं, जायन्ते कातराः किल ॥४८॥
गतसारेऽत्र संसारे, सुखभ्रान्तिः शरीरिणाम् । लालापानमिवाङ्गुष्ठे, बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥४९॥"

इत्यादि युक्त्या मातरं पर्यवसाय्य प्रतिदिनमेकैका पत्नी प्रबोध्य त्यजन् सप्तक्षेत्र्या स्वां श्रियं वपतिस्म । इतः शालिभद्रस्य कनिष्ठा भगिनी धन्यस्य पत्युः शिरः स्नपयन्ती नेत्राश्रु मुमोच । स्कन्धोपरि नेत्राम्भः पतितं मत्वा धन्योऽवग्—किं प्रिये रोदिषि ? । प्रिया प्राह—मम भ्राता शालिभद्रो व्रतार्थी दिनं प्रति एकां एकां पत्नीं मुञ्चन्नस्ति, तेन ममाश्रुपातोऽभूद् दृग्भ्याम् धन्योऽवग्—ते बन्धु हीनसत्त्वोऽस्ति । प्रियाऽऽचष्ट—यदि ते शक्तिरस्ति तदा किं त्वया न त्यजन्ते प्रियाः । इति मर्मवचः श्रुत्वा धन्योऽवग्—अतः परं त्वया न सङ्गमो मम कर्तव्यः । तादृशं दीक्षाग्रहणोत्सुकं मनो ज्ञात्वा ताः खिन्नाः पत्न्यः सर्वाः पतिं प्रति प्रोचुः—एषा पत्नी मुग्धैवं जजल्प । नाथ ! नर्मोक्तिभिः क्रियमाणाभिरेवं तव कर्तुं न युज्यते । ततः शालिभद्रभगिनीं प्राह—स्वामिन् ! यन्मया मौग्ध्यात् प्रोक्तं तत् क्षम्यतां ममापराधस्त्वया, अतः परं मया मनागपि न करिष्यतेऽपराधः अस्मादृशामुपरि कृपा एव क्रियते, उत्तमानामेवं कर्तुं न युज्यते, यदि त्वया संयमो गृहीष्यते तर्हि—

त्वामेवानुपतिष्यामः, पतिः स्त्रीणामेव दुस्त्यजः । इति ता ब्रुवतीर्धन्यो धन्यंमन्योऽन्वमन्यत ॥५०॥

ततो धन्य उत्थाय शालिभद्रोपान्ते गत्वाऽवग्—भो शालिभद्र ! किमेवं कातरः सन्नेकैकां स्त्रियं त्यजसि, मया तु सर्वा अपि स्त्रियः समकालं त्यक्ताः प्रव्रज्याऽऽवाभ्यां गृहीष्यते । इतः श्रीवीरो वैभारगिरौ समवासार्षीत् । याव-

च्छालिभद्रः सर्वाः प्रियास्त्यक्ष्यति तावद् धन्यो दानं दत्त्वा सादरोऽपि श्रीवीरपादाब्जे संयमं जग्राह । धन्यं प्रव्रजितं श्रुत्वा शालिभद्रोऽपि श्रीवीरपर्यन्ते संयमं जग्राह ।

स्वामिनैव समं शश्वद्विहरन्तौ यतीश्वरौ । धन्यश्च शालिभद्रश्च, तौ संजातौ बहुश्रुतौ ॥५१॥
एकद्वित्रिचतुर्मासो–पवासादितपःपरौ, नत्वा वीरं पुरादेत्य, शुश्रुवतुः धर्मदेशनाम् ॥५२॥
[121]तथाहि–माणुस्स खित्तजाई कुलरूवारुग्गमाउयं बुद्धी । सवणग्गहाण सद्धा, संजमो लोगंमि दुल्लहा होई ॥५३॥

अन्यदा मासक्षपणपारणे धन्यशालिभद्रो भिक्षार्थं गच्छन्तौ वीरं नत्वा जगदतुः-स्वामिन् ! अद्य कस्या हस्ते आवयोः पारणं भविष्यति । प्रभुः प्राह—

मातुर्हस्तेन ते शालि–भद्रायं ! यतिनायक ! । भविष्यति द्रुतं पार–णकं धन्ययुतस्य ते ॥५४॥
इच्छामीति गदन् शालि–भद्रो धन्यसमन्वितः । भिक्षार्थं वीरमानम्य, चचाल नगरान्तरे ॥५५॥

भद्रागेहद्वारि क्षामताधारिविग्रहौ धन्यशालिभद्रसाधू विहर्तुमदृष्टपूर्वाविवागतौ तया भद्रयापि नोपलक्षितौ । श्रीवीरं शालिभद्रं धन्यमद्य वन्दिष्ये इति ध्यानपरा भद्रा स्वं पुत्रमपि शालिभद्रमायान्तं नाबुद्ध । ततो यती तौ क्षणमात्रं प्रतीक्ष्य तस्माद्गृहान्निरीयतुः । पुरीप्रतोल्यां तौ समायातौ । इतो दधिविक्रेत्री काऽपि वृद्धा स्त्री पुरीमध्ये समायान्ती उत्पन्नस्त्रविणी जज्ञे शालिभद्रनिभालनात् । हृष्टा प्रीतिपरा शालिभद्राय हृद्यं दधि यथेष्टं वृद्धा प्रादात् । ततोऽभ्येत्य श्रीवीरचरणान्तिके ईर्यापथिकी प्रतिक्रम्य रचिताञ्जलिः भद्रासूरित्यभाषत–स्वामिन् ! यत्त्वया मातृहस्ते पारणकं मम

121 मानुष्य–क्षेत्र–जाति कुलरूपारोग्यमायुषः वुद्धिः । श्रवण–ग्रहण–श्रद्धा संयम लोके दुर्लभाः भवन्ति ॥५५३॥

शालिभद्रस्य दीक्षा ।

स्वमा कृतं पारणक

प्रोक्तं तन्नाजनि कथम् ? । भगवान् प्राह—यन्मयोक्तं तत्सत्यं, पुरा शालिग्रामे एका धन्याभिधा स्त्री विधवाभूत् ।
तस्याः संगमाह्वो नन्दनो भर्तरि मृते ग्रामीणवत्सरूपाणि चारयामास । कदाचिदुत्सवे जायमाने प्रत्योकः पायसं
निष्पद्यमान वीक्ष्य जननीपार्श्वे तमयाचत । माताऽवग्—मे दुःस्थायाः कुतः पायसं संपद्यते । ततो बालो भृशं
कदाग्रहं मडयित्वा पायस मार्गयन् भृश रुरोद । यतः—

[122]"**चोरा य चुल्लका वि य, दुज्जणविप्पा य निच्चपाहुणया । नच्चिणि धुत्तनरिंदा, परस्स पीडं न याणंति ॥५६॥**

स्मारं स्मारं पतिं पूर्वसम्बन्धिनी लक्ष्मी च तारं तारं वृद्धा रुरोद । तां रोदनपरा वीक्ष्यासन्नगृहस्त्रीभिर्मि-
लित्वा दुःखकारणं पृष्टा वृद्धा स्वपुत्ररोदनसम्बन्धं जगौ । ततो दयया कयाचित्—स्त्रिया पय आनीतं, कयाचित्स्त्रिया
तन्दुला आनीताः, कयाचित्स्त्रिया घृतं शर्करा च दत्ता, तस्यै कयाचित्स्त्रिया स्थालमपि संगमजेमनाय दत्तम् । ततो माना
पायसं निष्पाद्य खंडघृतयुक्तं पायसं स्थाले परिवेष्य पुत्राय वृद्धा केनचिद् हेतुना प्रातिवेश्मगृहे गता । इतस्तदैव सद्दै-
वतः कश्चिन्मुनिर्मासक्षमणपारणके संगमगृहे आगात् । संगमोऽपि तं यतिं चारित्रपात्रं तपःकृशतनुमालोक्य हृष्टो दध्यौ ।

अहो पात्रमहो वित्त—महो चित्तमिदं त्रयम् । दुर्लभं मन्दभाग्यानां, ममोद्भूतमहो महम् ॥५७॥

इति प्रफुल्लचित्तः स्थालमुत्पाट्य हृष्टहृत् ददौ पायसं तस्मै संगमः । साधुरपि शुद्धमन्नं गृहीत्वा धन्यंमन्यो
निजाश्रये गतः । भुक्तमनेन पायसं बुभुक्षयेति समायातया मात्रा पुनः परिवेषितं पायस पुत्राय । तदा संगमो

122 चौराः बालाश्च दुर्जन–विप्राश्च नित्यप्राघूर्णका. । नर्तकी–धूर्त–नरेन्द्राश्च परस्य पीडा न जानन्ति ॥५५६॥

बुभुक्षयाऽऽकण्ठं भुक्त्वा रजन्यामकस्मादजीर्णतया मृत्वा गोभद्रश्रेष्ठिपुत्रो भवानभूत् । तथापूर्वभवसम्बन्धिन्या मात्राद्य दत्तं दधि तुभ्यम् । ततोऽसारं संसारं मत्वा कृतपारणकौ तौ धन्यशालिभद्रौ वीरमापृच्छ्य वैभारगिरौ गत्वा शुद्धे भूतले कृतपादपोपगमानशनौ तस्थतुः । तदा समेत्य भद्रा तीर्थेशं नत्वाऽपृच्छत्—शालिभद्रधन्यौ कथं भिक्षार्थं नायातौ मद्गृहेऽद्य । तद्वृत्ते प्रभुणोक्ते भद्रा दुःखिता वैभारगिरिं गत्वाऽवग् श्रेणिकश्च भद्रा तौ तथावस्थितौ वीक्ष्य तथा भद्रा रुरोद यथाऽन्यानपि बहून् रोदयामास, मयामन्दभाग्येन गृहागतौ न ज्ञातौ, एकवारं उत्तरं दत्तम्। श्रेणिकोऽवग्—भो शालिभद्र ! एकदा मात्रे स्वं मुख दर्शय, मातृतः परं तीर्थं न विद्यते । ततो राजा भद्रां प्रति प्राह—भद्रे ! त्वं धन्याऽसि, यस्याः पुत्र इदृगस्ति । इत्यादि कथयित्वा भूपेन प्रबोधिता भद्रा स्ववधूयुता गृहमगात् । श्रेणिको निजं गृहं गत. । ततः शुद्धध्यानारूढौ शालिभद्रधन्यौ सर्वार्थसिद्धाख्ये विमाने जग्मतुः । भद्राऽपि क्रमात् प्राप्तवैराग्या श्रीवीरजिनपार्श्वे संयमं गृहीत्वा तपस्तप्त्वा च स्वर्गं गता । ततश्च्युत्वा मुक्तिं यास्यति ।

॥ इति शालिभद्रकथा समाप्ता ॥२२॥

कुर्वाणो मानवो नित्यं, जिनेन्द्रशासनोन्नतिम् । भद्रबाहुगणाधीश, इवाप्नोति वृषं बहुम् ॥५८॥

तथाहि—दक्षिणदिशि प्रतिष्ठानपुरे भद्रबाहुवराहाह्वौ द्वौ द्विजौ सहोदरौ निर्धनौ वसतः स्म । तत्र श्रीयशोभद्रसूरयो विहरन्तः समाजग्मुः । तत्र भद्रबाहुवराहौ धर्मं श्रोतुं तत्रायातः । धर्मोपदेशोऽत्र **भोगाभङ्गुरवृत्तयो०** ॥५९॥
इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा द्वौ सहोदरौ स्वगृहं गत्वा मन्त्रयेते स्म—गृहे तु श्रीस्तादृशी नास्ति मनुष्यजन्म सफली-

भवति यया [सा तु नास्ति] तेन संयमो गृह्यते । इत्यादि विमृश्य द्वावपि बान्धवौ प्रवव्रजतुः । क्रमाद्भद्रबाहुश्चतुर्दशपूर्वी बभूव । षट्त्रिंशत्सूरिगुणवान् दशवैकालिक १ उत्तराध्ययन २ दशाश्रुतस्कन्ध ३ कल्प ४ व्यवहार ५ आवश्यक ६ सूर्यप्रज्ञप्ति ७ सूत्रकृत ८ आचाराङ्ग ९ ऋषिभाषितादि इति १० दश ग्रन्थानां निर्युक्तिकर्ता, भाद्रबाह्वीं सहिता व्यधाच्च । तदा आर्यसंभूतविजयोऽपि चतुर्दशपूर्वधरो वर्तते । श्रीयशोभद्रसूरयः स्वर्गं ययुः । भद्रबाहुसंभूतिविजयौ मिथो विहरतः स्म । वराहो विद्वानभूत् केवलं गर्वपर्वताधिरूढोऽभूत्, सूरिपदं याचते भद्रबाहुसहोदरपार्श्वात् । भद्रबाहुना स इति भाषितः वत्स विद्वानसि, क्रियावानसि, तत्वज्ञोऽसि, परं सगर्वोऽसि, सगर्वस्य सूरिपदं न दद्मः । एतदुक्तं तस्य न रुचितं, गुरुवचनं वर्यमपि कस्यापि विषं भवति । अभव्यस्य सुकुमालमपि कर्णशूलं भवति । ततो व्रतं तत्याज वराहः, मिथ्यात्वं गतः, पुनर्द्विजवेषं जग्राह, वराहसंहितादि नवीनं शास्त्रं रचयामास। महाज्योतिस्को बभूव। लोकेपु स्वां ख्यातिमिति प्रथयामास। अहं बाल्ये लग्नमभ्यस्यामिस्म। तद्विचारे च सदा तिष्ठामिस्म । एकदाऽहं तु प्रतिष्ठानपुराद्बहिर्लग्नं मंडयामिस्म । तल्लग्नस्पृष्ठा स्वस्थानमागमं, सुप्तः सन् गृहेलग्नस्पृष्टं स्मरामि स्म। ततो लग्नं मार्ष्टुं तत्रोपरि चलितः। यावत्तत्र यामि तावल्लग्नस्थाने पञ्चास्यमपश्यं, तथापि निर्भयीभूय लग्नभक्त्या सिंहस्याधो हस्त क्षिप्त्वा, यावल्लग्नमपसारयामि तावत्सूर्यः प्रत्यक्षीभूयावग्—वत्स ! तव दृढया लग्नग्रहभक्त्या बाढं तुष्टोऽस्मि, वरं वृणीष्व। तदा मयोक्तं—यदि त्वं प्रसन्नोऽसि तदा मा त्वं स्वविमाने नय सर्वं ज्योतिश्चक्रं दर्शय । ततोऽहं रविणा स्वविमाने स्थापितः सर्वं ज्योतिश्चक्रं दर्शितं सूर्येण चारमानादि प्रोक्तं, ततः

भद्रबाहु चरितम् ।

भद्रबाहु कृता निर्युक्ति रचना ।

वराहमिहिरस्य लोकवञ्चनम्।

कृतकृत्योऽहं सूर्यमापृच्छ्य विश्वोपकाराय भूमौ समागाम् । ततो लोकोपकारायाह भ्रमन्नस्मि । मम वराहमिहिर इति नाम दत्तं रविणा, लोके परां पूजां प्रापमहम् । ततः प्रतिष्ठानपुरे जितशत्रुभूपेन स्वपुरोहितः कृतः यत.—

गौरवा० ॥१॥ श्वेताम्बरान्निन्दति वराहमिहिरः सदा । एते श्वेताम्बराः काका इव कुत्सितं शब्दं कुर्वन्ति व्याख्यानछलात् । तच्छृणवतो श्रावकाणां शिरःशूलमुत्पेदे । धिगस्माकं जीवितं, येनास्मासु सत्सु एव गुरूणामवहीलनामेते कुर्वते, अहो महत्कष्टं अथ वराहमिहिरः कलावान् नृपमान्योऽस्ति गुरून्निन्दति किं क्रियते । भवतु तथापि गुरून् विज्ञपयामः । तत. आकारिताः श्रीभद्रगुरवः । कारितस्तेषां प्रवेशमहोत्सव., स्थापिता गुरव उपाश्रये । व्याख्याने अनेके महेभ्या राजपुत्राश्चायान्ति । भद्रबाहुमागतं श्रुत्वा वराहो बाढं जगौ, तथापि तेभ्यो नापवक्तुमशकदसौ, अत्रान्तरे भूपगृहे पुत्रो जात. । राजा वराहपार्श्वाज्जन्मपत्रिका कारितवान् । शतवर्षायुरसौ बालो भविष्यति तेनोक्तमिति । दानानि दीयन्ते । लोका वर्धापनिकापूर्वं तत्रायान्ति राजगृहे । वराहमिहिरोऽतीव मानितो भूरिधनदानात् । गुरूणामवहीलनार्थं राज्ञोऽग्रे वराहेणोक्त,—सर्वे जना अत्र युष्मद्गृहे समायाताः । एक आचार्यो भद्रबाहुरागतोऽस्ति सोऽत्र नायातः, तस्य देशत्यागरूपो दण्ड एव दीयते । ततो राज्ञा मन्त्रिपार्श्वाज्ज्ञापितं—त्वमत्र कथं नागाः । भद्रबाहुना ज्ञापित—द्वितीयवारकं आगमिष्यामि । राज्ञा ज्ञापितं—भो भद्रबाहो ! एवं त्वया कथमुच्यते । गुरुणोक्तं ज्ञापितं यदि सत्यमग्रे प्रोच्यते । तदा राज्ञोऽसमाधिरभूत् । राज्ञा ज्ञापितं तव न भयं; यज्ज्ञातं तत्त्वया वाच्यम् । ततो गुरुणा ज्ञापितं सप्तमदिने निशीथे बिलाडिकामुखान्मरणं पुत्रस्यास्य भावि, तस्मिन् मृते शोकविसर्ज-

भद्रबाहु चरितम् ।

वराह मिहिरस्य पराभवः।

राज्ञः गृहे वराह मिहिरस्य गमनम् ।

नायागमिष्यते मया । [राज्ञा ज्ञापित कथमेतद्भवद्भिर्ज्ञातम् ।] ततो राज्ञा सर्वत्र ग्राममध्यात् बिलाडिकाः पुराद्बहिः कर्षिताः । सप्तमे दिने निशीथे धात्री स्तन्यं पाययितुं द्वारशाखाग्रे उपविष्टा । इतोऽकस्मादर्गला बालस्य मस्तकोपरि पतिता मृतश्च सः । ततो लोकैरुक्त—वराहोऽयमज्ञानी गुरवो ज्ञानिन एव । राज्ञा धिक्कारः कृतो वराहस्य । ततः श्राद्धशतयुता गुरवः शोकापनोदाय राजपार्श्वे गताः । शोकापनोदसूक्तानि कथितानि । ततो राज्ञोक्त—भवता बालस्य सप्तदिनायुः कथ ज्ञातं ? बिलाडिकाया मुखान्मरणं नाभूत् किं कारणं तत्र ? । गुरुणोक्त अर्गलामुखे बिलाडिका-रूपमस्ति । अस्माभिर्यदा पुत्रो भवतो जातः सा एव वेला सूक्ष्मबुद्धया गृहीता, तेन ज्ञातमायुः । ततो वराहः खिन्नो यावत्पुस्तकानि जले क्षेप्तु लग्नः, तावद्वारितो भद्रबाहुना । शास्त्रेषु सर्वज्ञप्रणीतेषु सम्यग् प्रोक्तमस्ति, परं ज्ञातृत्वं दुर्लभ विद्यते । यतः—

"अमंत्रमक्षरं नास्ति, नास्तिमूलमनौषधम् । अनाथा पृथिवी नास्ति, आम्नायाः खलु दुर्लभाः ॥६०॥"

अत्र ज्ञातृत्वे कारणं अस्य वराहस्य विद्यागर्वो विद्यते, यतो गर्व एवाज्ञानं नान्यत् । यतः—

"प्रभुप्रसादस्तारुण्यं, विभवो रूपमन्वयः । शौर्यं पाण्डित्यमित्येत-दमद्यं मदकारणम् ॥६१॥

अत्रान्तरे केनचिच्छ्राद्धेनोक्त वराहाग्रे ।

युष्मादृशाः कृपणकाः कृमयोऽपि यस्यां, भान्ति स्म संतमसमप्यगमन्निशाऽसौ ।
सूर्यांशुदीप्रदशदिग् दिवसोऽधुनाऽयं, भात्यत्र नेन्दुरपि कीटसमः किमु त्वम् ॥६२॥

भद्रबाहु-चरितम् ।

इति वदन्नेव नष्ट. स श्राद्धः । ततो बाढं रुष्टस्तस्मिन् वराहो निन्दितो लोकैर्दूनोऽभूत् । एते गुरवो ज्ञानिन एव । एकदा राज्ञा पृष्टौ वराहमिहरश्रीभद्रबाहुगुरू । अत्राद्य किं भविष्यति । वराहेणोक्त अद्य पाश्चात्यप्रहरे अमुकस्थाने अकस्मात् जलदे वर्षति मण्डलमध्ये द्विपञ्चाशत्पलमितो मत्स्यः पतिष्यति । गुरुणोक्त एकपञ्चाशत् सार्द्धपलमितो मण्डलात्तस्माद्बहिः पूर्वदिशि च । ततः सन्ध्यायामकस्मात् मेघे वर्षति गुरूक्तप्रमाणो मत्स्यो गुरूक्तस्थाने पतितः । ततो गुरवो मानिता वराहोऽपमानितः । ततो जिनधर्मं प्रपेदे राजा । वराहोऽपमानं गमितो भागवती दीक्षा लात्वा अज्ञानकष्टानि कुर्वाणो गुरुषु द्वेष वहन् मृतः । जैनधर्मद्वेषी व्यन्तरोऽभूत् । साधुषु न प्रभूतं द्वेषवानपि उपद्रवं चकार । तपो हि वज्रपञ्जरप्रायं अतः श्राद्धानुपद्रोतुं लग्नो व्यन्तरः गृहे गृहे रोगानुत्पादयामास । श्रावकैः स्वदुःखं रोगोत्पत्तिहेतुं गुरुणामग्रे विज्ञप्तं— भगवन् ! त्वयि जगत्पूज्ये सति कथं सङ्घपीडा विद्यते । गुरुभिरभाणि मा भैष्ट सोऽपि वराहो मृत्वा-व्यन्तरीभूय पूर्ववैरात् श्रीसङ्घं पीडयति स्म । [ततो गुरुभिरुक्तं—] मा दुःख यूय कुरुध्व, सर्वं वर्यं भविष्यति । ततः श्रीभद्रबाहुगुरुभिरुपसर्गहरं स्तोत्रं षड्गाथामयं कृत्वा श्राद्धेभ्यो दत्त पठनाय प्रोक्त च तच्चेद—

"उवसग्गहरपासं, पासं वंदामि कम्मघणमुक्कं । विसहरविसनिन्नासं, मंगलकल्लाणआवासं ॥६३॥
विसहरफुलिंगमंतं, कंठे धारेइ जो सया मणुओ । तस्सग्गहरोगमारी, दुट्ठजरा जंति उवसामं ॥६४॥
चिट्ठउ दूरे मंतो, तुज्झ पणामोवि बहुफलो होइ । नरतिरिएसुवि जीवा, पावंति न दुक्खदोगच्चं ॥६५॥

भद्रबाहोः राज्ञा कृतः बहुमानः ।

श्री सङ्घशान्ति कृते स्तोत्र रचना ।

तुह सम्मत्ते लद्धे, चिंतामणिकप्पपायवब्भहिए। पावंति अविग्घेणं, जीवा, अयरामरं ठाणं ॥६६॥
इय संथुओ महायस भत्तिभरनिब्भरेण हियएण ता देव दिज्जबोहिं भवे भवे पासजिणचंद ॥६७॥"

स्तोत्रस्य प्रभावः ।

तमुपसर्गहरं स्तोत्रं पठतां श्राद्धाना स, व्यन्तरो मनागपि प्रभवितुं न समर्थः । ततो रोगोपशान्तिर्जाता च । यत्र तत्रापि कार्ये स्तोत्रे स्मर्यमाणे धरणेन्द्रेणागत्य गुरुपार्श्वात् प्रान्तगाथाऽपसारिता । तत् स्तोत्रमपि स्मृत विघ्नानि उपशामयति । स श्रीभद्रबाहुगुरुश्चतुर्दशपूर्वधरः बहुकालं भव्यजीवान् प्रतिबोध्य स्वर्गं गतः । ततश्च्युतोऽवश्य मुक्तिं यास्यत्येव ।

। इति श्रीभद्रबाहुकथा समाप्ता ॥२५॥

दशार्ण भद्र-चरितम्।

अभिमानं विमुञ्चन्ति, ये जना ऋद्धिसंभवम् । त एव वृण्वते मुक्ति, दशार्णभद्रभूपवत् ॥१॥

तथाहि—अत्रैव भरते दशार्णपुरपत्तने दशार्णभद्रभूपो भुवं शशास ।

"पार्थिवानामलङ्कारः, प्र ानामेवपालनम् । किरीटकटकोष्णीषैर्भूष्यन्ते केवलं नटाः ॥६८॥

भूपस्त्रिकालं जिनपूजा चकार । यतः—

"जिनस्य पूजनं हन्ति, प्रातः पापं निशाभवम् । आजन्म विहितं मध्ये, सप्तजन्मकृतं निशि ॥६९॥"

अन्यदा दशार्णपुरोपान्तस्थदशार्णगिरौ श्रीवीरः सार्वः समवससार । देवैः स्वर्णरत्नरजतवप्रमय योजनमितं कपि-

शीर्षश्रेणीरोचिष्णु चतुःप्रतोलीचारु समवसरणं कृतं। तत्रोपविष्टः प्रभुश्चतुर्मुखश्चतुस्त्रिंशदतिशयशाली चतुष्षष्टीन्द्राद्द्विा-दशपर्षदामग्रे धर्मोपदेशं दत्ते। तदोद्यानपालो भूपाग्रे श्रीवीरागमं ज्ञापयामास। राजा पारितोषिकं ददौ। तत उत्थाय सप्ताष्टपदानि संमुखं गत्वा प्रभुं स्तौति। यथा—

जगद्वितीर्णकल्याण! कल्याणकमलालय!। जय त्वं जिन सर्वज्ञ! सर्वज्ञततिसंयुत! ॥७०॥
कलाकलामलज्ञानो-दय! दयोदधे! प्रभो!। तार! तारय मां धूत-मान मानभवाम्बुधे! ॥७१॥
स्मारं स्मारं गुणग्रामं, कारं कारं तव स्तुतिम्। दर्शं दर्शं मुखं तेऽद्या-भूवं भूवंद्य! निस्तमाः ॥७२॥

स्तुत्वेति दध्यौ नृपः—प्रातर्विस्तरादहं प्रभुं वन्दिष्ये। यथा पुरा केनापि न वन्दितः भूपो लोकानां वीरागमनज्ञापनाय पुरे पटहं दापयामास। पुरं पताकातोरणवन्दनमालादिरम्यं दन्दह्यमानागुरुकर्पूरव्याप्तनभोमण्डलं चाकारयत्। प्रातः सर्वशृङ्गारसारः सिन्धुरारूढो राजा सज्जीबभूव। तत्राष्टादशसहस्रं गजाः, चतुरशीतिलक्षाणि वाजिनः, २१ सहस्रं रथाः, ९१ कोटि पत्तयः, १६ सहस्र ध्वजाः, मेघाडम्बरछत्राणि पञ्चशतानि, ६९००० श्रीकर्यः, ५०० राज्ञ्यः सुखासनारूढाश्चेलुः। सामन्तसचिवादयोऽपि सशृङ्गाराश्च। स्थाने स्थाने गीतनृत्यादीनि कार्यन्ते। लोका अपि स्वस्वर्द्धिमानशृङ्गाराश्चेलुः, राजापीदृग् परिवारशाली याचकेभ्यो रूप्यस्वर्णदुकूलादि दानं ददानः पुष्पप्रकरशोभिराज-पथे गर्वाज्जगदपि तृणं मन्यमानः छत्रशाली प्रभुं नन्तुं चचाल। दशार्णाद्रिसमीपे ययौ। ततो यानानि संस्थाप्य तत्र पञ्चाभिगमपूर्वं प्रभुं प्रदक्षिणीकृत्य यथोचितस्थानमुपाविशत् राजा। तदा हृष्टो राजा दध्यौ—यथा सर्वर्द्ध्या

प्रभुर्मया नेमे, तथा न केनापीन्द्रादिना चक्रिणा वा वन्दितो भावी । तदा दशार्णभद्रस्य गर्वं सौधर्मेन्द्रोऽवधे-ज्ञात्वा दध्यौ अहो उत्तमोऽय भूप एवं गर्वं धत्ते न तद्वरं, यतो लोके गर्वः श्रेष्ठो न । यतः—

"उत्सर्पयन् दोषशाखा, गुणमूलान्यधो नयन् । उन्मूलनीयो मानद्रु—स्तन्मार्दवसुहृत्प्लवैः ॥७३॥
औचित्याचरणं विलुम्पति पयोवाहं नभस्वानिव, प्रध्वंसं विनयं नयत्यहिरिव प्राणस्पृशां जीवितम् ।
कीर्तिकैरविणीं मतङ्गज इव—प्रोन्मूलयत्यंजसा, मानो नीच इवोपकारनिवहं हन्ति त्रिवर्गं नृणाम् ॥७४॥
अस्याहो भक्तिरागोऽयं, विश्वपूज्यस्य पूजने । परमेतेन मानेन, दूष्यतेऽमुष्य हीयते ॥७५॥
निखिलैर्निर्जरैरेव, शक्रैः सर्वर्द्धिभिर्जिनाः । युगपद्यदि पूज्यन्ते. तथापि स्युर्न पूजिताः ॥७६॥

जिनानामनन्तगुणाना सर्वतः पूजा न केनापि कर्तुं शक्यते । ततः शक्रेण भूपगर्वोत्ताराय व्योम्नि दिव्यशक्त्या ६४ सहस्रं गजा विचक्रिरे । तत्रैकैकहस्तिनः ५१२ मुखानि । मुखे मुखेऽष्टौ दन्ताः । दन्ते दन्तेऽष्टौ वाप्यः । वाप्यां वाप्यामष्टकमलानि । कमले कमले एकैकैव कर्णिका । कर्णिकायामिन्द्रोपवेशाय सिंहासनं, तत्रेन्द्रोऽग्रमहिषीयुत उपविशति । कमले कमले लक्षपत्राणि । पत्रे पत्रे द्वात्रिंशद्देवदेवीरचितानि ३२ बद्धनाटकानीन्द्रैः सर्वैः कार्यन्ते । प्रथममेकगजे दन्तसंख्या ४०९६, एकगजे वाप्यः ३२७६८, एकगजे पद्मानि २६२१४४, कर्णिकाशक्रोपविशन-प्रासादयो· सङ्ख्या २६२१४४, एकगजे पद्मदलानि २६२१४४०००००, एकगजे द्वात्रिंशद्बद्धनाटकसङ्ख्या ८३८८६०८००००० । अतः परं सर्वगजसंख्या ६४००० एकगजमुखानि ५१२ । ३ कोटि २७ लक्ष

दशार्ण-
भद्रकृत
प्रभोः
भक्तिः ।

६८ सहस्रं मुखसर्वसंख्या । गजस्य एकमुखे ८ दन्ताः । २६ कोटि २१ लक्ष ४४ सहस्रं सर्वगजदन्तसङ्ख्या, दन्ते दन्ते वाप्य ८ । २०९ कोटि ७१ लक्ष ५२ सहस्रं सर्वगजवापीसङ्ख्या । वाप्यां वाप्यां ८ कमलानि १६७७ कोटि ७२ लक्ष १६ सहस्रं सर्वगजकमलसङ्ख्या । कमले कमले लक्षपत्राणि १६ शतलक्षकोटी ७७ लक्षकोटि ७२ सहस्रकोटिः १६० कोटयः सर्वगजपत्रसङ्ख्या । पत्रे पत्रे बत्रीसबद्धनाटक ५३६८ कोटाकोटि ७० लक्षकोटि ९ सहस्रकोटि १३० कोटयः, एवं सर्वमीलने सर्वगजनाटकसङ्ख्या १६ शतलक्षकोटि ७७ लक्षकोटि ७२ सहस्रकोटि १६० कोटयः काणका । १६७७ लक्षकोटि ७२ सहस्रकोटी १६० कोटय जिनप्रासादाः । १६७७ कोटि ७२ लक्ष १६ सहस्रं इन्द्राः । एकैकस्य इन्द्रस्य पार्श्वे ८ अग्रमहिष्यः, १३ सहस्रकोटि ४२१ कोटि ७७ लक्ष २८ सहस्रं इन्द्राणीसर्वसङ्ख्या । सर्वगजरूपाना सङ्ख्या ५३६८७०९२२०००००००० । तदेतावद्रूपवान् सौधर्मशक्रो देवदुन्दुभिनादरम्यश्रीवीरगुणग्रामगर्भनाट्यानि विलोकयन्नभस उत्तीर्य प्रदक्षिणीकृत्य प्रभुं ववन्दे भूपः । ता सौधर्मेन्द्रर्द्धिं पश्यंश्चित्रलिखित इवासीत्, ततो यदा शक्रो गजादुत्तरीतुमैच्छत् तदा गजोऽग्रिमौ पादौ स्वप्रभुं सुखेनोत्तारयितुं पर्वतस्योपरि निम्नीचकार । तदा गजस्याग्रिमौ पादौ आर्द्रपङ्के इव भुवि निमग्नौ । तदेन्द्रो गजादुत्तीर्य प्रभु ननाम । यत्र गजः पादौ निम्नीचक्रे, तस्य स्थानस्य गजाग्रपदकमिति तीर्थं लोकप्रसिद्धमजनि । नृपस्ताहग्विभासुरं शक्र वीक्ष्य दध्यौ ।

अहोरूपमहोऋद्धि-रहो त्रैणं च चक्रिणः । अहो भक्तिरहो शक्ति-रस्यान्यत्सर्वमप्यहो ॥७७॥

शक्रेण राज्ञः गर्व-मुत्तारितः।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

मद्विभूतिः शक्रविभूत्यग्रेऽणूयते, अतो मुधैव गर्वः कृतः, जिनः सर्वप्रकारैर्न केनापि पूजितः स्यात् । शक्रस्यार्हति सर्वोत्कृष्टा भक्तिः, अतोऽलं राज्याश्रियाऽनया । यद्यहमधुना दीक्षां न भजे तदा मया सर्वथा हारितमेव । यद्यत्र व्रतं गृह्णामि तदेन्द्रो जित एव । एव ध्यात्वा भूपस्तत्रैव धीमान् पञ्चभिर्मुष्टिभिर्लोचमकृत स्वयम् । तादृशगजाश्वयुवत्यादिराज्यं-मुक्त्वा प्रभुपार्श्वे संयम ललौ । ततो मुनिं जातं वीक्ष्य शक्रो भक्त्या नमश्चक्रे प्राह च ।

दशार्णभद्र ! सत्साधो ! संयमश्रीविराजित ! । धन्यस्त्वं येन दुष्पूरा, प्रतिज्ञा पूरिता निजा ॥७८॥
पुनः पुनः प्रणयेति, यतिं नत्वा जिनाधिपम् । संप्राप वासवः स्वर्गं, श्रद्धापूरितमानसः ॥७९॥

क्रमात्कर्मक्षयं कृत्वा दशार्णभद्रो मुक्तिं ययौ ॥

इति दशार्णभद्रराजर्षिकथा समाप्ता ॥ २६ ॥

शुभध्यानं वितन्वानः, क्षीणकर्मा जनः क्षणात् । लभते केवलज्ञानं, प्रसन्नचन्द्रसाधुवत् ॥१॥

पोतनपुरे सोमचन्द्रराजा । तस्य धारिणीप्रिया प्रसन्नचन्द्रपुत्रश्च । एकदा राज्ञी राज्ञः शिरसि वेणीवालान् विवृण्वती पलितं दृष्ट्वा राज्ञो हस्तेऽमुचत् । जगौ च पलितानि जरां ज्ञापयन्ति । राजा जगौ—हा मे पूर्वजा वृद्धत्वेऽनागतेऽपि सुतं राज्ये न्यस्य व्रतं जगृहुः । मम तु वार्द्धक्ये समागतेऽपि न वैराग्यं जातमहमधम एव । यतः—

"नाधमानां जरा स्वान्ते, मध्यानामेति मूर्द्धतः । स्वान्तान्मूर्द्धनि धन्याना-मारोहति सतां पुनः ॥८०॥

दशार्णभद्रेण दीक्षा स्वीकारेण इन्द्रः-जितः ।

लज्जयाऽहं तया हन्त, विषीदे वार्द्धकं कियत् । अखंडकुलधर्माणां, मृत्युः सोऽपि महोत्सवः ॥८१॥
मनसि जरसाऽभिभूता, जायन्ते यौवनेऽपि विद्वांसः । मन्दधियः पुनरितरे, भवन्ति वृद्धत्वयोगेऽपि ॥८२॥

इत्याद्युक्त्वा शीर्णतृणमिव राज्यं त्यक्त्वा प्रसन्नचन्द्रं बालमपि तदा राजा स्वराज्येऽभ्यषिञ्चत् । वनाय सोमचन्द्रो यावच्चचाल । तावद्धारिण्यपि पत्नी वारिताऽपि तेन राज्ञा समं धात्र्या सार्द्धमचलत् । सोमचन्द्रो वने गत्वा तापसव्रत जग्राह । तस्यैवंविधा व्रतश्रीरासीत् । यतः—

"उटजः सौधमिङ्गुद्या–स्तैलैर्माणिक्यदीपकाः । श्रद्धैवान्तःपुरं श्रेष्ठं, प्रीतिः पक्षिमृगाश्रया ॥८३॥
सर्वासनजयो योग्या, चमूः शमदमादयः । फुलदाः फलदाः सूदा, निग्राह्याश्चान्तरारयः ॥८४॥
क्षणः परस्य पुंसो वा, ध्यानं पाड्गुण्यचिन्तनम् । सोमचन्द्रस्य राजर्षेः, प्रव्रज्या राज्यवद्बभौ ॥८५॥"

धारिण्या तापसव्रतग्रहणात् प्राक् संपन्नगर्भया पुत्रो जनितः । प्रसवरोगेण धारिणी दिवं ययौ । वल्कलैः प्रावृतं बालं प्रति प्राह तापसः । वत्स ! तव शैशवेऽपि तव वल्कलचीरिताऽस्ति, तेन वल्कलचीरीति तव नाम भवतु । राज्ञी दिवं गताप्यवधिज्ञानेन स्वं पुत्रं बालं मत्वा महिषीरूपं कृत्वा तत्रागत्य स्तन्यमपाययत् मोहेन । यतः—

"रागी बध्नाति कर्माणि, वीतरागो विमुच्यते । जना ! जिनोपदेशोऽयं, संक्षेपाद्बन्धमोक्षयोः ॥८६॥"

धात्र्यपि तं बालकं पालयामास । धारिण्यपि स्तन्यपानं कारयामास । स मुनिः तं सुतं स्वाङ्के धत्तेस्म सदा । धान्यैरन्यैर्वन्यैः पोष्यमाणः शैशवोत्तरं भेजे । कुमारो लोकव्यवहारं कमपि मनाग् न वेत्ति । अन्येद्युः स्वं सोदरं

वल्कलचीरिण पितुरन्तिकस्थं श्रुत्वा कस्यचिन्मुखात् सहोदरेण तेन विना स्व शून्यममंस्त प्रसन्नचन्द्रभूपः। ततः केनापि मनुष्येणाकारितो वनात्तस्मात् पितुः समीपं न मुमोच कुमारः। ततः प्रसन्नचन्द्रो दध्यौ—उपायं विना मम पार्श्वे नैष्यतीति मत्वा ता कूटरचनां वेश्या मुक्त्वा नान्यो वेत्ति। यतः—

"मायोपनिषदां शास्त्रं, क्षेत्रं निकृतिवीरुधाम्। वशीकरणमस्त्येव, वेश्यैव मुग्धदेहिनाम् ॥८७॥"

इत्यादि। ततो राजा पण्यस्त्रीपेटकं कपटकूटकुशलमाकार्याऽवग्—मद्भ्राता सर्वलोकव्यवहारबाह्यो वने विद्यते। स कथमपि नायाति अत्र, तथा कर्तव्य, यथाऽत्रायाति। ताभिरुक्तमस्मदीया बुद्धिर्विलोक्यताम्। तथा करिष्यतेऽस्माभिर्यथा सुखेनात्र वल्कलचीरी भवद्भ्राता समेष्यति। ततस्ताः हृष्टाः सिंहकेसरमोदकादिवर्यखाद्ययुता ऋषिवेषधराः सिंहपोतवने ययुः। तं जन्मजटिलं क्षत्रियब्रह्मचारिणमायान्तं बिल्वामलकादिफलभारिणं वीक्ष्य वेश्याः सन्मुखाः समागताः। ता वेश्या दृष्ट्वा तापसा अमी कुतोऽप्यागता इति ध्यायन् वल्कलचीरी ताताभिवादये इति प्राह—के यूय ? क्वाश्रमो वः ? क्व यास्यथ ? ! ताभिरुक्तं—वयं मुनयो वीतरागाः परं पुमर्थानुरक्ताः पोतनाश्रमतस्त्वां वीक्षितुमत्रागताः तव भक्ति कर्तुं च। यतः—

"सपर्ययाऽतिथीनां हि, तपोवृद्धिस्तपस्विनाम्। विहिता जायते स्वर्गा—पवर्गसुखदायिनी ॥८८॥

मुनिः प्राह—वनादेतानि फलानि मयाऽऽनीतानि यूयं गृह्णीध्वं बहूनि पुनरानेष्याम्यहं तानि कृतार्थोऽहमद्य भवामि युष्मद्दानविश्राणनात्। ता वेश्याः प्रोचु—त्वदानीतेषु ईदृशेषु फलेषु विरसेषु अस्माकमिच्छा न स्यात्। पोतनाश्रम-

प्रसन्नचन्द्रेण पण्यस्त्रीः प्रेषिताः।

जाना फलाना विषये वाञ्छा भवति नः । तेनोक्तं—पोतानाश्रमजानि फलानि कीदृशानि भवन्ति । ताभिः सितोपलानिष्पन्नमोदकादिखाद्यानि वर्याणि दर्शितानि । तानि खाद्यान्यास्वाद्य वल्कलचीरी बिल्वादिफलेषूद्विग्नोऽभूत् । ततस्तासामङ्गस्पर्शमासाद्य वल्कलचीरी जगौ—अहा भवतामङ्गे ईदृशं मार्दवं सुखदं कुतोऽजनि । युष्माकं हृदये च इदं वेदिकारमणीयं कुतोऽभूत् । ता मुनिं प्रोचुः—ये पोतनाश्रमे वस ईदृशानि फलान्यास्वादयन्ति, तेषामीदृशं सुकुमालं सुखद वेदिकाद्वयं जायते । ततस्तेन तस्मिन् (तयोः) वेदिकाद्वयस्थफलयोर्यावद्धस्तो दत्तस्तावत्तस्यात्यन्तसुखमभूत् । प्रोक्तं च तेन—मम कथमीदृशानि फलानि च ईदृग्वेदिकालफलस्पर्शो भविष्यति । ततस्ताभिरुक्तं—अमुं वनं त्यक्त्वा पोतनाश्रमे अस्मन्मैत्री कुरु यदि तदा सर्वं समीहितं भविष्यति एव । ततस्तासामङ्गस्पर्शं सितोपलाद्राक्षादिमाधुर्याधिकं ज्ञात्वा तस्य वनफलास्वादसुख विस्मृतम् । ततस्तेनोक्तं—तिष्ठत यूयमत्र क्षणं, अहं यावत्तापसोपकरणानि छन्न संगोप्य तत्रायामि । ततो यावत्तापसोपकरणादि संगोप्य यावद्वेश्यापार्श्वे वल्कलचीरी समायाति । इतः सोमचन्द्रं राजर्षिमागन्छन्तं दृष्ट्वा शापात् भीता दिशोदिशं नष्टाः । ततो वल्कलचीरी तत्पृष्ठे एक एव ता द्रष्टुं चचाल । मृगशाव इव इतस्ततो वने भ्रमन् रथिकं पथिकं व्रजन्त वर्त्मनि वीक्ष्याभिवादयामीति मुनिर्जगौ । रथ्याह क्व गन्ताऽसि ? मुनिराचष्ट—ताताह पोतनतपोवने । रथी प्राह—अहमपि तत्र यास्यामि । ततस्तमेवानुव्रजन् तत्प्रिया वीक्ष्य तताभिवादयामीति जगौ । ततस्तौ दम्पती दध्यतुः । अयं तापसाश्रमोत्पन्नः, स्त्रीपुसयोरपि भेदं न वेत्ति । ततो वल्कलचीरी मार्गे गच्छन् रथ्यान् वृपान् प्रतोद्यमानान् वीक्ष्य मुनिर्जगौ । एते मृगाः किं वृथा दूयन्ते घातैः । ततो रथ्याह

वेश्यया कृता भक्तिः । वनाद् पलायनम् ।

॥२१५॥

एतैर्वृषैरीदृश कर्म कृतमस्ति, तेन कर्मविपाकेनेदृशी वेदना जायमानास्त्यधुना । रथी तस्यार्जवेन वशीकृतो मोदकान् तस्मै मुनये ददौ । तानपि आस्वाद्य मुनिर्दध्यौ—हुं ज्ञातं तानि फलान्येव साम्प्रत मद्भाग्येन संमुखान्यायातानि । रथी मार्गे एकं तस्करं जित्वा तस्य वित्तं लात्वा क्रमात्पोतनाश्रममगात् । मुनिनोक्तं—क्वास्ति पोतनाश्रमः ? । रथी जगौ—अय पोतनाश्रमः अत्र सुखं तिष्ठ । ततो रथी स्वगृहं प्रत्यचलत् । ततः प्रत्यहं प्रतिगृहं गच्छन् मुनिः स्त्रीपुंसयोर्दर्शने-नाभिवादयामीति जल्पन् वेश्यापाटके गतः । तत्र कामपि वेश्यां वीक्ष्य ताताभिवादयामीति जगौ । ततो वेश्यया मुग्धस्वभावोऽयं मुनिर्महत्पुण्यमिदं, अयं मुनिर्यदि मदीयाङ्गस्पर्शं करोति, तदाऽहं कृतार्था भविष्यामीति ध्यात्वा गृह-मध्ये नीत्वा स्वाङ्गस्पर्शादिस्नानं चक्रे । वेश्या तु बहुपुण्यलाभोत्पादमात्मनि मानयन्ती तत्कृतनखक्षतादि सहते । ततो वेश्यया सुकुमालशरीरोऽयं मुनिरिति कृत्वाऽऽत्मपुत्र्या समं पाणिपीडन कारितम् । मुनिर्दध्यौ । ईदृशमातिथ्यं कुत्रापि न दृष्टम् । तदा तस्या गृहे विवाहतूर्याणि वाद्यन्ते, वल्कलचीरी तु तस्याः करस्पर्शं परमसुखमयं मेने । इतः पूर्वनियुक्ताः पण्यस्त्रियोऽभ्येत्य तस्मिन्नेवाहनि प्रसन्नचन्द्रभूपाग्रे प्रोचुः—स कुमारोऽस्माभिर्लोभयित्वा दूरतो नीतो यावत्तावत्सोमचन्द्रर्षिरागात् । ततो वयं शापभयान्नष्टाः । सोऽपि वल्कलचीर्यपि नष्टः । ततोऽस्माभिः स न प्राप्तः । किं करिष्यतेऽग्रत इति ज्ञायते पोतनाश्रमफलानि दर्शितानि सन्ति तेनात्रागमिष्यते च । राजा खिन्नो दध्यौ—मया वयं न कृतं तस्य तातस्य वियोगोऽभूत्, ममापि न मीलितः, किं क्रियते हस्तो दग्धः पृथुकोऽपि न प्राप्तः । ततो राजा शोकातुरोऽखिलं राजकार्यं विसृज्य सशल्यस्तस्थौ । इतः कश्चिद्वेश्यागृहे नवीनं विवाहं जायमान श्रुत्वा राज्ञोऽग्रे

वल्कलचीरिणः वेश्यया करपीडनम् ।

ददति तावदिमे विषयाः सुखं, स्फुरति यावदियं हृदि मूढता।
मनसि तत्त्वविदां तु विचारके, क्व विषयाः क्व सुखं क्व परिग्रहः ॥३४॥" (द्रु.वि.)

इतः कोऽपि विद्याधरो व्योम्नि व्रजन् तं तथाविधे कष्टे पतितमालोक्य करुणयाऽवग्—भो महानुभाग ! अस्मिन् मद्धस्ते विलग्य बहिरागच्छ । ततः स दुःस्थोऽवग्—क्षणमेकं तिष्ठ, अयं मधुबिन्दुरतीवमधुरः पतन्नस्ति मुखे मदीये । चिरं प्रोच्यमानोऽपि मधुबिन्दुलोभेन बहुदुःखं सुखमयं मन्यमानो न निस्ससार । ततो विद्याधरः स्वस्थानके गतः । दरिद्रस्ततोऽतीवदुःख्यभूत् । इत्याद्युक्त्वा जम्बूः प्रभवं प्रति प्राह—हे प्रभव ! एवमहस्मिन्नसारे संसारे सुखे निमग्नोऽस्मि । अस्याः कथाया उपनयः—यो दरिद्रः पुमान् स संसारी जीवः, अयं भवो विकटाटवी तुल्यः, यो गजः स मृत्युः, यः कूपः स मर्त्यजन्म, योऽजगरः स नरकः, अहयो ये ते कषायः, यो वटपादपः तदायुः यौ मूषकौ तौ सितासितपक्षौ, या मक्षिकास्ता व्याधयः, यन्मधु तद्वैषयिकं सुखं, यो विद्याधरः स गुरुः, य एवंविधादसारसंसारान्निस्सरति स मुक्तिगामी भवति । अन्यो नरकादिदुःखभागी भवति दुःस्थपुरुषवत् । ततः प्रभवोऽवग्—संसारासारतायामेकं कथानक श्रृणु तथाहि—मथुराया कुबेरसेना गणिका केनचित्—पुरुषेण भोगान् भुञ्जाना पुत्रपुत्रीरूपं युगलमसूत । एकादशदिनान्ते कुट्टिन्योक्तं—आत्मीये गृहे अपत्यानि न पाल्यन्ते । तेनैतत् पुत्रपुत्रीरूपं युग्मं त्यज त्वमेवं कुट्टिन्योक्ते कुबेरदत्तः कुबेरदत्ता इति नामाङ्कितमुद्राद्वयं परिधाप्य दुग्धं पाययित्वा तौ पुत्रीपुत्रौ पेटायां न्यस्य यमुनाजले प्रवाहयामास । अथ सा पेटा गच्छन्ती सूर्यपूरवास्तव्येभ्याभ्या गृहीता । तत

एकेनेभ्येन पुत्री गृहीता द्वितीयेभ्येन पुत्रो गृहीतः । अङ्गुलीयकनामतः कुबेरदत्तकुबेरदत्ता इति नाम जातं तयोः अथ ताभ्यामिभ्याभ्यां विमृश्य मिथस्तावेवपरिणायतौ । ततः परिणयनादनन्तरं देवगृहे मिथो वरकन्ये रममाणे पणीकृतमुद्रादर्शनात् कुबेरदत्तया पत्न्या सह मिथो भ्रातृभावः प्रतर्कितः । तया कुबेरदत्तस्यापि ज्ञापितो भ्रातृभावः । ताभ्या पृथग् पृष्टौ जनीजनकौ प्रोचतुः । यमुनायां पेटमध्यस्थौ युवां लब्धौ । ततः कुबेरदत्ता विरक्ता व्रतं जग्राह । कुबेरदत्तस्तु भूरिक्रयाणकयुतो मथुरायां व्यवसायार्थं ययौ । कुबेरसेनायां पत्नीकृतायां कुबेरदत्तः पुत्रमजनयत् । कुबेरदत्ताऽपि गोपितमुद्रिका क्रमादन्येद्युर्जातावधिज्ञाना गुरुणीमापृच्छ्य कुबेरसेनाप्रतिबोधाय कुबेरसेनागृहाऽऽसन्नोपाश्रये तस्थौ । तयोर्मातृसहोदरयोः प्रतिबोधाय पालनकस्थं बालमित्याललाप कुबेरदत्ता—भ्राताऽसि इत्यादि विरुद्धं यतिनीवचो निशम्य कुबेरदत्तोऽभ्येत्य पप्रच्छ किं त्वयेदं विरुद्धं वचः प्रोच्यते ? ततस्तया सनामाङ्कितं मुद्रारत्नं दर्शितं प्रोक्तं च—तवेयं वेश्या माता अहं च भगिनी तेन मयाऽष्टादशनात्रकसम्बन्धोऽस्य सूनोः प्रोचे । ततः स्वमात्मानं निन्दन् लज्जितः स्वचरित्रेण कुबेरदत्तो वित्तं सप्तक्षेत्र्यामुप्त्वा गुरुपार्श्वे व्रतं जग्राह । ततस्तीव्रं तपस्तप्त्वा कुबेरदत्त आयुरन्ते त्रैदिवं धाम जगाम । कुबेरसेनाऽपि स्वं दुश्चेष्टितं चिन्तयन्ती भववासविरक्ता स्वकुलोचितं धर्मं त्यक्त्वा श्रावकधर्मं प्रतिपाल्य स्वर्गं गता । जम्बूस्वामिप्रोक्तामित्थं कथा श्रुत्वा पुनः प्राह प्रभवः—कुतोऽपुत्रस्य ते शुभागतिर्भविष्यति । यतः—

"अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च । तस्मात्पुत्रमुखं दृष्ट्वा, स्वर्गं गच्छन्ति मानवाः ॥३५॥"

जम्बूकुमारः प्राह—

"अनेकानि सहस्राणि, कुमारब्रह्मचारिणाम् । स्वर्गं गतानि राजेन्द्र !, अकृत्वा कुलसन्ततिम् ॥३६॥"

पुत्रे सत्यपि केचिद् दुर्गतिं गच्छन्ति । तथाहि—तमालिनी नाम पुरी स्वर्गीयपुरीसोदराऽस्ति । तत्र महेश्वरदत्तश्रेष्ठ्यभूत् । स्नानहोमपितृतर्पणादि कुरुते । दुश्चारिणी नागिलेत्यभिधा पत्नी तस्याऽऽसीत् । अन्येद्युः स श्रेष्ठी महिषं हत्वा जनकश्राद्धपर्वणि सपुत्रो मांसं भोक्तुमुपविष्टः । इतस्तत्रागतः साधुः श्रेष्ठिनं मांसं भक्षयन्तं वीक्ष्य पश्चाद्वलन्निदं श्लोकं पठन्निस्ससार ।

पुष्णाति स्वपितुर्मांसैः, शत्रुमुत्सङ्गसङ्गिनम् । विधत्ते च पितुः श्राद्धमहो मोहस्य विस्मितम् ॥३७॥

महेश्वरो विस्मितः, उत्थाय मुनिपार्श्वेऽभ्येत्य प्राह—भो साधो ! त्वया किमसमंजसमुक्तम् ? ततस्तेन श्रेष्ठिना स्वसम्बन्धं पृष्टो मुनिरुवाच—नागिलाया उपपतिः शत्रुत्वाद्यः पुरा त्वयाऽघाति । स एव मृत्वा नागिलाया उदरे उत्पन्नः तवात्मसुतो जातः । यस्तव पिता समुद्रदत्तो मृतः, स एव महिषोऽजनि । त्वया तु तस्यैव पितुः श्राद्धे आनीय हतः । तस्य मांसं भक्ष्यते त्वया । या शुनी मांसं भक्षयन्ती लकुटेन हता रौति सा तव माता अम्बाह्वा, अतस्तद्बोधाय मया श्लोकः पठितः । श्रेष्ठी प्राह—यत् त्वया प्रोक्तं तत्र कः प्रत्ययः ? ततः मुनिः प्राह—

अन्तर्गृहं शुनी नीता, जातजातिस्मृतिः सती । रत्नजातं तदेषा तन्नि-खातं दर्शयिष्यति ॥३८॥

इत्युदित्वा मुनौ याते तथा कृते श्रेष्ठिना शुन्या निधानं दर्शितम् । ततो महेश्वरदत्तः पिण्डदानमनर्थकं मत्वा

साधूक्तं जैनधर्मं प्रपेदे । **इति प्रथमकथा जम्बूस्वाम्युक्ता** श्रुत्वैतत् कथानकं प्रबुद्धः प्रभवः पञ्चशतचौरयुतो वैराग्यवासितचित्तोऽजनि । ततस्तदानीं समुद्रश्रीः जम्बूकुमारं प्रति प्राह—नाथ ! पते ! कान्त ! वल्लभ ! बककार्षुक इव त्वमेव भोगान् प्राप्तांस्त्यजन् पश्चातापभाजनं माभूः । तथाहि—पुरा सुसीमाह्वे ग्रामे बकनामा कृषीवलोऽभूत् । वर्षाकालेऽन्यदा कङ्गुकोद्रवचीणक—बरट्टिका—चपलमुद्गादीनि धान्यानि क्षेत्रे उप्त्वा कार्यवशात् मालवके पुत्रीगृहे गतः कृषीवलः । तदा पुत्र्या गुडमण्डकादीनि भोजितः पिताऽवग्—एते गुडादयः कथं निष्पद्यन्ते ? ततः पुत्र्यादिस्वजनैः कूपखनादिगोधूमेक्ष्वारोपणादिवृत्तान्तः कथितः ततो गोधूमबीजमादाय पश्चात् स्वगृहे त्वरितमागत्य प्रागुप्तानि सस्यान्युत्पाटयितुं लग्नः कृषीवलः स्वजनैरुक्तमेवं कथं निष्पन्नं सस्यमुत्पाटयसि ? बकोऽवग्—यूयं मौनं कुरुथ । अथ क्षेत्रे गोधूमादयो निष्पत्स्यन्ते । तेषां मधुराहाराणां भोजनं करिष्यते । चपलादि खादं खादमुदराणि क्वथितानि [चपलादिभिः पूर्वम्] । ततः स्वजनैरुक्तं एवं सस्य नोत्पाट्यते इत्यादि वार्यमाणो बकः सर्वाणि प्रागुप्तानि चणकादि-धान्यानि उत्पाट्यकूपं खनितुं प्रवृत्तः । कूपेऽतीवाघः खनितेऽपि जलं मनागृन निस्ससार । आनीतं बीजमपि भुक्त्वा चपलादिभ्यो भ्रष्टो बकनामा यथा दुःख्यभूत् । तथा त्वमपि इहामुत्र सुखभ्रष्टो दुःखी भविष्यसि । तेनायं संप्राप्तः स्त्रीविलासादिभोगो न मुच्यते ।

जम्बूकुमार आचष्ट, तां प्रत्येवं स्फुटाक्षरम् । मांसादिलोलकाकोल—केलिं न कलयाम्यहम् ॥३९॥

तथाहि—विन्ध्याद्रौ कोऽपि मत्तः कुञ्जरेश्वरो ग्रीष्मकाले तृषाक्रान्तो रेवानद्याः पयः पातुं गतः । अकस्मा-

वल्कलचीरिणः विवाहः।

प्राह। राजाऽपि ता एव पूर्वप्रेषिता वेश्याः प्रेष्य स्वभ्रातुरेव विवाहं जायमानं जज्ञौ। ततो राज्ञा वेश्या तत्रा-
कारिता प्रोक्तं च रे मद्भ्रातुः कथं त्वया स्वपुत्री दत्ता। वेश्या जगौ—

सदनं स्वयमाशाय, कुमारमुनये मया। सुताऽद्य दयिताऽदायि, देव! दैवज्ञवार्तया ॥८९॥

तदर्थं मत्कृतः सर्वोऽपराधो नरेश्वर! क्षम्यतां क्रियेता मय्युपरि प्रसन्नविलोचने। ततो राजा तत्र स्वं सहोदरं
प्रियासखं दृष्ट्वा मन्त्रीश्वरान् प्रति जगौ किं करिष्यते तेन भ्रात्रा नीचकुलजा कन्याऽङ्गीकृता। मन्त्रिणो जगदुः—न
दोषोऽत्र नीचकुलादपि भूपाः कन्या वृण्वते। यतः—

मन्त्रिणः समाधानम्।

"विषादप्यमृतं ग्राह्य—ममेध्यादपि काञ्चनम्। अधमादुत्तमां विद्यां, स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥९०॥"

ततः स्वपट्टहस्तिसमारूढं स्वसहोदरं सप्रियं कृत्वा महता महेन भूरिदानं ददानो राजा स्वसौधमानिनाय। तत
आवासः तस्य स्थित्यै अर्पितः, श्रीर्बह्वी अर्पिता। सहोदरेण सममेव राजा भुङ्क्ते। यतः—

वल्कलचीरिणः चरितम्।

"तत्र विज्ञजनादेषः, संप्रदायप्रदायकात्। राज्ञाऽमितैर्दिनैश्चक्रे, व्यवहारबृहस्पतिः ॥९१॥
लिपिसंख्यानयादक्षः, पदवाक्यप्रमोदितः। स कलाकुशलो जज्ञे, प्राज्ञो राज्ञोऽभियोगतः ॥९२॥

अन्यदा कस्मिन्ननन्याये कृते बद्धं रथिनं कुमारो मोचयामास।

भ्रुवालक्ष्मीर्दृशोगौरी, रसनाग्रे सरस्वती। हृदयेऽथ दया तस्या—वसन् वल्कलचीरिणः ॥९३॥

अन्याभिर्बह्वीभिः कन्याभिः समं राज्ञा स कुमारः पाणिपीडनं कारितः, युवराजपदवी म्राहितश्च। ततः स्वस्य

॥२१७॥

वल्कलचीरिणः चरितम् ।

शिशोर्दर्शनेन वल्कलचीरिणः स्वशैशवस्मरणम् ।

भूपस्यावरजोऽत्यन्तप्रीतयेऽभूत् । इतश्च सोमचन्द्रर्षिः कुमारमदृष्ट्वा निजमात्मानमश्रुप्रवाहैरसिञ्चत् । राज्ञा प्रसन्नचन्द्रेण वल्कलचीरिसम्बन्धज्ञापनात् सोमचन्द्रराजर्षिर्निःशोकश्चक्रे । ततः पारणकं चक्रे । प्रसन्नचन्द्रस्तेन भ्रात्रा समं गोष्ठीं कुर्वन् गतमपि कालं न वेद । अथ द्वादशवर्षान्ते भर्तुरेकदा अङ्कादुत्तीर्य पुत्रोऽगादङ्कं वल्कलचीरिणः । ततस्तं ललन्तं बालकं दृष्ट्वा वल्कलचीरी स्वस्यैव शैशवं सस्मार—अहमधमोऽस्मि, यतो जाते मयि माता प्रथमं मृता वार्द्धकत्वे मया यौवनं प्राप्तेन पिताऽपि त्यक्तः। ततः पितुः पालनऋणात्कथं मोक्ष्येऽहं । धिग् धिग् मम कृत्रिमस्नेहत्वं अहं निष्ठुरो मया। प्राप्तसौख्येन कदाऽपि पितुः सारा न कृता । ततोऽहमधमोऽस्मि । यतः—

"इक्षुक्षेत्रं वंशजाली, कदलीविषपादपाः । फले जाते विनश्यन्ति, दुष्पुत्रेण कुलं यथा ॥९४॥
आस्तन्यपानाज्जननी पशूनां, आदारलम्भावधि चाधमानाम् ।
आगेहकर्मावधि मध्यमाना–माजीवितात्तीर्थमिवोत्तमानाम् ॥९५॥"

स्वतातसमीपे गमनम् ।

एवं ध्यात्वा चिरं वल्कलचीरी पितृमिलनोत्सुकः प्रसन्नचन्द्रपार्श्वे जगौ—भ्रातरहमेकदाऽपि पितुः पादनत्यर्थं न गतः, अतः परं मया तातपादनतिं विना भोजनं न कर्तव्यं तेन ममादेशं देहि तत्र गमनाय । ततो नृपो वल्कलचीरीयुतो मुनेः पावनं स वनं ययौ । वनमध्ये गच्छन् वल्कलचीरी भ्रातुरग्रे इदं जगौ एते बिल्वेङ्गुदीमुख्या बहवः पादपाः पुरा आरोपिताः फलान्येव ददते पाथ गच्छतां, इत्यादि वार्तां कुर्वाणः प्रसन्नचन्द्रराजा तातपादाम्बुजं नत्वा मुमुदेतराम् । सोमचन्द्रमुनिस्तं गौरवयामासाङ्कारोपणात् । तदा सोमचन्द्रऋषेरानन्दाश्रुवारिभिस्तौ पुत्रौ स्वकृतं पात-

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

कमलं प्रक्षालयामासतुः । ततो वल्कलचीरी गोपितानि तापसोपकरणभाण्डादीनि प्रत्युपेक्षितुमभ्यागात् पर्णशालोटजान्तः । तापसभाण्डं तत्पूर्वमुक्तं रजोऽवगुण्ठितं स्वोत्तरीयाञ्चलेन प्रत्युपेक्षितवान् वल्कलचीरी यत्नपूर्वं, तत एवं दध्यौ—मया प्रागपि एवंविधानि यतिपात्राणि कर्हिचित् प्रत्युपेक्षितानि । इत्यूहापोहतः पूर्वभवसम्बन्धिभवं ददर्श जातिस्मरणतः—मया पूर्वं श्रीगुरुपार्श्वे चारित्रं जिनसम्बन्धि गृहीतं शुद्धं पालितं परमल्पायुष्कत्वाद्देवलोकेऽगमं, पुनस्ततश्च्युत्वा कर्मयोगाद्राजपुत्रो भूत्वा जिनधर्मं न प्रापम् । इदं राज्यं गजकर्णचपलं जीवितव्यं च । अन्तरायैरियत्कालं वञ्चितोऽस्मि मुधाऽहं, आसन्नमपि श्रामण्य न मयाऽबोधि तदा ।

उपकरण-प्रमार्जनेन जाति-स्मरणम् । ततः केवल-ज्ञानाप्तिः ।

असारोऽयं भवोऽगाधो, नानादुःखप्रदायकः । गजाश्वस्त्रीरमामुख्यं, वस्तु सर्वं विनश्वरम् ॥९६॥

इत्यादि असारसंसारस्वरूपं द्वादशभावनात्मकं ध्यायन् क्षणादेव क्षीणाशेषकर्मा वल्कलचीरी कुमारः केवलज्ञानमाप । तदा देवैरभ्येत्य यतिलिङ्गं ददे । देवविहितकनककमले निविश्य सोमचन्द्रप्रसन्नचन्द्रयोरिति धर्मोपदेशं ददौ वल्कलचीरी । तथाहि—

वल्कल-चीरिणः चरितम् ।

मोहभूतकुलाक्रान्ते, रागद्वेषविभीषिके । क्रोधाख्योत्तालवेताले, लोभविक्षोभराक्षसे ॥९७॥
प्रेतायतेन्द्रियग्रामे, कषायोद्धुपितानले । मिथ्यात्वाख्यमहागृध्रे, मायागोमायुयोषिति ॥९८॥
अभिमानमहाशूले, मनोभवपिशाचिनि । जरारुग्मृत्युजात्यादि—शाकिनीकुलसंकुले ॥९९॥
संसारनामनि महाश्मशानेऽत्र महाभवे । कथं नियतिनिश्चिन्ता, रमन्ते हन्तजन्तवः ॥६००॥

॥२१९॥

अस्माद्दूरे सर्वज्ञ–शासनं ब्रह्मपत्तनम् । निर्भयं यतिनिर्वाण–पुरशाखोपमं पुरम् ॥१॥
धर्मं जिनवरप्रोक्तं, कुर्वाणा मानवाः सदा । लभन्ते परमं सौख्यं, सर्वकर्मक्षयात् क्षणात् ॥ २ ॥
श्रुत्वेति धर्मसंबोधं, महोदययियासया । मुनिभूपावभूतां तौ, जैनशासनवासनौ ॥ ३ ॥

तदा श्रीवीरजिनः पोतनपुरे उद्याने नाम्ना मनोरमे समवासार्षीत् । तदा स वल्कलचीरी स्वयंबुद्धः केवली भ्रातृपितृयुतः श्रीवीरं नन्तुं ययौ । ततो जिनोऽवग्–भो केवलिन् ! त्वं केवल्यसि त्वया मम शेषसाधूनामपि न प्रणामः कार्यः । ततः केवली केवलिसंसदि गतः । सोमचन्द्रर्षिः परमेश्वरेण स्थविरपार्श्वे क्रियां शिक्षितुं मुक्तः । तदा जिनेन धर्मदेशनेति कृता ।

आयुर्वायुचलं सुरेश्वरधनुर्लोलं बलं यौवनं, विद्युद्दण्डतुलं धनं गिरिनदीकल्लोलवच्चञ्चलम् ।
स्नेहं कुञ्जरकर्णतालचपलं देहं च रोगाकुलं, ज्ञात्वा भव्यजनाः सदा कुरुत भो धर्मं महानिश्चलम् ॥४॥

इत्याकर्ण्य धर्मदेशना प्रबुद्धः प्रसन्नचन्द्रभूपोऽसारसंसारता विभावयन् गृहेऽभ्येत्य बालमप्यङ्गजं राज्ये निवेश्य प्रभुपार्श्वे चारित्र पोतानाधिपो ललौ । विश्वाम्भोजाम्भोजिनीपतिना श्रीजिनेन सह पर्यटन् क्रमाद्दशपूर्वधारी जज्ञे । जिनमापृच्छ्यैकाकी पर्वतशृङ्गगुहादिविषमस्थानेषु कायोत्सर्गं कर्मक्षयनिमित्त करोतिस्म । अन्यदा राजगृहासन्नवनमार्गे कायोत्सर्गे प्रसन्नचन्द्रर्षिः परमात्मध्यानपरः एकाग्रचित्तस्तस्थौ । तदा श्रीवीरो वैभारगिरिपार्श्वे समवासार्षीत । श्रेणिकराजा जिनं नन्तुं चचाल । तं तादृशं यतिं ध्यानलीनचित्तं वीक्ष्य श्रेणिकभूपो नत्वा तस्य प्रशंसां कुर्वन्नग्रतोऽचालीत् । समवसरणे गत्वा

वल्कल-
चीरिणः
चरितम्।

प्रसन्न-
चन्द्रोऽपि
विरक्तः
सन्
दीक्षा-
गृहीत-
वान्।

वीरं
वन्दनाय
गताः।

प्रसन्न-चन्द्र-राजर्षि-चरितम् ।

श्रेणिकस्य महावीरं प्रति प्रसन्न चन्द्रमुनेः परभव-गमने पृच्छा ।

जिनं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य यथास्थानमुपविष्ट. । कृताञ्जलिः श्रेणिकः पप्रच्छ—मया मार्गे आगच्छता प्रसन्नचन्द्रराजर्षि-र्ध्यानैकाग्रचित्तो वन्दितः । स यद्यधुना कालं करोति तदा क्व गच्छति ? । स्वामी प्राह—सप्तमी नरकभुवं याति राजा दध्यौ—एवंविधस्य साधोरीदृशी गतिः कथमादिष्टा परमेश्वरेण । मया स्वामिप्रोक्तं सम्यङ् नावगतं पुनः पृच्छामीति ध्यात्वा पुनराचष्ट राजा—भगवन्नधुना म्रियते तदा स साधुः का क्षितिं याति ? प्रभुः प्राह—[षष्ठी भुवमित्यादि] सर्वार्थसिद्धिविमानं यावत् पृष्टोत्तरदाने प्रभुभूपयोर्जायमाने तं भावमबुद्ध्वा श्रेणिको जगौ—भगवंस्त्वयैवं सन्दिग्धं कथं जल्पितं ? यावत् प्रभुरुत्तरं ददाति तावत् तस्मिन् दिग्देशे दुन्दुभिः श्रुतो भूपेन.। पुनः पृष्टं भगवन्नयं देवदुन्दुभिः कुत्र वाद्यमानोऽस्ति । प्रभुणोक्तं—प्रसन्नचन्द्रर्षेः केवलज्ञानमुत्पन्नं तेन तत्र देवैः केवलिमहोत्सवः क्रियमाणोऽस्ति । श्रेणिको जगौ—भगवन् ! भवता सन्दिग्धं कथं प्रोक्तम् ? प्रभुणोक्तं यदुक्तं मया तत्सत्यमेव । मनःपरिणामो विषमो विद्यते जीवानाम्। यदा त्वया स ऋर्षिनतस्तस्य शुभपरिणामोऽभूत्तदा । त्वदग्रतश्चलन्नादौ सुमुखेन त्वत्सेवकेन स ऋर्षिर्नतः प्रोक्त च धन्योऽसौ, इदग्राज्यं मुक्त्वा व्रतं ललौ । एतच्छ्रुत्वा तस्य ऋषेस्तदा शुभपरिणामोऽभूत् । ततः पृष्टे त्वत्सेवको दुर्मुख आगच्छन् ऋषिं वीक्ष्य जगौ । अहोऽयं पाखण्डी व्रतं लात्वा स्थितोऽस्ति । अस्य महत्पातकं लगति । यतोऽनेन बालपुत्रं राज्ये निवेश्य व्रतं गृहीतमस्य किं पुण्यं भविष्यति । अधुना चम्पेशदधिवाहनादिभूपैः शत्रुभिरस्य पुरी वेष्टिताऽस्ति । क्षणमात्रेणास्य पुत्रं हत्वा राज्यं गृहीष्यते तैः । इत्थं दुर्मुखोक्तिभिर्ध्यानाच्चलितः । तैः सह मनसा युद्धं चकार । यदा त्वया तस्य गतिः पृष्टा तदोक्तं मया सप्तमनरकगतिस्तस्य । यदा द्वितीयवारं

पृच्छा कृता त्वया तस्य युद्धं कुर्वतः सर्वायुधानां समाप्तिरभूत् । सर्वे वैरिणो हताः पुनरेकस्तिष्ठति । ततस्तं रिपुं हन्तुं शिरस्केनेच्छन् प्रसन्नचन्द्रर्षिः क्रोधव्याप्तः शीर्षे हस्तं चिक्षेप, ततो मस्तकं मुण्डितं ज्ञात्वा दध्यौ—मया किं युद्धं कृतं मुधा, अहं तु यतिः सर्वसङ्गत्याग्यस्मि । यतो यतीनां सर्वत्र पुत्रमित्रवैरिषु सममेव चित्तं विलोक्यते । यतः—

शत्रौ मित्रे तृणे स्त्रैणे, स्वर्णेऽश्मनि मणौ मृदि । भवे मोक्षे भविष्यन्ति, साधवः समचेतसः ॥५॥"

एवं ध्यायन् सतम्यादिगतिं क्षिपन् सौधर्मादिस्वर्गगतिमर्जयन् सर्वार्थसिद्धिगतिं यावदागतस्तावत् द्वितीयवारं पृच्छा कृता । अधुना केवलज्ञानमपि जातं तस्यर्षेः । ततः प्रभुं प्रणम्य तत्र प्रसन्नचन्द्रकेवलिनं नत्वा गतो गृहे श्रेणिकः । ततश्चिरकालं भव्यजीवान् प्रबोध्यायुषः क्षये प्रसन्नचन्द्रराजर्षिर्मुक्तिं ययौ ।

इति प्रसन्नचन्द्रराजर्षिकथा समाप्ता ॥२७॥

प्रसन्न-चन्द्र-राजर्षेः समत्वेन केवलज्ञान-प्राप्तिः ।

भव्यजीवाँल्लसद्वाण्या, बोधयन् भविकोऽङ्गवान् । लभते स्वर्गसौख्यादि, श्रीयशोभद्रसूरिवत् ॥

तथाहि—श्रीशय्यंभवसूरयश्चतुर्दशपूर्वधारिणो भव्यजीवान् प्रबोधयन्तो महीपीठे ग्रामे पुरे पुरे विहारं चक्रुः । पाटलीपुरपत्तने ययुः श्रीगुरवः तदा तत्र विप्रो यशोभद्रनामा श्रीगुरुपार्श्वे समागात् । तत्रेति धर्मं शुश्राव—

भोगाभङ्गुरवृत्तयो बहुविधास्तैरेव चायं भवः, तत्त्वस्येह कृते परिभ्रमत रे लोकाः श्रुतचेष्टितैः ।
आशापाशशतोपशान्तिविशदं चेतः समाधीयतां, क्वाप्यात्यन्तिकसौख्यधाम नियतं श्रद्धेयमस्मद्वचः ॥६॥

यशोभद्रस्य चरितम् ।

शय्यंभवसूरिपार्श्वे यशोभद्रस्य दीक्षा ।

संसारंमि असारे, नत्थि सुहं वाहिवेयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुणइ जिणदेसियं धम्मं ॥७॥
अथिरं जीयं रिद्धी, चंचला जुवणं च क्खणसरिसं । पच्चक्खं पिक्खंतो, तहविह वंचिज्जए जीवो ॥८॥

इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा यशोभद्रो द्विजः श्रीशय्यंभवसूरिपार्श्वे संयमं जग्राह । श्रीगुरुपार्श्वे विनयं विशुद्धं कुर्वाणो विद्याग्रहण करोति । क्रमाद्विद्याग्रहणं कुर्वाणश्चतुर्दशपूर्वी पपाठ सूत्रार्थतः । क्रमात् श्रीशय्यंभवसूरयो यशोभद्रं सूरिपदे स्थापयित्वा वर्यविधिनाऽऽराधनां कृत्वा स्वर्गं जग्मुः । एकदा श्रीयशोभद्रसूरयो दक्षिणापथे प्रतिष्ठानपुरे ययुः । (तत्र)भद्रबाहुवराहौ महाढ्कौ द्विजौ वसतः । अनेके जना धर्मं श्रोतुं गुरुपार्श्वे गच्छन्ति । गुरुभिरिति धर्मोपदेशो दत्तः—

को चक्कवट्टिरिद्धिं, चइउं दासत्तणं अभिलसइ को । वररयणाइं मुत्तुं, परिगिन्हइ उवलखंडाइं ॥९॥
नेरइयाणवि दुक्खं, झिज्झइ कालेण किं पुण नराणं । ता न चिरं तुह होही, दुक्खमिणं मा समुव्वियसु ॥१०॥
जीअं जलबिन्दुसमं, सपत्तीओ तरंगलोलाओ । सुविणयसम्मं पिम्मं, जं जाणिसि तं करिज्जासु ॥११॥
सूईहि अग्गिवन्नाहि, भिज्जमाणस्स जंतुणो । जारिसयं जाण दुक्खं, गब्भे अट्ठगुणं तओ ॥१२॥

इत्यादि धर्मं श्रुत्वा भद्रबाहुवराहौ प्राप्तवैराग्यौ गृहे गत्वा मन्त्रयेतेस्म—जन्म कथ वृथा नीयते, भोगसुखं

123 अस्थिरं जीवन, ऋद्धिश्चञ्चला यौवन क्षणसदृशम् । प्रत्यक्ष पश्यन्त, स्तथापि वञ्चयते जीवः ॥६०८॥
124 कश्चक्रवर्तिऋद्धिं त्यक्त्वा दासत्वं अभिलषति कः । वररत्नानि मुक्त्वा परिगृह्णाति उपलखण्डानि ॥६०९॥
125 नारकीणामपि दुःखं क्षयमेतिकालेन किं पुन' नराणाम् । ततः न चिरं तव भविष्यति दु खमिदं मा समुद्विजताम् ॥६१०॥
126 सूचीभिः अग्निवर्णाभिः भिद्यमानस्यजन्तुनः । यादृश (जायते) जानीहि दुखं गर्भे अष्ट गुणं ततः ॥६१२॥

सर्वमनित्यं विद्यते इदं शरीरं कर्पूरकस्तूरीप्रभृतीन्यपि दूषयत्येव पाथोदपयांस्यूषरभूरिव यतः—

"सम्पदो जलतरङ्गविलोला० घनापायः कायः प्रकृतिचपला श्रीरपि चला, महारोगा भोगाः कुवलयदृशः सर्प्पसदृशः । गृहावासः पाशः प्रणयिषु सुखं स्थैर्यविमुखं, असारः संसारस्तदिह निपुणा जागृत जनाः ॥१३॥

उपदेशं श्रुत्वा भद्रबाहु-वराहमिहिराभ्यां दीक्षा गृहीता।

एवं विमृश्य द्वौ भ्रातरौ मातरमापृच्छ्य श्रीयशोभद्रपार्श्वे दीक्षा जगृहतुः । श्रीयशोभद्रसूरिभिस्तथा भाणितौ तौ यथा द्वादशाङ्गी ज्ञातवतावभूताम् । क्रमात् श्रीयशोभद्रसूरिभिर्भद्रबाहोः सूरिपदं विश्राणितम् । श्रीयशोभद्रसूरयः श्रीशत्रुञ्जयादिषु यात्रां चक्रुः । श्रीयशोभद्रसूरयः शुद्ध चारित्रमाराधयामासुः । आयुःक्षयावसरे सम्यग् [गुरुपार्श्वे] आराधनां चक्रुः । ततः क्रमादायुषः क्षये यशोभद्रसूरिपादाः गच्छभारं श्रीभद्रबाहौ मुक्त्वा स्वर्गे जग्मुः ॥

इति यशोभद्रकथा समाप्ता ॥२८॥

बाल्येऽपि केऽपि वैराग्याद् गृहीत्वा धर्ममादरात्। जम्बूकुमारवन्मुक्तिसारभाजो भवन्ति हि ॥

म्बू ...रितम् ।

तथाहि—मगधदेशे भूमिविभूषणे सुग्राम इति विश्रुतो भासतेतराम् । तत्र राष्ट्रकूटाभिधस्य कौटुम्बिकस्य रेवती-नाम्ना पत्न्यभूत् । एतयोः क्रमाद्भवदत्तभवदेवाह्वौ सुतावभूताम् । क्रमाद्वर्धमानौ धर्म्मकर्म्मपरौ जातौ च तौ । अन्यदा सुस्थितसूरिपार्श्वे वैराग्यवासितो भवदत्तो जगृहे व्रतम् । अनुसूरिपदद्वन्द्वं शास्त्राणि पठन् गीतार्थीभूयान्यदा भवदत्तयतिः कृताञ्जलिर्जगौ । सासारिकवन्दापनेच्छाऽस्ति । प्रभो ! आदेशं देहि । गुरोरादेशं प्राप्य सुग्रामग्रामे गतो भवदत्तः ।

इतो नागिलायाः पाणिग्रणं कुर्वाणेन भवदेवेन भवदत्तो नोपलक्षितः । ततो गुरुपार्श्वे गतो हसितो भवदत्तः साधुभि·—स्वा स्फूर्ति स्फोरयित्वा भ्रातृप्रबोधार्थं गतः, तत्र त्वं चोपलक्षितोऽपि न । मयाऽसौ दीक्षा भ्राहयितव्यो भ्रातेति प्रतिज्ञा कृत्वा पुनर्भवदत्तो भवदेवं वन्दापयितुं चलितो गतस्तत्र यावत्तावन्नागिलाया मण्डनमहोत्सवे जायमानेऽर्द्धमण्डिता नागिलाऽभूत् । तावत्तत्रागतो भवदत्तः । भ्रातरमागतं प्रेक्ष्योत्थाय भवदेवो ननाम भक्त्या । शुद्धान्नपानेन भ्राता भवदत्तः प्रतिलाभितः । ततो भवदत्तो व्रजन् भवदेवं कियन्तीं भूमिं सार्द्धमाकार्य पथि प्राह—धन्योऽसि त्वं यस्य साधावीदृशी भक्तिरित्यादिवाग्भिस्तं प्रीणयित्वा तस्य हस्ते घृतभृतं पात्रं ददौ । अपरसज्जनं सर्वं विसृज्य भवदत्तो भवदेवेन समं बाल्यक्रीडादिवार्ता कुर्वाणो गुरुपार्श्वे जगाम । गुरुं नत्वा भवदत्तः प्राह—भगवन्नयं भ्राता मया भवत्पार्श्वमानीतोऽस्ति । दीक्षा जिघृक्षुरस्ति । तेन दीक्षा भवदेवं भ्राहय । ततो दाक्षिण्येन भवदेवेन भ्रातुरुपरोधतो दीक्षा गृहीता । एकेन मुनिना भ्रात्रा च समं गुरु नत्वाऽन्यत्र भवदत्तो गतः । भ्रातृवचसा संयमं पालयन् नागिला करिणीमिव हस्ती भवदेव. सस्मार । कालेन भवदत्तस्तपस्तीव्रं तप्त्वा स्वर्गं ययौ । भ्रातरि स्वर्गं गतेऽन्येद्युः साधुश्रेणीं सुप्तां मुक्त्वा नागिलां स्मरन् निशि निस्ससार भवदेवः । यतः—

"रागी बध्नाति कर्माणि, नारीलक्ष्मीविमोहितः । नीरागो लभते सौख्यं, मानवोऽमलमानसः ॥१४॥

उल्लो सुक्को य दो छूढा, गोलया मट्टयामया । दोवि आफाडीआ कुड्डे, जो अल्लो सो विलग्गइ ॥१५॥"

अथ चलन् भवदेवः सुग्रामसीमनि क्वचित् प्रासादे गत्वा स्थितः । तदा तत्रैकया वृद्धया सुश्राविकया साकमेका

127 आर्द्रः शुष्कश्चद्वौ स्पृष्टा वर्तुला मृत्तिकामया । द्वावपि आस्फालितौ कुड्या य आर्द्र स विलग्नति ॥६२५॥

स्त्री समायाता। सैव नागिला नाम्नी। तत्राप्ृच्छत् भवदेवस्तस्याः पार्श्वे नागिला कथं तिष्ठतीति? प्रतीतो नागिलया; भवदेवं मत्वा प्रोक्तं—त्वं नागिलापतिरसि किं? भवदेवोऽवग्—अहं तस्याः पतिरस्मि, परं भ्रात्रा स्वसद्मतः छद्मना गुरुपार्श्वे दीक्षितोऽहं मनो विना। मया नागिलास्मरणेनैवं व्रतं पालितं द्वादशवर्षाणि। अथ सा विद्यते न वा। एवं भवदेवे जल्पत्यकस्माद्दैवयोगान्नागिलासख्याः पुत्रस्तत्रागतोऽभूत्। स प्राग् शिक्षितः साधौ शृण्वति प्रकटमेव मातुरग्रे प्राहेति। मातरहमासन्नग्रामे भोजनार्थं निमन्त्रितोऽस्मि, दक्षिणार्थं च गमिष्यामि, वेला तु न क्षमते, गेहमेहि त्वं, अहंपूर्वभुक्तं दुग्धमुच्छालयित्वा भाजने क्षिप्त्वा तत्र गत्वा भुंक्त्वा च दक्षिणां गृहीत्वा पश्चादागत्य पुनस्तद्दुग्धं पास्यामि। एतच्छ्रुत्वा भवदेवो हसन्नवादीत्—एवं कथं वमितमन्नं जुगुप्सितं बालकोऽयं भक्षयिष्यति?। ततोऽवग् नागिला—अहमेव तव प्रियाऽस्मि, त्वया पूर्वं वान्ताऽधुना कथं भोक्तुं यतसे।

कोऽज्ञो मृगेक्षणां त्यक्तां, वमिताशनसोदराम्। अङ्गीकुरुतेऽनन्तदुःखदुष्टादिहेतवे
मूढाशय! नवमूढामिवमामागतः स्मरन्। जराजर्जरितां पश्य, संसारस्य क्व सारता ॥१६॥
"अतीवाशुद्धे वस्तूनां, मलिनीकरणक्षमे। देहे जरापराधीने, मुधा मुह्यन्ति जन्तवः ॥१७॥
यकृच्छकृन्मलश्लेष्ममद्यास्थिपरिपूरिताम्। स्नायुस्यूतां बहीरम्यां, स्त्रियं चर्म्मग्रसेविकाम् ॥१८॥ ॥१९॥"

अत्राशुचिभावना। एवंविधा दीक्षां संसारार्णवपतज्जन्तूद्धरणयानपात्रसमा मुक्त्वा कथं दुर्गतिदीपिका...

करिष्यसि । मया तु यावज्जीवं शीलव्रतं गुरुपार्श्वे गृहीतमस्ति । "स्त्रीणा शीलमेवाभरणम् । यतः—

"शीलं नाम नृणां कुलोन्नतिकरं शीलं परं भूषणं, शीलं ह्यप्रतिपाति चित्तदमनं शीलं सुगत्यावहम् ।
शीलं दुर्गतिनाशनं सुविपुलं शीलं यशः पावनं, शीलं निर्वृत्तिहेतुरेव परमं शीलं तु कल्पद्रुमः ॥२०॥"

ततो व्याघुट्याऽधुनैव गुरुपार्श्वे गत्वा शुद्धं चारित्रं मनसा पालय ।

इति प्रबोधितः प्रीतो, नागिलागेहिनीगिरा । साधुः साध्विति चारित्रं भवदेवः स्तुवन्नभूत् ॥२१॥

क्षमयित्वा स्वमपराधं भवदेवः सूरिपार्श्वे गत्वा स्वं दुश्चिन्तितं सम्यगालोच्य पुनश्चारित्रं प्रतिपाल्य चिरं सौधर्मे स्वर्गे सुरोऽभूत् । महाविदेहक्षेत्रे पुष्कलावती विजये पुंडरीकिण्यां पुरि वज्रदत्तस्य चक्रिणो यशोधरायाः पत्न्या उदरे भवदत्तजीवः स्वर्गच्युतोऽवततार । पुत्रो जातः सागरदत्तेति नामाऽजनि तस्य । क्रमाद्वर्धमानः पित्रा सहस्रशः कन्याः परिणायितः । ताभिः कन्याभिः समं भोगान् भुञ्जन् सागरदत्तो गतमपि कालं न जानाति । एकदा सागरदत्तः सप्तभूमिधवलगृहोपरिस्थो जलदं सर्वदिग्व्यापिनं गर्जितविद्युत्शालिनं दृष्ट्वा क्षणादुद्धतेन वातेनापसारितं प्रेक्ष्य समस्तभावेषु भङ्गुरीभावं व्यचारयत् ।

वज्रकायशरीराणामर्हतां यद्यनित्यता । कदलीसारतुल्येषु, का कथा शेषजन्तुषु ॥२२॥

इत्यादि । अहो अनित्य—मिदं जगदिति चिन्तयन् प्रतिबुद्धः सागरदत्तः संयमं गुरुपार्श्वे जग्राह भावतः । इतः तत्रैव विजये वीतशोकाया पुर्यां पद्मरथभूपतेः वनमालायाः पत्न्या उदरे भवदेवजीवो दिवश्च्युत्वा शिवकुमारनामा

नागिलाया वैराग्य-वर्धकानि उत्तराणि

सागर-दत्तस्य संयम-स्वीकाः ।

॥२२७॥

पुत्रोऽभूत् । क्रमाद्वर्धमानः पित्रा कुमारीः सुकुमाराङ्गीः परिणायितः शिवकुमारः । अन्येद्युस्ताभिर्महेलाभिः सह सदनस्योपरि स्थितः शिवः कामसमृद्धस्य सार्थवाहस्य सद्मनि मुनिसागरदत्तमात्तभिक्षं न्यलोकयत् यदा तदाऽकस्मात् सुरैः कृतां पुष्पवृष्टिं तत्र मुनेरुपरि वीक्ष्य शिवकुमारो हृष्टोऽभवत् । अथ तस्य स्वस्थानगतस्य कृतपारणस्य मुनेः पार्श्वे धर्मं श्रोतुं शिवकुमारोऽगात् । तदा कथामध्ये शिवकुमारपूर्वभवकथां न्यवेदयन्मुनिः । ततः शिवकुमारो वैराग्यरङ्गपूर्णमना यतिं नत्वा गृहेऽभ्येत्य पितरौ व्रतं याचते स्म । पितृभ्यामुक्त यदि त्वं दीक्षां गृहीष्यसि, तदाऽऽवयोर्मृतिरवश्यं भविष्यत्येव । त्वं तु करुणापरोऽसि । मातापितृहत्यां कोऽपि न लाति । पुत्रः प्राह—यद्भवद्भिरुक्तं तत्सत्यं परमनन्तेषु भवेषु मिथो जीवानामनन्ताः सम्बन्धा जाताः सन्ति । तेन मया त्वं सहस्रशो जनितोऽसि, त्वया त्वहं सहस्रशः । यतः—

"मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च । मिथो जातानि च केषां, पिता वा तनयो भवेत् ॥२३॥"

पिता प्राह—तवैवं वक्तुं न युज्यते । त्वमेवाधारोऽसि आवयोः इत्यादिना पर्यवसायितः शिवकुमारः स्वीकृतभोजनग्रहपरं षष्ठतपपरस्तस्थौ । गृहे दृढधर्मेण श्राद्धेन समं धर्मकर्म्मकुर्वन् द्वादशवर्षपर्यन्ते कृतानशनः स्वायुषः क्षये निर्व्यूढभावचारित्रः शिवकुमारो ब्रह्मलोके विद्युन्माली देवोऽभूत् । इतः श्रीवीरजिनेन्द्रे राजगृहे समवसृते वन्दितुं विद्युन्माली सुरः समागात् । सर्वेषु देवेषु अतीवभासुरकान्तिं देवं विद्युन्मालिनमालोक्य विस्मितः श्रेणिकभूपः प्रभुं प्रणम्य पप्रच्छ—अनेन देवेन किं तपः पूर्वभवे कृतं येनेदृग् रूपवानभूत् ? प्रभुणा पूर्वभवसम्बन्धिस्वरूपं प्रोक्तं, पुनः पृष्टं श्रेणिकेन । दिवश्च्युतस्यास्य कागतिर्भविष्यति । प्रभुः प्राह—अतः सप्तमे दिनेऽत्रैव पुरे ऋषभदत्तपुत्रो जम्बूनामा

मातापित्रोः मोहः ।

शिवकुमारस्य वैराग्य म्

कुमारो भविष्यति, केवलज्ञानी भूत्वा मुक्तिं गमिष्यति। ततः परं कोऽपि केवली न भविष्यति। ततो विद्युन्मालिनः सुरस्य चतस्रः कान्ताः प्रभुं प्रणम्य पप्रच्छुः—अस्माकं का गतिर्भविष्यति ? । प्रभुः प्राह—यूयमपि श्रेष्ठिना पुत्री भूत्वाऽस्य च योषितो भविष्यथ। एतत् श्रीवीरजिनोक्तं श्रुत्वा तदा स देवो विद्युन्माली तत्प्रियाश्च प्रभोः पुरो नृत्यं व्यधुः। ततो विद्युन्माली सप्रियो हृष्टः प्रभुं नत्वा स्वर्गमगात्। इतोऽन्येद्युर्वैभारगिरौ समायातं सुधर्म्मस्वामिनं नन्तुं गताऽभूदृषभप्रिया। व्याख्यानान्ते जम्बूवृक्षविचारं कथ्यमानं गणभृता श्रुत्वा धारिणी पप्रच्छ—भगवन्! मम पुत्रो भविष्यति न वा ? सुधर्मा जगौ—महासति! साधूना सावद्यमुपदेशं वक्तुं न युज्यते। तथापि महापुण्यलाभं वीक्ष्य निरवद्यं प्रोच्यते साधुभिः। तेनाष्टोत्तरशतमाचाम्लानि कुरु तेन ते जम्बूस्वप्नसूचितः पुत्रो भविष्यति इत्युक्तं श्रुत्वा धारिणी स्वगृहमागत्याचाम्लतपो गुरुप्रोक्तमकरोत्। ततो विद्युन्माली सुरः स्वर्गाच्च्युतो जम्बूस्वप्नसूचितो धारिणीकुक्षाववतीर्णः। क्रमाद्धारिणी पुत्रं प्रासूत। जम्बूस्वप्नावलोकनान्मातापितृभ्या **जम्बूकुमार** इति नाम दत्तम्। इतः समुद्रस्य श्रेष्ठिनः पद्मावती पत्नी **समुद्रश्रियं** सुतामसूत १, समुद्रदत्तस्य श्रेष्ठिनः कमलमाला पत्नी **पद्मश्रियं** पुत्रीमसूत २, सागरदत्तश्रेष्ठिनः पत्नी विजयश्री. **पद्मसेनाह्वां** सुतामसूत ३, कुबेरदत्तस्य जयश्रीः प्रिया **कनकसेनाह्वां** सुतामसूत ४, एताश्चतस्रोऽपि दिवश्च्युता विद्युन्मालिसुरवल्लभा अवतीर्णाः। कुबेरसेनस्य कमलावती **नभसेनाह्वां** पुत्रीं प्रासूत ५, श्रमणदत्तश्रेष्ठिपत्नी सुषेणा **कनकश्रियं** पुत्रीं प्रासूत ६, वसुषेणप्रिया वीरमती **कमलवतीं** सुता सुषेवे ७, वसुपालितगेहिनी जयसेना **जयश्रियमसूत** ८, अष्टावपि अमूः कन्याः जम्बूकुमारं परिणेतुमिच्छन्त्यस्तस्थुः जम्बूकुमारस्य पिता ताः

यशोभद्रस्य चरितम्।

जम्बूकुमारस्य जन्म।

कन्याः पितृभिर्दीयमाना मेने । तदानीं श्रीसुधर्मस्वामी तत्र बहिरुद्याने समागात् । धर्मं श्रोतुं जम्बूकुमारोऽपि ययौ । सुधर्मस्वामी गणधर एवं धर्मोपदेशं ददौ ।

"भवेद्भवार्णवः पुंसां, सुतरः सुतरामसौ । न्यञ्चनोदञ्चनोग्राश्चे-न्न स्युः श्रीचयवीचयः ॥२४॥
मेघानामिव लोकाना-मायुर्गलति नीरवत् । चपलेव चला लक्ष्मीः, पाण्डुतेवैति विश्रसाम् ॥२५॥
तत्रायुषा च लक्ष्म्या च, वपुषा चास्थिरात्मना । चिरं स्थिरतरं रत्न-त्रयं ग्राह्यं विवेकिना ॥२६॥
तत्रोपाश्रयभैषज्य-पुस्तकान्नांशुकादिभिः । साहाय्यं ज्ञानिनां तन्वन्, ज्ञानमाराधयेद् गृही ॥२७॥
संघवात्सल्यजैनेश-वेश्मयात्रार्चनादिभिः । प्रभोः प्रभावयंस्तीर्थं, सम्यग् सम्यक्त्वमर्जयेत् ॥२८॥
भक्त्या चारित्रपात्रेषु, तथाऽऽवश्यककर्म्मभिः । तपोभिरपि चारित्रं, गृहमेधी समेधयेत् ॥२९॥
काले पाठादिभिर्ज्ञान-मशङ्काद्यैश्च दर्शनम् । मूलोत्तरगुणैः शुद्धै-श्चारित्रं भजते यतिः ॥३०॥
इति रत्नत्रयाल्लेभे, हतमोहतमो नरैः । चिराद् गृहस्थैः सद्योऽपि, यतिभिः शाश्वतं पदम् ॥३१॥
ये तु मोहग्रहग्रस्ताः, प्रमादस्य वशं गताः । अशरण्यैर्भवारण्ये, भ्रमितव्यं सदाऽपि तैः ॥३२॥

इत्यादि धर्मोपदेशमाकर्ण्य जम्बूकुमारः संयमं जिघृक्षुरभूत् । ततो गुरुभिर्मातापित्रोरनुज्ञा विना अदीयमाने संयमे स्वयं शीलव्रत जिघृक्षुर्जम्बूः स्वगृहे आगच्छन् मार्गे वैरिभी राजगृहे वेष्टिते सति पुरे वप्रस्थै राजपुरुषै र्ढुकनिकायन्त्रैः प्रस्तरान् मोच्यमानान् वीक्ष्य स्वस्मिन् विघ्नमवगत्य पश्चाद्गुरुपार्श्वं गत्वा शीलव्रतं लात्वा स्वगृहे समागात् । ततो

मातापितरौ प्रति प्राह भो मातापितरौ ! अनुज्ञा मह्यं ददतं, अहं दीक्षा गृहीष्यामि । मातापितरावूचतुः—एतस्त्वमेवावयोः पुत्रोऽसि । त्वा विनाऽऽवा निराधारौ कथं भविष्यावः । एकशो मनोरथोऽष्टवधूपरिणयनोत्सवेन पूरणीयस्त्वया । ततः पितृवचोऽनुरोधतोऽवग् जम्बूः । अह पूज्ययोर्वचनानुरोधात् कन्या विवाहेनाङ्गीकरिष्यामि । यदि ताः प्रतिबोधयिष्येऽहं, तदा दीक्षा गृहीतव्या, नो चेद्गृहवासो भवतु मम । ततो ज्ञापितं जम्बूस्वामिनेदं कन्यापित्रादिपार्श्वे । अहं दीक्षा गृहीष्यामि । ततस्तैः श्रेष्ठिभिः स्वस्वपुत्रीणामग्रतः प्रोक्तं जम्बूकुमारो विवाहानन्तरं भवतीः प्रतिबोध्य दीक्षा गृहीष्यति । ततः कन्यास्ता जम्बूपार्श्वेऽभ्येत्य जगुः—अस्माभिस्त्वमेव वरितोऽसि । यदि अस्मिन् भवे त्वमस्माक पतिर्भविष्यसि तदा भव्यं नो चेत् संयमो भवतु । यदि वय त्वा कथाभिः संसारासक्त करिष्यामः तदा त्वमेवपतिरस्माकं नो चेत् त्वया सह सयमो गृहीतव्य एव । ततः स जम्बूर्लग्नदिने गजाधिरूढः शिरसि धृतातपवारणः प्रकीर्णप्रकरवीज्यमानोभयपार्श्वः ता अष्टावपि श्वसुरगृहेषु परिणीय महोत्सवेन श्वसुरदत्तनवनवतिस्वर्णकोटियुतः स्वमन्दिरमाजगाम । ततो द्वितीयेऽहनि अष्टभिः प्रियाभिः सह जम्बूकुमारस्ताः प्रतिबोधयितुं सन्धाया सप्तमभूमौ स्थितः इतश्च विन्ध्यगिरौ जयपुरे विन्ध्यभूपस्य ज्यायान् प्रभवः पुत्रोऽभूत् । लघिष्ठः सप्रभवः अन्येद्युः पित्रा लघवे पुत्राय राज्यं दत्तम् । ततः प्रभवो रुष्टः पल्यां गत्वा पञ्चशतीचौरस्वामीजातस्तः पञ्चशतीचौरयुतश्चौरिका करोतिस्म । अवस्वापिनीतालोद्घाटिन्यौ द्वे विद्ये प्रभवस्याभूताम् । जम्बूकुमारपरिणयनादिसम्बन्धमाकर्ण्य तत्समृद्धिलुण्टनाय निशि प्रभवो राजगृहपुरे ऋषभदत्तगृहं प्रविवेश । तालोद्घाटिन्या विद्यया तालकान्युद्घाटयन् स अवस्वापिन्या विद्यया जनाना निद्रा ददानः

क्रमात् प्रभवः पञ्चशतीचौरयुतः तद्गृहलुण्टनाय जम्बूकुमारपार्श्वे गतः । तदा जम्बू कथाभिस्ताः कन्याः सदा-भरणभारिणीः प्रबोधयन्त प्रभवो वीक्ष्य अवस्वापिनीं निद्रा मुमोच । जम्बूकुमारं विना सर्वासा वधूना निद्रा समायाता । ततः सर्वचौरयुतः आभरणानि गृह्णानश्चित्रलिखित इव स्तम्भितोऽभूत् प्रभवः । ततः खिन्नप्रभवोऽवग्-भो जम्बूकुमार ! त्वमात्मीयां स्तम्भिनी विद्या मह्यं देहि । मदीये तालोद्घाटिन्यवस्वापिन्यौ द्वे विद्ये गृहाण । जम्बूः प्राह—अहं विद्याभ्या किं करोमि । अमूरष्टावपि कन्याः प्रतिबोध्य एतावतीलक्ष्मीर्मुक्त्वाऽहं प्रातर्दीक्षां गृही-ष्यामि । प्रभवः प्राह—किमेवंविधभोगान् प्राप्तान् त्यक्ष्यसि ? । जम्बूः प्राह—मधुबिन्दुरिव भोगसुखं नृणा विद्यते । प्रभवः प्राह—भो जम्बुकुमार ! को मधुबिन्दुरुच्यते ? जम्बूरुवाच—कश्चिद् दरिद्रो भीमाभिधसार्थेशेन समं लक्ष्म्यर्थं विदेशं प्रत्यचलत् । मार्गे चोरैः लुण्टिते सार्थे स दरिद्रो नष्टोऽग्रे गच्छन् गजमापतन्तमालोक्य भयभ्रान्त इव ततो नश्यतिस्म । गज पृष्ठावागच्छन्तमालोक्य कूपे झम्पामदात् । कूपमध्ये पतन् दरिद्रः कूपकण्ठस्थवटशाखा कूपमध्य-गतामवलम्ब्यान्तरे तस्थौ । कूपतले प्रसारितमुखमजगरं चतुर्षु कोणेषु सर्पचतुष्टयं वटपादप च श्वेतकृष्णमूषकाभ्या-मुत्कीर्यमाण स्वदेहं मधुमक्षिकालक्षविलक्षीकृतं च सिन्धुरेण वटवृक्षं चाल्यमानं [हस्ति १ मूषकः २ सर्पा ३ जगर ४] वीक्षणात् दुःखं जानाति । तावन्मधुबिन्दुं मुखे पतितमास्वाद्य सुखं मन्यते । यतः—

"विषयगणः कापुरुषं, करोति वशवर्तिनं न सत्पुरुषम् । बध्नाति मशकमेव हि, लूततान्तुर्न मातङ्गम् ॥३३॥

तस्यास्तटे स्खलिताङ्घ्रिरिभोऽद्रिशृङ्ग इवापतत् । तदायुष्कसमाप्तितो मृतः कुञ्जरः । शृगाला अभ्येत्य तस्य मास खादं खादं यान्ति । तस्येभस्य गुदाद्वारे शृगालैर्द्वारं पातितम् । तस्मिन् द्वारे प्रविश्य काका मांसमास्वादयन्तः सुखिनोऽभवन् । एकः काकः कुञ्जराङ्गमध्ये प्रविष्टो मासं भक्षयन् स्थितो यावत् तावदातपेन क्रमात् गजकरंक शुष्कं काको मध्येऽस्थात् गजकरंकं शुष्कं इत्यब्दे वृष्टे नदीप्रवाहेण कुञ्जरकलेवरं महासमुद्रे नीतम् । जले तद्विकसितं यदा तदा काको निस्ससार । सर्वत्राम्बु वीक्ष्य ततो भ्रामं भ्रामं तस्योपरि उपरि उपविशति वार्द्धिपारं न प्राप्नोति काकः । ततस्तस्मिन् हस्तिकलेवरे जलभृतेऽधस्ताद्गते काकोऽपि वारिधिपारमलभमानो मग्नो मृतश्च ।

"काकवत् करिणः काये, नारीदेहेऽनुरागवान् । कथं प्रिये ! न मज्जामि, सोऽहं मोहाम्बुधाविव ॥४०॥"

इति द्वितीया कथा जम्बूस्वाम्युक्ता ॥२॥ अथ **पद्मश्री**रभाषिष्ट—वानर इवोभयतो भ्रश्यसि । तथाहि—हस्तिनागपुरस्वामी अरिकेसरी राजा अनेकभूपालैः सहितोऽटव्या जगाम । वनाद्वनं भ्रमन् राजा वर्षत्सु जलदेषु क्वचिन्निकुञ्जे स्थित्वाऽचलत् । कस्मिंश्चिज्जलाशयोपान्तस्थवने काञ्चिन्नारीं देवकुमारीसन्निभामालोक्य हृष्टो ललौ । ता स्त्रियं विशिष्टवस्त्राभरणभूषिता कृत्वा राजा सुमहोत्सवपूर्वं पुरमध्ये समागात् । पट्टराज्ञी ता कन्या चकार । भूपस्तया कन्यया सह भोगान् भुञ्जानो वासव इवेन्द्राण्याऽन्येद्युर्यावत्स्वगृहमध्यस्थचित्रशालायामुपाविशत्, तावत् कश्चित् पुमान् ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे लोकान् रञ्जयन् वानरनर्तनकारकस्तत्रागात् । वानरस्तदा नारीं नृपोत्सङ्गसङ्गिनी-मालोक्य नर्ततुं नोत्सहते । तदा तेन पुंसा बहुशस्ताडितो वानरो नृपप्रियामुखाम्भोजदत्तदृग् भृशं रोदिति स्म ।

विलक्षे भिक्षुके तं वानरमनृत्यन्तं रुदन्त च वीक्ष्य नृपपत्न्यवग्-अये वानर ! मया निषिद्धस्त्वं तदा लोभेन नामंस्थाः इदानीं मा रुदिहि । यतः—

**"गते शोको न कर्तव्यो, भविष्यं न च चिन्तयेत् । वर्तमानेन कालेन, वर्तयन्ति विचक्षणाः ॥४१॥
खेदं मुक्त्वाऽधुना सद्य, स्त्वं नृत्यं कुरु वानर ! । यादृशं क्रियते कर्म, तादृगाप्नोति मानवः ॥४२॥"**

इत्यादिना बोधितो वानरो नर्तनेनाद्भुतेन निर्व्याजं राजानं रञ्जयायास । कृतार्थीकृत्य तं वानरस्वामिनं धनेन राजा पट्टराज्ञीं पप्रच्छ कोऽयं वानरः कथं रुरोदायं । राज्ञी जगौ—देव ! नंदनवने पद्महृदे वानरवानरीयुग्मं प्रीतिमन्दिरं पुरासीत् । अन्यदा तद्वानरवानरीयुग्मं ग्रीष्मर्तौ तापाक्रान्तं वृक्षशाखायाः जले झम्पा ददौ । जले पतितं सन्नरनारीयुग्ममभूत् । ततो वानरोऽवग्-प्रिये ! मानुषत्वे क्लेशेन निर्वाहो भवति कृष्यादिभिः । पशुत्वे शीतातपादिना कष्टं भवति । तेन देवत्वमाप्यते यदा वरं तत्र मनश्चिन्तितो भोगो भवति । तेनैकेशः पुनर्झम्पा दीयते जलमध्ये देवत्वं जायते आवयोः । स्त्रिया प्रोक्तं—आत्मनोरधुना मनुष्यत्वेन शृतं, अधिको लोभो न क्रियते । यतः—

"लोभमूलानि पापानि, रसमूलाश्च व्याधयः । स्नेहमूलानि दुःखानि, त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥४३॥"

ततः स्त्रिया वार्यमाणोऽपि मनुजो झम्पां ददौ । पुनरपि वानरोऽभूत् । ततः पुनः झम्पापाते कृतेऽपि तस्य वानरत्वं न गतम् । सा वानरी स्त्रीभूता त्वया लब्धा वने सा ज्ञातव्या । असौ वानरोऽस्य हस्ते चटितोऽभूत् । मामधुना दृष्ट्वा स्वकर्म निन्दन् रुरोद वानरः । मयाऽपि स एव वानर उपलक्षितः । ततः सा स्त्री चिरं कालं

धर्म्मं प्रपाल्य सुखभागिन्यभूत् । वानरश्चिरं दुःख्यभूत् । एवं स्वामिंस्त्वमपि ईदृशकन्यादिभोगसुखं प्राप्य पुनर्मुक्तिकन्यासुखाकांक्षी वानरवद्दुःखी भविष्यसि । तेनैताः स्त्रियस्त्वया देवकन्यातुल्या न त्यज्यन्ते । **इति वानरकथा ३ ।**

अथ जम्बूः प्राह—बहून् भोगान् भुञ्जानस्तृप्तो न भवत्य**ङ्गारकारक** इव । तथाहि—चंद्रपुरे चन्द्रनामाऽङ्गारकारको ग्रीष्मसमये वारि समादायाटव्यामङ्गारान् कर्तुं ययौ । अङ्गारान् कुर्वतस्तस्य रात्रौ जलं त्रुटितं तृषाऽत्यन्त लग्ना तालुशोषः समजनि । रात्रौ सुप्तस्तृषया बाधितो वापीकूपतडागनदीह्रदादिजलाशयस्थं पानीयं सर्वं पीत्वा क्वापि मरुस्थलीकूपेऽङ्गारकारकः समागात् । ततस्तृषयाऽत्यन्तपीडितो वटोपान्तस्थो वरत्राबद्धपूलकेन बिन्दुमात्रं तज्जलमाकृष्य जिह्वाग्रे लिहानो न तृप्तोऽङ्गारकारकः । एव जीवाः सर्वे स्तन्यपानस्त्रीभोगवर्यवस्त्राभरणपरिधानादिसुखमनुभवन्तो न तृप्ताः स्युः, तथा नाहमतृप्तोऽस्मि सासारिकसुखेषु ।४। अथ पद्मसेनोवाच—हे नाथ मुक्त्यर्थी त्वमैहिकां प्राप्तां श्रियं विसृजन् **गोमायुरिवात्यन्तमुभयभ्रष्टतां** मा भज । तथाहि कस्याश्चिदटव्या शृगाल एकः पिशितखंडं प्राप, तमादाय सरित्तीरे गतः । तं मासं भोक्तुंकामो नदीवीच्या बहिः क्षिप्तं मीनं दृष्ट्वा लौल्याज्जिघृक्षुरभूत् मांसखंडमधो मुक्त्वा शृगालो यावन्मीनं गृहीतुमधावत् तावन्मीनः पयोमध्ये प्रविष्टः । मासखंडं शकुनिको गृहीत्वाऽऽकाशे गतः । ततः शृगाल उभयभ्रष्टो भूत्वा पश्चात्तापं दधौ चित्ते । एवं त्वमिमा श्रियमुज्झन् पारत्रिकीमीहमान उभयभ्रष्टो **जम्बुक** इव भविष्यसि ।

अथ पद्मसेना प्रति जम्बूः प्राह—नाहं **विद्युन्मालिविद्याभृदिव** रागग्रहिलो भविष्यामि । त्वयाऽपि रागग्रहिलया न भवितव्यं विद्युन्मालिखग इव । तथाहि—वेताढ्याद्रौ उत्तरश्रेणिविभूषणे गगनवल्लभपुरे मेघरथविद्युन्मालिनामानौ

द्वौ सहोदरौ विद्याधरावभूताम् । तावन्येद्यु मातङ्गीविद्या साधयितुं वसन्तपुरे गतौ । सा मातङ्गीपाणिग्रहणं विना न सिध्यति । मातङ्ग्याः परिचर्यां कुर्वत्या एव विद्या सिध्यति । इति ज्ञात्वा चाण्डालवेषं कृत्वा चाण्डालपाटके गतौ । चाण्डालानां सेवनं चक्रतुस्तौ । ततस्तैश्चाण्डालैः पृष्टं—युवा कुत आगतौ किमर्थम् ? आवा म्लेच्छराजपुत्रौ साकेतपुरात् पित्रा निराकृतावत्रागतौ । ततस्ताभ्यां तथा प्रीणिताश्चाण्डालाः, यथा तैरात्मये द्वे पुत्र्यौ काणदन्तुरे तौ पारिणायितौ । ब्रह्मचर्यपरो मेघरथस्तस्याः पत्न्याः पार्श्वात् सर्वां परिचर्यां कारयन् मातङ्गीविद्यां वर्षेण साधयामास । विद्युन्माली तु तया प्रियया वशीकृतो भोगासक्तोऽभूत् । तया गर्भो दध्रे । मेघरथेन पृष्टं—भो भ्रातस्तव विद्या सिद्धा न वा । विद्युन्माली प्राह स्वं चेष्टितम् । मेघरथोऽवग्—मूढ ! त्वया किमात्मा म्लेच्छस्त्रीसङ्गेन विगोपितः । विद्युन्माली जगौ—

एकवारं सदाचार !, गुणाधार ! मनोरम ! । अपराधो मदीयोऽयं, क्षम्यतां भवताऽधुना ॥४४॥

पुनर्भो भ्रातस्त्वया प्रीतिपरेण वर्षप्रान्तेऽहं वाच्यः ! एवमस्त्विति । क्षम्यतामिदानीं पुनर्निर्जितमन्मथः सद्विद्या साधयिष्यामि । पुनर्वर्षान्ते मेघरथस्तत्रागात् भ्रातृप्रीत्या। पुनर्गर्भेण युतां चाण्डाली वीक्ष्य मेघरथः पप्रच्छ—किमिदमस्याः स्त्रिया दृश्यते । ततो विद्युन्माली लज्जितोऽधोमुखोऽभूत्, पुनर्वर्षं मार्गितं विद्यासाधनाय वर्षत्रयान्ते पुनरायातो भ्राता तथैव मोहे मग्नं भ्रातरं ददर्श मेघरथः । ततो भ्रातरं म्लेछकुले मग्नं वीक्ष्य मेघरथः पश्चात् स्वगृहं गतः । मेघरथो निःस्पृहो निष्कामी भूत्वा सद्यो विद्यापारगतोऽभूत् । विद्युन्माली तु म्लेच्छकुले तिष्ठन् क्रमात्तया

चाण्डाल्या किङ्करीकृतो निःशङ्कं नीचमनीचं चादेश करोति स्म। तादृशे दुर्गन्धे गृहे तिष्ठन् दुःख्यभूत्। पुनर्मृत्वा विद्युन्माली नरके दुःखभागभूत्। एवमहं विद्युन्मालिवत् संसारे मग्नो न भविष्यामि। तथा त्वमपि संसारसुखे रक्तो मा भव ॥६॥

कनकसेनाऽवग्—मदीयं वचो मानय। **शंखधमक** इव लोभवान् मा भव। तथाहि—पुरा शालीग्रामे कणकूटाभिधः कौटुम्बी वसति। कणकूटः कस्यचित् कौटुम्बिकस्य क्षेत्ररक्षकोऽभवत्। क्षेत्रस्थः स सदा शंखनादेन सस्यभक्षकान् जीवान् दूरं नाशयामास। एकदा शखयुतो निशामुखे ग्रामस्य क्षेत्ररक्षायै ययौ। निशीथसमये कस्यचिद ग्रामस्य गोधन भूरि अपहृत्य चलमानास्तस्य क्षेत्रस्य समीपे चौरा आययुः। अत्रान्तरे तेन क्षेत्ररक्षकेण कम्बुः पूरितो हेलया। तदा ते चौराः शखशब्दमाकर्ण्य पृष्ठागतवाहरक्षकशङ्कया गोधनं मुक्त्वा दूरतो भीता नेशुः। नत् चौरमुक्त गोधन ज्ञात्वा प्राप्तगोधनः प्रगे स्वसद्मान्तः सदा शंखं पूरयामास एकदा पुनस्तत्रागताश्चौरास्तथैव शंखमापूर्यमाणं श्रुत्वा दध्युः। सदाऽयं शंखको न वाद्यते। ततः सम्यग्विलोकितं चौरैः, ज्ञातश्च स शंखवादकः। ततो वयमनेन वाहिताः पूर्वमितिविदन्तस्तत्रागत्य तं शंखवादकं बद्ध्वा दृढं मुष्टिभिस्ताडयामासुस्तथा, यथाऽचेतनीभूय पतितः शंखो भग्नः तद्धनं सर्वमपहृतम्। एव त्वमपि प्रिय! लोभेनाधिकां श्रियं वाञ्छन् शंखवादक इव दुःखीभवसीति ॥७॥

अथ जम्बूस्ता प्रिया प्रति प्राह—**कपिवदहं** मुमूर्षुर्नास्मि। तथाहि—विन्ध्याभिधधराधरे अनेकश्वापदसंकुले कोऽपि वानरः प्रियाभिः सह क्रीडा कुर्वाणोऽनुवेल विद्यते। कपिः कोऽपि बलिष्ठंमन्यस्तत्प्रियाभिः सह भयोज्झितो रमते।

क्रमाद्वानरी तमुपपतिमङ्गीकृत्य रमते । स्वपति तृणमपि न मन्यते वानरी । पार्श्वस्था वानर्योऽवोचन्—अयं वृद्धो वानरोऽभूत् तत्त्यक्तु योग्योऽयमेवं विमृश्य सर्वा अपि वानर्यो युववानरं श्रिताः । यतः—

''वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरःसारसाः, पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्तं मृगाः । निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका भ्रष्टं नृपं सेवकाः, सर्वः स्वार्थवशाज्जनोऽभिरमते नो कस्य को वल्लभः ॥४६॥

वृद्धो वानरो यूना समं युद्धं कुरुते । ततो यूना वानरेण स्त्रीदृष्टिपुष्टेन वृद्धो वानरो भग्नः । ततो नश्यत्कपिस्तृषाक्रान्तो जलार्थी शिलाजतुनि जलभ्रान्त्या मुखमक्षिपत् यावत्तावद्वानरवानर्यौ पृष्टावागतौ वानरो मुखं क्रष्टुमशक्तः पादौ प्रथमं क्षिप्त्वा पश्चात् पश्चातनावपि पादौ चिक्षेप वानरः । ततः कीलितसर्वाङ्गः कपिर्मृत्युमाप । स वानरोऽक्षिप्तपदः पूर्वं वदनं चेदाकृषेत् तदा मरणं नाभविष्यत्तस्य । ततो भवादृशा नारीणां वाञ्छया संसारसुखशिलाजतुनि न मज्जामि ॥८॥ अथ **नभसेनाऽऽचष्ट**—अधिकेन लोभेन त्वं **बुद्धिस्त्री** इव हास्यतामनर्थं च प्राप्स्यसि । तथाहि—नन्दिग्रामे सिद्धिबुद्धिनाम्न्यौ वृद्धस्त्रियौ वसतः स्म । एकस्तत्र भोलिको नाम यक्षो मनोऽभीष्टप्रदाता बहिस्तिष्ठति स्म । सिद्धिः सदा सत्पुष्पपूजादिभिर्यक्षं तथाऽऽराध यथा दीनार द्वयं प्रतिदिनं तस्यै अदात् । ततः सिद्धिः सा काष्ठपात्राणि मुक्त्वा हेमपात्रे भुङ्क्ते, महासौधं तया क्रमात् कारितम् । यक्षप्रसादाच्च सिद्धिं लक्ष्मीवती वीक्ष्य प्रीत्या रहसि बुद्धिः पप्रच्छ ।

कुलक्रमागतं स्वामी दारिद्र्यं तावदावयोः । कुतो विभवपाथोधिः, जलदेवीव वर्तसे ॥४७॥

जम्बूकुमारकथिता वानरकथा ।

सा सिद्धिराचष्ट—भौल्किो यक्ष आराधितः सन् प्रतिदिनं दीनारद्वयं दत्ते मह्यम् । एतदाकर्ण्य बुद्धिरपि भक्तिभरात्त यक्षमारराध । ततो यक्षोऽवग्—भो बुद्धे ! किं तव विलोक्यते । बुद्धिराह—सिद्धिर्यल्लभते तव पार्श्वात्तत्द्विगुणं मह्यं देहि । ततो बुद्ध्यै चतुरो दीनारान् दत्ते । बुद्धियाचितं ज्ञात्वा सिद्धिरपि ततो द्विगुण मार्गयामास दीनारान् । ततो बुद्धिरपि द्विगुणं याचतेस्म । ततः सिद्ध्या चिन्तितमिदम् । असौ द्विगुणं सदा याचते मम स्पर्धया । ततस्तथा कुर्वे यथा स्पर्धाकृतं फलं लभतेऽसौ बुद्धिः । ततः सिद्ध्या यक्षाग्रे रहसि प्रोक्त—मदीयमेक नेत्रं त्व लाहि । ततो यक्षेणैकं नेत्रं तस्या गृहीतम् । ततो बुद्धिरपि यक्षपार्श्वे याचते स्म सिद्ध्यै त्वया यददायि तद्द्विगुणं मह्यं देहि । ततो यक्षवरात् बुद्धिरन्धीभूता ।

नोऽकारणरुषां सङ्ख्या, सङ्ख्याताः कारणाः क्रुधः । कारणेऽपि न कुप्यन्ति, ये ते जगति पञ्चषाः ॥४८॥

[128]तं नत्थि घरं तं नत्थि, राउलं देउलं पि तं नत्थि । जत्थ अकारणकुविया दो तिन्नि खला न दीसंति ॥४९॥

ईर्ष्यया लभते जन्तु—रन्धत्वं परवश्यताम् । इहैवामुत्र नरकादि, पुनर्दुःखमनुत्तरम् ॥५०॥

एवं पते ! त्वमपि अधिकाधिकामृद्धि वाञ्छन् अनर्थे पतिष्यसि ॥८॥ अथ जम्बू प्राह—हे कान्ते ! नाहमन्यथागामी जात्यश्व इव भविष्यामि, तथाहि—देवानाप्रिये ! एनां कथा श्रृणु—वसन्तपुरे जितशत्रुनृपो न्यायी धर्म्मवान् राज्यं कुरुते स्म । अन्यदा राजाऽवग्—कोऽस्ति मे राज्ये यो वाजिपरीक्षा सम्यग् जानाति । ततोऽश्व-

123 तन्नास्ति गृहं तन्नास्ति राजकुलं देवकुलमपि तन्नास्ति । यत्र अकारणकुपिता द्वौ त्रयः खलाः न दृश्यन्ते ॥६४८॥

विद्याविशारदाः बहुषु घोटकेषु एकं जात्यश्वमानीय जगुः । यस्य राज्येऽयं बाहो वर्तते तस्य राज्यं सर्वथा वर्धते । भूपाः नमन्ति तं परैर्न जीयते स राजा । राजा तं घोटकं पृथग् कृत्वा दध्यौ । जिनदासस्यायं घोटको वर्द्धनायार्प्यते तदा वरम् । स तु निर्लोभी दयावानस्ति । ततो राज्ञा जिनदासायार्पितः सोऽश्वः । ततस्तं वाजिनं नृपदत्तं पालनाय प्राप्य वर्यां भूमिं चतुःशालिकां च कारयित्वा तत्र जिनदत्तो मुमोच । वर्यान्नपानादिदानेन जिनदासस्तं वर्द्धयामास । यथा यथा घोटको वर्द्धतेस्म, तथा तथा राजा घोटकेभादिसम्पदा वर्द्धते स्म । श्रेष्ठी प्रातस्तं वाजिनं स्वयमारुह्य सरसि पयः पाययित्वा प्रत्यावृत्तः सन् श्रीवृषभदेवप्रासादे प्रदक्षिणात्रयं कृत्वा नत्वा प्रभु श्रीनाभेय गृहमुपैति । एवं स घोटको जलाशयं जिनगृहं जिनदासगृहं मुक्त्वाऽन्यत्र कुत्रापि न याति । तेभ्योऽन्यं मार्गं न जानात्यश्वः । इतः प्रत्यर्थिभूपेन त राज्यवर्द्धनकारकं घोटकं ज्ञात्वा स्वसभाया प्रोक्तम्—कोऽस्त्यत्र यस्तं घोटकमत्रानयति । तस्मै ग्रामपञ्चक दास्याम्यहम् । ततः एकः सेवको राजप्रसादमासाद्य कपटश्रावकीभूय वसन्तपुरे गतः । चेत्यदेववन्दनमिषेण जिनान् पुरमध्ये वन्दते गुरूंश्च । जिनदासेन तं वर्यं श्रावकं मत्वा स्वगृहे भोजितः । रात्रौ ततो जिनदासेन धर्म्मगोष्ठी कुर्वता स्वपार्श्वे स्थापितः । अन्यदा कस्मैचित् कार्याय जिनदासो गतः । स कपटश्राद्धो हृष्टस्तं हयमारुह्य स्वपुरं प्रति चचाल । स घोटकः पयःस्थानकं देवगृहं जिनदासगृहं च मुक्त्वाऽन्यत्र कुत्र न याति । सरसि चैत्ये गृहे पुनः पुनर्गच्छन् । ततः कपटश्राद्धः खिन्नः सन् प्रातर्घोटकं मुत्कलं मुमोच । नष्टः स श्राद्धः स्वस्थानके गतः घोटकवृत्तान्तं राजाग्रे प्रोक्तवान् । घोटको मार्गत्रयं मुक्त्वाऽन्यत् स्थानमजानानः

स्वस्थाने गतः। प्रातः घोटकं स्वयमागतं वीक्ष्य सेवकैर्घोटकापहरणवृत्तान्तं ज्ञात्वा च जिनदासाग्रे प्रोक्तः। ततोऽश्वो विशेषतो राज्ञा श्रेष्ठिना च सन्मानितः सुख्यभूत्। एवमहमपि ज्ञानदर्शनचारित्ररूपान्मार्गादन्यत्र मार्गे सर्वथाऽनभिज्ञोऽस्मि। अथ **कनकश्रीराह**—हेमपुरात् पुरा द्वौ बान्धवौ देशान्तरं प्रति चेलतुः। मार्गे गच्छन्तौ तौ क्वापि स्थाने पञ्चशिखरं वल्मीकं ददृशतुः। तस्य वल्मीकस्य एकस्मिन् शृङ्गे खनिते पयो निस्ससार। तत्पयः पीत्वा तौ मुदितौ बभूवतुः। अथ ज्यायसा लघुरभिदधे—द्वितीयं शृङ्गं विलोक्यते। ततस्तस्मिन् शृङ्गे विलोकिते द्रव्यं तृतीये रूप्यं चतुर्थे स्वर्णं निर्गतं, पञ्चमे शृङ्गे खन्यमाने ज्यायसा भ्रात्रोक्तं, अतिलोभो न क्रियते। यतः—

"मूलं मोहविपद्रुमस्य सुकृताम्भोराशिकुम्भोद्भवः, क्रोधाग्नेररणिः प्रतापतरणिप्रच्छादने तोयदः।
क्रीडासद्म कलेर्विवेकशशिनः स्वर्भानुरापन्नदी—सिन्धुः कीर्तिलताकलापकलभो लोभः पराभूयताम् ॥५१॥
महीयसापि लाभेन, लोभो न परिभूयते। मात्रा समधिकः कुत्र, मात्राहीनेन जीयते ॥५२॥"

एकं शृङ्गं तिष्ठतु। ततः स भ्राता वारितोऽपि लघुभ्राता लाभार्थी पञ्चमं शृङ्गं खनति यावत्तावत् ज्यायान् भ्राता पश्चाद् व्यावृत्योपविष्टः पञ्चमे शृङ्गे खनिते दृग्विषाहिना निर्गतेन स भस्मीकृतः चिरकालं दुःखी जातः। तथाऽतिलोभात् त्वमपि मुक्तिसुखं वाञ्छन् कृषिकलघुभ्रातृतुल्यता मा गच्छ ॥१॥ जम्बूकुमारोऽवग्—प्रिये शुकनिकरोपमो न भविष्यामि। तथाहि—कस्मिंश्चिद्ग्रामे लोकैः क्षेत्ररक्षार्थं नलिकयन्त्राणि मण्डितानि। अन्यदा तत्रोपविष्टः शुकनिकरः। भ्रमता च नलिकायन्त्रेणाधः कृतः। तत्र दृढं स्वचरणग्रहं पतनभयात् कुर्वन् आत्मानमबद्धमपि बद्धं

मन्यमानो नचोत्पतति । अहं बोधाऽसिना छिन्नमोहपाशः स्वेच्छयोत्पत्य गच्छामि तत्पक्षितुल्यो नास्मि ॥१२॥ अथवाऽत्रेयं कथा च वाच्या—विन्ध्याद्रौ सरोवरं पयःपूर्णमभूत् । तस्मिन् जलाशये कश्चित् कमठः स्थितः पुत्रपौत्रादियुग् । कदाचित् शेवालपटलापसरणात् पूर्णेन्दुमाकाशे विलोक्य रात्रौ मुमुदे । ततश्चिन्तितं तेन—कुटुम्बस्य दर्शयिष्यामि । ततः कच्छपः पयोमूले गतः स्वकुटुम्बपार्श्वे । कूर्मो यावत् स्वकुटुम्बं तत्रानिनाय तावत्तच्छिद्रं गतम् । ततो भ्रामं भ्रामं चलचक्षुर्विलोकयन् पूर्णेन्दु नापश्यत् । तद्वदिमं जिनधर्मं संयमप्राप्तिस्वरूपं गुरुसामग्रीं च प्राप्य न त्यक्ष्यामि ॥१२॥

जयश्रीर्जगौ—नागश्रीरिव मा किं विप्रतारयसि । तथाहि पद्मपुरे केलिप्रियो राजा राज्यं करोतिस्म । दिनं प्रति नवा नवा कथा वारकेण लोकमुखात् शृणोति । अथ कस्यचिद् द्विजस्य वारक आगतः । तस्य मौर्ख्यं विद्यते । ततो द्विजोऽचिन्तयत्—किं कथ्यते मया क्षोणिपतेरग्रे यदि नव्या कथा न कथयिष्यते तदा दुष्टो भूपो मां कारागृहे क्षेप्स्यति पितरं चिन्तापतितं कालमुखमालोक्य दौहित्र्या कुमार्योक्तं—त्वं चिन्तां मा कुरु । अहं कथा कथयिष्ये । ततः सा कन्या राजपार्श्वे गत्वाऽवग्—राजन्नद्याहं कथा कथयिष्यामि स्वसोदरार्थम् । राजाऽवग्—तर्हि कथय त्वमेव । ततः कन्याऽवग् अत्रैव पुरे नागशर्मा माहणोऽस्ति, तस्य सोमश्रीः पत्नी, नागश्रीर्नन्दिनी । सा कस्मैचिद् द्विजवराय दत्ता पितृभ्याम् । विवाहसामग्र्यर्थं गतौ मातापितरौ ग्राममध्ये । एकाकिनी कन्या गृहेऽभूद्यावत्तावत् स चट्टद्विजस्तत्रागात् । उपलक्ष्य भाविनं पतिं तया भोजितः पतिः । सतूलिके पल्यङ्के शायितस्तया ध्यातं—

महो तु विस्तीर्णा विद्यते । परिणयन विनाऽस्य हस्तेनापि सङ्गो न कार्य इति ध्यात्वा पर्यङ्कस्याधः सुप्ता कन्या निर्विकारा । अकस्मात् कन्याया उपरि पतिः पतितः सुप्तो द्विजः । ततो लज्जाक्षोभात्तस्य प्राणा गताः । ततस्तया ध्यातं—अहं पापिनी मयाऽय हतः । किं करिष्ये लोको ज्ञास्यति । ततस्त्वं पतिं द्विज खण्डशः कृत्वा खातं भूमौ कृत्वा गर्तायां क्षिप्त उपरि धूलिं दत्वा कर्दमेन गोमययुक्तेन लिम्पयित्वा गर्तां पुष्पैर्गन्धैर्धूपैश्च धूपयित्वा यावत् स्थिता कन्या तावत् पितरावात्तविवाहसामग्रीकावागतौ । इत्युक्त्वा कन्या तूष्णी तस्थौ राजा जगौ—अग्रतः कथय किं जातम् । कन्याह—अतीत कालोऽहं यास्यामि राजावग्—तामहं कथं द्रक्ष्यामि । सा जगादाऽहमेव सा स्त्री । संसारनटिकानटने नटी । राजाऽवग्—कुमारि ! त्वया यदुक्तं तत्सत्यम् । साऽवग्—याः कथास्त्वं पुराऽश्रौषीर्लोकपार्श्वे ता यदि तथ्यास्तथेयमपि तथ्या । सैवमुक्त्वा स्वस्थानं गता । यथा तया नागश्रिया भूपो विप्लावितः । तथा त्वमपि किं कथाभिर्विप्लावयसि माम् ॥१३॥ **जम्बूः** प्राह—ललिताङ्गवदहं न भोगसुखे तथाऽऽसक्तोऽस्मि । तथाहि—कन्दर्प्पकोशपुरे शतायुधो राजा राज्य करोति । तस्य लीलावती प्रिया । सा कदाचित् सर्वाभरणभूषिता गवाक्षोपरि उपविष्टा ललिताङ्गाख्यं नरं तुरगारूढं मनोभवावतारं गच्छन्तमालोक्य लीलावती पञ्चबाणैस्ताडिता । तदा च ललिताङ्गस्तां वीक्ष्य पञ्चेषुबाणैस्ताडित. । भूपपत्नी दुर्लभा भवतीति ध्यात्वा ललिताङ्गकुमारः स्वगृहे गतः । राजपत्नी कामशरपीडिता भूतार्ता इवाऽभवत् । दास्या स्वामिन्या मनोऽभिप्रायो ज्ञातः, कथितं चानेष्यते सोऽत्र मया । सा दासी समुद्रप्रियेभ्यनन्दनं ललिताङ्ग ज्ञात्वा तत्र रहोऽभ्येत्योवाच । मत्स्वामिनी त्वामिच्छति भोगाय । सोऽवग्—पुराऽपि मम

जम्बूकुमार-कथिता ललिताङ्ग-कथा ।

तस्या इच्छा विद्यते । यदाऽवसरो भवति तदा प्रोक्तव्यमहमागमिष्यामि । दासी स्वामिन्यग्रे प्राह—राजा तु स्तोकं गृहद्वारान्निःसरति । ततश्चैकदाऽवसरं प्राप्य यावद्दासी तं ललिताङ्गं कृतस्फारशृङ्गारमानयामास स्वामिनीपार्श्वे ताव-द्राजापि तत्रागतः । ततस्तया बिभ्यत्या दासीपार्श्वात् संचाराभिधे खाले क्षिप्तः प्रोक्तं च त्वया न जल्पनीयम् । राजाऽगतोऽस्ति, यदि ज्ञास्यति भूपस्त्वामत्रागतं तदा शूलाभिरोपणात् हनिष्यति । ततः स ललिताङ्गकुमारो बिभ्यत् संलीनाङ्गोऽस्थात् । ततस्तत्रस्थस्य तस्यानुकम्पया राज्ञी भोजनं दत्ते । स ललिताङ्गस्तत्रैव भुङ्क्ते रुदति च । दौर्ग-न्ध्येन तत्रत्यं दुःखमनुभवन् गृहसुखं स्मरन् महादुःखी जातो ललिताङ्गः । अथ प्रावृषि कूपोर्द्धगामिभिर्मलवारिभिः प्रवाह्य प्रणालिकया बहिः कर्षितो ललिताङ्गो वप्रखालप्रान्ते पतितो धात्र्या दृष्टः । तादृग्संमूर्छितो गृहे आनीतः । सज्जीकृतोऽङ्गप्रक्षालनादिना । कुत्रास्थास्त्वमियन्तं कालमितिस्वजनैः पृष्टो न जाने इति लज्जयाऽवग्—स्वस्थीभूतो ललिताङ्गः । यदि कथंचिन्निःसृतो ललिताङ्गस्तया पुनराकारितः कदाचित्तत्र याति, अहं तु तादृशानशुचिप्रायान् भोगसुखादिकान् स्त्रीसंगत्या न वाञ्छामि मनागपि । यदि तादृशे स्त्रीभोगसुखे पतिष्यामि तदा मम नरकपात एव भवति । उपनयोऽत्र कूपसदृशात् गर्भवासान्निर्गतो भूयो विषयसुखास्वादासक्तस्तत्र याति । अहं ललिताङ्ग इव पुन-स्तान् भोगान् न समीहे १४ । **अथ कन्याऽवग्**—मासाहसशकुनाभः मा त्वं साहसिको भव । तथाहि—एकस्मिन् गिरिगह्वरे सुप्तः सिंहः । तस्य सिंहस्य व्यात्ते मुखे प्रविश्य कोऽपि पक्षी मासाहसनामा दन्तान्तरलग्नानि मांसखंडानि चञ्चूपुटेनादत्ते मा साहसं कार्षीरिति गाढस्वरमुच्चरति च । अत्रान्तरे केनचित् पुरुषेण प्रोक्तं—भो पक्षिन् त्वं मुखेन

मासाहसमिति ब्रूषे । व्याघ्रास्यादाकृष्य मासं भक्षयसि च । ततस्त्वं मुग्ध एव दृश्यसे यतः स्ववचनानुरूपं न कुरुषे, एव त्वं साक्षात् सुखं हित्वा मासाहसपक्षीव स्वय त्वयाङ्गीकरणे साहसं मा कुरु । यथा स सिंहो जागरितः सन् तं हन्त्येव । तथा संयमोऽपि हरिसदृशोऽङ्गीकृतः कदाचिद्धनिष्यति त्वाम् ॥१५॥ जम्बूः प्राह—अहं कुसङ्गतिं मुक्त्वा सोमशर्म्मपुरोहित इव सत्सङ्गतिं करिष्यामि । तथाहि—क्षितिप्रतिष्ठिते पुरे जितशत्रुराजा राज्यं करोतिस्म । तस्य सोमशर्म्मेति पुरोहितोऽभूत् । **नित्यमित्रा**भिधो मित्रः १, द्वितीयः **पर्वमित्र**ऽभूत २, तृतीयः—**प्रणाममित्रो**ऽभूत् ३ पुरोहितस्य । तेन एकः सहपांशुक्रीडितो वयस्यः प्रतिपत्त्या स्वसमानो व्यधायि, द्वितीयः पर्वमित्रः २, तृतीयस्तु प्रणाममित्रः । अथ कदाचित्तस्य पुरोहितस्य राजा रुष्टोऽभूत् । ततः पुरोहितः सहजमित्रस्य सदने गत्वाऽवग्—मयि भूपो रुष्टोऽस्ति किं करिष्यते । सहजमित्रेणोक्तं—भूपो रुष्टोऽस्ति यदि भवत उपरि तदा प्रथममत्र त्वा द्रष्टुं राजपुरुषाः समेष्यन्ति । तेनात्र स्थातुं तव न युक्तं गच्छाऽन्यत्र । ततः पुरोहितः पर्वमित्रगृहे गत्वा तथैवाह । तेनाऽप्युक्तं यदि त्वामत्र स्थितं राजा ज्ञास्यति, तदा मा त्वा च सकुटुम्बं घाणके क्षेप्स्यति । ततोऽन्यत्र प्रच्छन्नीभूय तिष्ठ । ततस्तृतीयस्य प्रणाममित्रस्य गृहे गत्वा तथैवोवाच । मित्रद्वयेन नाहं रक्षितः । प्रणाममित्रोऽवग्—न भेतव्यं त्वया, आवामेकीभूय स्थास्यावः राजा किं करिष्यति ? । राज्यांतरे गमिष्यावः । ततस्तावन्यस्मिन् राज्ये गतौ । तत्र पुरोहितः प्रणाममित्रसानिध्यान्मानितः सुख्यभूत् । दृष्टान्तोपनयश्चैवं । कर्म्मपरिणामतुल्यो भूपः, जीवः पुरोहिततुल्यः, सहजमित्राभो देहः, सर्वे बान्धवाः पर्वमित्रतुल्याः, प्रणाममित्रतुल्यो धर्म्मः । यतो जन्मान्तरे जीवेन सह धर्मो गच्छति ।

जीवस्य यः परत्रापि, श्रियं यच्छति वाञ्छिताम् । ज्ञातिदेहौ विहायाहं, धर्ममाराद्धुमुद्यतः ॥५३॥

अतः कारणादहं संयमश्रीरूपं धर्मं मुक्तिसुखदातारमङ्गीकरिष्यामि । ततो जम्बूकुमारस्य संवेगामृतसोदरैर्वचोभिः सर्वचौरयुतस्य प्रभवस्य चाष्टानां कन्याना वैराग्येण मनोवाञ्छितं जातम् । अष्टावपि कन्या ऊचुः—

प्रमुखे सुखदैः स्वामिन् !, परिणामेऽतिदुःखदैः । इयत्कालं हहा कष्टं, विषयैर्वञ्चिता वयम् ॥५४॥

आपदां प्रथितः पन्थाः, इन्द्रियाणामसंयमः । तज्जयः सम्पदां मार्गो, येनेष्टं तेन गम्यताम् ॥५५॥

यस्य हस्तौ च पादौ च, जिह्वा च सुनियन्त्रिता । इन्द्रियाणि सुगुप्तानि, रुष्टो राजा करोति किम् ॥५६॥

तत्तद्विवाहसंबंधा—दन्धे तमसि मज्जनात् । उद्धृताः स्मस्त्वया यद्वा, श्रेयसे सङ्गतं सताम् ॥५७॥

आस्थिमस्तत्त्वया एषः, श्रितोऽस्माभिरपि त्वयम् । सदैव नेतर्नेताऽसि, त्वमस्मान् शिवपत्तनम् ॥५८॥

प्रभवोऽपि दध्यौ—धिगस्माकं ये वयं परधनहरणायोद्यताः स्मः । मया चौर्यद्यूतादिसेवाभिर्बहुपापमर्जितं तेन न ज्ञायते का गतिर्भविता यतः—

"चौर्यपापद्रुमस्येह, वधबन्धाधिकं फलम् । जायते परलोके तु, चिरं नरकवेदना ॥५९॥

असौ तु जम्बूरेवंविधः सुकुमाराङ्गः एवविधां श्रियं कन्यायुता त्यक्ष्यति । ततो योऽसौ मार्गमङ्गीकरिष्यति, स एव मयाश्रयितव्यः । एवं विमृश्य जम्बूपार्श्वे प्रभवोऽवग्— ।

उवाच प्रभवोऽप्युच्चै—र्महासत्त्व ! भवद्गुणैः । कृष्टस्त्वामनुयास्यामि, स्वकानापृच्छ्य निश्चितम् ॥६०॥

जम्बू-कुमार-वचनैः प्रति-बुद्धानां कन्यानां जम्बू-कुमारं प्रति वचनानि ।

जम्बू-चरितम् ।

सपरिवारस्य जम्बूकुमारस्य दीक्षार्थे गमनम् ।

ततो वैराग्यवासिताशया प्रभवादयः तत्क्षणात् शासनदेव्या बन्धनान्मुक्ताः प्रोचुः जम्बूकुमारं प्रति । वयं स्वकुटुम्बं मुत्कलयित्वा प्रभाते दीक्षा ग्रहीतुं भवता सार्द्धमागमिष्यामः । जम्बूः प्राह—भो प्रभव ! जीवाना मनासि चञ्चलानि सन्ति । यतः—

"क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः, क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी । मोहाद्यैः क्रीडयेवाहं, कारितः कपिचापलम् ॥६१॥
एकाग्रमनसा ध्याता, देवा अश्ममया अपि । अचिरेणैव तुष्यन्ति, किं पुनश्चेतनो जनः ॥६२॥"

तेन प्रमादो न करणीयः । "मज्जं विसयकसाया, निद्दा विकहा० ॥"

जल्पितं पालनीयं त्वया, भवदीयं वचः प्रमाणमित्युक्त्वा प्रभवश्चौरयुतः स्वस्थानं गतः । ततो जम्बूकुमारं सदारं दीक्षा जिघृक्षु ज्ञात्वा श्वसुराः पितरौ च तमेवानुयियासवोऽभूवन् । अथ जम्बूकुमारोऽपि विधिवज्जिनपूजां कृत्वा सप्तक्षेत्र्या स्वधनं व्ययित्वा तुरङ्गारूढस्ताभिः प्रियाभिः समं विशिष्टाभरणभूषिताङ्गः स्वमातापितृयुतः श्रीसुधर्म्मस्वामिपार्श्वे ययौ दीक्षा ग्रहीतुम् । इतः प्रभवः स्वकुटुम्बं मुत्कलाप्य पञ्चशतीचौरयुतो दीक्षा ग्रहीतुं तत्रागात् त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य पञ्चमगणधरं श्रीसुधर्म्मस्वामिनं प्रणम्य जम्बू व्यजिज्ञपत्—

संसारसागरोत्तार !, कर्णधार ! मुनीश्वर ! । मां सकुटुम्बं चारित्र—यानपात्रेण तारय ॥६३॥
ततः स्वपाणिपद्मेन, गणधारिधुरन्धरः । स्वजनैरन्वितं जम्बू—कुमारं तमदीक्षयत् ॥६४॥

पञ्चशतसप्तविंशतिश्राद्धानां दीक्षां दत्त्वा सुधर्म्मस्वामीति धर्मोपदेशं ददौ । तथाहि—एके जीवाः संयमं सिंहतुल्या भूत्वा गृह्णन्ति शृगाला इव पालयन्ति, एके जीवाः शृगाला इव भूत्वा संयमं गृह्णन्ति शृगाला इव पालयन्ति, एके पुनः जीवाः शृगाला इव संयमं गृह्णन्ति सिंहा इव पालयन्ति, एके पुनः जीवाः सिंहा इव शूरवृत्त्या सयमं गृह्णन्ति सिंहा इव पालयन्ति । तेन भवद्भिश्चतुर्थभङ्गस्थैः सयमो निरतिचारः पालनीयस्तथा यथा करतलगता मुक्तिरपि भवति । प्रमादो न करणीयः, प्रमादेन संसारे भ्रमणं भवति गृहीतसंयमानामपि । यतः—

[129]**चउद्दसपुव्वी आहारगावि मणनाणी वीयरागा य । होंति पमायपरवसा, तयणंतरमेव चउगइया ॥६५॥**

ततो जम्बूर्विशेषतस्तपःपरोऽभूत् । तत्रैव तस्य मुनीशस्य स्तुतिः क्रियते यतिभिः ।

"[130]**नवणवई कंचणकोडीउ, जेणुज्झिया अट्ठ य बालियाओ ।**
सो जंबूस्वामी पढमो मुणीणं, अपच्छिमो नंदउ केवलीणं" ॥६६॥

जम्बूस्वामिप्रभृतिभिः शिष्यैः कलितः कलभैरिव यूथनाथः श्रीसुधर्म्मस्वामी विहरन् चम्पानगर्या बहिरुद्याने समवासार्षीत् । तदा तदीयपादारविन्दं नन्तुं धर्म्मं श्रोतुं च बहवो जनाः समाययुः । लोकं गच्छन्तं दृष्ट्वा श्रीसुधर्म्मस्वामिनं वन्दितुं तदा श्रेणिकभूपपुत्रः कोणिकोऽपि तत्रागात् । त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य श्रीसङ्घो धर्म्मं श्रोतुमुपविष्टः कोणिकयुग् । धर्मोपदेशमाहेति गुरुः—**माणूसखित्त जाई,** (**कुलरूवारुगामाउअं बुद्धि । सवणं गहणं सद्धा, संजमो लोगंमि दुलहाइं** ।)

129 चतुर्दशपूर्विणः आहारका अपि मनः पर्यवज्ञानी वीतरागाश्च । भवन्ति प्रमादपरवशा स्तदनन्तरमेव चतुर्गतिकाः ॥६५॥
130 नवनवतिः कञ्चनकोट्यः, येनोज्झिताः अष्टौ च बालिकाः । स जम्बूस्वामी प्रथमः मुनीना, अपश्चिमः नन्दतु केवलिनाम् ॥६६॥

जम्बू-कुमारस्य दीक्षा।

कौशेयं कृमिजं सुवर्णमुपलाद् दूर्वा च गोलोमतः, पङ्कात्तामरसं शशाङ्कमुदधेरिन्दीवरं गोमयात् ॥६८॥

इत्यादिदेशनान्ते कोणिकः श्राद्धधर्ममङ्गीकृत्य जम्बूमुनिप्रभृतिशिष्यवर्गमद्भुतमालोक्य पप्रच्छ ।

श्रीसुधर्मगुरो ! कोऽयं, द्विपेष्विव सुरद्विपः । सुधांशुरिव धिष्ण्येषु, त्रिदिवाद्रिरिवाद्रिषु ॥६९॥

शालिधान्यमिवान्नेषु, कल्पद्रुम इव द्रुषु । अम्भोधिष्विव दुग्धाब्धि–श्चम्पकं कुसुमेष्विव ॥७०॥

हिरण्यमिव लोहेषु, रसेष्विव सुधारसः । अद्भुतस्तव शिष्येषु, सविशेषं प्रदीप्यते ॥७१॥

त्रिभिर्विशेषकम् । ततः सुधर्मस्वामी गणभृत् जम्बूस्वामिनः प्राग्भवतपःसम्बन्धमशेषतः प्राह—पूर्वभवार्जितेन तपसा ईदृशी सपदस्य ऋद्धिर्जाताऽस्ति । एतदाकर्ण्य राजा हृष्टश्चम्पापुरीं ययौ । लोका अपि प्राप्तजिनधर्मा गुरुं प्रणम्य स्वगृहं ययुः । सुधर्म्मस्वामी जम्बूप्रभृतिसाधुसमन्वितो विहरन् श्रीमहावीरं नन्तुमगात् । सुधर्म्मस्वामिपार्श्वे पठन् जम्बूयतिरेकादशाङ्गी चतुर्दशपूर्वी च सूत्रार्थाभ्यां पपाठ । श्रीवीरनिर्वाणात् सुधर्म्मस्वामी दशमे वर्षे जम्बूस्वामिने सूरिपदं ददौ । विंशतितमे च वर्षे गच्छभारं धुरन्धरजम्बूस्वामिने वितीर्य मुक्तिपुरीं सुधर्म्मस्वामी ययौ । ततः श्रीजम्बूगणधरः प्राप्तकेवलज्ञानोऽनेकभव्याङ्गिनः प्रबोध्य प्रभवस्य सूरेर्गच्छभारं वितीर्य सूरिपददानपुरस्सरं श्रीवीरनिर्वाणात् वर्षचतुःषष्ठ्यां गतायां क्षीणाशेषकर्मा मुक्तिनगरीं ययौ ।

मनःपराऽवधी श्रेण्यौ, पुलाकाहारकौ शिवम् । कल्पत्रिसंयमा ज्ञानं, नासन् जम्बूमुनेरनु ॥७२॥

यतः—

जम्बूचरितम् ।

सुधर्मस्वामिना कृतं जम्बूमुनिपूर्वभव वर्णनम् ।

[131]मणपरमोहि पुलाए, आहारग-खवग-उवसमे कप्पे । संजमतिय-केवलि-सिज्झणा य, जंबूमि वुछिन्ना ॥७३॥

घनागमैरूप्रभवानि यस्य, माधुर्यधुर्याणि वचःफलानि ।
निषेव्य भव्या भवतापमौज्झन्, मुदे स जम्बूतरुरद्वितीयः ॥४७॥

इति जम्बूस्वामिप्रभवस्वामिदीक्षाकथा समाप्ता ॥७५॥

भवभीरुर्विमुञ्चेत, नाङ्गीकृतमभिग्रहम् । प्रतिकूलनिपातेऽपि, वंकचूलकुमारवत् ॥१॥

तथाहि—विराटदेशे पृथ्वीभालविभूषणे पेढालपुरमस्ति । श्रीचूलराज्ञः पृथ्वी पालयतः पुष्पचलाभिधपुत्रोऽभूत् । पुष्पचूला पुत्री च । सम्प्राप्तयौवनः क्रमाद् द्यूतव्यसनी बभूव । चौर्यं कुर्वाणः पुष्पचूलो वक्रगमनेन लोकान् वञ्चयतिस्म । तता लोकैर्वंकचूल इति नाम दत्त तस्य । ततोऽन्यायीति कृत्वा पित्रा निष्काशितः । यतः—

वैर-वैश्वानर-व्याधि-वाद-व्यसनलक्षणाः । महाऽनर्थाय जायन्ते, वकाराः पञ्च वर्द्धिताः ॥७६॥

द्यूतं सर्वापदां धाम, द्यूतं दीव्यन्ति दुर्द्धियः, । द्यूतेन कुलमालिन्यं द्यूताय श्लाघ्यतेऽधमः ॥७७॥

राज्यच्युतिं वल्लभया वियोगं, द्यूतानलः प्राप गतारुभोगम् ।
प्रचण्डतामण्डितबाहुदण्डा—स्तैं पाण्डवाः प्रापुररण्यवासम् ॥७८॥

131 मनः परमावधि पुलाकः आहारक क्षपक उपशमाः कल्पा । संयमत्रिक केवलि अनशन च जम्बौ व्युच्छिन्ना ॥६७३॥

वंकचूल-चरितम्।

भार्याभगिनीभ्या सह भिल्लीहल्लीसकसमलंकृता कामपि पल्ली वकचूलो ययौ। तत्र पल्लीपतौ मृते तत्र वंकचूलोऽभूत् पल्लीपतिः। वकचूलो बहुचौरपरिवृतो ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे स्तैन्यार्थं याति। ज्ञानतुङ्गाचार्या विहरन्तोऽन्यदा वर्षाकाले वर्षति मेघे तत्रागता। पल्लीपति. प्राह—यदि यूयं कस्यापि धर्मोपदेश न दत्त तदाऽत्र तिष्ठत। गुरुभिरुक्तमत्र कस्यापि धर्मोपदेशो न दास्यते। स्वाध्यायाध्ययनतीव्रतपश्चरणकरणोद्यताः श्रीज्ञानतुङ्गसूरयो वकचूलदत्ते गृहे स्थिताः। चतुर्मासी स्वाध्यायाध्यापनादिना नीत्वा पारणकदिने गुरवश्चलितुकामा वंकचूलं प्रति जगु'—चतुर्मासी गता चलिष्यामो वयम्, श्रीगुरूणा पृष्टौ तदा सप्रेषयितु वंकचूलः कियत्परिवारपरिवृत्तश्चचाल। वकचूलग्रामसीमामतिक्रम्य गुरुभिरुक्त—भो वंकचूल! इय कस्य सीमा ?। वकचूलोऽवग् इयं मदीया भूमिर्न। ततो गुरवो जगु—महानुभाग! वयं निष्प्रत्यूहं स्वाध्यायाध्ययनादिपरास्तव ग्रामे स्थिताः। अद्य यावत् कस्यापि उपदेशो न दत्त.। अधुना किमपि अभिग्रहं गृहाण। अभिग्रहेण जीवाः सुखिनो भवन्ति। यतः—

गुरुपार्श्वे वंकचूलेन गृहीता श्चत्वारो नियमाः।

"नियमोऽखिललक्ष्मीणां, नियन्त्रणमशृङ्खलम्। दुरितप्रेतभूतानां, रक्षामंत्रो निरक्षर' ॥७९॥

वंकचूलो जगौ—भगवन् दीयताम्। ततो गुरवो जगुः—अज्ञातफल १ काकमासं च न भक्षणीये २, अनुरक्ताऽपि नृपपत्नी परिहार्या ३, प्रहारदानकाले च सप्तपदानि पश्चादपसर्तव्यं ४ इति नियमचतुष्टयं गृहाण। ततो वकचूलेन गुरुप्रोक्तं नियमचतुष्टयं गृहीत प्रणम्य पश्चादागाद्वंकचूलः। स वंकचूल. कदाचित् कस्मिन् ग्रामे अव-

स्कन्दं दत्त्वा व्याघुटितो मार्गे भ्रष्टोऽभूत् । अटव्यामटतस्तस्य लङ्घनत्रयं जातम् । ततो मनोहराणि फलानि दृष्ट्वा सेवकैश्चौरैः प्रोक्तं—फलानि सन्त्यत्र तानि भक्ष्यन्ते । वंकचूलस्तानि फलानि वीक्ष्य पप्रच्छ—किं नामैषां फलाना, तैरुक्त नाम न ज्ञायते, वंकचूलेनोक्तं ममाज्ञातफलभक्षणे नियमोऽस्ति, ततस्तैरुक्तमस्माकं नियमो नास्ति वय भक्षयिष्यामः । वङ्कचूलोऽवग् अज्ञातफलानि नास्वाद्यन्ते । ततो वार्यमाणा अपि ते चौराः सश्रीकानि तानि फलानि बुभुजिरे । ततः सद्यस्तेषु चोरेषु विपन्नेषु दध्यावेतानि विषफलानि, येषा भक्षणे मम गुरुभिर्नियमो दत्तोऽस्ति । ततः एकाक्येव निशि स्वपल्ली प्रविश्य निशीथकाले स्वगृहे गतो वंकचूलः । वंकचूलो दध्यौ योऽयं नियमो यदि मम नाभविष्यत्तदा ममापि मरणमभविष्यत् । यतः—

"सर्वाः सम्पत्तयस्तस्य, जायन्ते जन्मिनः खलु । यो गृहीतं व्रतं नैव, मुञ्चते शुद्धमानसः ॥८०॥"

एकदा कस्मिश्चिद् ग्रामे गते वंकचूले वंकचूलस्य वैरिनर्तकैर्नाटकमारब्धम् । ततो वंकचूलमाकारयितु तत्रागता नर्तका गृहे । ततो वंकचूलभगिन्या ध्यातं—यदि वंकचूल ग्रामान्तरे गतं ज्ञास्यन्ति, ततो न सम्यक् इत्यादि विमृश्य भ्रातृवेशं परिधाय तत्र गत्वोपविष्टा । नृत्यं विलोक्य दान दत्त्वा स्वगृहे समेत्य भ्रातृपत्नीयुता पुष्फलचूला पुरुषवेषेण सुता सुष्वाप । इतो वंकचूल गृहमागत. । स्वा प्रियामन्यपुरुषयुतां पल्यङ्के सुता वीक्ष्य क्रोधारुणलोचनस्तयोर्द्वयोर्वधाय कृपाणमाकृष्य नियमस्मरणाच्च सप्तपदान्यपसृत्य यावत् प्रहारं दत्ते, तावत् संचलितखड्गप्रहारप्रतिशब्देन

अटव्यां प्रथम—नियम पालनेन नवजीवन-लाभः ।

जागरिता संभ्रान्ता पुष्पचूला जीवतु भ्राता मम वंकचूल इत्यादि उच्चरन्ति उत्तस्थौ । ततः प्रणामपूर्वं वंकचूलेन पुरुषवेशकारणं भगिनी पृष्टा रिपुनटाना समागमादि जगौ । ततो वंकचूलो हृष्टो गुरुदत्त नियमं प्रशशंसेति—अहो ते गुरवो ज्ञानिन । एकदा वंकचूलो वणिग्गृहे पितापुत्रयोर्लेखके कलहं; वेश्यागृहे वेश्या कुष्ठिनमपि कामयन्तीं वीक्ष्य कस्यापि भूपतेरन्तःपुरे भित्तिं विदार्यान्त. प्रविष्टो निशि राज्ञ्या हस्तो लग्नः । ततो राज्ञी तं कुमारं प्राह—मया सह भोगान् भुंक्ष्व बहूनि रत्नानि दास्यामि तुभ्यम् । वंकचूलो गुरुदत्तं नियमं स्मरन् प्राह—त्वं मम माता । ततस्तया विरक्तया अयमुपपतिरिति पूत्कृते राजपुरुषैर्निबध्य प्रातर्भूपपार्श्वे नीत. । राज्ञा पृष्टः स वंकचूलो यथानुभूतं रात्रिवृत्तान्त जगौ । ततो राज्ञा कुड्यन्तस्थितेन रात्रिवृत्तान्तवेदिना तद्गुणरञ्जितेन स सामन्तीकृतः । राज्ञ्याः स्वरूपं जानन्नपि न प्रकटीचक्रे । स्वगृहस्वरूप कस्याप्यग्रे न कथ्यते । यतः—

"स्वचिन्तितं कृतं छन्नं, गृहदुश्चरितं पुनः । वञ्चनं चापमानं च, मतिमान्न प्रकाशयेत् ॥८१॥

राजोपदेशेन वंकचूलश्चौर्यं मुक्त्वा सन्मार्गगामी बभूव । भूपादेशादन्येद्यु कमपि दुर्दान्तं वैरिणं जित्वा प्रहारविधुरो वकचूलः स्वपुरमागात् चिकित्सा क्रियते वैद्यैस्तस्य । तस्मात् प्रहारघाताद्व्यथयाऽन्येऽपि रोगा जाताः उपचारे बहुक्रियमाणेऽपि तस्य गुणो नाभूत् प्रत्युत दिनं दिनं प्रति क्षीयते शरीरं पथ्यं च न रोचते । ततस्तस्य रोगस्फेटनार्थं राज्ञा पटहोद्घोषणा कारिता । योऽमुं जीवयति तस्मै यथेष्टं राज्यादि ददामि । तद केनाप्यत्रागत्य

द्वितीय
तृतीय-
नियम
पालनेन
महा-
लाभः ।

...चूल-
...तम्

वैद्येन (काक) मांसौषधं प्रोक्तम् । काकमांसं वैद्यैः कथ्यमानं वंकचूलः श्रुत्वा ऊचिवान्—अभक्ष्य काकमांसं ततो नाहं भक्षयामि । ततो राज्ञा जिनदासाख्यश्राद्धं धर्मकर्म्ममित्रमाकारयितुं वंकचूलप्रबोधाय जनः प्रेषितः । यतः स्निग्ध जीवस्य मित्रोक्तं दुर्लङ्घ्यं भवति । जिनदासो वंकचूलपार्श्वे समागात् पप्रच्छ । बन्धो ! वंकचूल ! तव देहे समाधिरस्ति ? । वंकचूलो जगौ—स्वागतं भवतो धर्मबन्धो ! समस्ति । देहे ममेदृशं जातम् । यतः—

"रोगायत्तमिदं देहं, कर्म्मायत्तं च जीवितम् । आराधना तवायत्ता, कुरु मित्र ! यथोचितम् ॥८२॥
अथोचे जिनदासोऽपि, तदाशयदिदृक्षया । काकमांसौषधं भुंक्ष्व, देहपाटवहेतवे ॥८३॥
साक्षेपं वंकचूलोऽथ, स्माह साहसिकाग्रणीः । कण्ठोपकण्ठविश्रान्त—जीवितोऽथ सतां वरः ॥८४॥
देहश्चलाचलो रोगैः, समीरैरिव वारिदः । कः कृती तत्कृते कुर्यान्निजाभिग्रहखण्डनम् ॥८५॥
प्रशंसापूर्वकं प्राह, शृणु मित्र ! यथोचितम् । एकत्वं सर्वथा जन्तोः, सर्वे भावा न निश्चलाः ॥८६॥
तस्माद्देहे कुटुम्बे च, यौवने विभवे भवे । जीविते च प्रतिबन्धमकृत्ये मा कृथा वृथा ॥८७॥
प्रतिपद्य चतुःशरणं, परमेष्ठिपरायणः । उत्तमार्थविधिं कृत्वाऽच्युते चूलो गतः सुधीः ॥८८॥"

॥ इति वंकचूलकथा समाप्ता ॥२९॥

प्राणान्तेऽपि नियमपालने दृढता तेन सुगति प्राप्तिः ।

गज-सुकुमाल कथा।

उपसर्गान् सहमानो जनः प्राणान्तकारकान्। लभते गजसुकुमालकुमारस्तुयतीशवत् ॥१॥

तथाहि—गजसुकुमालकथा सुलसानागश्रेष्ठिकृष्णभ्रातृकथा विना न कथितुं शक्यते। तेनादौ तेषां सम्बन्धः प्रोच्यते। भद्दिलपुरे नागश्रेष्ठी बभूव, तस्य प्रिया सुलसा। वसुदेवपार्श्वात् कंसेन याचितानां सप्तानामपत्यानां मध्यात् षट् पुत्रा देवेन केनचित् नागपत्नीनिन्दुसुलसानाम्नीगृहे मुक्ताः। सुलसया वर्द्धिताः क्रमेण तान् देवकी-सुतान् षडपि द्वात्रिंशतं कन्याः परिणायिता प्रत्येकम्। षडपि श्रीनेमिपार्श्वे प्रबुद्धा दीक्षा जगृहुः। सर्वे चरम-शरीरिणो द्वादशाङ्गीभाजोऽभूवन्। स्वामिना सह द्वारिका गताः ते षडपि यतयः षष्ठपारणेऽन्यदा युगलिनो भूत्वा त्रिधा द्वारिकापुरीमध्ये विहर्तुं जग्मुः। प्रथम साधुयुगलं श्रीकृष्णगृहे भिक्षायै गतं, तदा देवक्या वन्दित्वा मोदकैर्लाभितम्। तस्मिन् गते द्वितीय साधुयुगलमागतं यदैव देवक्या प्रतिलाभितं मोदकदानात्। ततस्तृतीये साधु-युगले तादृशेन रूपेण समागते देवकी विस्मिता मोदकैस्तत् प्रतिलाभ्य प्राह—मुहुर्मुहुः किं युवां विहर्तुमत्रायातौ दिङ्मोहो जातोऽस्ति, अथवा पुरमध्ये भिक्षाऽलभ्यमानाऽस्ति, अथवा किं मम विभ्रमोऽभूत्। तत्साधुयुगलं प्राह—महासति! न तव दिङ्मोहोऽस्ति, वयं षडपि सदृशाकाराः। भद्दिलपुरवास्तव्यनागसुलसाश्राविकापुत्राः स्मः। श्रीनेमिपार्श्वे दीक्षा गृहीताऽस्माभिः। द्वौ साधू पृथक् पृथक् तव गृहे विहर्तुमायातः स्मः। ततो देवकी दध्यौ—षडपि साधवोऽमी कृष्णस्य तुल्या दृश्यन्ते। तिलमात्रेणापि एतेषां कृष्णस्य चान्तरं न दृश्यते।

अतिमुक्तमुनीन्द्रेण, जीवदष्टसुताः पुनः। पुराख्याताः स्म तत्किं न, ममैवामी षडङ्गजाः ॥८९॥

इति संशयापन्ना देवकी द्वितीयेऽह्नि श्रीनेमिपार्श्वे स्वसंशयापनोदाय गता । यावद्देवकी प्रभुं प्रणम्य यावज्जल्पति तावत् । भावज्ञोऽथ प्रभुः स्माह—

षडमी सूनवस्तव । जीवन्तः शत्रुसेनाद्या, वर्द्धिताः सुलसया ततः ॥९०॥

देवकी-दुःख-कथनम् ।

उत्प्रसवस्तनी देवकी साधून् षडपि वन्दते स्म । ततो देवकी प्राह स्वामिन् ! मयैकोऽपि नन्दनो न लालितस्तेनातीव दुःख विद्यते मे । जगौ स्वामी—देवकि ! किं ताम्यसि, तव प्राग्कृतं कर्मात्र फलितम् । त्वया सपत्न्याः सप्त रत्नानि हृतानि प्राग्भवे । तस्या रुदन्त्याः पुनरप्येकं रत्न प्रपञ्चेन समर्पितम् । ततः प्रभुं प्रणम्य प्राक्तनं कर्म निन्दन्ती देवकी स्वगृहे गत्वा कृष्णास्याऽस्थात् । मातरं दुःखिता वीक्ष्य कृष्णोऽवग्—मातः ! किं तव दुःखमस्ति । देवक्यवग्—पुत्र ! निष्फलं मम जीवितम् ।

त्वज्ज्येष्ठान् सुलसा बाल्ये, यशोदा त्वामपालयत् । अपूर्यंत न मे बाल—लालनस्य मनोरथः ॥९१॥

वत्स ! तस्मादहं पुत्रमीहे वाञ्छितपूर्तये । बाललालनहर्षो हि, देवानामपि दुर्लभः ॥९२॥

पुत्र प्राप्तिश्च ।

विष्णुराचष्ट—मातः ! खेदो न कार्यस्त्वया । देवं वासवध्वजिनीपतिमाराध्य तव मनोरथः पूरयिष्यते मया । कृष्णेनाराधितो देवो हरिणेगमेषी प्रकटीभूयावग्—देवक्याः पुत्रो भविष्यत्यष्टमः परं प्राप्ततारुण्य. प्रव्रजिष्यति । ततः कियत्यपि काले गते कोऽपि महर्द्धिदेव. स्वर्गाच्च्युत्वा सुस्वप्नसूचितो देवक्या· कुक्षाववतीर्णः । क्रमाद्देवकी पुत्रमसूत । पुत्रजन्मोत्सवं कारयित्वा वसुदेवो गजसुकुमालेतिनामदात । ततो निरन्तरं देवकी स्तन्यपानदानोत्सङ्गारोपणादिना वर्धयामास । मातुर्भ्रातुश्च नेत्राणि प्रमोदयन् क्रमाज्जल्पन् मनोज्ञं नमोदं ददानो गजसुकुमालो व्यवर्धत ।

प्राप्तयौवनो गजसुकुमालो द्रुममहीपतेः प्रभावत्याख्या कन्या परिणिन्ये पितुराज्ञया । अथ सोमशर्माद्विजस्य पुत्री सोमाह्वामनिच्छन्नपि गजसुकुमालो माताभ्रातृभ्या परिणायितः । अथ तस्मिन्नेव दिने श्रीनेमिनाथो बहिरुद्याने समवासार्षीत् । तदा श्रीसमुद्रविजयराजा कृष्णश्च सपरिवारो धर्मोपदेशमाकर्णयितुं श्रीनेमिनाथपार्श्वे ययौ । भगवास्तत्रेति धर्मोपदेशं ददातिस्म ।

"निर्दन्तः करटी हयो गतजवश्चन्द्र विना शर्वरी, निर्गन्धं कुसुमं सरो गतजलं छायाविहीनस्तरुः ।
भोज्यं निर्लवणं सुतो गतगुणश्चारित्रहीनो यति-र्निर्देवं भुवनं न राजति तथा धर्म्मं विना पौरुषम् ॥७६॥

"जह चयइ चक्कवट्टी, पवित्थरं तत्तियं मुहुत्तेण । न चयइ तहा अहन्नो, दुबुद्धी खप्परं दमओ ॥७७॥

इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा गजसुकुमालो वैराग्यवासितस्वान्त. पितरावापृच्छ्य भार्यायुग् दीक्षां जग्राह । (उपदेशमाला)

यतः— ततः प्राप्तसंयमो गजसुकुमालो वैराग्यवासितो नित्य षष्ठाष्टमदशमादितपः कुर्वाणो नगराद्बहिः कायोत्सर्गे स्थितो ध्यानपरः परमात्मलीनोऽभूत् । अन्येद्युः प्रभुमापृच्छ्य श्मशाने सायं प्रतिमया गजसुकुमाल दृष्ट्वा सोमशर्मणा द्विजेन ध्यातं—अय पापी मदीया पुत्री परिणीय तत्कालमेवं चकार । ततः स द्विजाधमः क्रुद्धो गजसुकुमालमूर्द्धनि शकटीं मुक्त्वा [घटीकंठं च मुक्त्वा] तदुपरि चितातो ज्वलदङ्गारकानानीय मुमोच । तैरङ्गारैर्गजसुकुमालस्य कर्मेन्धनानि सर्वाणि तथा दग्धानि, यथा क्षणमात्रात्केवलज्ञानमुत्पन्नं मुक्तिरप्यभूत् । अथ कृष्णः प्रभुं नन्तुं

गज-सुकुमाल कथा।

श्रीनेमिपार्श्वे गजसुकुमालस्य दीक्षा ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

गतो गजसुकुमालमसमीक्ष्य क्व मे भ्राताऽस्ति इति प्रभुं पप्रच्छ । प्रभुणोक्तं—द्विजान्निर्वाणमभूत्तस्य । हरिस्तत्प्रभुवचः श्रुत्वा मूर्छामाप । पुनः पप्रच्छ कृष्णः—कथं केवलज्ञानं जातम् ? । प्रभुराह—द्विजसाहाय्यात्, द्विजेन मस्तके अङ्गारभृता शकटी मुक्ता, तेन कर्म्मक्षयोऽभूत् । यदि स द्विजोऽधुना साहाय्यं नाकरिष्यत् तस्य कर्मक्षयविषये तदा बहुकालेन कष्टात् कर्मक्षयोऽभविष्यत् । यथा अद्य त्वया मार्गे आगच्छता विप्र एकामेकामिष्टिकां वहन् देवकुलिकार्थे दृष्ट: । ततस्त्वया एकेष्टिका तत्र नीता । ततः सर्वेण परिवारेणापि नीता बह्वी ततस्तस्य द्विजस्य प्रासादो निष्पन्नः । क्षणमात्रेण तस्य द्विजस्य इष्टिकावहनकार्यं समाप्तं तव साहाय्यात् । तथा गजसुकुमालस्यापि तस्य द्विजस्य साहाय्यात् सर्वकर्म्मक्षयोऽभूत् । तस्योपरि त्वया कोपो नानेयः । कृष्णेन प्रोक्तं—किं नाम स द्विजः ? । प्रभुणोक्तं—अद्य त्वां प्रतोल्यां प्रविशन्तं वीक्ष्याकस्माद्यस्योदरस्फोटनान्मृत्युर्भावी स एव ज्ञेयः । ततो मुकुन्देनाग्निसंस्कारः कृतः । प्रभुणा शोक उत्तारितः । ततो विष्णुः प्रभुं नत्वा निस्ससार । स द्विजो वनादागच्छन् कृष्णमागच्छन्तं वीक्ष्य हृदयस्फोटनान्मृतः । तमकस्माद्विप्रं मृतं दृष्ट्वा विप्र उपलक्षितः । क्रमयोर्दोरिकां बन्धयित्वा पुरीमध्ये भ्रामितो द्विजः । पटहो वादितश्च कृष्णेन । यो यतीनां हन्ता भविष्यति स एवं विगोप्यो मया । ततो देवक्या अनित्यतादिदर्शनैः प्रभुणा शोक उत्तारितः ।

इति क्षमायां गजसुकुमालकथा समाप्ता ॥३०॥

उपसर्गसहनेन गजसुकुमालस्य केवलज्ञानम् ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

व्याघ्रादिमर्त्यविहिता-नुपसर्गान् बहून् दधान्। प्राप्नोति चिन्तितं स्थान-मवन्तीसुकुमालवत् ।

नलिनी-गुल्मा-ध्ययन श्रवणम् ।

तथाहि-अन्येद्युः श्रीसुहस्तिसूरयो भूवलयं प्रबोधयन्तो देवाधिदेववन्दनार्थमवन्ती ययुः । तत्र भद्रः श्रेष्ठी वसतिस्म । तस्य भद्रा प्रिया । तयोर्धर्मकर्मकुर्वाणयोरन्येद्युः सत्त्वप्रसूचितो नन्दनोऽभूत् । जन्मोत्सवः पित्रा कारितः । क्रमात्तस्यावन्तीसुकुमालेति नाम पित्रा दत्तम् । मातापितृभ्या धर्मकर्मशास्त्र पाठितः पुत्रः । पुनरवसरे द्वात्रिंशन्महेभ्याना पुत्रीर्द्वात्रिंशद् देवकुमारीसोदरा अवन्तीसुकुमालः परिणायितः पित्रा । अन्येद्युस्तत्र भद्रमनुज्ञाप्य भद्रदत्तोपाश्रये श्रीसुहस्तिसूरयः स्थिताः ।

तत्र प्रदोषे तेऽन्येद्यु-राचार्या मधुरया गिरा, । गुणयन्तिस्म नलिनी-गुल्माध्ययनमादरात् ॥७८॥
ललन् भद्रात्मजोऽवन्ती-सुकुमालो निजालये । द्वात्रिंशत्कामिनीजानि-रुन्निद्रस्तत्तदाऽश्रृणोत् ॥७९॥

अवन्ती सुकुमाल-चरित्रम् ।

अवन्तीसुकुमालोऽध्ययनं तद्गुरुभिर्गुण्यमानं श्रुत्वा दध्यौ-किमिदं गुरुभिरुच्यमानं मया दृष्टमस्ति नलिनीगुल्मविमानमिति पुनः पुनरुहापोहपरोऽवन्तीसुकुमालो जातिस्मृतिवानभूत् । अहं प्राग्भवे नलिनीगुल्मविमाने देवोऽभूवम् । नलिनीगुल्मविमानसुखात्रत्यशर्मणोर्मेरुसर्षपयोरिवान्तरं विद्यते । तेन यदि तत्सुखं प्राप्यते तदा वरम् । यत.—

[132] "देवाणि देवलोए, जं च सुखं तं नरो सुभाणिओवि । न भणइ वाससएणवि, जस्स वि जीहासयं हुज्ज ॥८०॥

एव विमृश्य गुरुपार्श्वे गत्वा गुरून् भक्त्या नत्वाऽवन्तीसुकुमालो जगौ भगवन्तो ! यूयं किं नलिनीगुल्मविमानादत्राधुना समायाताः । येन श्रीपूज्यैः तत्रत्यस्वरूपं कथ्यमानमस्ति । गुरुभिरुक्तं-वयं तत्राधुना न गताः स्म. ।

[132] देवानामपिदेवलोके यच्च सुख त नरः सुशिक्षितोऽपि । न भणति वर्षशतेनापि यस्यापिजिह्वाशत भवेत् ॥६८०॥

किंतु श्रीसिद्धान्तोक्तमधुना श्रीनलिनीगुल्मविमानस्वरूपं गण्यमानमस्ति । तस्मिन् नलिनीगुल्मविमाने सन्ति ये देवास्तेऽतीव सुखिनः सन्ति । अवन्तीसुकुमालः प्राह—अहं तु ततो विमानादायुषः क्षयादत्रोत्पन्नोऽस्मि । तस्य विमानस्य सुखस्मरणादहमत्र स्थातुं न शक्तोऽस्मि । अधुना एता वध्वो राक्षसीतुल्याः शोभन्ते ताभ्यो देवनारीभ्यः । तेनात्र क्षणं स्थातुं न शक्यते । तथा कुरु यथा मह्यं दीक्षा दत्त्वा जन्म कृतार्थं करोमि । एता वध्वो व्याघ्र्य इव मम भान्ति । तेन संयम मह्यं ददत यूयम् । गुरुभिरुक्तं—मातापितृबन्धूनामनुमतिं विना दीक्षा दातुं न शक्यतेऽस्माभिः । ततस्त्वरितं तत्र विमाने गन्तुकामेनावन्तीसुकुमालेन स्वयं संयमं गृहीत्वा गुरून्नत्वा श्मशानवने गत्वा कायोत्सर्गे स्थितम् । तदा पश्चाद्भवसम्बन्धिनी प्रिया शिवाभूता तत्रागता । अवन्तीसुकुमाल कायोत्सर्गं दृष्ट्वाऽतीव कोपाविष्टा त तथा खंडशश्चकार शिवा, तदा शुभध्यानादवन्तीसुकुमारो मृत्वा तदानीं नलिनीगुल्मविमाने गतः । प्रातः मातापितरौ प्रियाश्चावन्तीसुकुमालस्य मृत्युस्वरूपमवगत्य दुःखिता अभूवन् । ततो गुरुभिरतिशयज्ञानिभिस्तत्राभ्येत्योक्त—असौ अवन्तीसुकुमालो नलिनीगुल्मविमाने ययौ । अत्रत्यं सुखमस्य न रोचते । ततो यथा तेन दीक्षा गृहीता, यथा कर्म्म क्षिप्त्वा नलिनीगुल्मविमाने गतः । तथा गुरुभिरुक्तं—यत्रावन्तीसुकुमालः कर्म्म क्षिप्त्वा स्वर्गं गतः । तत्स्थाने महाकालनाम्ना प्रासादं महान्तं मातापितरौ कारयामासतुः । श्रीपार्श्वनाथप्रतिमा स्थापयामासतुश्च । ततः सर्वाः प्रियास्ता वैराग्याद् दीक्षां लुः ॥

इति अवन्तीसुकुमालकथासम्बन्धः समाप्तः ॥३१॥

उपसर्गे निश्चलतया सौधर्मदेवलोकावाप्तिः ।

पात्रे ददाति यो वित्तं, नित्यं शक्त्या सुभक्तितः ।
सौख्यानां भाजनं स स्या-द्यथा धन्योऽभवत् पुरा ॥१॥
पश्चात्तापं प्रकुर्वन्ति, दत्त्वा दानं मुनौ च ये ।
दुःखानां भाजनं ते स्यु-र्यथा धन्याग्रजाः क्षितौ ॥२॥

तथाहि—प्रतिष्ठानाख्ये पुरे अभ्रङ्कषजिनचैत्यालङ्कृते जितशत्रुराजा राज्य करोतिस्म न्यायाध्वना । य(इ)तः पूर्वं लज्जमानमेकं कुटुम्बक निःश्रीकं तत्र पुरे आजीविकाकृते समागमत् ।

तत्रैको बालको दाता, विनयी करुणापरः । वत्सरूपाणि लोकानां, चारयामास वृत्तितः ॥८१॥

कस्मिंश्चिदुत्सवे उद्याने लोकान् परमान्नादिप्रवराहारभक्षणपरान् वीक्ष्य वत्सरूपाणि तत्र मुक्त्वा गृहेऽभ्येत्य च मातुरग्रे दारकः प्राह—मातरद्य लोकाः परमान्न भक्षयन्तः सन्ति । तेन ममापि तद्देहि । मात्रोक्त—पुत्र ! द्रव्य विना कथं मया परमान्नादि तुभ्य दास्यते । स पुत्रः प्राह—मात ! यथा तथाऽऽनीय तन्मह्यं देहि । यतः—

"चोरा य चौल्लका विय, गंधी विज्जा य भट्टपाहुणया । वेसा-धुत्त-नरिंदा, परस्स पीडं न याणंति ॥८२॥"

ततस्तन पुत्रेण रुदताऽत्यर्थं माता मार्गिता तदप्राप्नुवती रुरोद । ता रुदन्ती वीक्ष्य प्रातिवेश्मवयस्तदुःखदुःखिता अप्राक्षुर्दुःखकारणम् । तया च पुत्रमनोरथ. प्रोक्तः । ताभिरार्द्रचित्ताभिः प्रातिवेश्मिकाभि पृथक् पृथक्

क्षीरादिकं दत्तम् । मात्रा सस्कृत्य परमान्नं खडादियुतं पुत्रस्थाले परिवेश्य कार्येण केनचिदन्यत्र गतम् । इतः सुकृतै-राकृष्टस्तस्य गृहाङ्गणे मासक्षपणपारणे विहृत्यर्थमागान्मुनिः । दृष्ट्वा तं मुनिमनभ्रवृष्टिमिव रोमाञ्चकञ्चुकितबाल उत्थाय पाणिभ्या पायसस्थालं गृहीत्वा प्रणम्य चावग्—भगवन् ! इदं परमान्नं प्रासुकं विद्यते । कृपा कृत्वा ममोपरि गृहाण, येनाहं कृतार्थो भवामि । तच्छुद्धमाहारं मत्वा मुनिः पात्रमधारयत् । धन्यंमन्योऽर्भकः सोऽपि परमान्नं तस्मै ददौ । तस्मात् पात्रदानतः स मनुष्यायुर्बबन्ध । ततो माता समागात्, रिक्तं स्थालं वीक्ष्य पुनः पुत्राय परमान्न पर्यवेषयत् माता । बहु परमान्नं भक्षितं तेन । ततः स एव बालो बहिर्गतो वत्सरूपाणि गवेषयन् महर्षिं प्रणम्य तस्याग्रे उपाविक्षत् ।

“दुष्प्रापं प्राप्य मानुष्यं, कार्यं तत् किञ्चिदुत्तमैः । येनाशु लभ्यते मुक्ति—सात संसारिणा स्फुटम् ॥८३॥
संसारंमि असारे नत्थि सुहं वाहिवेयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुणइ जिणदेसियं धम्मं ॥८४॥”

इत्यादि तत्पार्श्वे धर्मोपदेश श्रुत्वा हृष्टो बालस्तस्यामेव रात्रावकस्माद्विशूचिकया मृतः सन् गोपालः तत्रैव पुरे धनसागरस्य श्रेष्ठिनः शीलवती प्रियाया गर्भे पुत्रत्रयोपरि वर्यस्वप्नसूचितोऽवततार । ततः क्रमात् सा पुत्रं प्रासूत 'प्रशस्तेऽहनि उच्चैः स्थितेषु ग्रहेषु, तेषा पुत्रानां नामानि क्रमान्मातापितृभ्या दत्तानि । **धनदत्तः** १ **धन-देवः** २ **धनचन्द्रः** ३ **धन्यः** ४ । आद्यत्रयाणां पुत्राणा क्रमात् प्रिया अभूवन् । धनश्री १ धनदेवी २ धन-चन्द्रा ३ । धन्यजन्मनि तन्नाले इलातले निधीयमाने निधानं निःसृतं तेन धन्योऽयं नाम कृत तस्य । धन्ये

बालेन दत्तं सुपात्र-दानम् ।

मुनिना दत्तो धर्मो-पदेशः ।

वर्द्धमाने क्रमात् श्रेष्ठिगृहे दिने दिने लक्ष्मीर्ववृधे । समये कलाचार्यपार्श्वे सकला धर्मकर्मकला ग्राहितो धन्यो मातापितृभ्याम् । धन्यस्यातीव गौरवे क्रियमाणे त्रयोऽपि सोदरा ज्येष्ठा. पित्रोरग्रे प्रोचुः—एकोदरभवस्यास्य क्रियते किमादरोऽधिकोऽस्मभ्यम् । ततः पितरावूचतुः—गुणैरेष पूज्यः, यतः—

"गुणा एव हि पूज्यन्ते, नतु ज्ञातेयडम्बरः । वानेयं गृह्यते पुष्प मङ्गजस्त्यज्यते मलः ॥८५॥"

भूयो बभापिरे ते भ्रातरः पितरं प्रति—परीक्षा क्रियतामिति द्वात्रिंशद्रुपकास्तेभ्यः पृथक् पृथग् दत्त्वा उक्तास्ते । पणायित्वा नौ लाभं दर्शयिष्यथ यूयम् । प्रवृत्ता व्यवहर्तुं ते तु । धन्यस्तु बलाढ्यं मेढक लात्वा राजपुत्रमेढकेन सममयोधयत् । दीनाराणा सहस्रं पणीकृत, यस्य मेढको हारयति सोऽन्यस्मै दीनाराणा सहस्रमर्पयति । तथा धन्यराजपुत्रमेढकयोर्युध्यमानयोर्धन्यमेढकेन जितम् । ततो दीनारसहस्रं लात्वा गृहमाययौ । अपरे सोदराः स्वल्पलाभाः समाययु. । धन्ये प्रशसिते मातापितृभ्या पुनस्ते द्वितीयेऽहनि प्रोचुः—एकशोऽस्यानेनार्जित धन तेनास्य वर्णनं क्रियते । अस्माभिस्तु बहुशो धनं पुरा यदार्जित तद्विस्मृतं कि क्रियते । पुनः परीक्षा क्रियताम् । ततः पितृभ्यामर्पिता. षष्ठिः कल्याणमाषकास्तेभ्य· पृथक् पृथक् [दत्ताः] सर्वादरेण व्यवसायं कृत्वा अप्राप्तलाभास्त्रयोऽपि गृहमाययुः । धन्यस्तु धीमान् धर्म्मधुर्य आपणमध्ये गत्वा पणायोपाविशत् । इतस्तत्र महाधनः श्रेष्ठी कृपणशेखरो भूरिभिरारम्भैर्धनमर्जयामास । दत्ते किमपि नो धर्मे परिवारस्यापि जीर्णवस्त्रान्नदान विश्राणयति, स्वयं जीर्ण वस्त्रं परिधत्ते, धान्यं बर्जरीससक्तमन्नं भुङ्क्ते । घृतस्थाने तैलमेव स्तोकं भुङ्क्ते । वार्षिकादिषु पर्वसु मनागपि धनं न व्ययति स्म । ताम्बूलस्य

पित्रा कृता धन्यस्य भाग्य-परीक्षा ।

स्थाने गुंदिकादिपत्राणि भक्षयतिस्म । अन्य पुरुष धन व्ययन्तं वीक्ष्य शिरोर्त्तिर्भवत्यस्य । लक्ष्मीर्लक्ष्मीरिति कुर्वन् क्षणमपि विश्रामं न गृह्णाति । खनित्वाऽन्यदा गृहस्यान्तर्गर्तं द्रव्येण पूर्णीचक्रे श्रेष्ठी । खट्वामन्त शुषिरां कृत्वा रत्नोच्चयेन मध्ये पूरयामास । ता खट्वा गर्तोपरि स्थापयित्वा रात्रौ द्रव्यरक्षायै स्वपिति मूर्छया श्रेष्ठी । न वेत्ति मूढचित्तोऽसौ यद्दानेन लक्ष्मीर्भवति । जराजीर्णाङ्गो मृत्युकोटिं गच्छन् सन् श्रेष्ठी सुतैः खट्वाया अधः उत्तारयितुमारेभे यावत् तावच्छ्रेष्ठी जगौ । मा मा उत्तारयत यूयं खट्वाया अधः । अस्यामेव सुखस्य समाधिरस्ति । पुत्रैः प्रोक्तं—तात ! यदीच्छा कस्याश्रिता भवतो भवति सा निवेद्यताम् । ततः स श्रेष्ठी मोहात् धनस्य स्वरूपं नाचीकथत् । प्राह च श्रेष्ठी अपरेण पुण्येन सृतं, मया सार्द्धमेषा खट्वा ज्वालनीया, लोभनैवं श्रेष्ठी जगौ । यतः—

"तृष्णाखानिरगाधेयं, दुष्पूरा केन पूर्यते । या महद्भिरपि क्षिप्तौ, पूरणैरेव खन्यते ॥॥८६।

अधः क्षिपन्ति कृपणा, वित्तं तत्र यियासवः । सन्तस्तु गुरुचैत्यादौ, तदुच्चैः फलकांक्षिणः ॥८७॥"

पुत्रै हृष्टैरुक्तं—तातैव करिष्यतेऽस्माभिर्भवदुक्तम् । ततः श्रेष्ठी विपन्नः । खट्वायुतो रत्नव्यतिकराऽविज्ञैः पुत्रैः श्मशानभूमौ नीतः । श्मशानपालकैः खट्वाया याचिताया श्रेष्ठीसुतैः सह कलिरजनि । ततः कलिभीतैः श्रेष्ठीपुत्रैः खट्वा चाण्डालेभ्योऽर्पिता । सा खट्वा श्मशानेशेन विक्रेतुं चतुष्पथे स्थापिता । ता खट्वां सगर्भां सलक्षणा ज्ञात्वा जग्राह धन्यः । यत—

"तृणवल्ल्यादिभिश्छन्नं, भूम्यां दूरगतं निधिम् । अपश्यन्तोऽपि चक्षुर्भ्यां, बुद्धया पश्यन्ति धीधनाः ॥८८॥

भाग्य-भराद् धन्यस्य खट्वातो रत्न-लाभः ।

ततस्ता खट्वा गृहे नीत्वा रत्नानि बहिः कर्षयित्वा जनकायार्प्पयामास धन्यः । ततः श्रेष्ठिना धन्यः सम्मानित. । ततो धन्यस्य कीर्ति प्रससार । ततस्तद्भ्रातृणा तदा तीव्रमत्सरोऽभूत् । ततस्ते सहोदरा ईर्ष्यालवस्तं हन्तुमिच्छन्ति सदा । तद्भर्तृचेष्टितं ज्ञात्वा भ्रातृजाया देवराय न्यबेदयन् प्रीत्या, अथ सोऽवक्—नापराद्धं मया किञ्चिदमीषा तदमी कथं द्रुह्यन्ति । ता अप्यूचुः—वत्सेदक्षा खलाः खलु । यतः—"नाकारणे रुषां सङ्ख्याः०, ततो धन्योऽध्यासीत् मयाऽत्र न स्थेयं विघ्नोत्पत्तेः मा दृष्ट्वा भ्रातृणा दुःखं भवति । यतः—

"परपीडां न कुर्वन्ति, महान्तो हि कदाचन । तेन नात्राधुना, स्थेयं, मया क्षणमपि स्फुटम् ॥८९॥"

ध्यात्वेति निशि छन्न धन्य एकाकी असहायः स्वपुरान्निस्ससार । धन्यः ततो ग्रामपुराकरादिसंकुलां विपुला बभ्राम । वर्याकार. पुमानिति ध्यात्वा क्षेत्रेशेन भोजनार्थं न्यमन्त्र्यत । आसिनो जेमितुं यावद्धन्यः तावत् कुटुम्बिप्रिया भक्ष्याहर्त्री समागात् । क्षेत्रेशेनोक्तं—अमुमतिथिं भोजय, कोऽप्ययं धन्यः पुमान् अस्ति । यतः—

"अपूजितोऽतिथिर्यस्य, गृहाद्याति विनिश्चितम् । गच्छन्ति विमुखास्तस्य, पितरः सह दैवतैः ॥९०॥"

परमान्नं तया तस्मै परिवेषितं तदाऽकस्मात् कौटुम्बिकस्य हलं खेटयतो हलं कलशकण्ठेऽलगत् । ततः स्वर्णपूर्णं कुम्भं निर्गतं दृष्ट्वा कौटुम्बिकोऽवग्—भो अतिथे ! गृहाण त्वममुं निधिम् । त्वद्भाग्यान्निर्गतोऽयं निधिः, यथेच्छं भुंक्ष्व । तत उदारप्रकृतित्वात्त निधिं तस्मै दत्त्वा ततोऽचलत् कृतप्रणामो धन्यः । ततश्चलन् राजगृहपुरबाह्योद्याने गत्वा धन्यो निषेदिवान् । पूर्वं शुष्कं वनं देवानुभावतो धन्यस्यपुण्यप्रभावात्तदा पुष्पितं फलितं चाभवत् ।

ईर्ष्या दोषात धन्यस्य गृह-त्यागः ।

धन्य चरितम।

धन्यस्य प्रभावात् स्वं वनं फलितं पुष्पितं दृष्ट्वा हृष्टोऽभून्मालिकः। नीत्वा तं गृहे मालिकः—सम्भक्ति चकार भोजनदानात्। राज्ञोऽथ श्रेणिकस्याभूत् सोमश्रीर्नाम्ना पुत्रिका। स्वसा च शालिभद्रस्य सुभद्रेति कनीयसी बभूव। तथा कुसुमपालस्य पुष्पवत्याह्वसुताऽभूत्। ताश्चैकदिवसजातत्वात् सर्वा मिथः सख्योऽभूवन्। ता मिथोऽब्रुवन्निति कन्याः यदि अस्माकमेकः पतिर्भवति तदा वियोगो न स्यात्। अन्यदा पुष्पवत्यूचे सखीपुरः धन्योऽयं गुणवान् दृश्यते, तेनैवायं नो भर्ता भवति तदा वरम्। ततः सोमश्रीः पितुरग्रेऽवग् धन्यो मे भर्ता भवतु। ततो हृष्टेन राज्ञा सोमश्रीर्धन्याय दत्ता। ततो भद्रया मालिकेन च स्वपुत्र्यौ तस्मै दत्ते। ततो राज्ञा धन्याय भूरिशो ग्रामा दत्ताः। धन्यो भोगान् भुङ्क्ते प्राकृकृतपुण्ययोगात्। अन्यदा धन्यो गवाक्षस्थः प्रियाभिस्ताभिः समं रममाणो मातापितरौ चातिदुःखितौ राजमार्गे गच्छन्तौ ददर्श। द्वाःस्थेनानाय्य संस्थाप्य तौ पितरौ सद्वस्त्राभरणैर्भूषयित्वा सप्रियो धन्यः प्रणणाम भक्त्या, पुनर्नत्वाऽपृच्छत् धन्यः। क्व गतं तत्सर्वं धनम्? । तौ पितरावूचतुः—त्वद्गमनादनु धनमपि गतम्। क्रमात्त्वमत्रस्थो भूपादिविश्राणितपुत्रीकः श्रुतोऽस्माभिः। तेनात्रागमाम वयम्। पुनरपि धन्योऽभ्यधात्—मातर्मे भ्रातरः क्व गताः साऽवोचत्—ते त्रयोऽपि लज्जमाना बहिः स्थिताः सन्ति। धन्यस्तु तान् भ्रातॄन् तत्रानाय्य सन्मानदानपूर्वं पृथग् ग्रामान् ददौ तेभ्यः। यतः—

"सन्तः स्वभावतः सर्व—शत्रुमित्रादिषु स्फुटम्। करुणावासितस्वान्ताः, भवन्ति प्रतिवासरम् ॥९१॥"

धन्यस्य राजगृही-गमनम्।

तत्र कुटुम्बस्य मेलापः।

धन्य-चरितम् ।

कोशाम्ब्यां गतो धन्यः ।

कृता च रत्न-परीक्षा ।

तत· सर्वं कुटुम्बं सन्मानदानत· धन्यः प्रीणयतिस्म । मातापितरौ धन्यं धन्यमिति जल्पतः । यदा ते सोदरा धन्ये मत्सरं कुर्वन्ति धन्यश्लाघामसहमानास्ते गृहवित्त विभज्य पृथक् स्थातुं जल्पन्ति । ततः श्रेष्ठी दध्यौ । निर्भाग्यशेखरा एते नन्दना ध्यात्वेति तान् प्रति श्रेष्ठी जगौ—धन्ये मत्सरो न क्रियतेऽस्यैव भाग्यं वर्तते । ते प्रोचुः पुनः पुनर्यचात । त्वया धन्यश्लाघा क्रियते नैतद्युक्तम् । यदा पूर्वमात्मनो गृहान्निर्गतः तदात्मीयगृहाद्रत्नानि बहूनि लात्वा गतः । तेनात्र तैरत्नै र्महर्द्धिको जातो राज्ञा सम्मानितश्च । तातपादाः प्रकुर्वन्ति श्लाघा धन्यस्य । अद्य पृथग् भवनं विना अस्माभिर्न भोक्ष्यते । इति भ्रातृवचः श्रुत्वा धन्यः पुनः स्वकुटुम्बं सुप्तं मुक्त्वा रात्रावेव शनैर्निर्गतो दूरदेश यातुम्· । नानादेशान् भ्रान्त्वा कौशाम्ब्या ययौ धन्यः । तत्र शतानीको राज्यं करोतिस्म । तस्य कोशे एकरत्नममूल्यमस्ति । परीक्षा तस्य कोऽपि न वेत्ति । ततः पुरे तत्र राज्ञा पटहो वाहितः । यो रत्नस्यास्य परीक्षां करोति तस्य तुष्टो राजा हस्तिना शतमेक वाजिनां शतपञ्चकं सौभाग्यमञ्जरीपुत्रीं ग्रामपञ्चशतीयुता दास्यति । ततो धन्यस्त पटहं तदा स्पृष्ट्वा राजसभाया ययौ । ततस्तेन धन्येन तस्य रत्नस्य परीक्षा कृता, यथा सर्वा सभा चमत्कृता । राजा पुत्रीं तस्मै दत्वा ग्रामादि पूर्वोक्तं ददौ महोत्सवपुरस्सरम् । ततः साधुरसौ इति तस्य धन्यस्य लोके ख्यातिरभूत् । द्रव्यार्जनकृते नराः तेन धन्येन प्रेषिताः देशेषु भूरिषु । अन्येद्युः धन्येन ख्यात्यर्थं लोकाचारस्वभावत· पुराद्बहिः सरः खानयितुमारब्धम् । इतः श्रेष्ठीगृहे धन्ये निर्गते धनं सर्वं गतं यतः ततः श्रेष्ठी दुःख्यभूत् धनं विना । यतः—

"सहोदय्यथा. पञ्च, दारिद्र्यस्यानुजीविनः । ऋणं[1] दौर्भाग्य[2]मालस्यं[3], बुभक्षा[4]त्यन्तसन्तति[5]: ॥९२॥
तैलं नास्ति० ॥२॥

ततोऽथ दध्यौ श्रेष्ठी—पुनर्नैव गौरवं लभते नरः पूर्वं धन्यप्रभावेण विख्यातोऽत्र पुरेऽभूवम् । साम्प्रतं लघुवाणिज्य कथं कुर्वे विमृश्येति कुटुम्बेन सार्द्धं विचारं कृत्वा श्रेष्ठी सकुटुम्बो द्रव्यार्जनहेतवे विदेशं प्रति चिचलिषुरभूत् । श्रेष्ठी धन्यजायाद्वयं जनकगृहे प्रेषयामास । ततः श्रेष्ठी सुभद्रा प्रति प्राह—याहि वत्से स्वपितृगहे । सुभद्रा प्राह—तात । युक्तमुक्त त्वयाऽधुना एकाग्रचित्तवृत्त्या तु विज्ञप्तिं मे शृणु त्वं विज्ञप्तिं मेऽवधारय ॥ यतः—

"सुखे च विभवोल्लासे, स्त्रीभिः सेव्यं पितुर्गृहम् । श्वसुरस्य गृहं दुःखे, सुखे मोच्यं न सर्वदा ॥९३॥
दुःस्त्री पितृगृहं याति, दृष्ट्वा दुःखं प्रियालये । पितुर्गृहसुखं मुक्त्वा, दुःखे तिष्ठन्ति सुस्त्रियः ॥९४॥
सुखे दुःखे तथा दौस्थ्ये, विदेशगमनेऽपि वा । देहच्छायेव तन्नूनं, स्थास्यामि श्वसुरालये ॥९५॥

तस्मादहं सुखे दुःखे वा श्वसुरालये एव स्थास्यामि नान्यत्र । हृष्टः श्रेष्ठी धनसारः वधूवचः श्रवणात् । सपरिवारो गृहद्वारे मुद्रा विधाय निर्ययौ निशि । ग्रामाद् ग्रामं पुरात् पुरं देशाद्देशं भ्रमन् धनसारः कर्मकरकर्म कुर्वन् कौशाम्बी पुरीं ययौ । श्रेष्ठी नरं कंचित् तत्र दृष्ट्वाऽपृच्छत् । भो भद्र कथ्यतां निर्द्रव्यो योऽत्र नरः समेति स कथं निर्वाहं करोति । नरः प्राह—हे श्रेष्ठिन् । सधना व्यवसायेन निर्वाहं कुर्वन्ति । निर्धनाः कर्मकराः परगृहे कर्म कृत्वा निर्वहन्ति । ये च निर्धना अत्रायान्ति, ते धन्यराजस्य सरसः खन्यमानस्य खननद्रव्येण निर्वाहं कुर्वन्ति ।

सुभद्रायाः शालीन-वचनावली ।

सरसः खनने कुटुम्बः ।

नराणा तत्र सरसि दीनारद्वयं दीयते, स्त्रीणामेकं प्रवाहेण दीयते । कष्टाहेपु ते भोजनं कुर्वन्ति सर.खनका: । तच्छ्रुत्वा धनसारः सकुटुम्बस्तत्र सरसि गत्वा खननकर्मकरैः सार्द्धं खननकर्म करोति । तत्र खननद्रव्येण च निर्वाहं करोति । अन्येद्युर्धन्यः शिरोधृतश्वेतछत्रोऽश्वारूढः पदातिश्रेणिवेष्टितः सरोवरविलोकनार्थं गतः । तदा जीव नन्द जयेत्यादि बिरुदावल्य. बन्दिभि. प्रोच्यन्ते । तदा जय जयेति भाषिणः कर्मकराः सर्वे निजं निजं कर्म त्यक्त्वा धन्यं प्रणमन्ति स्म । तेषा मध्ये स्वकुटुम्बकं वीक्ष्य धन्यो दध्यौ किमेतद्दैवेन कृतम् ।

माता चेयं पिता चायं, ममैते सोदरास्त्रयः । भ्रातृजायाः पुनरिमा, सुभद्रा प्राणवल्लभा ॥९६॥
गोभद्रो जनको यस्या, भद्रा यस्या जनन्यहो । शालिभद्रानुजा सेयं, शीर्षे वहति मृत्तिकां ॥९७॥

विचिन्त्येति धन्यः प्राह—यूयं कुतः समागताः ? । ततः ते कर्मकराः स्थाननामादि संगोप्य मृषाउत्तरं ददुः इति धन्यो दध्यौ—एते मा नोपलक्षयन्ति । यतोऽहमीदृशी राज्यावस्था प्राप । ममैते स्वजना दु.खावस्थाया पतिताः सन्ति । यतः—

"केऽपि सहस्रंभरयो, लक्षम्भरयश्च केऽपि नराः । नात्मम्भरयः केऽपि, फलमेतत्सुकृतदुष्कृतयोः ॥९८॥

ततः स्वसेवकानाकार्य धन्यः प्राह—एतेषा भोजने घृतं देयं, एतेऽतीव दुःस्था दृश्यन्ते । दयास्थानं च वैदेशिका विद्यन्ते । ततस्तैरुक्तं—स्वामिन् ! सर्वेषा घृतं स्यात्तदा वरम् । राज्ञोक्तमेवं भवतु । ततः कर्मकराः सर्वे हृष्टा घृतं भक्षयन्तो जल्पन्ति स्म मिथः—एतेषा प्रभावतोऽस्माकमपि भोजने घृतमभूत् । द्वितीयेऽपि दिने तत्रागतो धन्य आहूय

श्रेष्ठिनं प्रति मधुरया गिरा प्रोचे—श्रेष्ठिंस्तव कुटुम्बमतीव दुर्बलं दृश्यते । श्रेष्ठी जगौ—तक्राभावात्सर्वस्य कुटुम्बस्य राऽयन्धताऽजनि किं क्रियते, पूर्वकृतकर्मणैवंविधाऽवस्था व्यश्राणि । ततो धन्योऽवग्—अस्मद्गृहे बह्वयो गावो महिष्यश्च दुह्यन्ते, तेन तक्रग्रहणाय त्वयैका वधूर्वारकेण प्रेष्या । ततः श्रेष्ठी जगौ—महान् प्रसादस्ते, अतिप्रणामं चकार । ततो धन्यो दैवगति निन्दन् बहुजनपरिवृतः स्वगृहं ययौ । ततः प्रियाग्रे प्राह धन्यः—भो प्रिये । एकः श्रेष्ठी करुणास्पद बहिः सरः खनितुं समागतोऽस्ति । तस्य पुत्रचतुष्टयं विद्यते । तेषा पत्न्यः क्रमादेताश्चतस्रः सन्ति । तासा मध्याद्यदा एकाऽपि वधूरायाति तदा तस्यै महाकुम्भस्तक्रपूर्णः समर्पणीयस्त्वया । यदा लघ्वी स्नुषा समेति तदा तस्यै कुम्भकादि धान्य शाल्यादि देयं त्वया । तेऽतीव दुर्बलाः सन्ति । तेभ्यो दानं ददत्यास्तवापि पुण्यं भविष्यति । दीनेभ्यो दान दत्तं बहुपुण्याय भवति । यतः—

[133]“**अभयं सुपत्तदाणं, अणुकंपा उचियकित्तिदाणं च । दोहिवि मुक्खो भणिओ, तिन्निवि भोगाइअं दिंति** ॥९९॥

पतिनिर्देशात् सा तस्यै शाटिका ददौ । स्नुषा शाटिकासहिता बहुतक्रमानयन्तीं वीक्ष्य श्रेष्ठ्याह—एषा भाग्यवती स्नुषा । तच्छ्रुत्वा श्रेष्ठिनं प्रति तिस्रो वध्वः प्रोचुः समत्सराः । त्वया व्याख्यातोऽग्रेऽस्माकं देवरो विदेशं गतः । अधुनैवं व्याख्यायमानाऽसावपि गमिष्यति । दिवा च मृत्तिकावहनं कुरुते । रात्रौ च भूमौ स्वपिति । एतावती एषा भाग्यशालिनी विद्यते । अन्यदा धन्यस्ता सुभद्रा समागतां वीक्ष्य पप्रच्छ का त्वं कथमिहागता ? लज्जयाऽधोमुखी साऽवग्—अहं शालिभद्रस्वसा गोभद्रश्रेष्ठिपुत्री । त्वन्नामाभिधानेन पुरुषेण परिणीताऽहम् । स च गृहकलहे जायमाने

धन्यस्य औदार्यम् ।

ईर्ष्यावशात् सुभद्रायाः निन्दा ।

133 अभय सुपात्रदान अनुकम्पाद्युचितकीर्तिदानानि च । द्वाभ्या मोक्षः कथितः त्रिभोगादिक ददति ॥६९९॥

विदेशं गतः। धन्योऽवग्—भद्रे तव पतिर्विदेशं गतः सन् त्वा विना मृत एव सम्भाव्यते। ततः पतिव्रतं त्यक्त्वा मया सह भोगान् भुंक्ष्व। साऽपि तद्वचः श्रुत्वा वज्राहतेव हृदि कर्णौ पिधाय तं प्रत्युपशङ्कासारमाह—

"गतियुगलकमेवोन्मत्तपुष्पोत्करस्य, त्रिनयनतनुपूजा वाऽथवा भूमिपातः।
विमलकुलभवानामङ्गनानां शरीरं, पतिकरजरजो वा सेवते सप्तजिह्वः ॥७००॥"

हे धन्य साधुरसाधुस्त्वं दृश्यते मयाऽधुना। यन्मा वाञ्छसि परस्त्रियम्। परस्त्रीभोगादिह लोके परलोके च दुःखं लभते जनः। यतः—

"विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि, परस्त्रीषु रिरंसया। कृत्वा कुलक्षयं प्राप, नरकं दशकन्धरः ॥१॥"

धन्योऽवक् कुप्य मा भद्रे !, कारणं च निशम्यताम्। परस्त्रीलम्पटो नाऽहं नाहमन्यरमाहरः ॥२॥

धन्य चरितम्। इद वचनं त्वा परीक्षितुं मया जल्पितम्। साऽवग्—यदि मम त्व पतिरसि तदा किमप्यभिज्ञानं कथय। सोऽवग्—राजगृहेशस्य धन्यो जामाता बभूव। तत्र प्रियात्रयं मुक्त्वा गात्रमात्रोऽत्र चागमम्। मया तुभ्यमेका मुद्रिका रत्नमयी दत्ता। इत्युक्ते तेन सा प्रियं मत्वा धन्यंमन्या त्रपापरा अधो विलोकयामास। ततो जीर्णवस्त्रपरित्यागाद्वर्य-वस्त्राभरणभूषिता प्रिया कृत्वा धन्यश्चक्रे स्वगृहस्वामिनी ताम्। इतः तामनागता लब्ध्वी वधूं वीक्ष्य वृद्धो वृद्धवधूं प्रत्यवक्—क्व गता सुभद्रा विलोक्यता बह्वी वेला जाता। वृद्धा वधूः प्राह—तक्रदोहिनीं गृहीत्वा गृहीत्वा धनसाधु-गृहे गता दासीव तस्य गृहे तिष्ठति। स परिवृढो वर्यमाहारादि तस्यै दापयामास। तेनातिलोभात् स्थिता तत्र

संभाव्यते । ततस्तत्र गत्वा वृद्धा वधूस्ता दिव्याभरणभूषितां वीक्ष्य पश्चात्त्वरितं समेत्य श्वसुराग्रे प्राह–मयोक्तं–एषा तत्र यान्ती कदाचिद्विरूपं करिष्यति । अथ तत्र गता सती तस्य धन्यसाधोः प्रियाऽजनि । स्त्रीणा चरित्रं को जानाति । यतः–

"अश्वप्लुतं माधवगर्जितं च, स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च, ।
अवर्षणं चापि सुवर्षणं च, देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥३॥
प्राप्तुं पारमपारस्य, पारावारस्य पार्यते । स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां, दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥४॥

तच्छ्रुत्वा श्रेष्ठी वज्राहत इव क्षणं भूत्वा व्यचिन्तयत् । अनया स्नुषया किं कृतं, हा धिक्, कुलद्वयेऽपि कलङ्कः कृतः । ततः श्रेष्ठी त वृत्तान्तं, स्नुषाहरणकृतं व्यवहारिणा पुरः प्राह । व्यवहारिणः प्रोचुः–धन्यसाधोरस्य न कदाचित् कुमार्गे प्रवृत्तिर्दृष्टा । धन्योऽसौ गीयते परनारीसहोदरः । अधुना तु यद्विपरीतं कृतं तत्र हेतुरस्माभिः सम्यङ् न ज्ञायते । एष गूढमना विद्यते । तथापि तस्याग्रे भवत्स्नुषाछोटनविषये कथयिष्यते । तस्मिन् श्रेष्ठिनि स्वस्थाने गते इभ्या धन्यसाधोरन्ते गत्वा प्रोचुः ।

धन्यस्त्वं राजजामाता, धन्यस्त्वं साधुशेखरः । तवेदं युज्यते नैतत्, परस्त्रीहरणं शुभम् ॥५॥

तेषामिति वचः श्रुत्वा वार्तामपरा कर्तुं धन्यो लग्नः । ततो धन्यस्यानीदृशमभिप्रायं मत्वा ते इभ्याः स्वं स्वं गृहं ययुः, मिथो निमन्त्रयन्तिस्मेति । एष. पूर्वं वर्यो ज्ञातोऽधुना तु प्रकृतिरस्य परावृताऽभूत् । यतः

धन्य-माता-पित्रो. मनसि विकल्पः।

"बहुश्री राजसन्मानं, महाकुलजनिः पुनः । एतानि पुरुषं सद्यो, नयन्ति विकृतिं सदा ॥६॥

ततः श्रेष्ठी धनावहो धन्यसाधोः पुरो गत्वा जगाद—अन्यायं कुरुतेस्म योऽत्र तस्य दण्डं कुरु त्वम् । तदन्यायं परित्यज्य मम स्नुषा मुञ्च । ततो धन्योऽवग्—भो भटा एष वधूं मार्गयति, तेनाऽयं गर्भागारे क्षिप्यताम् । ततस्तैर्भटैरुत्पाट्य धनावहो गर्भागारे क्षिप्त । ततस्तत्र गत्वा धन्यः कृताञ्जलिः पितरं प्रणम्य प्राह—क्षन्तव्यो मेऽपराधस्त्वया । मया बालकवच्चापल्यं कृतम् । अहं तु तव पुत्र एव । तत् श्रुत्वा श्रेष्ठी हृष्टः । ततो धन्योऽवक्—त्वयोच्चैर्न वक्तव्यमधुना । तत्रस्थः पिता गौरवित । श्रेष्ठिनः पत्न्यादिकं विस्मृत तदा । ततो मातापि तत्रैत्य प्राह—भो धन्यसाधो त्वया कथं मम स्नुषा पतिश्च रक्षितः । ताभ्या कोऽन्यायः कृतः । ततो गर्भागारे ता मातरं स्थापयित्वा मध्ये गत्वा प्रणम्य पूर्ववत् धन्यो मातरं क्षमयामास । एवं भ्रातरोऽपि रावा कर्तुं समागताः स्थापिताः । ततो भ्रातृजाया. पूत्कारं कुर्वत्यो धन्यद्वारे समेत्य प्रोचुः—असौ राजा अन्यायं कुरुते, अस्मदीयाः पतयोऽपि धृताः अनेन धन्यसाधुनाऽधुना कस्याग्रे पूत्कारः करिष्यते । ततस्ताः प्रहरमेकं द्वारे स्थित्वा स्वकुटीरे गताः । प्रातस्ताः स्त्रियः शतानीकभूपसभाया रावा कर्तुं ययुः । चिरं जीव चिरं नन्देति जल्पन्त्यः प्रोचुश्च ताः—वयं कर्मकरत्वेन भवतो नगरे समागताः स्म । भवतः पुरेऽधुना धन्येन साधुना प्रथमं देवरप्रिया पश्चात् श्वशुरः ततः श्वश्रूस्ततोऽस्मदीयाः पतयश्च हृताः कारागारे क्षिप्ताश्च । त्वमेव राजा प्रजापालोऽसि । हृतं कुटुम्बमस्माकं वयं कथं स्थास्यामः । उत्तरमपि स धन्यो न दत्ते । तासामिति वचः श्रुत्वा राजा धन्यपार्श्वे स्वसेवकं प्रेष्य निवेदयामास । एतासां स्त्रीणा

कुटुम्बं मुञ्च । अन्यायो न क्रियते । धन्योऽवक्—भो राजसेवक ! अहं नान्यायं करोमि । कदाचित् यद्यहमन्यायं करोमि तदा किं सिद्धयते राज्ञा । ततः स राजसेवको राजपार्श्वे गत्वाऽवग्—धन्यो जल्पति—अहमेवंविधमन्यायं करोमि चेत्तदा किं करोति राजा । ततः क्रुद्धो राजा शतानीकस्तं जामातरं हन्तुं सकलसैनिकान् प्रैषीत् । सकोपं भूपं मत्वा धन्यस्तदा तत्क्षणात् संनह्य शकटेषु स्नुषादियुतं सर्वं वस्तु क्षिप्त्वा स्थितो यावत् तावद्राजसेवका युद्धं कर्तुं समागताः । मिथो युद्धे जायमाने शतानीकसेवकैर्भग्नं नष्टं च । ततो भग्नं स्वबलमाकर्ण्य शतानीको रणाय समागात् । अत्रान्तरे महामात्यैरभ्येत्य प्रोक्तं—स्वामिन्नयं तव जामाता, तेन समं युद्धं न कर्तुं न युज्यते । यदा धन्योऽत्रायातस्तदा त्वयैव बहुपरिच्छदः कृतः । बली जातोऽधुना, कुत्रापि विषमकार्यें क्षिप्त्वा हन्यते । अयं दुर्नयं कदापि न करोति । अधुना न ज्ञायते । कस्माद्धेतोरेवं करोति, किंचित् कारणं विद्यतेऽत्र । पृच्छयन्तामेताः स्त्रियः । इत्यादि विमृश्य ताः पृष्टा अमात्यैः । भवन्तीनां कोऽस्ति बान्धवो देवरो वा ? । ताः प्रोचुः—अस्माकं धन्यामिधो देवरः पुरान्निःसृत्य कुत्रचिद् गतः । अधुना न ज्ञायते जीवन्नस्ति मृतो वा । सचिवैः प्रोक्तं—तस्याङ्गलक्षणं यूयं वित्थ ? येन प्रकटी-क्रियते सः । ताः प्रोचुः—अस्माक देवरस्य पादौ पद्माङ्कितौ हस्तौ च ऊर्ध्वरेखाङ्कितौ । तैरमात्यैरूचे—तर्हि धन्यस्य चिन्हवीक्षणहेतवे पादौ प्रक्षाल्येताम् । ततस्ताः स्त्रियोऽमात्यैर्धन्यपार्श्वे प्रेषिताः । परीक्षार्थं भ्रातृजायात्रयमागतं वीक्ष्य धन्योऽब्रवीदिति—यूयं किमर्थमिहागताः, युष्माकं किं प्रयोजनमस्ति । ताः प्रोचुः—देवरोऽसि त्वं नः । धन्योऽवक्—किं भवन्तीना भ्रमोऽभूत् ! अथवा किं यूयमाकाशे सुप्ताः, स धन्यः श्रूयते राजगृहेशस्य सुतापतिः । लक्षणं विद्यते

सुभद्रया-धन्य उपालक्षितः ।

क्रमयोरस्माकं धेवरस्य, तेनैकदा पादौ प्रक्षालयितुं त्वं देहि । ऊचे धन्यः परस्त्रीणा स्पर्शात् पातकं भवेत् । नाहं परस्त्रिया सार्द्धं वच्मि । स्पर्शे तु का कथा । तेनेत्युक्ते ता मौनेन स्थिताः खेदं दधत्यः सचिवैरुक्तं—खेदं मा कुरुध्व यूयं स्थिरं तिष्ठन्तु । भो धन्य ! त्वं मा स्वभ्रातृजायाः खेदं नय । पापं तव लगदस्ति इत्यादि सचिवैरुक्तो धन्यो माया मुक्त्वा भ्रातृजायात्रयं निजनिकेतने प्रैषीत् । ततः संरम्भं मुक्त्वा सर्वं कुटुम्बं प्रकटीकृत्य भक्तिपूर्वं धन्यः प्रणनाम । जेमणक च चक्रे । ततो धन्यो नृपपार्श्वे नन्तुं गतो यावत्तावद्राजाऽर्द्धासनं दत्वा तस्मै जगौ—भो धन्य ! त्व धन्योऽसि । त्वया कथमेता भ्रातृजायाः खेदिताः सुचिरं ? धन्योऽवग्—भो भूप श्रूयता बन्धुप्रिया बन्धूना मिथो भेदं कुर्वन्ति । यतः—

"बन्धूनां स्नेहबद्धानां, विना नारीं नहि च्युतिः । तालकस्य द्विधाभावं, करोति कुञ्चिका क्षणात् ॥७॥"

नारीणां वचनैर्देव ! बान्धवा. स्युः पृथक् पृथक् । इति हेतोर्मया भ्रातृ—जायाः संप्रति खेदिताः ॥८॥ इत्यादि प्रीतिसंलापै. प्रीणयामास भूपं धन्यः तत' क्षोणीशं प्रणम्य धन्यः स्वगृहे गतः । ततो विनयेन पित्रादीन् प्रणम्य पूर्वं सजातं स्वगृहवृत्तान्तमापृच्छद्धन्यः । तत श्रेष्ठी जगौ—यदा त्वं निर्गतस्तदा राज्ञा सर्वस्वं जगृहे । येषु देशेषु यद् द्रव्यं व्यवसायार्थमभूत् तत्तत्तदा विनष्टम् । दारिद्रे समागते गृहे मुद्रा दत्वा आजीविकाकृते वयमत्र समागताः । ततो राज्ञा शतानीकेन समं महाप्रीतिर्धन्यस्याजनि । सुभाषितादिभिर्मिथो राजधन्यौ कालं क्षणमिव नयतः । ततः पिता सर्वेषा पुत्राणा पुरः प्राह—भवद्भिर्दृष्टं धन्यस्य भाग्यम् । ततः सर्वे सोदरा धन्येन मानिताः । ततः पत्नीद्वय-

युतो धन्यो मातापित्रादिभिः सह राजगृहपुरं ययौ। श्रेणिकेन तदा महोत्सवपुरस्सर पुरमध्ये निवेशितो धन्यः। चतस्रो महेभ्याना कन्यकास्तदा धन्य· पर्यणैषीत्। प्रियाष्टकं तदा धन्यस्य च धनेनान्तरं न ज्ञायते। इतस्ते भ्रातरो धन्यदत्तग्रामाः सुखेन तिष्ठन्तिस्म। क्रमात् तत्र दुष्काले पतिते सर्वे लोका विदेशं ययुः। तेऽपि धन्यसोदरा क्षीण-धना त्यक्तगर्वा अभूवन्। अनिष्पन्नेपु ग्रामेपु निर्धनास्ते स्पर्द्धां धन्येन दधाना लोकैर्हकिता मालवं ययुः। आजी-विकाकृते वृषान् बहुभारभरितान् कृत्वा ग्रामाद्ग्रामं गच्छन्तस्ते धनावहपुत्राः खेदं लभन्ते स्म। निर्भाग्या लाभ-मिच्छन्तस्ते गोधूमैर्वृषान् भृत्वा वाणिज्यार्थं राजगृहे समाययुः। तेपु चतुष्पथस्थितेषु क्रयविक्रयादिकुर्वत्सु तुरगारूढो धन्यो नृपमन्दिरात् समाययौ। धन्यस्य श्रियं तथाविधां बान्धवाना तादृशी च वीक्ष्य जनोऽवदत्—हा दैवनिर्मितं कीदृग् बान्धवेप्वप्यन्तरं दृश्यते। यतः—

"एकोदरसमुत्पन्नाः, एकनक्षत्रजातकाः। न भवन्ति समाः शीलाः, यथा बदरीकण्टकाः ॥९॥"

धन्यो लोकवच· श्रुत्वा करुणापरोऽश्वादुत्तीर्य पादयोर्न्यपतत्। अत्यर्थं लज्जितास्ते मौनं दधुस्तदा। ततस्तान् वर्यविष्टरे निवेश्य धन्यः प्राह—युष्मास्विमियं लक्ष्मीर्मद्गृहसम्बन्धिनी स्वेच्छया विलसन्तु भवंतः! यतः—

"विपुलापि न सा लक्ष्मी—र्भुज्यते या न बन्धुभिः। काकोऽपि वर्ण्यते सद्भि—र्भव्यः स्वज्ञातिपोषणात् ।१०।"

तेऽप्यूचुर्भ्रातरः—तव गृहे वयं न स्थास्यामः धन्योऽवक्—तर्हि विभज्य तुर्यभागं धनस्य मह्य ददतु भवन्तः। सतश्चतुर्णा प्रत्येकं हेम्नः कोटयश्चतुर्दशः जाताः। तैर्भ्रातृभिर्धन्यदत्तं धन गृहीतम्। यतः—

धन्य-भ्रातरः मालवं प्रति चेलुः।

"दीयमानं न गृह्णन्ति, ये ते जगति पञ्चषाः। स्वकीयं परकीयं वा, धनमिच्छन्ति जन्तवः ॥११॥"

ततो हेमयुता यावत्ते चलितास्तावद्वित्ताधिष्ठायकया देव्या द्वारे ते स्तम्भिताः। व्यावृत्तास्ते विलक्षाः सन्तो गर्वं मुक्त्वा धन्यपार्श्वेऽभ्येत्योचुः। त्वदीय भाग्यमस्माभिर्दृष्टं भाग्यविवर्जितैः। मुधा अस्माभिस्त्वयि मत्सरः कृतः। अद्य प्रभृति नास्माभिर्मनाक् त्वयि मत्सरः कर्तव्यः। ततो धन्योऽवग्—भवन्तः समाधिना भुञ्जन्तु देवपूजादिपुण्यं कुर्वन्त.। ततस्ते तथा देवपूजादिकं कर्म कुर्वाणाः समाधिभाजोऽभूवन्। अन्येद्युस्तत्रागताश्चतुर्ज्ञानधारिणो धर्मघोषसूरयः तेषा पार्श्वे धर्मं श्रोतुं धन्यः सकुटुम्बोऽगमत्। स चतुर्ज्ञानी धर्मोपदेशं ददौ। तथाहि—

जन्तूनामवनं जिनेशमहनं भक्त्यागमाकर्णनं, साधूनां नमनं मदापनयनं सम्यग्गुरोर्माननम्।
मायाया हननं क्रुधश्च शमनं लोभद्रुमोन्मूलनं, चेतःशोधनमिन्द्रियाश्वदमनं यत्तच्छिवोपायनम् ॥१२॥"

देशनान्ते धन्येन पृष्टः—भगवन्! केन कर्म्मणा भ्रातरोऽमी ममाग्रजाः व्यवसाये सत्यपि निर्धनाः। एतेषां गृहे धनं कथं न तिष्ठति! सूरीन्द्रः प्राह—एतैर्भूरितरं दान। दत्तं पूर्वभवेन पुनर्न श्रद्दधे। तथाहि—लक्ष्मीपुरे एते त्रयोऽपि सोदराः सस्नेहा दारिद्रभाजोऽभूवन्। त्रयोऽपि नित्य काष्ठानि कष्टेन वनादानीय विक्रीय कुटुम्बं पोषयन्तिस्म। अन्येद्युस्ते सशम्बलाः काष्ठानयनार्थं वने जग्मुः। मध्यान्हे ते यावद्भोक्तुमुपविशन्ति, तावन्मुनीन्द्रः शान्तात्मा मासक्षपणपारणार्थं तत्रागतः। तं तादृशं यतिमागतं दृष्ट्वा ते प्रोत्थाय प्रमुदिता बहुशम्बलमहमहमिकया विश्राणयन्तिस्म साधवे तस्मै। तेऽथ तस्मिन् साधौ गते पश्चात्तापमिति चक्रिरे। अत्रायातो मुधाऽस्माकं शम्बलं लात्वा गतः। न दायादो

न गोत्रजः । अथवा साधोरस्य किं दूषणम् । वयमेव मूढा यतोऽविमृश्यैव दत्तं शम्बलम् । पश्चात्तापपरास्ते स्वसदनं ययुः । दानस्यानुभावेन तस्मिन् दिने किञ्चिदन्नं सुपात्राय दत्वा पश्चात्तापं चक्रुः । तेन पुण्येनाल्पर्द्धिव्यन्तरत्वं प्राप्य तस्माच्च्युतास्त्रयोऽपि भ्रातरो भवदीया अभूवन् । तादृग्दानप्रभावेणामीषां लक्ष्मीर्दर्शनप्रदाऽभूत् । योऽन्योऽपि साधुस्यो दानं दत्वा पश्चात्तापं करोति स दानफलं न प्राप्नोति । उक्तं च–

"दत्वा दानं ये मुनीन्द्रेषु पूर्वं, पश्चात्ताप कुर्वते पुण्यहीनाः ।
भाग्याल्लब्ध्वा यानपात्रं प्रधानं, झम्पापातं तन्वते ते समुद्रे ॥१३॥
दानस्य पुण्यं बहुभाग्यशाली, संप्रापयत्येव बहुस्थिरत्वम् ।
न भाग्यहीनाः खलु येन कुक्षौ, न पायसं तिष्ठति कुर्कुरस्य ॥१४॥
पश्चात्तापो न तत्कार्यो, दत्ते दाने मनीषिभिः । किन्तु पुण्यद्रुमो भाव–जलेन परिसिच्यते ॥१५॥"

अथ सुभद्रा शालिभद्रभगिन्यपि प्राह–भगवन् ! मया केन कर्मणा मृद् वोढा । गुरवः प्रोचुः–स्वीयं भवं शृणु । यदा धन्यः पूर्वभवे वत्सपालकोऽभूत्, तदा यूयं चतस्रः प्रातिवेश्मिक्यो जाताः । गोपेन मार्गिते भक्ष्ये तदा प्रथमया दुग्धं ददे, द्वितीयया तण्डुलाश्च ददिरे, खण्डा तृतीयया ददे, आज्यं वर्यं चतुर्थ्या ददे । ताभिरयर्जितं पुण्यं पदनेन । तदा सुभद्र ! यत्त्वया मृद्वहने कर्म्म बद्धं तच्छृणु । तथाहि–कलहं कुर्वाणा दासी काचिद्रोमयं वहन्ती त्वया हक्किते ति–रे दासि भारमेवोद्वहसि । एवंविधया गिरा सा दासी दूनाऽजनि । येन त्वया दानं करुणया गोपालाय दुःस्थाय व्यतारि,

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

तेन शालिभद्रस्वसा त्वमभूः । येन त्वया तस्या दास्या मृत्तिका वहेति शापो व्यतारि पूर्वभवे, ततोऽस्मिन् भवे त्वया मृत्तिका व्यूढा । इत्येवं संशयं भित्त्वा धन्यः सपरिवारो धर्ममङ्गीकृत्य स्वगृहं ययौ । ततो दिने दिनेऽधिका मधिका लक्ष्मी प्राप्नुवत् राजमान्योऽभूत् । अष्टाभिः प्रियाभिः समं दोगन्दुकदेव इव भोगान् भुञ्जानः सुखी बभूव धन्यः । धन्यो यथा दीक्षा ललौ, यथा तपःप्रभृति पुण्यं कृत्वा अनुत्तरविमाने गतः । तत्सर्वं शालिभद्रकथानका-ज्ज्ञेयम् । इति दानुपुण्योपरि धन्यकथानकं समाप्तम् ॥३२॥

इलातिपुत्रस्य जन्म ।

अनित्यत्वादिकां शुद्धां, भावनां स्मरतो हृदि ।
इलातीतनयस्येव, पुंसः स्यात् केवली मुनिः ॥१॥

इलातिपुत्र कथा ।

तथाहि—इलावर्द्धने पुरे इलाहभूषणे नराधिपशतसेव्यो न्यायी जितशत्रुनामा राजाऽभूत् । इभ्यनामा श्रेष्ठी तत्राजनि । तस्य धारिणीति भार्या शीलादिगुणधारिणी बभूव । तयोर्भुञ्जानयोः सौख्यमपत्याभाव इति दुःखमभूत् तत इलादेव्याः श्रीजिनाधिष्ठायिकायाः पुत्रार्थमाराधनं कृतं ताभ्यां प्रोक्तं च यद्यावयोः पुत्रो भविष्यति, तदा त्वन्नामाङ्कितं नाम तस्य करिष्यते । तयोः सूनुः क्रमाज्जज्ञे तस्य जन्मोत्सवकरणपूर्वं इलातीपुत्र इति नाम कृतं ताभ्याम् । स ततो धात्रीभिर्लाल्यमानः क्रमादष्टवार्षिकोऽभूत् । ततः पितृभ्या पाठाय लेखाचार्यसंनिधौ मुक्तः । विषमाण्यपि शास्त्राणि इलातीपुत्रः पपाठ सूत्रार्थाभ्याम् । यौवन प्राप्तः स तरुणीजने न मनाग् मनो दत्ते किन्तु साधुजनस्येव सम्यक् शास्त्रविचारणे यतः—

॥२८३॥

"सन्तोषस्त्रिषु कर्तव्यः, स्वदारे भोजने धने। त्रिषु चैव न कर्तव्यो, दाने चाध्ययने तपे ॥१६॥
पण्डितेषु गुणाः सर्वे, मूर्खे दोषास्तु केवलाः। तस्तान्मूर्खसहस्रेण, प्राज्ञ एको न लभ्यते ॥१७॥"

ततस्त्रिवर्गशून्योऽयं माभवदिति ध्यात्वा जडधीः पिता दुर्ललिताख्या गोष्ठयां तं पुत्रं मुमोच। अत्रान्तरे वसन्तसमये समायाते नानाप्रकाराशोक-चम्पक-चूत-जम्बूप्रभृतिवृक्षफलपुष्पादिशालिनि वने इलातीपुत्रो जगाम। लंखिकाख्यस्य नटस्य कन्यका नृत्यन्ती तेन ददृशे। तत इलातीपुत्रस्तामङ्गीकर्तुकामः पुनः पुनर्ध्यायन् निश्चेष्टः कीलित इवाजनि। इङ्गिताकारकुशलास्तत्सेवकास्तं वीक्ष्य वयस्या इलातीपुत्रं प्रति जगुः—तव पिता त्वां विना अधृतिं करिष्यतीति। स्वगृहे गम्यते। तैरिलातीपुत्रः स्वगृहे नीतः। तत्र शयने सुप्तः क्षणमपि समाधिं न लभते। तं तथाऽवस्थं पुत्रं वीक्ष्य पिताऽवग्—भो वत्स! तव किं मन ईदृशं दृश्यते। तव केनापराधः कृतः। त्वत्तुल्योऽपरः कोऽपि विचारवान्नास्ति। ततः पुत्रे मौनं श्रिते वयस्याः प्रोचुः। अस्य लंखकनटस्य कन्यायां परिणेतुं मनोऽस्ति। ततः पितावग्—भो पुत्र! त्वं कुलीनोऽकुलीनामिमां किं परिणेतुमीहसे। इति पितृवचः श्रुत्वा इलातीपुत्रो बभाषे। तात! जानाम्यहं सर्वं सन्मार्गप्रवर्तनादि परं किं क्रियते, मनो मदीयमस्यामेव मग्नमस्ति। तस्यां लंखकन्यायां रक्तं पुत्रवचो मत्वा श्रेष्ठी दध्यौ—मयैवैतत् कृतमविचारितं पुत्रस्य कुसङ्गतिकरणात्। अथ वारितुं न शक्यते। मया निषिद्धः सन् कदाचित् म्रियेत तदा मम का गतिः। इतो व्याघ्र इतस्तटीति न्यायः। यदि तामसौ न परिणेष्यति तदा मृत एव इत्यादि ध्यात्वा श्रेष्ठीलंखकं प्रति जगौ—मम सूनवे स्वसुतां त्वं देहि। ततो लंखकोऽभाषिष्ट

नट-कन्यां प्रति-रागः।

इलातीपुत्र-चरितम्

स्पष्टं—स्वसूनोर्यदि वाञ्छा स्यात्ततोऽस्माकं मिलत्वसौ । ततः श्रेष्ठी खिन्नोऽपि प्राह सुताग्रे—वत्स ! भवत्वियं ते लंखपुत्री । पित्रोदितं श्रुत्वा दध्याविति इलातीसुतः । तातेन मत्कृते विरुद्धमपि वाञ्छितं प्रतिपन्नम्, अहं तु ता विना न क्षमो जीवितं धर्तुं, विचिन्त्यैवं गुरुजनोपदेशमवगणय्य मुत्कलाप्य मिलितुं लंखकपाटकेऽगादिलातीपुत्रः । तदा लंखकोऽवग्—यदि त्वमस्मदीया नृत्यकला शिक्षिष्यसे तदा तुभ्यमियं कन्या दास्यते । ततः शिक्षितुं स लग्नः कामार्थी ।

"यतः कामाशुगैः स्वान्त—कुम्भे जर्जरिते सति । स्तोकमप्युपदेशाम्भः, क्षिप्तं सन्तिष्ठते कथम् ॥१८॥
प्राणानपि विमुञ्चन्ते, स्त्रीशस्त्रीदीर्णवक्षसः । मर्त्यास्तृष्णाविगानस्य, त्यागे तु किमदुष्करम् ॥१९॥"

प्रज्ञाप्रकर्षवशान्नृत्यकलासु कोविदोऽभवदिलातिपुत्रः । ततो लंखकोऽवक्—स्वविज्ञानं प्रकाशय त्वं द्रव्यमर्जय । ततो महामहोत्सवेन कन्येयं तुभ्यं दास्यते । ततो वेनातटपुरे लखकादियुत इलातीपुत्रो गत्वा महीपालं भूप व्यजिज्ञपत्—स्वामिन् ! अद्य वयं नाटकः दर्शयिष्यामः । नाटकं दर्शय त्वमित्युक्ते भूपेन इलातीपुत्रः प्रेक्षणं नानाभिनयबन्धुरं तथा चक्रे यथा लोकाः सर्वेऽत्यन्तं चमत्कृताः । तदानी राजा लंखकसुता वीक्ष्य मोहितो हर्तुकामोऽभूत् । ततो राजा जगौ—भो इलातीपुत्र ! वंशोपरि सुसस्तन्तून् बद्ध्वा तेषु विलग्नो नृत्यं कुरु । ततस्तथा नृत्ये कृते तेन राजाऽवग्—निराधारो भव । निराधारे व्योम्नि स्थिते तस्मिन् राजा दध्यौ—असौ तु न मृतः कथं लंखकपुत्री मम भविष्यति । एवं द्वित्रिवारं स भूपेन नृत्यं कारितः । चतुर्थे वारके वंशोपरि स्थितो राजानं लंखकसुतासक्तमनसं

ज्ञात्वा इलातीपुत्रो दध्यौ—अहो विषयवैषम्यं, रक्तोऽयं राजा नीचकुलोत्पन्नाया नट्यामप्यभूत् । मा मारयितुं पुनः पुनः नृत्यं कारयति । स्वःस्त्रीतुल्येऽन्तःपुरे सत्यपि अस्यास्त्रिया मनः कुरुते राजा । ततो धिग् मामिमं भूपं च । यतः—

"स्वाधीनेऽपि कलत्रे, नीचः परदारलम्पटो भवति । सम्पूर्णेऽपि तटाके, काकः कुम्भोदकं पिबति ॥२०॥"

मया यन्मातापित्रोर्वचनमुल्लङ्घ्य एवंविधमकार्यं कृतम् । मया निर्मलमपि कुलं कलङ्कितं—इत्यादिवैराग्यवासिताशय इलातीपुत्रः कस्यचिन्महेभ्यस्य गृहे शान्तचित्तान् मुनीन् भिक्षायै प्रविष्टान् दृष्ट्वा दध्यौ—धनपतेरेता वधू रूपजितरम्भा दृष्ट्वा एते साधवो मनागपि न संमुखं विलोकयन्तिस्म । एते वन्दनीया एव । यतः—

[134]"ते कह न वंदणिज्जा, रूवं दट्ठूण परकलत्ताणं । धाराहयव्व वसहा, वच्चंति महीपलोअंता ॥२१॥

[135]अलसा होइ अकज्जे, पाणिवहे पंगुला सया होइ । परतत्तीसुयबहिरा, जच्चंधा परकलत्तेसु ॥२२॥

अहं त्वस्या नीचकुलोत्पन्नाया नार्यां मनोऽकार्षम् । एवं ध्यायतः स्वकर्मभेदतः इलातीपुत्रस्य वंशोपरिस्थितस्य केवलज्ञानमुत्पन्नम् । ततो देवतादत्तलिङ्गो दिव्यस्वर्णाम्बुजस्थितो भूपाग्रे धर्मोपदेशमेवं दत्तवान् ।

भो भव्या इह संसारे, मानुष्यमतिदुर्लभम् । लब्ध्वा पाथोनिधौ मग्नं, चिन्तारत्नमिवामलम् ॥२३॥

इत्यादि धर्मोपदेशमाकर्ण्य राज्ञा पृष्टं—भवतोऽस्या स्त्रिया कथं रागोऽभवत् । ततः केवली जगौ—पूर्वं वसन्तपुर-

---

134 ते कथ न वन्दनीया, रूपं दृष्ट्वा परकलत्राणाम् । धाराहता इव वृषभा, गच्छन्ति महीं प्रलोकयन्तः ॥७२१॥

135 अलसा भवन्ति अकार्ये प्राणिवधे पङ्गवः सदा भवति । परतप्तिश्रुतबधिरा जात्यन्धाः परकलत्रेषु ॥७२२॥

इलातीपुत्रस्य साधुदर्शनेन भवनिर्वेदः ।

पत्तने भूपपुरोहितो मदननामा द्विजोऽभूत्, मोहनी वल्लभा प्राणेभ्योऽप्यतिवल्लभाऽऽसीत् । अन्येद्युः धर्मोपदेशं श्रुत्वा सुगुरोः पार्श्वे व्रतं लल्तुः । निबिडेन निगडेनेव, रागेण तयोर्बद्धयोस्तत्रापि प्रीतिः सर्वथाऽन्योऽन्यं नात्रुटत् । मोहनी मूढात्माऽन्यदा जातिमद मनाग् चक्रे । तत्कर्म अनालोच्य मोहनी गुरोरग्रे क्रमाद्दिवि गता । द्विजोऽपि मृतः स्वर्गे ततः । ततो दिवश्च्युत्वाऽऽयुःक्षये इलावर्द्धनपुरे श्रेष्ठिपुत्रोऽभूद्देवः सोऽहमिलातीपुत्रः । मोहन्यपि स्वर्गाच्च्युत्वा जाति-मदकरणाल्लंखपुत्र्यभूत् । तत्र पूर्वभवसम्बन्धिना मोहेनास्मिन् भवे मम तस्यामभूत् स्नेहः । तच्छ्रुत्वा वैराग्यवासिता राजराज्ञीनटात्मजादयो धर्म्मं प्रपेदिरे । ततः शुक्लध्यानात् प्राप्य केवलज्ञानं मुक्तिं ययुः ।

इति इलातीपुत्रकथा समाप्ता ॥३३॥

कृतपापोऽपि संसारात्, मुच्यते भूरिकर्मभिः । चिलातीपुत्रवत् स्वर्गा—दिसुखैर्व्रियते पुनः

चिलातीपुत्रस्य पूर्वभवः ।

तथाहि—क्षितिप्रतिष्ठितपुरे ज्ञमन्यो यज्ञदेवाह्वो द्विजो जिनमतनिन्दा दीर्घसंसारदायिनीं करोतिस्म । स्वं पण्डित-मन्यो द्विजोऽन्यदा वादाय केनचित् क्षुल्लकेनाहूतः । ततस्तेत द्विजेनोक्तं यो मां जयति तस्याहं शिष्यो भवामि । ततः क्षुल्लकेन निग्रहस्थानं नीतः क्षणाद्दीक्षा ग्राहितो द्विजः । अथान्यदा शासनदेवी द्विजं प्रति प्राह—यथा तरणि विना चक्षुष्मानपि न पश्यति, तथा जीवो ज्ञानवानपि शुद्धं चारित्रं विना मुक्तिं न पश्यति, यतिवत् । ततो द्विजः शुद्धं चारित्रं पालयति । द्विजप्रिया श्रीमती तस्य वश्यता कर्तुं तपःपारणके कार्मणं ददौ प्रियाय । तेन कार्मणेन

क्रियमानतनुर्द्विजो मृत्वा स्वर्गं गतः। ततः सा ब्राह्मण्यपि तद्दुःखदुःखिता व्रतं लात्वा स्वर्गं गता। पतिविषये कृत कार्मणं नालोचितं तया। ततः स्वर्गाच्च्युत्वा यज्ञदेवो राजगृहपुरे धनसार्थवाहस्य चिलात्या दास्या उदरेऽवततार। क्रमात् पुत्रो जातः, तस्याभिधानं चिलातीपुत्र इति मातुर्नामानुसारेणाभूत्। यज्ञदेवप्रिया स्वर्गाच्च्युत्वा धनपत्न्या भद्राह्वायां पुत्री सुंसुमाऽभूत्। पञ्च पुत्राश्च पूर्वं सन्ति तस्य। धनेन सुंसुमाख्याया दुहितू रक्षार्थं चिलातीपुत्रो मुक्तः। यदा यदा सुंसुमा रोदिति तदा तदा तस्या योनौ अङ्गुलीक्षेपं करोति। ततः सा न रोदिति, अतीव सुखं मन्यते। तं चिलातीपुत्रं तथा कुर्वाणं ज्ञात्वा राजदण्डभीत्या तं स्वगेहान्निरकाशयत्। यतः—

"शिष्याणां हि गुरुः शास्ता, शास्ता राजा दुरात्मनाम्। अथ प्रच्छन्नपापानां, शास्ता वैवस्वतो यमः ॥२४॥

चिलातीपुत्रः सिंहगुहाभिधा भिल्लपल्ली ययौ मल्लीमालामिव मधुव्रतः। मृते चौरपतौ चिलातीपुत्रः स्वस्वामी चौरैः कृतः।

"विदेशान्तरितस्यापि, भाग्यं जागर्ति तद्वतः। अभ्रैस्तिरोहितस्यापि, भानोर्भासस्तमोपहा ॥२५॥

विषमास्त्रपीडितश्चिलातीपुत्रः सुंसुमा स्मरति। सुसुमा च तम्। एकदा चिलातीसुनुराह—भो चौरा गम्यते राजगृहे पुरे, तत्र धनश्रेष्ठिगृहे बह्वी श्रीरस्ति एका सुसुमाह्वा सुता समस्ति च। यद्धनं चटति तद्भवता, सुसुमा मम भवतु इति व्यवस्थया ते चौरा रात्रौ तत्र जग्मुः। चौरेषु गृहमध्ये प्रविष्टेषु श्रेष्ठा व्याकुलः पञ्चपुत्रयुक् कचिन्नी-लीय रहसि स्थितो भीतः। यतः—

चौरान् प्रति सुंसुमा कृते वार्तालापः।

[136]"पंथसमा नत्थि जरा, खुहा, समा वेयणा नत्थि। मरणसम नत्थि भयं, दारिद्दसमो वयरिओ नत्थि ॥२६॥"

चिलाति-पुत्रेण सुसुमा अपहृता।

इतस्ते चौरा वित्तमादाय चिलातीपुत्रश्च सुसुमा लात्वा चेलुः । ततः कलकल कृत्वा पुरारक्षितः श्रेष्ठी पञ्चपुत्रयुक् चोरपृष्ठौ चचाल। ततस्ते चौराः पृष्ठौ पुरारक्षान्निप्काशितासीनायातान् वीक्ष्य भयविह्वला बभूवुः । ते सर्वे चौरास्त्यक्तलोप्त्रा दिशोदिश नेशु । पुरारक्षा आत्तवित्ताः पश्चाच्चेलुः । ततश्चिलातीपुत्र स्कन्धे ता कन्या वहमानस्त्वरित चचाल। पञ्चपुत्रयुत श्रेष्ठिन धन निष्काशितासिमागच्छन्त वीक्ष्य कन्याशिर क्षित्त्वा कबन्ध तत्रैव मुक्त्वा करात्तकन्यामस्तकोऽग्रतश्चिलातीपुत्रश्चचाल। इतो धनश्रेष्ठी धनं गतं वीक्ष्य पुत्रीकबन्ध वीक्ष्य क्षण बहु विलप्य पश्चाद्वलित्वा स्वपुरमाजगाम। ततो धनः श्रेष्ठी श्रीवीरपार्श्वे धर्म श्रोतुं गत. पुत्रयुतः । श्रीवीरेणेति धर्मोपदेशो ददे ।

चिलाती-पुत्रकथा

"न श्रीर्मे विपुलाऽजनि नच मता जाता न वा सूनवो, जातं वा न गुणास्पदं न च मुदं धत्ते कुटुम्बं मम ॥
द्विष्टो भूमिपतिं खलाश्च कुदृशो देहं रुगार्तं सुतो, वाह्यो भूरि ऋणं गृणन्ति गृहिणां चित्तेहि चिन्ता इमाः ॥२७॥
इह संसारपाथोधौ, मानुष्यं प्राप्य दुर्लभम्। आत्महितं हि कर्तव्यं सर्वारम्भेण धीमता ॥२८॥

प्रागजन्मजाते सुकृते सति प्रभो, विवेकिभिस्तत्पुनरर्ज्यते नवम् ।
नीवीधनादस्य पुनः कुतोऽर्जनं, वाप क्व वा प्रौषितबीजभोजिनः ॥२९॥

---

136 पन्थसमा जरा नास्ति क्षुधासमा वेदना नास्ति । मरणसमं नास्ति भय, दारिद्र्यसमो वैरी नास्ति ॥७२६॥

[137]इह लोइयंमि कज्जे, सव्वारंभेण जह जणो जयइ । ता जइ लक्खंसेणवि, परलोए ता सुही होइ ॥३०॥
"प्रबुध्यस्व प्रबुध्यस्व, द्विधा सपदि मानव ! । गृहे ज्वलति चौरा हि, सर्वस्वं लुण्टयन्त्यमी ॥३१॥
जरा जावन पीडेइ, वाही जाव न वड्ढइ । जाविंदिया न हायंति, ताव धम्मं समायरे ॥३२॥
इत्यादिश्रीजिनस्यास्यादाकर्ण्य धर्मदेशनाम् । पञ्चभिः श्रेष्ठितनयैः, श्राद्धधर्मः समाश्रितः ॥३३॥
धनः संप्राप्तवैराग्यः, श्रीवीरजिनसंनिधौ । जग्राह संयमं स्वर्गापवर्गसुखदायकम् ॥३४॥

तीव्रं तपस्तप्त्वा चिरं धनः श्रेष्ठी स्वर्गमगात् । इतश्चिलातीपुत्रस्तु करात्तस्त्रीमस्तको रुधिरक्लिन्नशरीरोऽग्रतो वर्त्मनि त्वरित व्रजन् मुनिमेक शान्तं कायोत्सर्गस्थं ददर्श । चौरोऽवग्—भो मुनिपुङ्गव ! त्वरितं धर्म कथय, नो चेदनेनासिना स्त्रीमस्तकवत्त्वच्छिरः छेत्स्यामि । ततस्तं योग्यं सत्पात्रं चौरं मत्वा मुनि-रुपशम-विवेक-संवरेति पदत्रयमुच्चरन् व्योममार्गे उत्पपात । स चौरश्चिलातीपुत्रो दध्यौ—अनेनाकाशगामिनी विद्या किं प्रोक्ता ? अथवा मन्त्राक्षराण्युक्तानि, अथवा धर्माक्षराणि, इति ध्यायन् मुनिपदस्थाने उवसमविवेकसंवरेति ध्यायंस्तस्थौ उपशमशब्दस्य कोऽर्थ इति ध्यायन् पुनर्जज्ञौ, उपशमः क्रोधाद्युपशान्तिः, एव ध्यात्वोपशम आश्रितस्तेन चौरेण । विवेकस्य कोऽर्थः ? इति ध्यायता विवेकार्थस्तेन ज्ञात इति कृत्याकृत्योर्विवेकः क्रियते । ततः कृत्यस्याङ्गीकारोऽकृत्यस्य, त्याग इति विवेकः । ततो विवेक आश्रितस्तेन । संवरः पञ्चेन्द्रियाणां क्रियते, पञ्चेद्रियाणा प्रसरस्य निरोधः, ईति संवरस्तेनाश्रितः । इति

137 इहलौकिके कार्ये सर्वारम्भेण यदि जनो यतति । ततो यदि लक्षांशेनापि पारलौकिके ततो सुखी भवति ॥

चिलातीपुत्रस्य उपसमादि त्रिपदेन बोधः ।

त्रिपदीं ध्यायन् सार्द्धदिनद्वय कायोत्सर्गे चौरः स्थितः । रुधिरगन्धेन समागताभिः शूचिमुखीभिः कीटिकाभिः सर्वं शरीरं तस्य चालनीवत् कृतम् । तेन तथा कीटिकाविहितवेदनाऽधिसहिता, यथा सार्द्धदिनद्वयान्ते चिलातीपुत्रेण स्वर्गपदवी प्राप्ता । उक्तं च–

[138]"जो तिहिं जएहिं सम्मं, समभिगओ संजमं समारूढो । उवसमविवेगसंवर–चिलाइपुत्तं नमंसामि ॥३६॥

[139]अहिसरीया पाएहिं, सोणियगंधेण जस्स कीडीओ । खायंति उत्तमंगं, तं दुक्करकारयं वंदे ॥३७॥

[140]धीरो चिलाइपुत्तो, मुइंगलिआहि चालिणिव्व कओ । जो तहवि खज्जमाणो, पडिवन्नो उत्तमं अट्ठं ॥३८॥

[141]अड्ढाइज्जेहिं राइंदिएहिं, पत्तं चिलाइपुत्तेण । देविंदामरभवणं, अच्छरगणसंकुलं रम्मं ॥३९॥

इति चिलातीपुत्रकथा समाप्ता ॥३४॥

चिलातीपुत्रस्य-उपसर्ग-सहनम् ।

तीव्रेण तपसा कर्म, कृतं दुष्टमपि स्फुटम् । युगबाहोरिवोपैति, क्षयं शीघ्रम् शरीरिणः ।१।

बाहु मुनि कथा ।

तथाहि–पाटलीपुरं नगरं शोभते स्म । तत्र विक्रमभूपो राज्यं कुरुतेस्म । मदनरेखा तस्य पत्नी बभूव । मतिसागरनामा मन्त्रीशो बभूव । अन्यदा राजा सचिन्ता पत्नीं वीक्ष्य दुःखहेतुं जिज्ञासुः पप्रच्छ । भो पत्नि । तव

138 यः त्रिजगति सम्यग् समभिगनः सायम समारूढः । उपशाम–विवेकसंवरः चिलातिपुत्रं नमस्यामि ॥७३६॥

139 अभिसृत्य पादैः शोणितगन्धेन यस्य किंटीकाः । खादन्ति उत्तमाङग तं दुष्करकारक वन्दे ॥७३७॥

140 धीरश्चिलातीपुत्रः किटीकाभिः चालणीव कृतः । यस्तथापि खाद्यमानः प्रतिपन्नः उत्तममर्थम् ॥७३८॥

141 अर्धतृतीयैरात्रिदिवसै. प्राप्त चिलातीपुत्रेण । देवेन्द्रामरभवन अप्सरगण सकुल रम्यम् ॥७३९॥

कस्य वस्तुनो विषये चिन्ता विद्यते । इति भर्तृवचः श्रुत्वा प्रिया प्राह—

नाधुना वर्तते किञ्चि–दन्यद्दुःखस्य कारणम् । लालितायास्त्वया पत्या, विहाय निरपत्यताम् ॥४०॥

तस्याः प्रियाया वाच श्रुत्वा त्रिसन्ध्यं पूजापूर्वं पुत्रार्थं नृपः कुलदेवतामाराधयामास । क्रमान् प्राप्तसमये सा पुत्रमसूत । महोत्सवं कृत्वा युगबाहुरिति नाम ददौ राजा तस्मै । क्रमाद् वर्धमानो लेखशालायां पठितुं मुक्तो युगबाहुः पित्रा । यतः—

"धनहीनो न हीनस्तु, धनं वा कस्य निश्चलम् । विद्याहीनस्तु यः कश्चित्, स हीनः सर्ववस्तुषु ॥४१॥
विद्या यशस्करी पुंसां, विद्या श्रेयस्करी मता । सम्यगाराधिता विद्या, देवता कामदायिनी ॥४२॥"

अन्यदा लेखशालाया कश्चिद्वैदेशिकोऽतिथिः समायातः सोऽभाषिष्ट ।

युगबाहुकुमारस्य विद्यापाठः ।

ब्रूते लोकोत्तरस्फूर्तिः, कथं भूयात्पुमानिति ? जगदु र्जगतीशेन, गौडेनाभिहिता बुधाः ॥४३॥
शास्त्रे शस्त्रे च जागर्ति, यस्य कीर्तिरनुत्तरा । भाषित· पुरुषः सैषः बुधैर्लोकोत्तरं परम् ॥४४॥

युगबाहुमुनिचरितम्

उपाध्यायोऽपि प्राह–यस्य शस्त्रकलाया शास्त्रकलायां च बुद्धि· प्रसरति स उत्तमो ज्ञेयः । उपाध्यायस्यैवं वाचं श्रुत्वा नृपाङ्गजो बहिर्वने गतो मुनिपार्श्वे पप्रच्छ । लोकोत्तरा कलावाप्तिः कथं जायते पुंसाम् । ते मुनयो जगुः—भो विक्रमबाहुनन्दन ! शुभकर्मानुकूल्यात् सर्वं शुभं विद्यादि जायते । अशुभकर्मणा दुःखमूर्खादि भवति । पुनः मुनयः प्रोचुः—

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः।

पञ्चम्यादितपोयोगै-र्देवताराधनेन च । ज्ञानव्यक्तिर्भवेन्नृणां, मुक्तिसौख्यप्रदायिनी ॥४५॥
तपसा च दृढं कर्म्म, कृतं प्राणभुजां भृशम् । क्षय गच्छति मार्तण्डादिवान्धकारसञ्चयः ॥४६॥

श्रुत्वा मुनिवचः स युगबाहुः षण्मासीं यावत्तपश्चकार । अथाकस्मान्मेघः समागात् ।

अम्भोदपटलैर्व्योम्नि, छादितः सितदीधितिः । मुखेन्दुः पान्थनारीणां, सकज्जलजलाश्रुभिः ॥४७॥

वारिभिः सरोहृदादि भृतम् । एवंविधे वर्षति मेघे कश्चिद्राजान प्रति प्राह—गङ्गाप्रवाहः प्लावयन् नगरं प्रसरति, स ततो भूपो यावदुत्तिष्ठति गङ्गाप्रवाहं पश्चाद्वालयितुं तावत् पुत्रः प्राह—ममादेशं देहि तात ! अहं यास्यामि । राजाऽवग्—हे पुत्र ! स्वर्णपुत्रमादाय तत्र गच्छ । पूजामस्य कृत्वा जलमध्ये प्रक्षिपेः । यथा जलोपसर्गः शान्ति याति । तात प्रणम्य तत्र गत्वा यावत्तातोक्तं चक्रे पुत्रः, तावद्राजपुत्रः कस्याश्चिन्नार्याः करुणध्वनिं शुश्राव । यावद्भूपभूस्ता कर्षितुं दध्यौ तावत् कापि स्त्री रुदन्ती जलचरान् घ्नन्ती प्रकटीभूता जलमध्ये, प्राह च स्त्री कोऽप्यस्ति भूपो भूपपुत्रो वा । यो मा ब्रुडन्ती प्रवाहाद् रक्षति । प्राह पुनः स्त्री—

रत्नगर्भाऽपि वन्ध्याऽसि, कुतो देवि ! वसुन्धरे ! । यन्न जातस्त्वया कोऽपि, मत्प्राणत्राणकारकम् ॥४८॥

श्रुत्वेति वचो भूपभूः सर्वं परिवारमवगणय्यैतां स्त्रियं कर्षितुं जलान्तः प्रविष्टः ।

वीक्षितः सैनिकैः कन्या-मुद्दिधीर्षुर्महीमिव । स्फुरद्रत्नतलां सोऽयं, नारायण इवाबभौ ॥४९॥

प्लवमानः कुमारो यावत्तस्याः पार्श्वे ययौ, यावत्सा दूरं दूरतरं यातिस्म । क्रमात्तस्याः पृष्ठौ गच्छन्

युग बाहु चरितम्।

युग बाहु मुनिना कृतं तपः।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः ।

कुमारः सैनिकस्य दृष्टिगोचराददृश्यतां भेजे। ततः सर्वे कुमारानुगा राजपुत्रमपश्यन्तो दुःखिनोऽभूवन्। इतस्तं कुमारमपहृत दृष्ट्वा सूर्योऽस्तं गतः । यतः—

"अस्तोकशोकभृल्लोक—चक्रं चक्रन्द चक्रवत् । तत्र मित्रे स्फुरद्वृत्ता—देशे देशान्तरं गते ॥५०॥"

तदा लोका एव जगुः—

दिदृक्षुरिव तं भानुः, कुमारं मारविग्रहम् । पाथोनाथ पथेनाथः पातालमुपजग्मिवान् ॥५१॥

अथ ते सैनिकाः पुरमध्येऽभ्येत्य कुमारस्वरूपं भूपस्याग्रे प्रोचुः ।

दम्भोलिनेव भूपाल—स्ताडितो हृदयेऽपतत् । तद्वार्तादुःखसंघट्ट—जन्मना शोकशङ्कुना ॥५२॥

चन्दनच्छटादिप्रक्षेपाद्राजा स्वस्थीकृतः प्राह पुत्रगुणस्वरूपमिति—

क्व सा भक्तिः क्व सा शक्तिः, क्व सा क्षान्तिः क्व सा मतिः । एकैकशोऽपि, दृश्यन्ते, हा हन्त नहि ते गुणाः

त्वं तातवत्सलो वत्स !, जन्मतोऽपि प्रभृत्यभूः । मां जराजर्जरितं हित्वा, तत्संप्रति कुतो गतः ॥५४॥

बाहुमुनि कथा ।

ततोऽमात्या भूप प्रति प्रोचुस्तदेति ।

स्वकर्मफलभोगेन, ससाराब्धौ शरीरिणः । बुद्बुदा इव यान्त्येके, समायान्त्यपरे पुनः ॥५५॥

यदेवेष्टवियोगादि, विरक्तेः कारणं सताम् । मोहान्धानां तदेवाहो, क्रोधशोककरं परम् ॥५६॥

न चक्रिणा न शक्रेण, कृतविक्रमसंक्रमम् । विश्वैकवीरमाख्यान्ति, दैवमेवंविधं बुधाः ॥५७॥

कुमारस्य-अपहरणम् ।

॥२९४॥

भरतेश्वर बाहुबली वृत्तिः।

राज्ञा कुमार-मेलापः।

वरसैन्येन दैत्येन, सेवितैः परिदेवितैः । असौ प्रकृतिदुर्दान्तः, कृतान्तः केन गृह्यते ॥५८॥

इद मन्त्रिवचः श्रुत्वा कृपाणमाकृष्य भूपः प्राह—कृत तवानेन वक्तव्येन, दृष्टिपथाद् दूरं व्रज । ततो योजिताञ्जलिः सचिवेश्वरः प्राह—स्वामिन् ! मया मौढ्यादिदमुक्तं तथापि किंचिदुच्यते ।

तदेवं दैवं यत्कुर्यात्, कर्म कुर्याच्छुभाशुभम् । शोभैव सृष्टिसंहार—कारिकारणवर्णना ॥५९॥

जरा नित्य पृष्ठौ धावति । पुत्रः समेष्यति दोदूया न क्रियते । इतोऽकस्मात् प्रातर्मङ्गलध्वनिः मासलः श्रुतः । कश्चिन्नरस्तत्र तत्क्षणात् भूपाग्रेऽभ्येत्य प्राह—

आन्ध्यहेतुतमःस्तोम—च्छेदभासुरभास्वतः । दिष्ट्या त्वं वर्द्धसे देव !, युगबाहोरिहागमात् ॥६०॥

पारितोषिकं दान तस्मै वितीर्य भूपो विस्मेरनेत्रो यावदुत्तिष्ठतिस्म ।

तावल्लोककोकानां, शोकमुन्मूलयन्नयम् । स्वच्छरोचिरलङ्कार—भासुराकारविग्रहः ॥६१॥

स्वयमीक्षणराजीव—जीवातुः प्रातरागतः । भास्वानिवोदयकलादुर्निरीक्ष्यो नृपाङ्गजः ॥६२॥

युग्मम् । नन्दनं प्रणमन्तं परिष्वज्य भूपो जगादेति—पुत्र ! त्वं कुत्र गतोऽभूः ? कथमत्रागाः ? । ततो मन्मथाकारः कुमारः प्राह—ताताहं गङ्गाप्रवाहं वालयितुं गतः । तत्रैका स्त्री रुदन्ती कर्षितुं प्रविष्टः तदा मूर्छामापम् । अग्रे गच्छन् ।

मूर्छामुषितचैतन्य—स्तामथानुव्रजंस्तदा । कोऽहं किमर्थं कुत्रास्मी—त्येवं न प्रतिपन्नवान् ॥६३॥

॥२९५॥

क्षणेन सचेतनीभूयाहं स्वं सैकते स्थितमपश्यम् ।

न तत्पुरं न सा गङ्गा, न सा कन्या न सा रसा । आकस्मिकमिदं जज्ञे, किं विचारपथातिगम् ॥६४॥

किमिन्द्रजालं किं वा स्वप्नं किं वा चैतन्यविप्लवः, विचिन्तयेति क्षणं समुत्थाय परिभ्रमन् कल्पद्रुमाणा काननमेकमपश्यम् । तमारामं विलोकयन्नहमेकं चित्रकारकं प्रासादमुच्चैः सप्तभूममपश्यम् । यावदहं तस्य षष्ठ्यां भुवि गतस्तावदपूर्वं गीतध्वनिमश्रौषम् । ततोऽग्रतो गत्वा द्वारदेशे विलम्बितोऽहं कयाचिद्वेत्रधारिण्यागत्य भाषितः ।

अहं श्रीशारदादेव्या, त्वदाकरणहेतवे । शब्दविद्या प्रतीहारी, प्रेषिता तत्पुरो भव ॥६५॥

ततस्तया तत्र नीतः । शारदादेवीमपश्यम् ।

चारुनारीप्रचारेण, नतेनाप्सरसां पुरः । प्रेक्षाकौतूहलेनोच्चैः, क्षणमाक्षिप्तचक्षुषीम् ॥६६॥

तर्कसाहित्यविद्याभ्यां, वामदक्षिणपार्श्वयोः । वालव्यजनपाणिभ्यां, वीज्यमानां मुहुर्मुहुः ॥६७॥

अथाहं तस्यै देव्यै नमोऽकार्षम् । ततोऽहं वाग्देव्या स्वपादपीठे निवेशितः ।

हारहूरामधुरया वाण्या भाषितश्च सा । मा वत्स ! विस्मयायत्तं, कार्षीश्चित्तं नृपाङ्गज ! ॥६८॥

ततो विनयं कुर्वाणं राजपुत्रं दृष्ट्वा वाग्देवी जगौ—गङ्गाकन्यया मया तव सम्यगाराधनाभाजः स्तवनपूजनैः सत्त्वपरीक्षणं कृतम् । किंच त्वा प्रतीहारी प्रेष्य त्वमिहानीतोऽसि स्वक्रीडावनं दर्शयितुम् । त्वं तु सत्त्ववान् ज्ञातोऽसि । तव तपसाहं हृष्टाऽस्मि, प्राच्यैः पूर्वकृतकर्म्मभिस्त्वदीयैस्तुष्टास्म्हं तुभ्यम् । प्राच्यकृतकर्म्मसम्बन्धः श्रूयताम् ।

यथाहि—पुरा पुष्पपुरे निर्धनः कोऽपि जनस्तिष्ठतिस्म, महोत्सवेऽन्येद्युर्नागरान् कौमुदीमहोत्सवकरणपरान् वीक्ष्याचिन्तयत् ।

मन्दभाग्योऽतिनिर्लज्जः, पात्रं निन्दतिकर्मणाम् । मया(मत्)—सम· समस्तेऽपि, नास्त्यन्यः कोऽपि भूतले ॥६९॥

एवं विधेऽप्युत्सवे जायमाने मया न लब्धं मनागपि भैक्ष्यं, प्राणास्तु न मा मुञ्चन्ति । इह मया यद् भैक्ष्य न लब्धं तत्पूर्वकर्मविलसितम् ।

समानेऽपि मनुष्यत्वे, विशेषोऽयमभूच्च यत् । तदत्राहमहो मन्ये, पुण्यापुण्ये निबन्धनम् ॥७०॥

तन्मया यत् क्वचित् किंचिन्न कृतं सुकृतं पुरा । दुःखपात्रं तदत्राह—मभवं विभवं विना ॥७१॥

ततोऽहं क्वचिद्भैरवे गत्वाऽहं देहत्यागं करिष्यामि । यथा दुःखभाजनं भवान्तरे न भवामि । पर्यालोच्येति भैरवे भृगुपातं कर्तुं गतः ।

भवान्तरे दुःखाभावः स्यादिति कृते कृतः भृगुपातः ।

अभीष्टदेवतायाश्च, नमस्कारं चकार सः । झम्पापातं चिकीर्षुश्च, दिशो व्यालोकयन्नयम् ॥७२॥

शर्मं मूर्तमिवाशोक—तले मुनिमुदैक्षत ।

दृष्ट्वा च तं पञ्चाङ्गप्रणिपातेन प्रणनाम ।

ध्यानान्तेऽथ मुनीन्द्रोऽपि, ज्ञानत्रयमयः स्वयम् । ज्ञात्वोपकारमूचे तं, सुधामधुकिरागिरा ॥७२॥

भो वत्स ! कुतस्त्वं समागाः उवाच सोऽपि निर्धनः—मम दारिद्र्यमद्यापि न गतं, युष्मद्दर्शनेन चाधुनाऽहं कृतकृत्योऽस्मि । अथोवाच मुनीन्द्रः ।

॥२९७॥

क्कुतस्त्वमिति मूढोऽसि वत्साविदिततत्त्ववित् ।
सुलभा जीवलोकेऽस्मिन्, धृतिः श्रीः सुखसम्पदः । चिन्तारत्नमिवात्यन्तं, दुर्लभं जन्म मानुषम् ॥७३॥

असारो देहो विनश्यति ततस्तपः कर्तव्यम् ।

तत्र कर्मविनाशाय, प्रायः कार्यस्तपोऽग्निना । संशोध्यनिर्म्मलः स्वात्मा, बुद्धिमद्भिर्विधीयते ॥७४॥
महात्मन् पूर्वदुष्कर्म, निर्मूलनसमीहया । युज्यते तपसाऽऽराद्धुं, ततस्ते ज्ञानपञ्चमी ॥७५॥
तावज्जाडयज्वरोद्गारै–र्जीर्यन्ते हन्त जन्तव । यावन्नाविर्भवत्युच्चैस्तपस्तपनवैभवम् ॥७६॥
येषां तपः कुठारोऽयं, कठोरः स्फुरति स्फुटम् । मूलादुच्छेदमायान्ति, तेषां दुष्कर्मवीरुधः ॥७७॥
भावेनाराधितो येन, तपोधर्मोऽतिनिर्मलः । तेनैवाराधितौ दान–शीलधर्मावपि ध्रुवम् ॥७८॥
सम्पन्नानन्यसामान्यतपः सन्दोहदोहदः । वितनोति फलस्फीतिं, मनोरथमहीरुहः ॥७९॥
तत्तत्क्षीणान्तरायस्य, पञ्चमीतपसाऽमुना । मनोरथतरुः सर्व–वांछितार्थं फलिष्यति ॥८०॥

इत्युक्तो मुनिना तपोधर्मो निःपुण्येन तेन पुरुषेण गृहीतः । ततः स्वगृहे समागात् । ततः पञ्चम्यादितपः कुर्वाणः स्वजन्मकृतार्थता चकार स. । ततः आयुः सम्पूर्णीकृत्य स दरिद्री पुरुषः पञ्चम्यादितपः–प्रभावान्नृपतेः सुतो युगबाहुरिति नामाभूः । एवं पश्चाद्भवसम्बन्धः प्रोक्तो मदीयो देव्या । पुनस्तुष्टया देव्योक्तम् । शस्त्रे शास्त्रे च कौशलं लोकोत्तरं भवतु तव ।

प्रतिपक्षप्रतिक्षेप–क्षममेक परं पुनः । काममन्त्रं ददौ देवी, कलाकौशलदायिनम् ॥८१॥

एव देवीपार्श्वे यावत् पूर्वं भवं श्रुत्वा शस्त्रशास्त्रादिकलाकौशल्यादिविद्या गृहीता मया, तावदहमात्मानं नदी-पुलिनगामिनमपश्यम् । ततोऽहं प्रमोदमेदुरस्वान्तस्त्वा नन्तुं त्वरितमत्रागमम् । एतत्पुत्रोक्तं श्रुत्वा पुत्राय यौवराज्यपदवी ददौ ।

कुमारोऽपि श्रियं प्राप्य, सहकार इवाद्भुताम् । गमयामासिवान्काम–मर्थिसार्थं कृतार्थताम् ॥८२॥

ततः प्रभृति युगबाहुः मातापित्रोर्भक्ति कुर्वाणो जिनधर्मकरणतत्परस्तपः करोति पञ्चम्यादिपर्वसु । अर्द्धरात्रा-वन्यदा स्वावासपर्यन्ते करुणध्वनि शुश्राव युगबाहुः ।

युग बाहु चरितम

जिज्ञासुः प्रभव तस्य, कुमारः करुणामयः । कृपाणपाणिर्निर्गत्य, गतवान् ध्वनिसंमुखम् ॥८३॥

ततोऽन्तर्वण गतो युगबाहुरेका स्त्रियं रुदन्ती म्लानीभवन्मुखाम्भोजा लावण्यपुण्यखानिमपश्यत् । तदा नरेण केनचित् सम्भोगार्थं प्रार्थ्यमाना रुदन्ती वीक्ष्य कुमारो वृक्षान्तरे छन्नं तस्थौ । तदा स पुमास्तां स्त्रियं प्रत्येवमवदत् ।

मयि प्रपन्नदास्येऽपि, दास्यते यदि नोत्तरम् । तदसिर्दृश्यतामेष, स्मर्यतामिष्टदेवताम् ॥८४॥

ऊचे कन्या तदा मूढ ! स्मरामि कमिवापरम् । युगबाहुः कुमारोऽस्ति, हृदि मेऽद्वैतदैवतम् ॥८५॥

यद्यत्र मन्दभाग्याया, नैव देवेन दर्शितः । भवान्तरेऽपि मे भूयात्, प्राणनाथस्तथापि सः ॥८६॥

हृष्टः स्वनामश्रवणात् कुमारो दध्यौ–इयं मम नाम कथं वेत्ति ।

स्त्रीरुदन-श्रवणम् ।

कुमारः खड्गमाकृष्य, ततः क्रोधादधावत । स्त्रीघातपातकिन् क्रूर ! क्व रे यासीति तर्जयन् ॥८७॥
अथासौ पुरुषः प्राह, भद्र ! द्रुतमितः सर । रजकस्यायुषि क्षीणे, खरवन्म्रियसे कथम् ॥८८॥

कुमारोऽवग्—प्राणैः सत्वरगत्वरैरेभिः स्वार्थः परार्थश्च पुम्भिः कर्तव्य एव ।

किं चाऽतिक्रूरमेतत्ते, निर्मातुं कर्म नोचितम् । लोकद्वयविरुद्धं हि, विदधाति सुधीः कुतः ॥८९॥

नरोऽवग्—दुष्ट । किं ममाप्युपदेशं ददासि ? । इत्युक्त्वा स नरो युगबाहुं हन्तुमुत्तस्थौ । खड्गाखड्गि युद्धं चिरं द्वाभ्या कृतम् । अथ कुमारमजय्य सारविक्रमं हन्तुं दन्दशूकास्त्रं साक्षेपमक्षिपन्नरः । ततः कुमारः शारदादत्तं मन्त्रं नागपाशनाशाय सस्मार तयोरस्त्रमस्त्रेण निवारयतोर्मिथश्चिरं युद्धमभूत् । क्रमात्कुमारेण स्तम्भनीविद्यया स नरः स्तम्भीकृतः । तदा कुमाररूपमालोक्य सा कन्या विस्मयोत्ताना मनसैवं व्यचिन्तयत् ।

स एव यदि राजेन्द्र—नन्दनोऽयमिहागमत् । उपचक्रे मम्मैतेन, नष्टो विद्याधराधमः ॥९०॥

ततः स नरस्तेन बन्धनान्मुक्तः सन् कुमारस्य पादयोः पपातः । तदा कोऽप्याविर्बभूव विद्याधरो विमानादुत्तीर्य भासुरोदारनेपथ्यधरः । स विद्याधरः कुमारस्य पुरो भूत्वा जगौ—भो युगबाहो ! त्वं सुस्थितः सन् शृणु मे वचः । तथाहि—

भरतक्षेत्रसीमान्त—वैताढयोत्तरदिग्गतम् । अस्त्यपास्तामरपुरं, पुरं गगनवल्लभम् ॥९२॥

तत्र मणिचूडनामा खग आसीत् । तस्य प्रिया मदनावली । तयोः पुत्री जलदेवतया दत्ताऽनङ्गसुन्दरी

युगबाहु मुनि कथा ।

विद्याधर-कथिता वार्ता ।

भरतेश्वर बाहुबला-वृत्तिः ।

॥३०१॥

चिलाती पुत्रकथा

जज्ञे । क्रमाद्यौवन प्राप्ता । चतु षष्ठिकलाकुशलाऽनङ्गसुन्दरी जाता । साऽनङ्गसुन्दरीति प्रतिज्ञा चक्रे । यः कश्चित् मत्कृतस्य प्रश्नचतुष्टयस्य प्रत्युत्तरं दास्यति स एव भावी मम भर्ता खेचरो भूचरो वा । ततस्तयाऽनङ्गसुन्दर्या कृता प्रतिज्ञा श्रुत्वाऽनेके विद्याधरा नृपास्तत्राऽऽययु ।

गर्वतः सर्वतोऽभ्येत्य, प्रश्नोत्तरबहिर्मुखाः । वृथा भवन्नपुण्याना—मिव लक्ष्मीमनोरथाः ॥९३॥
तत्रार्तेन भूभर्त्रा, पृष्टो नैमित्तिकोत्तमः । युगबाहुं शशंसास्या, भाविनं भूचरं वरम् ॥९४॥
तत प्रभृति सा तत्र, लक्ष्मीरिव मुरद्विषि । बद्धभावाऽभवत्कामं, गुणैः श्रुतिपथागतैः ॥९५॥
पूर्वेद्युः प्रातरेवास्य, सभासीनस्य भूभुजः । अगात्पवनवेगाख्यः, खगः शङ्खपुरेश्वरः ॥९६॥

पुत्रीमुद्वोढुकामोऽकृतप्रश्ननिर्णयो विलक्षो जहारैनामनङ्गसुन्दरीम् । ततोऽनेके खेचराः स्वस्वस्थाने ययु. ।

अस्यास्तु मातुलः सोऽह—मिहायातोऽस्मि दैवतः । अयं पवनवेगाख्यो, जामेयोऽस्ति ममाप्यसौ ॥९७॥

इतोऽकस्मात्तत्र मणिचूडोऽपि सपरिवारः समागात् । मणिचूडो जगौ—भो महाबाहो ! युगबाहो । ममेयं सुता मम जीवितमस्ति । पूर्वं नैमित्तिकेन मया पृष्टेन त्वमस्याः पतिः कथितोऽसि । साप्रतं तु ज्ञापितोऽसि विद्याधरेशैः ।

तत्त्वां प्रतिप्रदानेऽस्याः, का नाम प्रभुता मम । किन्तु प्रतिज्ञानिर्वाहो—प्यस्यास्त्वय्येव तिष्ठति ॥९८॥
निष्कारणोपकर्तारः, क्व नाम स्युर्भवादृशः । दृष्टः किं विष्टपोज्जीवी, यदि वा न दिवाकरः ॥९९॥

नैमित्तिकेन युगबाहोः प्रशंसा कृता ।

एवं तस्मिन् खगे वदति ज्ञात्वा स्वपुत्रस्थितिवृत्तान्तं विक्रमबाहुः समागात् ।

सङ्गमस्तत्र चान्योऽन्य-मुभयोरपि भूभुजोः । प्रशस्यः समभूद् गङ्गा-कालिन्दीस्रोतसोरि व ॥८००॥

अनङ्गसुन्दर्याः प्रश्नचतुष्टयम्।

ततः पवनवेगोऽपि युगबाहुं प्रणम्याह—मया स्त्रीहरणात्पापं कृतं तत् क्षमस्व । ततो युगबाहुस्तं स्वसेवकं चक्रे । मणिचूडः सर्वान् खगान् स्वपुरेऽनैषीत् । ततः पुरीपरिसरे रम्ये संसूत्र्य मण्डपं कारयामास मञ्चोन्मञ्चान् ततः सर्वेषु भूचरेषु खेचरेषु मञ्चोन्मञ्चेषु उपविष्टेषु विक्रमबाहुमणिचूडभूपावुपविष्टौ । युगबाहुरपि तत्रोपविष्टः । ततोऽनङ्गसुन्दरी याप्ययानारूढा सारालङ्कारवस्त्रभूषितगात्रा तत्रागत्य पितुश्चरणौ प्रणम्य निषसाद पितुरग्रतः । ततो राजाऽवग्—इय मम पुत्री प्रश्नचतुष्टयं स्वकृतं जल्पिष्यति । तस्य यः प्रत्युत्तरं दास्यति स परिणेष्यति मत्पुत्रीम् । ततस्तयोक्तं कः सकलः १, कः सद्बुद्धिः २, कः सुभगः ३, को विश्वजयी ४, एतस्य प्रश्नचतुष्टयस्य प्रत्युत्तरो न केनाऽप्यपूरि । ततो युगबाहुस्वर्णपाञ्चालिकापार्श्वादेवं पूरयामास ।

युगबाहुना समस्या पूरिता ।

कः सकलः ? सुकृतरुचिः १, कः सद्बुद्धिः ? विधेयकरुणपरः । २
कः शुभगः ? शुभवादी ३, को विश्वविजयी जितक्रोधः ४ ॥१॥

एवं समस्याया पूरिताया जयजयारावे जायमाने कुमारी युगबाहुकण्ठे वरमाला चिक्षेप । शुभे मुहूर्ते विशेषतो राजा तयोः पाणिग्रहणं कारयामास । ततो मणिचूडो विक्रमबाहुप्रभृतीन् भूपान् सद्वस्त्रभूषणादिना मानयामास । ततो विक्रमबाहुः पुत्रयुतः स्वपुरमाययौ । नृपः पवनवेगोऽपि स्वपुरं ययौ । क्रमादन्येद्युर्मन्त्रीश्वरानापृच्छ्य जिनेन्द्रस्य

पूजां कारयित्वा वन्दीजनमोक्षणं च कृत्वा स्वपुत्रं युगबाहुं स्वपदेऽभिषिच्य संयमश्रीगुरूपान्ते संयम जग्राह । युगबाहुनृपस्तु पितृदत्तविद्ययाऽनेकान् वैरिवारान् वशीचकार । मणिचूडविद्याधरेणापि दीक्षा जिघृक्षुणा युगबाहुर्विद्याधरनायकश्चक्रे । अन्येद्युरनङ्गसुन्दरी शुभेऽहनि सत्स्वप्नसूचितं पुत्रमसूत । जन्मोत्सवं कृत्वा सूनो रत्नबाहुरिति नाम ददौ राजा । वर्द्धमानः क्रमाद्धर्मकर्म्मशास्त्राणि पाठितः पित्रा । अन्येद्युः श्रीविक्रमबाहुमुनिर्विहरमाणः प्राप्ताचार्यपदस्तत्राययौ । ततः श्रीयुगबाहुर्धर्मं श्रोतुं गतस्तत्र । गुरुरित्याह—

धर्मो विशिष्टः पितृमातृपत्नी—सुहृत्सुतस्वामिसहोदरेभ्यः ।
सनातनोऽयं सह याति मृत्यौ, दुःखापहोऽमी पुनरीदृशा न ॥२॥
धर्मो सदा मङ्गलमङ्गभाजां, धर्मो जनन्युद्दलिताखिलार्तिः ।
धर्मः पिता पूरितचिन्तितार्थो, धर्मः सुहृद्वर्तितनित्यहर्षः ॥३॥
विद्युद्विलासस्थितिजीवितव्यं, सन्ध्येव लक्ष्मीः क्षणदृष्टनष्टा ।
तरङ्गभङ्गप्रतिमं प्रभुत्वं, धर्मस्ततः शाश्वत एव सेव्यः ॥४॥

इत्यादि धर्मोपदेशं श्रुत्वा युगबाहुः स्वपुत्रं रत्नबाहुं स्वपदेऽभिषिच्य श्रीविक्रमबाहुगुरुपार्श्वे दीक्षा ललौ । तदा गुरुभिरुक्तं—चारित्र शुद्धं पालनीय, यतश्चारित्रात् स्वर्गापवर्गादिसुख भवति । यतः—एके सिंहीभूय चारित्रं गृह्णन्ति शृगालीभूय पालयन्ति १, एके शृगालीभूय चारित्रं गृह्णन्ति सिंहीभूय पालयन्ति २, एके शृगालीभूय

युगबाहुचरितम् ।

अनङ्गसुन्दर्याः पुत्रजन्म ।

विक्रमबाहुपार्श्वे युगबाहोः दीक्षा ।

चारित्रं गृह्णन्ति शृगालीभूय पालयन्ति ३, एके सिंहीभूय चारित्रं गृह्णन्ति सिंहीभूय पालयन्ति ४, त्वया चारित्रं चतुर्थभङ्गे पालनीयम्। श्रुत्वेति गुरुवचो युगबाहुः षष्ठाष्टम-पक्षक्षपण-मासक्षपणादितप. कुर्वाणो युगबाहुः कर्मविच्छेद चकार। युगबाहुना तपः कुर्वता सर्वकर्मक्षयात् केवलज्ञानं प्रपेदे । ततोऽनेकभव्यजीवान् चिरं प्रबोध्य युगबाहुर्मुक्तिं गतः ।

इति युगबाहुकथा समाप्ता ॥३५॥

अज्जगिरि अज्जरक्खिअ, अज्जसुहत्थी उदायणो मणगो ।
कालयसूरी संबो, पज्जुन्नो मूलदेवो य ॥५॥

आर्य महागिरि चरितम्।

लभन्ते भविनः सौख्यं, कुर्वाणा धर्ममार्हतम्। आर्यमहागिरिसुह-स्तिनाविवावनीतले ॥१॥

तथाहि—स्थूलभद्रमुनीन्द्रस्य शिष्यौ आर्यमहागिरिसुहस्तिनावभूताम् ।

चरणाविव धर्मस्य, ज्ञानस्य नयने इव । तावभूषयतां साङ्ग—दशपूर्वधरौ धराम् ॥५॥

आर्यमहागिरिरनेकशः शिष्यान् वाचनादानैर्निष्पादयामास । निजगच्छभारं सुहस्तिनि न्यस्य ।

एकोऽभून्मनसा कामं, जिनकल्पार्हवृत्तिधीः ।
व्यवच्छेदाज्जिनकल्पस्य, गच्छस्थोऽपि तदर्हकृतम् । महागिरिर्महीपीठे विजहार महातपाः ॥६॥

गुरोः सदुपदेशेन तपःकरणम् तेनैव केवलप्राप्तिः ।

तौ सूरी पाटलीपुरमध्येऽन्येद्युर्ययतुः । तत्र वसुभूतिर्महेभ्यो बोधितोऽस्ति; श्रीसुहस्तिभिः जीवाजीवादितत्त्वज्ञोऽभूत् । क्रमाद्वसुभूतिः सुश्रावको निजस्वजनान् बोधयितुं प्रवृत्तः । तेन ते बोधयितुं न शेकिरे । प्रतिबोधयितुं बन्धुवर्गं मोहग्रहग्रस्तं तद्वानिव वसुभूतिः स्वयं स्वगुरुं तत्र निन्ये । तत्र व्याख्या भवतापापहारिणी श्रीसुहस्तिना समारब्धा । तत्र भिक्षार्थमार्यमहागिरिरायर्यौ । तत्क्षणमेवोत्थाय श्रीसुहस्तिसूरिर्भक्तिपूर्वं श्रीआर्यमहागिरिं ववन्दे । श्रेष्ठी जगाद—भगवन् सुहस्तिसूरे ! तव सर्वगुरोरपि किमेष गुरुः ? । श्रीसुहस्ती प्राह—गुरवोऽमी मम तपश्चरन्तोऽत्र त्यागार्हं भक्तं पानं च गृह्णते कर्मरोगच्छिदे एवविधं तपः कुर्वतेस्म । एवं विनयं तस्य सूरेर्वीक्ष्य धर्मोपदेशमाकर्ण्य च तत्कुटुम्ब प्रबुद्धम् । ततः सुहस्ती तान् बन्धून् प्रतिबोध्य स्वाश्रयं ययौ । इतो वसुभूतिरभाषिष्ट, स्वजनान् प्रति—ईदृग् मुनीन्द्रो मोक्षमार्गदायी यदाऽऽस्मीयगृहे समायाति, तदास्मै मुनीशाय त्यज्यमानं भक्तं पानं च देयम् । तद्दानं बहुफल मुक्तिदायिन भविष्यति । अथ तत्रैव भिक्षार्थं प्राप्तोऽन्यदा श्रीमहागिरिस्तत्रागात् । यदा ते श्राद्धास्त्यज्यमानभक्तपानप्रतिलाभनायोद्यता अभवन् । तदा ज्ञानादशुद्धमाहारं ज्ञात्वा महामुनिरुपाश्रये गत्वा सुहस्तिसूरिं प्रति जगाद—त्वदुपदेशाच्चे श्राद्धा अशुद्धा भिक्षा मह्यं दातुमसज्जयन् । नेदं पुनः करिष्याम्यशुद्धमाहारमित्युक्त्वा आर्यसुहस्ती क्षमयामास विनीतात्मा । जीवन्तस्वामिप्रतिमारथयात्रा निरीक्षितुं आर्यमहागिरिसुहस्तिसूरी गच्छतः स्मावन्तीम् । तदा तत्र नृपः संप्रतीर्जितानेकवैरिचक्र आसीत् । उत्सवादथ श्रीजीवन्तस्वामिनो निर्ययौ रथः संसारसागरोत्तारकारणं नीयमानः स रथोऽन्वीयमानः सुहस्तिसूरिणा श्रीसङ्घेन च पुर्यां स्थाने स्थाने पर्यटतिस्म ।

आर्य महागिरि चरितम् ।

वसुभूतिगृहे आर्यमहागिरेः आगमनम् ।

रथयात्रागतं सूरिवरं दृष्ट्वा सम्प्रतिः जातिस्मृतिं प्राप ।

इतो रथो भ्राम्यमाणो राजद्वारमागात् । तदा राजा संप्रतिर्गवाक्षस्थः श्रीसुहस्तिनं सूरिं गच्छन्तमवलोक्य दध्यविति किमेष यतीशः शान्तात्मा पुण्यमूर्तिर्मया पूर्वस्मिन् भवे वा कुत्रचिद् दृष्टोऽसौ, येनास्मिन् दृष्टेऽतीव मोदो जायमानोऽस्ति ।

"यस्मिन् दृष्टे भवेन्मोदो, द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् । स विज्ञेयो मनुष्येण, बान्धवः पूर्वजन्मनः ॥७॥

इत्येवं पुनर्विमृशन् प्राप्तमूर्च्छो नृदेवः पपातावनीतले । तदा मन्त्रिभिरनेकैर्वातप्रक्षेपादिभिरुपचारः सचेतनीकृतः । सचेतनो भूत्वा जातिस्मृतिं प्राप । उत्थाय तत्क्षणान्नृदेवो गुरुं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य श्रीसुहस्तिनं पूर्वभवसम्बन्धिनं स्वं गुरुं जानन् भूतलमिलन्मौलिर्ननामोच्चैः । ततो हस्तौ योजयित्वा राजा सानंद उवाच—भगवन् ! केन फलेन जिनधर्मः फलति ।

सम्प्रति कथा ।

आख्यद्गुरुस्तरोस्तस्य, सुपक्वममृतं फलम् । अपक्वफलभेदास्तु, कल्पाश्चानुत्तराश्च ते ॥८॥

पुनः पृथ्वीशः प्रपच्छ—अव्यक्तस्य सामायिकस्य किं फलं भवति ? । गुरुराह—सामायिकस्य कर्तुर्यत्पुण्यं भवति, तस्य सङ्ख्यां कर्तुं शक्यते न ।

"सामाईअंमि उ कए, समणो इव सावओ हवइ जम्हा । एएण कारणेणं, बहुसो सामाइअं कुज्जा ॥९॥"

ततोऽव्यक्तसामायिकाद्राज्यं प्राप्यते ततो राज्यफलम् । एतत् श्रुत्वा राजा जगौ—भगवन् । अहं त्वयोपलक्ष्यो न वा । उपयोगेन विज्ञाय गुरुर्गिरमाह—ज्ञानोपयोगात्; विहरन्तो वयं श्रीमहागिरिसूरिभिः समं सगच्छाः कौशाम्ब्या

मागच्छाम । साधुबाहुल्यात् वसतेः संकीर्णत्वात् पृथक् स्थितौ आवां तदाऽतिदुर्भिक्षे प्रवर्तमाने श्राद्धा महर्द्धिका अस्मभ्य बहु अन्नं विहारयन्तिस्म । कस्यापि श्रेष्ठिनो गृहे साधवोऽस्मदीया भिक्षायै ययुः । तदा एको रङ्कस्तेषां पृष्ठिस्थो धान्यं बहु विहार्यमाण वीक्ष्य वर्त्मनि जगौ—अहं दीनो बुभुक्षितोऽस्मि, म्रियेऽहं तेन भोज्यं किंचिद्दीयताम् । साधवोऽस्मदीया जगुः—गुरवो जानन्ति वयं तु तदधीनाः, स्वयं दातुं किमपि नेश्वराः । ततो रङ्को गुरुपार्श्वे गत्वा भोजनमयाचत । तदा गुरुभिरतिशयज्ञानवद्भिस्तस्याग्रेतनं भवं दृष्ट्वा प्रोक्तं—व्रतं चेद्व्रजसे तदा लभसे भक्तमस्मत्पार्श्वात् ।

अचिन्तयदयं रङ्कश्चिरं कष्टं सहाम्यहम् । तद्वरं व्रतजं कष्टं, यथेष्टं यत्र भुज्यते ॥१०॥

रङ्कः प्राह—मम संयमं ददत यूयम् । ततो गुरुभिः संयमश्रीस्तस्मै विश्राणिता । अल्पमायुर्मत्वा स्वन्नपानदानेन भोजयित्वा भाववृद्धये साध्वीपार्श्वे साधुयुगो रङ्कसाधुः प्रेषितः । साध्वीभिरुत्थाय महेभ्यप्रियापुत्रीयुताभिर्वन्दितो यतिः । तदा ध्यातं तेन—अहो धर्मस्य साम्राज्यं, मया यत् कदाचिद् दृष्टं नान्नं तद्भक्तं, एवंविधाः साध्व्यादयो मामद्य दीक्षितं वन्दन्ते । वर्द्धमानभावो रङ्कः पश्चात् शालाया समागतोऽकस्माद्बलिष्ठाहाराजीर्णत्वात् ग्लानीभूतो रात्रौ तस्या गुरुभिर्निर्यामितो मृतः । स रङ्कसाधुरव्यक्तसामायिको विपद्य राजंस्त्वं मृणालभूपकुणालप्रियाङ्गजोऽभूः, वयं ते रङ्कस्य दीक्षादातारः स्मः । पुनः भूपोऽवग्—भगवन्नेष राज्यसम्भवो भवत्प्रसादः । भगवन् ! यदि तदा युष्माकं दर्शनं नाभवन्मम, तदा मम क्वेदृग् संयमः । पूर्वजन्मनि यूयं गुरवो जाताः । अस्मिन्नपि भवे भवन्तो गुरवो भवन्तु । श्रीसुहस्तिसूरिराह—राजन्नाजन्मस्वर्गापवर्गसुखदं प्रवरं जिनधर्मं भज । येन धर्म्मेण संसारान्निस्तारो भवति । ततो

राजा बहुपरिवारयुक् श्रीगुरुपार्श्वे धर्म्मं श्रोतुं गतः । ततो गुरुराह—

"त्रिवर्गसंसाधनमन्तरेण, पशोरिवायुर्विफलं नरस्य ।
तत्रापि धर्मं प्रवरं वदन्ति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ ॥११॥

ते धत्तूरतरुं वपन्ति भवने प्रोन्मूल्य कल्पद्रुमं, चिन्तारत्नमपास्य काचशकलं स्वीकुर्वते ते जडाः ।
विक्रीय द्विरदं गिरीन्द्रसदृशं क्रीणन्ति ते रासभं, ये लब्धं परित्यज्य धर्म्ममधमा धावन्ति भोगाशयाः ॥१२॥"

संप्रतिर्जैनधर्म्मं जग्राह । देवो गुरुधर्म एव मे भवतु । संप्रतिभूपतिर्जिनधर्मवासितसप्तधातुश्राद्धपुङ्गवोऽभूत् । यतः—

"आसन्ने परमपए, पावेयव्वंमि सयलकल्लाणे । जीवो जिणिंदभणियं, पडिवज्जइ भावओ धम्मं ॥१३॥"

युगबाहु मुनि कथा ।

सन्ध्यात्रये जिनार्चां करोतिस्म राजा । साधर्मिकवात्सल्यं प्रतिदिनं व्यधाच्च । सप्तक्षेत्र्यां धनं व्ययन् मनागपि वेलां निष्फलां न निर्गमयामास ।

अवाप्य धर्मावसरं विवेकी, कुर्याद्विलम्बं नहि विस्तराय ।
तातो जिनस्तक्षशिलाधिपेन, रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥१४॥

अदरिद्रनिदानानि दानानि याचकेभ्यो दीनेभ्यो दत्तेस्म भूपः ततो दिग्यात्रां कुर्वाणः संप्रतिभूपस्त्रिखण्डं भरतं साधयामास । क्रमात् संप्रतिभूपतेस्त्रिखण्डाधिपतेरष्टौ सहस्रं राजानः सेवां कुर्वते, पञ्चाशत्सहस्रमिता मतङ्गजा आसन्,

आर्य-सुहस्तिना दत्ता । धर्म-देशना ।

एककोटिमितास्तुरङ्गमा जाताः, कोटिसप्तमिताः सेवकाः, रथाना कोटयो नवाभवन्, अनेके देवाः सर्वत्र सानिध्यं कुर्वते। सुवर्णरूप्यटंककादिकोशस्य प्रमाणं तस्य भूपतेर्न ज्ञायते विबुधैरपि। श्रीसुहस्तिसूरिगुरूक्तं धर्म्मं सदा कुर्वन् बहु पुण्यमर्जयामास। श्रीसङ्घेन सह वर्षे वर्षे चैत्ययात्रोत्सवः संप्रतिभूपेन तन्यते।

धुर्यीभूतैरथ रथः, श्राद्धैरन्तस्य तीर्थकृतः। स्वयमात्मेव संसारा–च्चैत्यद्वारादकृष्यत ॥१५॥

पुरि तस्या श्रीसुहस्तिगुरवोऽपि नानादेशेषु विहृत्य तत्रागच्छन्तिस्म।

तदा श्रीजिनचैत्येभ्यो, वालयित्वा विलोचनम्। चमत्कृतैः ससम्यक्त्वै–र्दृश्यमानो वैमानिभिः ॥१६॥

चञ्चच्चतुर्विधाऽऽतोद्य वाद्योरुप्रेक्षणीयकः। आनन्दनिद्रानिर्मग्न जनः स्वप्नायितोत्सवः ॥१७॥

सरासैः श्राविकालोकै र्भ्रमद्भिमङ्गलायितैः। धर्मार्णवमहावर्तैरिव मार्जितपातकः ॥१८॥

पूज्यमानजिनो भक्तैः, प्रत्यट्टाट्टालकालयम्। काश्मीरनीरपूरेण, दीयमानच्छटोऽग्रतः ॥१९॥

चतुर्विधमहासङ्घचतुरङ्गचमूवृतः। रथस्तीर्थपतेर्मोह–द्रोहिण्या यात्रयाऽचलत् ॥२०॥

त्रिखण्डक्ष्मातलोद्धार–धुर्यैः संप्रतिभूपतेः। भाग्यैः स कृष्यमाणोऽपि, राजद्वारं शनैर्ययो ॥२१॥

कर्माण्युच्छेत्तुमिवाष्टौ अष्टप्रकाराभिः पूजाभिः संप्रतिभूपो जिनप्रतिमामपूजयत्। तदैवाहूय स संप्रतिः आवेताढ्यं सामन्तान् तानित्यवोचत्—अपि चेन्मयि यदि भवन्तो भक्ताः स्युस्तदा श्रमणानामुपासका भवन्तु। इति संप्रतिराजादेशाच्चे भूपाः स्वस्वदेशे जैनधर्म्मं श्रमणोपासकपरास्तेनिरे। आर्यदेशस्थान् भूपान् जिनधर्म्मकारकान् कृत्वा शुद्धधीः

सम्प्रति· राज्ञा कृता भूरि-शासन-प्रभावना।

सम्प्रतिभूपतिरिति दध्यौ निशीथे । अनार्यदेशेषु मया कथं जैनधर्म्मः कारयिष्यते लोकपार्श्वान् । साधून् विना धर्मोपदेशं को ददाति । तेन प्रथमं श्रमणोपासकाः प्रेष्यन्ते । ते तत्र धर्मोपदेश दत्वा श्रावकान् कुर्वते । ततः सम्प्रतिभूपेन बहव. श्रावका यतिवेशधारकाः कृत्वा चालिताः तत्रोपरि प्रोक्तं—तत्र भवद्भिर्द्विचत्वारिंशद्दोषवर्जितमाहारं गृहीत्वा साधुभिरिव भवद्भिः स्वाध्यायादि रुवं कर्तव्यं नो चेदत्र वः सर्वो ग्रासो गृहीष्यते मया । एव मदुक्त चेद्धदि करिष्यते तदा द्विगुणो ग्रासो दास्यते मया । ततः सम्प्रतिभूपतिनिर्देशात्ते श्रमणोपासका गृहीतसाधुवेषा निर्वाहमात्र-गृहीतधना अनार्यदेशेषु ययुः । तत्रत्या लोकाः श्रीसम्प्रतिभूपगुरून् मत्वा धर्मोपदेशमिति शृण्वन्ति । तथाहि—

युगबाहु चरितम् ।

धर्माज्जन्मकुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्बलं, धर्मेणैव भवन्ति निर्मलयशोविद्यार्थसम्पत्तयः ।
कान्ताराच्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते, धर्मः सम्यगुपासितो भवति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ।।२२।।
अहिंसासत्यमस्तेयं, त्यागो मैथुनवर्जनम् । एतेषु पञ्चसूक्तेषु, सर्वे धर्माः प्रतिष्ठिताः ।।२३।।
प्राज्यानि राज्यानि सुभोजनानि, सौभाग्यमारोग्यवार्ता ।
रामा रमा रम्ययशोविलासाः, स्वर्गापवर्गौ प्रभवन्ति धर्मात् ।।२४।।
दारिद्र्यमुद्रा परकर्म्म कृत्वा, दुष्टस्वभावासुखसङ्गतानि । एकत्वरङ्कत्वकदन्नभोज्य—कुरूपमुख्यानि भवन्त्यधर्मात्

नित्यं शुद्धान्नपानदानेन प्रतिलाभयन्ति ते तत्रत्या लोका क्रमात्तैर्यतिभिस्तादृशैस्ते बहवो जना जिनधर्मं ग्राहिताः जिनभवनादिषु स्वा श्रियं व्ययन्तिस्म । तैः साधुभिस्ते अनार्यदेशवास्तव्यजनाः श्रावकीकृताः सन्तो जल्पन्तिस्म ।

अनार्य-
देशेऽपि
यतिवर्गस्य
विहारः ।

भवता को गुरुरस्ति । तैरुक्तमस्माकं गुरु. श्रीसुहस्तिसूरिः । क्रमात्संप्रतिना साधुविहारमनार्यदेपु जायमानं श्रुत्वा हृष्टम् । ततोऽनेके साधवस्तेपु तेपु अनार्यदेशेपु गुरुभिर्विहारिताः । अग्रेतना ये साधवस्तत्र गतास्तेऽपि गृहीतं संयमं न मुमुचुः । यतः—

"अद्यापि नोज्झति हरः किल कालकूटं, कूर्मो बिभर्ति धरणीं खलु पृष्ठभागे ।
वारांनिधिर्धरति दुर्वहवाडवाग्नि–मङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्नि ॥२५॥

अन्येद्युः श्रीगुरुभिरुक्तं–भो संप्रतिभूप ! विशेषतो दानमनर्गल दीयते । दानं विना भोगो न भवति । चतुर्धा धर्मः श्रीजिनैरुक्तः । तत्र दानधर्मो मुख्यतया श्रीवीतरागैरपि प्रोक्तः । यतो दानं विना अपरे धर्माः कर्तुं न शक्यन्ते । यतः—

युग बाहु चरितम्

"निखिलेष्वपि धर्मेपु, दानधर्मो विशिष्यते । दानधर्मं विना यस्मान्मुक्तिर्नैवाप्यते क्वचित् ॥२६॥"

इत्यादि० । ततो ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे सत्रागारानकारयन्नृप. । अन्येद्युर्गुरुपार्श्वे धर्मोपदेशं श्रोतुं गत । तदा श्रीगुरुभिः प्रोक्तम् ।

जिणभवण-बिंब-पुत्थय-संघसरूवेसु सत्तखित्तेसु । ववीयं जायइ शिवफलाइमहो अणंतगुण ॥२७॥
क्ष्माभद्रंकतयोर्मनीपिजडयोर्नीरोगरोगार्तयोः, श्रीमद्दुर्गतयोर्बलाबलवतोः सद्रूपनिरूपयोः ।
सौभाग्यासुभगत्वसङ्गमजुपोस्तुल्ये पितृत्वे पुन–र्यत्तत्कर्मनिबन्धनं तदपि नो जीवं विना युक्तिमत् ॥२८॥

प्रासादान् श्रीजिनेन्द्राणां, कारयन् भव्यमानवः । लभते सपदि श्रेयः सुखं श्रीहरिषेणवत् ॥२९॥

पुरा श्रीहरिषेणचक्रवर्ती श्रीगुरुक्तधर्ममाकर्ण्य षट्खण्डामखण्डा महीमभ्रंलिहजिनागारैर्भूषयामास । ततः स चक्रवर्ती सर्वकर्मक्षयं कृत्वा मुक्तिं ययौ । इति श्रुत्वा संप्रतिचक्री त्रिखंडा महीं जिनमन्दिरैरमण्डयत् । सत्रागारेषु दीयमाने यदवशिष्टं भुक्तं भक्तघृतादिकं भवति तत् सत्रागाराधिकारिणो गृह्णन्ति स्म । नृपोऽन्यदा सत्रागाररक्षकान् पति जगौ । यद्यवशिष्टमन्नं भवति तत्तत् व्रतिभ्यो देयं शुद्धत्वात् साधवोऽकृताकारितमाहारं गृह्णन्ति ।

भवद्भ्यो यो विभवं भूरि, गृहनिर्वाहहेतवे । दास्यामि कामितं यद्वः, पूरयिष्यामि तच्च भो ॥३०॥

राजाज्ञया साधुभ्योऽन्नं प्रासुकं ददिरे सत्रागाररक्षकास्ते । ततस्तैः दीयमानमन्नं प्रचुरं विशिष्टमशुद्धमपि शुद्धबुद्ध्या गृह्णन्तिस्म साधवः ।

सेहे स्वयं सुहस्ती तु, सदोषं तद्विदन्नपि । सूनोरिव स्वशिष्यस्य, को न रागेण लिप्यते ॥३१॥

अन्येद्युः श्रीआर्यमहागिरिः श्रीसुहस्तिसूरिं तथाविधाहारं गृह्णन्तं श्रुत्वा तत्रोवाच । किं राजपिण्डं सदोषं जानन्नपि त्व गृह्णासि । गृह्णानान् साधूनप्यनुजानासि । सत्रागारे ते साधूनामाहारं गृहीतुं न कल्पते । यतः—

आहाकम्मुद्देसिय पूईयकम्मे य मीसजाए य ठवणा पाहुडिआए० ॥३२॥

सुहस्त्यूचे—प्रभो भक्तिभासुरा अमी ददते दानम् । अस्माभिरीदृग्दानविश्राणनविषये किमप्युक्तं नास्ति । स्वभावेन परार्थमत्र निष्पाद्यमानमस्ति तेनात्र को दोषः ।

नणु मुणिणा जं न कयं, न कारियं नाणुमोइअं तसि, गिहिणा कडमाईयउ, तिगरणसुद्धस्स को दोषो ॥३३॥

न कारितं कृतमनुमतमस्माभिरतोऽत्र दाने को दोषः महागिरिगुरुः स्माह ।

सच्चं तहवि मुणंतो गिन्हंतो वट्टए पसंगं से । निध्धंधसो य गिद्धो, न मुयइ सजीयंपि बहु पच्छा ॥३४॥
महागिरिगुरुः स्माह, शान्तं पापं किमात्थ भोः । अनेन वचसा श्वभ्र-पातो भवति देहिनाम् ॥३५॥
पृथग्जनानां साधूनां, समाचार्यैव सञ्ज्ञातः । समाचारीविभेदेन, दुर्गतिर्जायते खलु ॥३६॥
भयेन डिम्भवद्वेप-मानो मानयितुं गुरून् । पादावादाय शिरसा, जगावार्यसुहस्त्यथ ॥३७॥
हहा महापराधोऽयं, मयैको विदधे विभो ? । क्षन्तव्यं भवताऽद्यैक-वारं कुर्वे इदं न तु ॥३८॥

आर्य-महागिरि चरितम्।

श्रीमहागिरिसूरिराह—भवतः को दोषो दीयते । दुःषमाकालविलसितमिदं यतः इति संबोध्य श्रीसुहस्तिसूरिं श्रीजीवन्तस्वामिनं जिनं नन्तुमवन्त्या ययौ । तत्र जिनं नत्वा यत्र दशार्णभद्रशक्रौ श्रीवीरं समवसरणस्थं नन्तुं स्व-स्वर्द्धिसमेतौ यत्र च गजेन्द्रोऽङ्घ्रिं न्यधत्त । तस्मिन् तीर्थे जिनं नन्तुं ययौ । तत्रानशनं गृहीत्वा श्रीमहा-गिरिसूरिर्देवलोकं गतः । ततश्च्युत्वा मुक्तिं यास्यति । श्रीसुहस्तिसूरिभिरप्यनेकान् भव्यशरीरिणः प्रबोध्य त्रिदिवं भेजे । क्रमान्मुक्तिं यास्यति ।

श्रीसुहस्ति-सूरये दत्ता हित शिक्षा।

इति श्रीआर्यमहागिरिश्रीसुहस्तिसूरिकथा समाप्ता ॥३६॥

आर्य रक्षित-चरितम् ।

आर्य रक्षितेन सोमदेव. प्रति-बोधितः ।

स्वकुटुम्बं भवाम्भोधौ पतन्तं वाणीबेडया । उत्तार्य भविकैरार्यरक्षितेनेव वेगतः ॥१॥

आर्यरक्षितसूरिदीक्षादिसम्बन्धः श्रीवज्रस्वामिचरित्रे पुरा प्रोक्तोऽस्ति स वाच्यः । एकदा श्रीआर्यरक्षितसूरिः स्वकुटुम्बं प्रतिबोधाय चचाल । तत्र गतो गुरुः स्वकुटुम्बप्रबोधार्थम् । ततः श्रीआर्यरक्षितेन स्वकुटुम्बं प्रतिबोधितम् । रुद्रसोमा माता भगिनी च बहुपरिवारयुता सयमं जग्राह । पुनः सोमदेवो जनको दीक्षा पालयितुमशक्तः श्रीआर्यरक्षितादिकुटुम्बस्यानुरागेण तैः समं ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे वने वने गच्छति । न पुनः सोमदेवो लज्जया रजोहरणादि गृह्णाति । यदा श्रीआर्यरक्षितयतिर्दीक्षार्थं पितुः कथयति । तदा सोमदेवोऽवग् । अत्र मम स्वजनाः सन्ति । तेन स्वजनमध्येऽहं लज्जामि । यदि ममाम्बरयुग कुण्डिकां छत्रिकोपानहौ यज्ञोपवीत अनुजानीत यूयं तदाऽहं दीक्षा गृहीष्यामि । गुरुभिरुक्तं—एवं भवतु । ततो विप्रवेषयुतः प्रव्रज्या जग्राह सोमदेवः । ततो गुरुणाऽनुज्ञातो धौतिकाम्बरादि सर्वं सोमदेवो दधाति स्म । अन्यदा गुरवश्चैत्ये देवान्नन्तुं गताः । तत्र पूर्वशिक्षिताः शिशवः सोमदेवं विना सर्वान् साधून् ववन्दिरे । तदा एकेन शिशुनोक्तं—एष साधुः कथं न वन्द्यते । तदाऽपरैरुक्तं—वयं साधूनेव वन्दामहे । एष साधुर्नः गृहस्थवेषधारणात् । ततः सोमदेव ऋजुस्वभावः साधुस्तान् प्रति प्राह—यूयमेतान् साधून् वन्दध्वं मा न नमत । ततः किं नाहं साधु. । तैरुक्तं भवान् कथं साधुर्भवतु । वस्त्रयुगं गृहस्थतुल्यं वर्तते । ततस्तेन सोमदेवेनैकं वस्त्रं स्थापितम् । एव कुण्डिकोपानहृछत्रयज्ञोपवीतानि त्याजितः सोमदेवः कटिपट्टकमेकं न मुञ्चति बहुशो

आर्य-रक्षित चरितम्।

बालकपार्श्वाज्जल्पितोऽपि सोमदेवः । इतस्तत्र साधुस्तीव्रतपस्कारी भक्तप्रत्याख्यानं चकार । तदाऽनेके जनाः श्राद्धास्तस्य साधोऽनशनमहोत्सवं चक्रु' तदा साधुभिश्चाराधना तस्य साधोः सम्यक् कारिता । जिनेन्द्रध्यानपरो मृत्वा साधुः स्वर्गं जगाम । ताहे तस्स निमित्तं कडिपट्टवोसिरणट्ठाए आयरिआ भणंति—य एतं मृतं साधुं वहते तस्यानंतं पुण्यं मुक्तिगमनयोग्यं भवति । तथा पृथक् पृथक् सर्वे साधवो जल्पन्ति । अहमेनं साधुं वहामि । तदा सोमदेवोऽपि जगाद चाहमपि साधुमेनं वहामि । तदा गुरुभिः प्रोक्त—मृतं साधुं वहता साधूना देवा विघ्नं कुर्वन्ति । यदि न क्षुभ्यति साधुस्तत्र तदा तस्य देवा अपि प्रसन्ना भवन्ति । तदा सोमदेवो जगौ—अहमेनं साधुं वहामि । ममानन्तं पुण्यं भवति । गुरवो जगुः । अत्र विघ्नं बालकादिकृतं बहु समुत्पद्यते तव साधुं वहतः । सोमदेवोऽवग् । मया सर्व उपसर्गः सहिष्यते । तदा सोमदेवः साहसीभूय साधुमुत्पाटयितुं लग्नो यदा तदा श्रीगुरुभिः शिक्षिता बालकास्तत्राभ्येत्याकस्मात्तस्य साधोः सोमदेवस्य धौतिकं कर्षयामासुः । तदा गुरुभिः प्रोक्तं—भो साधव एक वस्त्रमानयत आनयत । तदा सोमदेवो जगौ—जं दट्ठवं तं तु दट्ठमेव एव जल्पन्तं सोमदेवं चोलपट्ट परिधापयामासुः । ततः सोमदेव सत्यसाधुरभूत् । तस्य साधोरग्निसस्कारे कृते गुरवो यदा देवगृहे देवान्नन्तुं आगताः तदा सर्वान् साधून् सोमदेवं च श्राद्धा वन्दन्तेस्म । सोमदेवो भिक्षा विना तिष्ठतु । श्रीगुरुषु ग्रामं गतेषु साधुभिर्गुरुक्तं कृतम् । एवं द्वितीये दिने गते तृतीये दिने गुरुरागात् । सोमदेवेन तद् भक्तस्वरूपं प्रोचे । ततो गुरुः प्राह भो—शिष्या अस्मत्पितुः कथं भक्त नानीतम् । ततः पूर्वाशिक्षिता जगुः । किमय स्वयं विहर्तुं न याति । ततो गुरुर्भिरुक्त—सोमदेवाग्रे यूयम-

युक्त्या सोमदेवं कटिपट्टं परिधापयामास।

त्रासन्नगृहे गत्वाऽऽहारमानयत । गुरुणोक्तो लज्जन् कस्यापि महेभ्यस्य गृहछंडिके प्रविष्टः । श्रेष्ठिनोक्तं—यते ! छंडिके प्रविश्यते । साधुः प्राह—लक्ष्मीः छंडिकेऽपि प्रविष्टा वरा । श्रेष्ठी हृष्टः द्वात्रिंशन् मोदकान् ददौ । हृष्टो यतिर्गुरूपान्तेऽदर्शयत् । गुरुणोक्तं साधुभ्यो मोदकान् ददत । सोऽवग्—एषा पस्तरा दीयन्ते यैरेवमहं विगोपितः । गुरुभिरूचे—यूयं राजव्यापारे स्थिताः पूर्वं सेवकेभ्यो दत्वैव भोक्तारः । अधुनाऽपि तथा कुर्वन्तु । ततः साधुभ्यो मोदकान् द्वात्रिंशद् दत्वा पुनर्लाभोदयकर्मयोगात् परमान्नं विहृत्यागात् पारण चक्रे । ततो लज्जां मुक्त्वा सदा विहृत्यायाति सोमदेवो भिक्षामानीय पारणं चकार । श्रीआर्यरक्षितसूरयो भव्यजीवान् प्रबोधयामासु. । अन्येद्युः श्रीआर्यरक्षितसूरय. पाटलीपुरपत्तने ययुः । तत्र चन्द्रनरेश्वरो धर्मं श्रोतुमाययौ । तत्र श्रीगुरुभिरिति धर्मोपदेशो ददे ।

सोमदेवेन भिक्षापि आनीता।

"निर्दन्तः करटी हयो गतजवश्चन्द्रं विना शर्वरी, निर्गन्धं कुसुमं सरो गतजलं छायाविहीनस्तरुः ।
रूपं निर्लवणं सुतो गतगुणश्चारित्रहीनो यति–र्निर्देवं भुवनं. न राजति यथा धर्मं विना पौरुषम् ॥३९॥"

इत्यादि धर्मोपदेशमाकर्ण्य राजा जिनधर्मं प्रपेदे । श्रीआर्यरक्षितसूरिप्रभृतिसूरयः क्रमादवसरे स्वर्गलोकं ययुः । श्रीआर्यरक्षितस्य दीक्षाग्रहणसम्बन्धो वज्रस्वामिवृत्तेर्ज्ञेयः ।

इतिश्रीआर्यरक्षितसूरिसम्बन्धः ॥३७॥

आर्य महागिरि चरितम्।

अनर्घ्यं वस्तु भुक्त्वापि, न मुञ्चेत् धृतिमात्मनः । राजर्षिपदमादायो-दायनः शिवमासदत् ।

तथाहि—एकदा श्रीवीरजिनो राजगृहे समवासार्षीत् । तत्राभयकुमारो धर्मं श्रोतुं समागात् । परमं मुनिं

वीक्ष्याप्राक्षीत्—भगवन् ! कोऽयं यति. ? । प्रभुणोक्तम्—अन्तिमो राजर्षिरयमुदायननृपः । अभयोऽवग्—अनेन कथं व्रतं गृहीतं कथ मुक्ति गमिष्यति । प्रभुणोक्तं—श्रूयताम् । सिन्धुदेशालङ्करणे वीतभये पत्तने उदयनो राजा राज्यं करोतिस्म । तस्य चेटकराजपुत्री प्रभावतीनाम्नी पत्नी बभूव । इतस्तत्र वास्तव्यः कुमारनन्दी सुवर्णकारो विषयलोलुपोऽन्यदा देवताद्वयदर्शनात् प्राह—के भवत्यौ स्तः ताभ्या प्रोचे—पञ्चशैलद्वीपवासिन्यौ हासाप्रहासाह्वे देव्यौ स्तः । यदि तव भोगेच्छाऽस्ति तदा तत्रागत्यावयो. पतिर्भव इत्युक्त्वा ते गते । सोऽपि स्वर्णकारस्तयोर्देव्योः पतिर्भवामीति वाञ्छन् केनापि नरेण समं तरीमारुह्य नीरधौ चचाल । वर्त्मनि स्वर्णकारः प्राह—कथं हासाप्रहासयोर्योगो भवति । तेन सायात्रिकेणोक्तम्—अग्रे दृश्यमानगिरेरुपकण्ठे तरुर्महानस्ति । तस्याधो यानपात्रे गच्छति यः साहसी तस्य तरोः शाखां हस्ताभ्या गृह्णाति, तत्र वृक्षे स्थितश्च निशि विश्रान्ताना भारण्डपक्षिणा चरणे विलगति च । स तत्र गतो मृत्वा तयोः पतिर्भवति । इति तस्य नागिलस्य (सायात्रिकस्य) वचः श्रुत्वा स स्वर्णकारस्तथाकृत्वा तयोः पतिर्व्यन्तरोऽभूत् । नागिलोऽपि भग्ने याने (मित्रे मृते) प्रव्रज्य तपस्तप्त्वा द्वादशमे स्वर्गे सुरोऽभूत् । अथाच्युतदेवो नन्दीश्वरे यात्राया गच्छन् त व्यन्तरं गले बद्धमृदङ्गमुपलक्ष्य प्राह—किं जातमिदं तव । व्यन्तरेण तेनोक्तं—दुःखे पतितोऽस्मि निस्तारय मामस्मात्कष्टात् । ततो देवेनोक्तं—यदि त्वं श्रीदेवाधिदेवप्रतिमा नवीना कृत्वा गोशीर्षचन्दनादिना प्रपूज्य क्वापि तां प्रपूज्यमाना कारय । ततस्तवास्मात्कर्मणो निस्तारो भवति । तदा स व्यन्तरस्तथा कृत्वा तामेव प्रतिमा केनचित् सायात्रिकोपान्तेन वीतभये पत्तने प्रापितवान् । ता प्रतिमा च प्रभावत्यै अर्पयामास स सायात्रिकः । बहुकालं ता प्रतिमा

चरम राजर्षि-चरितम्।

नवीनायाः प्रति-मायाः करणम् ।

प्रभावती प्रपूज्यासन्नमृत्युं ज्ञात्वा श्रीदेवाधिदेवप्रतिमां दास्याः कुब्जिकायाः पूजायै अर्पयामास । सा ततो विशेषात् प्रभुं पूजयामास । राज्ञी समुत्पन्नवैराग्या श्रीवीरपार्श्वे संयममादाय क्रमेण सौधर्मे देवत्वेनोत्पन्ना । देवाधिदेवस्य पूजां कुर्वत्यास्तस्याः दास्या कोऽपि गन्धाराख्यः श्राद्धो देवान् सर्वत्र वन्दमानस्तत्रागात् । कियन्त कालं स गन्धारस्तत्र स्थितः । अन्यदा तस्य देहे रोगः समुत्पन्नः । तया दास्या शुश्रूषितस्तदा । ततस्तेन श्राद्धेन दास्यै गुटिका बह्वयोऽर्पिताः । ततः कुब्जिका एकगुटिकाभक्षणेन देवाङ्गनातुल्यदेहाऽभूत् । ततः सा वयं वरमङ्गीकर्तुं ध्यायति । ततः केनचिदवन्त्याः प्रद्योतनो भूपः प्रोक्तस्तव योग्योऽस्ति । ततो द्वितीयागुटिका भक्षिता । तस्या अधिष्ठायकदेवेन तस्या दास्या मनोगतभाव रूप च चण्डप्रद्योतनाग्रे निवेदितम् । ततः प्रद्योतनोऽनिलगिरिकुञ्जरारूढो रहोवृत्त्या तत्रागत्य दासीं देवाधिदेवप्रतिमायुता लात्वा स्वस्थाने ययौ । उदयनो निजेभमदगलनादिना दासीप्रतिमाहरणस्य स्वरूपं ज्ञात्वा चुक्रोध । ततः संनह्य महासेनायुतः उदायनः प्रद्योतनाधिष्ठितामवन्तीं ययौ । तत्र दासी प्रतिमायुता मार्गिता । स यदा नार्पयति । तदा महायुद्धे जायमाने उदयनः प्रद्योतनं बबन्ध रणे । दासी नष्टा प्रतिमा तु ततः स्थानान्न चलिता यदा तदा उदयनपत्नीप्रभावतीदेवः स्वर्गादागत्य प्राह—भो उदयन ! त्वन्मरणादनु वीतभये पत्तने धूलिकोटिः पतिष्यति । तेन न तत्र नेतव्या, अत्रैव तिष्ठतु । तथा कृतं तेन उदयनेन । मम दासीपतिरेष इति अक्षराणि प्रद्योतनमस्तके दापयित्वा स्वपुरं प्रति चलितः, ततो मार्गे पर्युषणापर्व समागतं तत्र राजा स्थितः, प्रभोः पूजा कृता राज्ञा तस्मिन् हि दिने क्षपणं कृत्वा सूपकारायादिष्टम् । प्रद्योतनमापृच्छ्य यत्तस्मै रोचते तद्भोजन तस्मै

देवाधिदेव प्रतिमायुतां दासीं नीतवान् प्रद्योतः।

देयम् । तत. सूपकारः प्रद्योतनपार्श्वे गत्वाऽवग्—भवतोऽद्य का रसवती रोचते । तदा प्रद्योतनेन चिन्तितमद्य यावन्न किमपि पृष्टं राज्ञा सह भोजनं ममाऽप्यभूत् । नूनं विषं दास्यत्यसौ मम । एव ध्यात्वा प्रद्योतनः प्राह—पुरा एवं कदाऽपि न पृष्टमधुना एवं कथं पृच्छ्यते ? ततस्तेन राज्ञोक्तं सर्वं पर्युषणावृत्तान्त सूपकारेणोक्तम् । ततः सोऽपि माया विधाय प्राह—अहमपि श्राद्धः पर्युषणापर्व विस्मरितं दुःखात् । ततो ममाप्युपवासो भवतु । ततः प्रद्योतन-प्रोक्त राज्ञोऽग्रे तेन निवेदितम् । ततः राज्ञा साधर्मिकोयं ममेति कृत्वा क्षामणकं विना प्रतिक्रमणकं न शुध्यति । इति ध्यात्वा च प्रद्योतनो बन्धनाच्छोटितः । मस्तके तस्य स्वर्णमय पट्टबन्धं कारयित्वा क्षामणकं च कृत्वा उदायनः प्रद्योतनं पश्चात् प्रेषयामास । ततः प्रद्योतनो राजा जैनधर्मं शुद्धमारराध । उदायनः स्वपुरं प्राप्तः । उदायनः परमार्हतोऽन्यदा श्रीवीरजिनपार्श्वे धर्ममिति शुश्राव ।

सांवत्सरिक-आराधनया प्रद्योतः साधर्मिककृतः ।

मज्जं विसकसाया, निद्दा विगहा य पंचमी भणिया । एए पंच पमाया, जीवं पाडंति संसारे ॥४०॥

आर्यदेशकुलरूपबलायु-बुद्धिबन्धुरमवाप्य नरत्वम् । धर्मकर्म न करोति जडो यः, पोतमुज्झति पयोधिगतः सः

चरम राजर्षि उदायन चरितम् ।

इत्यादि धर्मोपदेश श्रुत्वा प्राप्तवैराग्यः स्वभागिनेय स्वराज्ये निवेश्य श्रीवीरपादान्ते दीक्षा जग्राह । ततो नानातपः कुर्वाणः क्रमाद्भूपो वीतभये समागात् । भागिनेयेन राज्ञा स्वराज्यापहरणशङ्कितेन हि पारणेषु विषं दापितं प्रपंचेन । शासनदेवतायाः सान्निध्यात्समुत्तीर्णविषः प्रान्ते महाध्यानपरः सर्वकर्मक्षयं कृत्वा मुक्तिं यास्यति । उदायनोऽय चरमराजर्षि. । ततोऽभयकुमारः समुत्थाय तं चरमराजर्षिभूपं भूयसीभक्त्या प्रणनाम । ततः क्रमादायुः

समाप्तौ उदायनो मुक्तिं गतः । प्रभावतीजीवोऽपि मुक्तिं गमिष्यति ।

इति उदायनप्रभावतीकथा समाप्ता ॥३८॥

किञ्चित् सिद्धान्तभणनाराधनादर्थवीक्षणात् । लभते सुखदं स्थानं, मनकक्षुल्लवत्स्फुटम् ।१।

शय्यंभवस्य दीक्षा।

तथाहि—शय्यंभवभट्टो यज्ञं कारयति । तदा श्रीप्रभवस्वामिना स्वगच्छमध्ये तादृशं पट्टस्थापनार्हमदृष्ट्वा यज्ञकर्मकृच्छय्यंभव उपयोगेन ज्ञातः । साधुद्वयं प्रेष्य अहोकष्टमहोकष्टमिति ज्ञापिते स प्रष्टुं लग्नः । ताभ्यामुक्तं-अस्मद्गुरवो विदन्ति । गुरुभिरूचे—यूपान्तस्तत्वमस्ति । तत्र श्रीशान्तिनाथप्रतिमा प्रादुष्कृता वीक्ष्य गुरुपार्श्वे दीक्षा-जग्राह तदा । पूर्वं तस्य पत्नी साधानाऽभूत् । ततस्तया पुत्रोऽसावि । तस्य **मनक** इति नाम ददौ माता । मनकः क्रमाद्वर्धमानो मात्रा लेखशालाया मुक्तः । यतः—

मनक-मुनि चरितम्।

"प्रथमे नार्जिता विद्या, द्वितीये नार्जितं धनम् । तृतीये नार्जितो धर्मः, चतुर्थे किं करिष्यति ॥४२॥"

अन्येद्युरपितृकमिति लेखशालकैर्हसितो मनकस्ततो दोदूयां कुर्वाणो मातृपार्श्वे गत्वा जगौ—मामपितृकमिति लेखशालकाः कथं हसन्तिस्म, मम पितुः किं नाम कुत्र गतोऽस्ति इति मातरमपृच्छन्मनकः । माता तमुवाच—तव पित्रा जैनदीक्षा गृहीता । अधुना शय्यंभवसूरिर्जिनतत्त्वज्ञो भव्यजीवान् प्रबोधयन्नस्ति पाटलीपुरे । ततो मनको मातरमापृच्छ्य पितृमिलनार्थं चलितः । पाटलीपुरसमीपे मनको गतः । इतः श्रीशय्यंभवसूरिं तनुगमनिकायामागतं

मनक-मुनि चरितम्।

वीक्ष्य मनकस्तं पप्रच्छ—शय्यंभवसूरिः क्वास्ति, कीदृग्रूपोऽस्ति ? । ततो गुरुभिः प्रकारेणोक्तम्—अहमेवाऽस्मि, त्वया सम्बन्धः कस्याप्यग्रे न प्रोक्तव्यः । ततो गुरुणा सार्धं शालायां गतो मनकः । ततो मनको गुरुपार्श्वे दीक्षां जग्राह । श्रीशय्यंभवसूरिभिर्मनकस्याल्पमायुर्ज्ञात्वा सिद्धान्तमध्यात् श्रीदशवैकालिकं कर्षयित्वा मनकस्य पठनाय ददे । मनकेन षड्मासे दशवैकालिकं पठितम् । लघुरपि वैराग्यवासिताशयोऽभूत् गुरुपदेशात् । क्रमादायुषोऽन्त्यवेलायां मनकस्याराधना गुरुभिः कारिता । शुभध्यानपरायणो मनको मृत्वा स्वर्गं जगाम । ततोऽग्निदाहं तस्य मनकस्य दत्वा श्रीसङ्घो गुरुपार्श्वे धर्मोपदेशं श्रोतुमाजगाम । गुरुभिरुपदेशं ददद्भिरश्रुपातः कृतः । उपदेशानन्तरं श्रीसङ्घेनाश्रुपातस्वरूपं पृष्टम् । ततो गुरुभिरुक्तं—मनको ममपुत्रः । ततः श्रीयशोभद्रसूरिप्रभृतिसाधुभिरुक्तं—किं न ज्ञापितमदः श्रीपूज्यपादैः ? गुरवः प्रोचुः—यद्यहं स्वपुत्रसम्बन्धमकथयिष्यं तदाऽसौ मनकश्चारित्रं नाराधयिष्यत् । वैयावृत्त्यं विना न कर्मक्षयो भवति । ततः श्रीशय्यंभवसूरिः श्रीदशवैकालिकं पश्चाद्यावत्सिद्धान्तमध्ये क्षिपति तावच्छ्रीसङ्घः श्रीयशोभद्रसूरयोऽपि जगुः—भगवन्नयं श्रीदशवैकालिकग्रन्थः पृथक् सिद्धान्तात्तिष्ठतु साधूनामुपकाराय । अयं ग्रन्थः सिद्धान्तस्य सारभूतोऽस्ति । ततः दशवैकालिकग्रन्थः शय्यंभवसूरिभिस्तथा स्थापितः । साधवोऽधुना पठन्ति च ।

मनकस्य दीक्षा-स्वर्ग-गमनम् वा। दशवैकालिस्य रचना।

उक्तं च—

सिज्जंभवं गणहरं जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं । मणगपियरं दसविकालयस्स, निज्जूहगं वंदे ॥४३॥

मणगं पडुच्च सिज्जंभवेण, निज्जूहिया दसज्झयणा। वेयालिआ य ठविया, तम्हा दसकालियं नाम ॥४४॥

॥३२१॥

छहि मासेहि अहीअं, अज्झयणमिणं तु अज्जमणगेणं । छम्मासा परिआओ, अह कालगओ, समाहीए ॥४५॥
आणंदअंसुपायं, कासी सिज्जंभवा तहिं थेरा । जसभद्दस्स य पुच्छा, कहणा य विआलणा संघे ॥४६॥

इति श्रीमनककथा समाप्ता ॥३९॥

दत्तेन भूभुजा याग-फलं पृष्टोऽन्यदा हठात् । कालिकाचार्य आचष्ट, नरकस्य गतिं स्फुटम्

जित-शत्रोः प्रधानः दत्तः ।

तथाहि—तुरमण्यां पुरि कालिको भूदेवो बभूव । तस्य भद्राह्वा सहोदरी जाता । तस्य स्वस्रीयो दत्त इति नामाऽभूत् । कालिकः क्रमात् गुरूपान्ते धर्मोपदेशमाकर्ण्य वैराग्यात् संयमश्रियं जग्राह । तं शास्तारं विना दत्तोऽत्यन्तनिर्गलोऽभूत् । क्रमात्सप्तव्यसनासक्तो बभूव । क्रमाद्दुर्दैवयोगाज्जितशत्रुभूपस्य दत्तः सेवकोऽभूत् । अज्ञेन भूपेन जितशत्रुणा स दत्तः प्रधानपदवीं प्रापितः । क्रमात्सर्वान् सेवकान् वशीकृत्य तं भूपं निर्वास्य दत्तः स्वयं राजाऽभूत् ।

कालक-सूरि-कथा ।

दुर्वृत्तप्लवगव्याल—व्याघ्रमार्जारवह्निवत् । नोपकारैः परिग्रह्याः, स भूपो विबुधैरपि ॥४७॥

ततस्तस्य राज्ञो बुधाः प्रजाश्च विश्वासं न कुर्वते विश्वस्तघातत्वात् । यतः—

"ये कुलाचारतो भ्रष्टाः, परलोकादभीरवः । तेषां कुर्वीत विश्वासं, न कथंचन मानवाः ॥४८॥"

आत्तराज्यं दत्तं पापिनं प्रकृतिर्न विश्वसितिस्म । जितशत्रुरन्यत्र प्रच्छन्नं स्थितः ।

भरतेश्वर बाहुबली वृत्ति।

राजचक्रं सचाक्रम्य, हृदि गूढोऽतिमूढधिः । अविनीतः प्रकृत्याऽभूत्, दत्तो द्वेषस्य भाजनम् ॥४९॥

स दत्तो राजा यागं कारयन् भूरिजीवान् निरन्तरं हन्ति । यथा यथा यागे हन्यमानाना पशूना रुधिरप्रवाहः प्रससार तथा तथा स दत्तो राजा जहर्ष । अन्यदा श्रीसूरिपदप्राप्तः कालिकाचार्यस्तत्रागात् । तमागतं तत्र सूरिं श्रुत्वा दत्तस्तत्राययौ । तेन राज्ञाऽन्यदा यज्ञफलं पृष्टो गुरुरुवाच—धर्मात्—त्रिविष्टपप्राप्तिरधर्मान्नरकप्राप्तिर्ध्रुवम् । ततो भूयोऽपि तेन राज्ञा यज्ञफलं पृष्टो गुरुर्नरकमादिदेश । तव श्वभ्रगतिर्भविष्यति । यतः—

दुष्टदत्तस्य पृच्छा।

"अस्थि वसति रुद्रश्च, मांसे वसति जनार्दनः । शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥५०॥
तिलसर्षपमात्रं तु, मांसं यो भक्षयेन्नरः । स निवर्तते नरकं यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥५१॥"

भो राजन् ! सप्तदिनमध्ये यदि तवानने विष्टालेशः पतिष्यति तदा त्वया ज्ञातव्यं नरकगतिः स्वस्य । तदानी रुष्टो राजाऽवग् भो मातुल ! तव का गतिर्भविष्यति । गुरुराचष्ट—अहं व्रतं प्रपाल्य स्वर्गं यास्यामि । तदानीं दत्तेन स्वसेवकपार्श्वादसिना हन्यमानोऽपि श्रीकालिकाचार्यो जगौ—यागो नरकाय भवति । उक्तं च—

सूरीणां सत्य-कथनम्।

"दत्तेण पुच्छिओ जो, जन्नफलं कालओ तुरमणीए । समयाहियाहिएणं, सम्मं बुइयं भयंतेणं ॥५२॥"

दत्तेन ध्यातं यद्यहं सप्तदिनेभ्यः पुरतो जीविष्यामि तदा कालिकाचार्यममुं हनिष्यामि । ततस्तस्य सूरेरन्तिके स्वसेवकान् मुक्त्वा स दुष्टमतिर्दत्तः सौधमध्ये सप्तदिनानि स्थातुं स्थितः । इतो जितशत्रुभूपभक्तैर्जनैर्जितशत्रुभूपो राज्यदानार्थं प्रकटीचक्रे प्रच्छन्नं । इतो रक्ष्यमाणेपु राजमार्गेपु अशुचिपु वस्तुपु अपसार्यमाणेपु सप्तमे दिने दत्तो

राजा हृष्टस्तुरगारूढोऽष्टमदिनभ्रान्त्या ध्रियमाणातपत्रो राजमार्गे निस्ससार। इतो मालिकः पुष्पपूर्णकरण्डकयुतो राजमार्गे समागात् । भेर्यादिनिनादैः श्रुतमात्रैरकस्मात्तस्यात्यन्तं मलोत्सर्गचिन्ताऽभून्मालिकस्य । लोकबाहुल्यादन्यत्र गन्तुमशक्नुवन् लब्धलक्षतया त्वरितं मलोत्सर्गं तत्रैव कृत्वा तस्योपरि पुष्पपुञ्जं मुक्त्वा मालिकोऽग्रतो गतः । तदा राज्ञो दत्तस्य तस्मिन् मार्गे गच्छतस्तुरङ्गमखुरोत्खातो विट्लेशो वदनेऽविशत् । स राजा दत्तस्तेन प्रत्ययेन पश्चाद्यावद् गृहाभिमुखं समायाति, तावन्मंत्रिनियुक्तैः सेवकैर्दत्तो हतः, स दत्तो मृत्वा सप्तमनरकं गतः । स जितशत्रुभूपः स्वराज्ये उपविष्टः । ततस्तं कालिकाचार्यं भूपो निषेवतेस्म, जिनधर्म्मं चाङ्गीचकार ।

दत्तस्य नरक गमनम् ।

कालिकाचार्य-कथा ।

श्रीपुरे प्रजापालभूपस्य राज्ञी पुत्र प्रासूत । तस्याभिधानं कालिककुमारः इत्यभूत् । पुत्री तु भानुश्रीरासीत् । कालिककुमारः श्रीगुरुपार्श्वे धर्मं श्रुत्वा दीक्षां ललौ । स च बहुश्रुतोऽभूत् गुरुभिः सूरिपदं दत्तम् । इतो राज्ञा भानुश्रीर्भृगुकच्छे जितारिभूपस्य दत्ता । तस्या सुतौ बलमित्रभानुमित्रौ । तयोर्भागिनेयो बलभानुरभूत् । एकदा तत्र गुरवः कालिकसूरय आगताः । तत्र धर्मोपदेशं श्रुत्वा बलभानुर्दीक्षा जग्राह । तदा गुरुसत्कैः क्षुल्लकैर्गङ्गाधरः पुरोहितो वादे जितः । एकदा गुरवो विहारं कृत्वा तत्रागताः, बलमित्रभानुमित्रयोराग्रहात् गुरवस्तत्र चतुर्मासी स्थिताः । ततो गङ्गाधरपुरोहितस्तान् गुरून् कर्षितुमिच्छन् पूर्ववैरात् भूपाग्रे छन्न जगौ—

देव ! इमे जइ पुज्जा, भमंति जहिं तत्थ गच्छिरंमि जणे ।
गुरुपयअक्कमगकया, होइ अवन्ना दुरिअहेऊ ॥५३॥

उक्तञ्च

"यत्र देवर्षिपूजादेः क्रियतेऽतिक्रमः क्वचित् । तच्चेत्सहते राजा, घोरं तत्र भयं भवेत् ॥५४॥"

राजाऽवक्—किं क्रियते गुरव. सुस्थिता', तेषा चलनविषये वक्तुं न युक्तम् । पुरोहितोऽवग्—गृहे गृहे नवीना वर्या रसवती कार्यते । यदा साधवो विहर्तुमायान्ति तदोच्यते—श्रीपूज्यपादकृते रसवती कृताऽस्ति । ततोऽनेषणा ज्ञात्वा गुरवः स्वयमन्यत्र गमिष्यन्ति भूपेन तथा कारिते गुरवः प्रतिष्ठानपुरे चातुर्मासकमध्ये गताः । प्रवेशमहोत्सवोऽभूत् । तत्र शालिवाहनो भूप पृथिवीं पालयतिस्म । पर्युषणापर्व समीपं समायातं, तत्र भूपोऽवग्—भगवन् ! पर्युषणापर्व कस्मिन् दिने करिष्यते गुरवो जगु —भाद्रसुदिपञ्चम्याम् । तदा भूपोऽवक् पञ्चम्यामत्रेन्द्रमहोत्सवो भवति तेन पर्युषणापर्व एकस्मिन् दिने कथं करिष्यते । भाद्रसुदिपञ्चम्या अर्वाक् पश्चाद्वा भवति उक्तं च—

"तेण कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइमासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवंति ।"

उक्त च—

"आसाढपुन्निमाए, संवच्छरियसामग्गि होइ पज्जोसवणा । ततो सावणपंचमि—माइसु असिवाइकारणओ"
"इत्थं य पणगं पणगं, करणीयं जाव वीसई मासो । सुद्धदसमीइ ठिआण य असाढी पुन्निमोसरणं ॥५६॥

इत्यादि । यदि चतुर्थ्यां क्रियते तदा घटते । ततो राजा प्रतिपद्दिने उत्तरपारणकं चकार श्राद्धा अपि

तथा चक्रुः । ततः सर्वाचार्यसंमतं पर्युषणापर्व श्रीकालिकसूरिभिः कृतम् । ततः सर्वैः सूरिभिस्तथा सर्वत्र पर्युपणापर्व चक्रे यतः—

"अवलंबिऊण कज्जं, जं किंचिवि आयरंति गीयत्था । थोवावराहबहुगुणं, सव्वेसिं तं पमाणं ति ॥५७॥
आयरणा वि हु आणा, अविरुद्धा होइ चेव आणत्ति । इयरा तित्थयरासायणत्ति, तल्लक्खणं चेवं ॥५८॥
असढेण समाइन्नं, जं कत्थइ केणई असावज्जं । न निवारिअमन्नेहिं, बहुमणुमयमेयमायरिअं ॥५९॥

कालकाचार्य-कथा।

कदाचिदवन्त्या कालिकसूरयः स्थिताः । तत्र प्रमादपरान् साधून् दृष्ट्वा जगुः—

भो साधवो मनाग् नैव, प्रमादः क्रियते व्रते । प्रमादः पातयत्येव, यतिं संसारसागरे ॥६०॥

उक्तं च—

"चउदसपुव्वी आहारगा य, मणनाणिवीयरागा य । हुंति पमायपरवसा, तयणंतरमेव चउगइआ ॥६१॥
न तं चोरा विलुंपंति, न तं अग्गी विणासए । न तं जूएण हारिज्जा, जं धम्मंमि पमत्तओ ॥६२॥"

प्रमाद-परवशान् शिष्यान् त्यक्त्वा सुवर्ण-भूमिं गताः सूरयः।

एवं नोदिता गुरुभिः साधवो न प्रमादं तत्यजुः । ततो गुरवो दध्युः—अमी साधवः प्रमादिनस्त्याज्या एव । यतः—

"छंदेण गओ छंदेण, आगओ चिट्ठउट्ठिअ छंदेण । छंदेण वट्टमाणो, सीसो छंदेण मोत्तव्वो ॥६३॥

एवं ध्यात्वा साधून् प्रमादं त्याजयितुं शय्यातरस्य श्राद्धस्य शिक्षा दत्वा गुरवो रात्रौ छन्नं निर्गत्य सुवर्ण-

॥३२६॥

कालक सूरि-कथा ॥

—भूमौ स्वशिष्यसागरचन्द्रसमीपे ययुः । तदा वृद्धं साधुमागच्छन्तं दृष्ट्वाऽभ्युत्थाय सागरचन्द्रसूरिः प्राह—अस्मिन् विजने भवद्भिः स्थीयताम् । ततो गुरवस्तत्र स्थिताः । सागरचन्द्रेण नोपलक्ष्यंते । व्याख्यानं कृत्वा सागरचन्द्रसूरिः प्राह—मयाऽद्य व्याख्यानं कीदृक् कृतम् । गुरवो जगुः—विशिष्टम् । ततः सागरचन्द्रः स्वव्याख्यानकलया हृष्टः । ततो द्वाभ्यां सूरिभ्यां धर्मस्थापनोत्थापनाभ्यां विवादः कृतः । सागरः प्राह—

नैवास्ति धर्मः परलोकशर्म्मकृत्, न तावदास्ते परलोक एव सः ।
साक्षादभावात् परलोकिनस्ततः, पुण्यस्य पापस्य भुनक्तु कः फलम् ॥६४॥

कालिकसूरिराह—

अहं सुखी दुःखयभूवमित्युदित्वरः, संप्रत्ययः कस्यचनापि जातुचित् ।
नायं समुन्मीलति भूतसंचया—धिकं विनात्मानमबाधयान्वितम् ॥६५॥
आत्माऽस्य संवेदनतः प्रतीयते स्वाङ्गे परान् प्रत्यनुमानतोऽमुतः ।
तथा च सर्वत्र हि बुद्धिपूर्वको—त्थायाः कृपाया उ(प)लम्भतः खलु ॥६६॥

इतो यतयः पश्चाद्रात्रोत्थिता यावद्गुरून् शव्दयन्ति, तावत्कोऽप्युत्तरं—न वदति । ततः शून्यचित्ताः शय्यातरं श्रावकं पृच्छन्तिस्म । गुरवः कुत्र सन्ति ? स प्राह—अहं किं जाने, यूयमेव आत्मनो गुरूणां स्थितिं न जानीथ ? ततो नोदिताः शय्यानरेणेति साधवः । गुरवो युष्मान् त्यक्त्वा गताः । इय नः गुरूणां स्थितिरुक्ता

सागर-चन्द्रसूरि-समीपे वासः ।

कालका-चार्य-कथा ।

ततस्ते साधवः प्रमादं त्यक्त्वा गुरूक्तविधिना चारित्रं पालयन्तिस्म । गुरुभिर्वालुकाभिर्भरणिकं भृत्वा पुना रिक्तीकृत्य पुनर्भृत्वा अर्द्धभरणिकं वालुकाना दर्शयित्वा प्रोक्तम्—गौतमस्वामिपार्श्वात् पतन्ती विद्या वर्तते वालुकान्यूनदर्शनात् ॥ एकदा श्रीकालिकसूरिः प्रतिष्ठानपुरे चतुर्मासी स्थिता. सन्ति । तदा प्रथमस्वर्गस्वामीन्द्रो महाविदेहक्षेत्रे श्रीसीमन्धरं नन्तुं गतः, तत्र श्रीसीमन्धरोऽकथयत् भरतक्षेत्रे शत्रुञ्जयतीर्थं सर्वतीर्थेभ्यो उत्कृष्टं समस्ति श्रीकालिकसूरियांदृश निगोदस्वरूपं कथयति तादृशोऽन्यः कोऽपि तत्र नास्ति । तत इन्द्रो वृद्धविप्ररूपं कृत्वा सार्द्धं प्रहरसमये गुरुपार्श्वे समागात् । गुरुं प्रणम्य विप्रको जगौ—अहं वृद्धोऽभूवं ममायुः कियदस्ति । अहमनशनं जिघृक्षुरस्मि । ततो गुरुभिर्विलोक्य ज्ञानेनोक्तम्—तव सागरद्वयमितमायुरस्ति । तत इन्द्रेण स्वरूपं प्रकटीकृतम् । निगोदविचारो यादृशः श्रीसीमन्धरस्वामिना प्रोक्तः तादृशो गुरुणाप्युक्तः । तत इन्द्रोऽवक्—त्वं शत्रुञ्जयतीर्थञ्च भरते प्रोक्तं श्रीसीमन्धरस्वामिना मम । तत इन्द्रोऽवग्—यावत् साधव आयान्ति तावत् स्थास्याम्यहम् । गुरवो जगुः—तव रूपं दृष्ट्वा साधवो निदान करिष्यन्ति बाह्यारघट्टं विक्रेष्यन्ते । तत इन्द्रः शालाया [पाषाणी] चतुरशीतिस्तम्भाया द्वारं परावृत्त्य गतः । साधवो विहृत्यागता द्वारमन्यत्र दृष्ट्वा जगुः—भगवन् द्वारमेवं कथमभूत् । ततो गुरुभिरिन्द्रागमनादिस्वरुपं प्रोक्तम् । साधवो जगुः—यदीन्द्रोऽस्थास्यत्तदा वयं तं दृष्ट्वा पुण्यं विशेषतोऽकार्प्म ॥

शिष्याः प्रमाद तत्यजुः । इन्द्रकृत-प्रश्नस्य उत्तरम् ।

॥ इति श्रीकालिकसूरिकथा ॥

प्रभावना वितन्वाना जिनेन्द्रशासने सदा । लभतेऽत्र परत्रापि सुखं कालिकसूरिवत् ॥२॥

कालिकसूरि-कथा ।

तथाहि—मगधदेशे धरावासपुरे वज्रसिंहभूपस्य सुरसुन्दरी प्रियाभूत् । पुत्रः कालिककुमारोऽभूत् । पुत्री सरस्वती च । एकदा कालिककुमारो राजपुरुषयुतः क्रीडायै वने गतः । तत्र गुणधरसूरिं वन्दतेस्म तत्रोपदेशः श्रुतः—**माणुस्स खित्तजाई,०**

इत्यादि धर्मं श्रुत्वा प्रबुद्धो मातापितरौ पर्यवसाप्य सरस्वत्या भगिन्या युतो गुरुपार्श्वे कुमारो व्रतं ललौ । गुरुपार्श्वे कालिककुमारः पठन् साहित्य-तर्क-लक्षण-छन्दोऽलङ्कारनाटकाद्यागमशास्त्रकुशलोऽभूत् । श्रीगुणधरसूरिभिर्योग्यं मत्वा कालिकसाधोः सूरिपदं ददे । विहारं भूमण्डले कुर्वन् भव्यजीवान् प्रबोधयतिस्म । अन्यदा श्रीकालिकसूरिरुज्जयिन्या बहिरुद्याने समवासार्षीत् । तदा सरस्वती साध्वी प्राप्तप्रवर्तिनीपदा पुरमध्ये यियासुर्गुरून् प्रणम्य पुरद्वारे समागात् । तदा तत्रत्यो गर्दभिल्लो राजा पुराद् बहिर्निस्सरन् सरस्वतीं साध्वीं विलपन्तीं रूपशालिनीं वीक्ष्य रागातुरः स्वसान्तःपुरे बलात् क्षेपयामास । गुरुणा गर्दभिल्लभूपस्य कृतं ज्ञातं, ततो गुरुणा श्रीसङ्घः प्रेषितः साध्वीवालनार्थं राजपार्श्वे गत्वा प्राह—महासतीयं मुच्यतां । तपोधना तपस्विन्यो राज्ञो यस्य भूमौ तपः कुर्वन्ति, तस्य पुण्यविभागो राज्ञः समेति । तेन स्वामिन्नियं मुच्यताम् । त्वं प्रजापालोऽसि, तपस्विनां तु भूप एवाधारोऽस्ति यतः-

गर्दभिल्ल-राज्ञा-सरस्वती साध्वी अपहृता ।

"नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याश्रयिणः सुखम् । निर्भयाः सर्वकार्याणि, धर्मादीनि वितन्वते ॥२॥"

॥३२९॥

एवं श्रीसङ्घनोक्तो भूपः प्राह—नाहमिमां मुञ्चे एवंविधः उपदेशः स्वगृहे दीयते; भूपस्याग्रे न दीयते । ततः श्री गुरुभिर्भूपपार्श्वे गत्वोक्तम्—इयं तपस्विनी मम भगिन्यस्ति तेन मुच्यतां त्वं प्रजापालोऽसि त्वमाधारस्तपस्विनां ततो गुरूक्ते यदा राजा न मुञ्चति सरस्वतीं तदा गुरवः स्वस्थानेऽभ्येत्य श्रीसङ्घमाकार्य प्राह—अय दुष्टो राजा सरस्वतीं जहार, अस्य शिक्षा दीयते । यदि सति सामर्थ्ये जिनमतप्रतिकूलं यो न हन्ति तस्य पाराञ्चितं पापं लगति । यतः—

"देवगुरुसंघकज्जे, चुन्निज्जा चक्कवट्टिसेन्नपि । कुविओ मुणी महप्पा, पुलायलद्धीइ संपन्नो ॥६८॥"

इत्याद्युक्त्वा स्ववेषं साधूना समर्प्य श्रीसङ्घं मुत्कलाप्य शककूले गतः । तत्र स्वकलां दर्शयित्वा राज्ञो मिलितः, सुभाषितैर्भूपं रञ्जयामास । कालिकसूरिणा रञ्जितो राजा जगौ—भवतो यत्कार्यं विद्यते तन्निगद्यताम् । गुरुः प्राह—अवसरे कथयिष्यते । एकदा शकभूपतेः सभायामुपविष्टस्य साधनसिंहभूपेन कच्चोलकं क्षुरीयुतं प्रेषितं समागतं, तदा राजा कृष्णमुखोऽभूत् । तत्कच्चोलकं मस्तके कृत्वा साधनसिंहस्य सेवकस्य सन्मानं कृत्वोत्तारकं ददौ । ततो रहसि कालिकाचार्यः शकं पप्रच्छ कचोलकागमनवृत्तान्तं, ततो राज्ञोक्तम् । अस्माकं षण्णवतिभूपानामेको मुख्यभूपः साधनसिंहोऽस्ति बली, स च यदास्माकं राज्ययोग्याङ्गजो भवति, तदा स भूपः कच्चोलकं क्षुरीयुतं प्रेषयति, तदा शीर्षं क्षुर्या छित्वा प्रेष्यते । ततः सूरिराह—एवं को मूर्खो निजं शिरो दत्ते, जीवद्भिः सुखं लभ्यते । ततो राजाऽवग्—किं क्रियतेऽस्माभिः । ततः सूरिराह—यदि मम कथितं क्रियते, तदा वो जीवितं भवति चिरम् । ततो

कालक-सूरि-कथा ।

शककूले नृपान् रञ्जयामास ।

भूपोऽवक् कथयास्माकं जीवनोपायं, त्वं तु विज्ञोऽसि । ततः सूरिराह--उज्जयिना पुरी वर्याऽस्ति, तत्र षण्णवतिर्ग्रामाः सन्ति, तेन तत्र यूयं सर्वे भूपाः मया सार्द्धं आगच्छन्तु । भवता उज्जयिन्या राज्यं दास्यते मया । आकारयतु भवान् भूपान् सर्वान् । ततो–विचारं कृत्वा षण्णवतिर्भूपाः स्वतुरङ्गमपत्तिकुटुम्बयुताश्चेलुः । वर्त्मनि तेषा वर्षाकालः समायात् । ततो टंकपर्वतपार्श्वे सुराष्ट्रमध्यस्थे ते भूपास्तस्थुः । शम्बलक्षीणा भूपा जगुः—भो कालिकावधूत ! शम्बलं विना कथमुज्जयिन्या गम्यते तत्रत्यं राज्यं च गृहीष्यते । सूरिः प्राह—स्थिरं स्थीयतां सर्वं वर्यं भविष्यति सदा सरस्वत्या आचाम्लतपस्करणस्वरुपं शासनदेव्या प्रोक्तम् । ततः [गुरुणा] चूर्णेन इष्टिकानिवहं स्वर्णीकृत्य सर्वेषा भूपाना विभज्य ददौ सूरिः । ततः सर्वे भूपाः सुस्थिता बभुवुः । ततः सूरिणा शिबिरं चलितं गुर्जरात्र-मध्ये भूत्वोज्जयिनीपार्श्वे ययौ । तदा गर्दभिल्लो भूपः संमुखमागत्य युद्धं कुर्वाणं वैरिबलं महत् दृष्ट्वा वप्रमध्ये प्रविवेश । सर्वे भूपाः सूरेरादेशेन वप्र वेष्टयित्वा स्थिताः । राज्ञा ध्यातमिदं सैन्य महत् तेन किं क्रियते । अत्रान्तरे सूरिणा ज्ञापितं सरस्वतीं मुञ्च नो चेदतो मरणं भावि । ततः सूरिमागतं श्रुत्वा वैरिबलं महद्दृष्ट्वा गर्दभिल्लो विद्या साधयितुमुपविष्टः तदा सूरिभिर्गर्दभिल्लीविद्या साधयंतं गर्दभिल्लं भूपं ज्ञात्वा प्रोक्तम्—असौ भूपोऽष्टम्यामष्टम्या गर्दभिल्लीं साधयिष्यति । सा च यदा वप्रोपरि चटित्वा शब्दं करोति, तदा यः शब्दं श्रोष्यति स मरिष्यति । अतः कारणात् अष्टोत्तरशतं शब्दवेधिनो मया सह तिष्ठन्तु, शिबिरं गव्यूतद्वये स्थाप्यते तदा, यदाऽहं बाणं मुञ्चामि तदा १०७ बाणवेधिभिर्बाणा मोचनीयाः । गर्दभीविद्यायाः शब्दं कुर्वाणाया मुखं बाणै-

वैरिबलं। महद्-दृष्ट्वा विद्यां सोधयति

भरिष्यते । ततो रुषा राजानं पादाभ्यां हत्वा मुखे नीतिं कृत्वा गमिष्यति । राजा मरिष्यति राज्यं गृहीष्यते । एव स सूरिः शब्दवेध्यादिनरान् मीलयित्वा गर्दभिल्लं जिगाय । शकसाहाय्यात् उज्जयिन्या राज्यं वृद्धशकाय सूरिर्ददौ सर्वम् । ततः सूरिः सरस्वतीं सुशीलां अन्तःपुरादानिनाय । सर्वेषां भूपानां पृथग् पृथग् देशान् विभज्य ददौ सूरिः । यस्य राज्ञः पार्श्वे स्थितः तस्योज्जयिनीराज्यं ददौ सूरिः अथवा स्वभागिनेयस्य ददौ । ततो गुरुपार्श्वे गत्वा श्रीकालिकाचार्यः प्रायश्चित्तं गृहीत्वा पुनर्वेषं गृहीत्वा चिरं भव्यजीवान् प्रबोध्य स्वर्गसुखं प्राप । सरस्वत्यपि चारित्रं प्रपाल्य स्वर्गं गता । ॥ इति कालिकाचार्यकथा ॥४०॥

कालका-
चार्य-
कथा ॥

इति
भरतेश्वरबाहुबली वृत्तौ
प्रथमो विभागः ॥

× 卐 ×